Društvene odrednice namjere ostanka mladih u ruralnim područjima Republike Hrvatske

Šimac, Bruno

Doctoral thesis / Disertacija

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:393939

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-26**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Bruno Šimac

DRUŠTVENE ODREDNICE NAMJERE OSTANKA MLADIH U RURALNIM PODRUČJIMA REPUBLIKE HRVATSKE

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Bruno Šimac

DRUŠTVENE ODREDNICE NAMJERE OSTANKA MLADIH U RURALNIM PODRUČJIMA REPUBLIKE HRVATSKE

DOKTORSKI RAD

Mentorica:
dr. sc. Tijana Trako Poljak, izv. prof.

Zagreb, 2024.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Bruno Šimac

SOCIAL DETERMINANTS OF YOUNG PEOPLE'S INTENT TO STAY IN CROATIAN RURAL AREAS

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Assoc. Prof. Tijana Trako Poljak, PhD

Zagreb, 2024

Informacije o mentorici

Izv. prof. dr. sc. TIJANA TRAKO POLJAK, rođena 1983., diplomirala je 2007. godine na Odsjeku za sociologiju i Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Godine 2008.-2014. zaposlena je kao znanstvena novakinja u suradničkom zvanju asistentice na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Godine 2013. stekla je doktorat znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Izabrana je u suradničko zvanje poslijedoktorandice (viša asistentica) 2014. godine, 2016. godine izabrana je u znanstveno-nastavno zvanje docentice, a 2022. u znanstveno-nastavno zvanje izvanredne profesorice na istom Odsjeku. Nositeljica je prijediplomskih kolegija „Socijalna ekologija“, „Etika okoliša“, „Sociologija sela“, „Temeljni pojmovi ekologije čovjeka“ i „Uvod u socijalnu antropologiju“, te na Poslijediplomskom doktorskom studiju sociologije kolegija „Društvo i okoliš“.

Njeni istraživački interesi uključuju odnos čovjeka i okoliša (socijalna ekologija, sociologija okoliša, etika okoliša), ruralnu sociologiju i sociologiju prostora te mikro-sociološku interakcionističku perspektivu i vizualnu sociologiju. Njeni interesi također uključuju socijalni simbolizam i značenjsku konstrukciju identiteta, s posebnim naglaskom na hrvatsko društvo te društva Srednje i Jugoistočne Europe.

Autorica je znanstvene monografije „Hrvatski simbolički identitet“, kourednica je nekoliko zbornika radova, samostalno ili u koautorstvu autorica niza znanstvenih radova te je izlagala na mnogim međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima. Aktivna je i u popularizaciji znanosti kroz popularne radove, izlaganja i prijevode. Vodila je i surađivala na nekoliko znanstveno-istraživačkih projekata te je trenutno voditeljica Uspostavnog projekta Hrvatske zaklade za znanost „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja“ (2020.-2024.; UIP-2019-04-5257).

Od 2013. do 2015. bila je izvršna urednica, a od 2015. do 2022. glavna i odgovorna urednica znanstvenog časopisa „Socijalna ekologija“ u suizdavaštvu Hrvatskog sociološkog društva i Zavoda za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dobitnica je nekoliko stipendija od kojih je najistaknutija Fulbright stipendija vlade SAD-a u sklopu koje je 2011./2012. akademsku godinu provela na University of California Los Angeles. Nagrađivana je „Rektorovom nagradom“ Sveučilišta u Zagrebu te nagradom „Franjo Marković“ Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Članica je niza domaćih i međunarodnih strukovnih organizacija.

Sažetak

Iseljavanje stanovništva jedan je od značajnijih čimbenika depopulacije ruralnih područja Republike Hrvatske što negativno utječe na njihovu demografsku sliku, a posljedično i na sveukupne razvojne perspektive tih područja i njihova stanovništva. Migracije stanovništva češće su u mlađoj dobnoj populaciji što za hrvatska ruralna područja predstavlja smanjivanje obrazovno, proizvodno i reproduktivno najvitalnije populacije čime se narušava buduća opstojnost ruralnih područja. Glavni su ciljevi ovog doktorskog rada utvrditi u kojoj je mjeri zastupljena namjera ostanka mladih osoba (18 do 34 godine) u hrvatskim ruralnim područjima te koje su ključne društvene odrednice te namjere. Kao potencijalni prediktori odluke o nastavku života u hrvatskim ruralnim područjima prepoznate su odrednice sveobuhvatno shvaćenih koncepata kvalitete života i društvene integracije. U svrhu ostvarivanja ciljeva rada razvijen je dizajn mješovitih metoda koji se sastoji od analize postojećih podataka o hrvatskoj ruralnoj mladeži, kvalitativnog istraživanja provedenog metodom polustrukturiranih intervjua s mladim stanovnicima hrvatskih ruralnih naselja (N=37) i kvantitativnog istraživanja provedenog metodom ankete (N=351) na populaciji mladog stanovništva hrvatskih ruralnih područja. Integrirani kvalitativni i kvantitativni rezultati pokazuju relativno zadovoljstvo hrvatske ruralne mladeži objektivnim i subjektivnim odrednicama kvalitete života, i to ponajviše vlastitim stambenim prostorom, cjelokupnim životom i prirodnim okolišem. S druge strane, društvena integracija mladih u lokalnu ruralnu zajednicu se ponajprije očituje u snažnoj ruralnoj identifikaciji, razvijenim društvenim mrežama i visokom povjerenju u sumještane. Većina sudionika obje dionice istraživanja iskazuje namjeru ostanka i daljnjeg življenja u svom ruralnom naselju. Integrirani kvalitativni i kvantitativni nalazi pokazuju kako je ruralna identifikacija najsnažniji čimbenik ostanka u hrvatskim ruralnim područjima pa tako mladi koji osjećaju snažnu povezanost sa svojom ruralnom zajednicom iskazuju veću namjeru ostanka u vlastitom mjestu stanovanja. Sve u svemu, rezultati ukazuju na nužnost razvijanja i njegovanja visoke kvalitete života u hrvatskim ruralnim područjima i snažne društvene integracije s ciljem zadržavanja mladih osoba, a koji su shvaćeni kao društvena skupina koja predstavlja temeljni revitalizacijski potencijal hrvatskih ruralnih područja.

KLJUČNE RIJEČI: ruralna područja, ruralna mladež, migracijska namjera, kvaliteta života, društvena integracija, istraživanje mješovitih metoda, Republika Hrvatska

Extended summary

This doctoral thesis explores young people's intention to stay in rural areas of the Republic of Croatia, with a particular interest in identifying social determinants of quality of life and social integration as potential predictors of this intention. The scientific contribution of this thesis manifests itself in three aspects: theoretical-conceptual, methodological, and empirical. The theoretical-conceptual contribution refers to the presentation of an overview of the current knowledge about young people from rural areas, i.e., about the potentials and challenges resulting from their specific residential situation. Particular attention is paid to the migration intentions of young people from rural areas, as well as their quality of life and social integration. In addition, the methodological contribution of this paper refers to the construction/adaptation and evaluation of quality of life and social integration scales. It also refers to the use of a mixed methods approach, which is still underutilized in Croatian sociology, and especially in Croatian rural sociology. The main contribution of this doctoral thesis is empirical in nature and relates to determining the prevalence of young people's intention to stay in Croatian rural areas, their objective and subjective assessment of quality of life and the possibility of social integration into their local rural community. Particular attention is paid to recognizing the most important determinants of quality of life and social integration related to the intention of Croatian rural youth to stay in their rural settlements.

The theoretical part of the thesis begins with an overview of the sociological understanding of rural areas, both in general and in Croatia. Rural settlements are understood as smaller settlements with a lower population density, where the natural environment predominates in contrast to the built urban environment (Brown and Schafft, 2011). Following the review of rural physical space, we focused on the representation of the youth population. Young people are understood as a highly heterogeneous social group (Bourke and Geldens, 2007; Wyn and White, 1997) who are in the transitional phase between childhood and adulthood (Ilišin and Radin, 2002; Ilišin et al., 2013). The transition to adulthood is one of the central aspects of young people's life course, and three main factors are used as determinants of the transition to adulthood: 1. completion of education; 2. marriage and starting a family; and 3. entering the labor market and first employment (Durham, 2017). Today, these transition factors are being extended, so young people are spending more time in education, the age for first marriage and parenthood is increasing, as well as entry into employment and economic independence from parents also being delayed (White, 2019). Having

determined the population of young people in general, we focused on the population observed in the context of this doctoral thesis, namely young people from rural areas, understood as a group that does not have equal life opportunities due to the spatial-geographical and economic conditions of the area in which they live (Puđak et al., 2022). Young people describe their rural settlements as places characterized by a dense social structure, developed good neighborly relations, a strong spirit of cooperation and solidarity, developed personal security, and a high perception of the benefits of a natural and clean environment (Glendinning et al., 2003; Haukanes, 2013; Leyshon, 2008; Rye, 2006). On the other hand, living in rural communities can also be perceived as restrictive for young people, i.e. there is a sense of isolation, limitations, and social exclusion (Eriksson et al., 2010; Glendinning et al., 2003; Leyshon, 2008; Looker and Naylor, 2009).

After presenting the characteristics of young people from rural areas, an overview of migration research on young people both abroad and in Croatia is given. The lives of young people from rural areas are influenced by the "mobility imperative" to gain access to the resources they need to realize their life aspirations, and those who live outside urban areas are differentiated precisely by their decision to leave or stay in their local communities (Farrugia, 2016; Thissen et al., 2010). Determinants that play an important role in the rural youth's intention to stay are family support, attachment and integration into the local community; satisfaction with one's life and living conditions in the community; attachment to the rural area and the natural environment, rural identification, and a sense of belonging to the place (Bednaříková et al., 2016; Bjarnason and Thorlindsson, 2006; Grgić et al., 2010b; Klepač, 2021; Looker, 2021; Pupak and Trako Poljak, 2021; Thissen et al., 2010; Žutinić and Bokan, 2008). Young people who intend to stay in Croatian rural settlements are characterized as less educated, employed, with spouses/partners and children, and with their own living space (Žutinić et al., 2010).

After the detailed introduction of the studied population, we focused on presenting the main concepts of this thesis, namely intention to stay as a dependent variable, and quality of life and social integration as independent variables. First, the intention to stay in the rural areas represents the decision to continue living in the current rural settlement. In addition, quality of life is understood as a multidimensional construct that combines assessments of objective living conditions, but also various aspects of the assessment of subjective well-being. The conceptual-operational elaboration of this phenomenon fully followed the nine domains of quality of life

presented by Eurostat (2017) adding four additional conceptual domains relevant to the rural context of young people. Finally, social integration is conceptualized as social cohesion measured at the individual level, following the conceptualization of Dragolov et al. (2013), characterized by close social relationships, a strong emotional connection with the social subject, and a strong focus on the common good. After a detailed elaboration of the concepts, previous research on the determinants of quality of life and social integration of young people from rural areas was also presented. Finally, we presented the relevant conceptual relationships of these three main concepts.

The empirical part of this thesis begins with the presentation of a methodological approach to investigate the intention of rural young people to stay in rural areas. A mixed methods research approach was chosen to achieve all the objectives of this thesis. Thus, a complex, hybrid design was used, consisting of three sequential mixed designs, i.e., a preliminary quantitative component, a qualitative component, and a quantitative component, all occurring in chronological time phases. In the continuation of the methodology chapter, the main methodological features of the pre-quantitative phase of the research are presented, which referred to the analysis of secondary data collected as part of the Friedrich Ebert Foundation (FES) project "Youth Study Southeast Europe 2018/2019", which was conducted in 2018 and in which young people from Croatian rural areas participated. In addition, the data was collected as a part of qualitative research using the semi-structured interview method, and a total of 37 interviews were conducted with young people from rural areas, which enabled us to obtain rich detailed data on the experiences and perspectives of the interviewees. Finally, the quantitative section of the research involved a survey of a sample of young people from Croatian rural settlements (N=351). In the quantitative research, a total of seven different measurement instruments of subjective quality of life, nine indicators of the objective dimension of quality of life, and eight different measurement instruments of social integration were constructed. All measurement instruments were successfully adapted to the population of young people from rural areas, and their evaluation has shown that they reliably measure almost all conceptually assumed domains of quality of life and social integration, thus achieving the first (methodological) objective of this doctoral thesis.

The next part of the thesis deals with the presentation of the secondary data analysis and the combined qualitative and quantitative results on the determinants of quality of life, social integration, and the intention to stay. The main findings of the secondary data analysis show that

young people from rural areas generally rate their satisfaction with various aspects of their lives highly. In terms of social integration, they tend to express trust in other people, have a strong attachment to sub-national and national identity, frequent socializing with friends is important to them and they perceive their environment as fair and just, while at the same time, they show low levels of trust in institutions, social activation (engagement in the form of volunteering) and civic, political participation. This analysis helped us to prepare the field research in the two later sections of the study and gave us an insight into current data on young people in Croatian rural areas, which has been lacking in Croatian rural sociology in recent years. In addition, the integrated results of the quantitative and qualitative analysis on the three main concepts of this thesis – quality of life, social integration, and the intention to stay – are presented. In terms of objective quality of life, participants of both research sections have an average monthly income that provides them with relative economic security, most of them are employed and the vast majority rate their health as good or extremely good and report a high availability of most services and infrastructures. In terms of subjective quality of life, the participants in both research sections are most satisfied with their own living space and its infrastructural facilities, life in general, and the natural and living environment. They are somewhat less satisfied with the services, transport infrastructure and connectivity. They are least satisfied with governance and basic rights, which is by far the worst perceived domain of quality of life in both research sections. In terms of social integration, participants of both research sections rate the domain of social networks the highest. They emphasize the strong support and help from family and friends, the development of trust in neighbors and the general acceptance of people of different ethnicities and beliefs. This is followed by the assessment of the domain of connectedness, which is extremely polarized, i.e. participants in both research sections express a strong rural identification, which is seen as the strongest integrative factor for young people in rural areas, while in the same domain, low level of trust in institutions and a perception of injustice in Croatian society were observed. The domain of focus on the common good was rated the worst – although there is a relatively pronounced altruism of fellow residents and a general respect for social rules, there is an almost complete lack of formal social and political participation among young people from rural areas.

Finally, the last part of the empirical research refers to the intention to stay and the main determinants associated with it. In the quantitative part of the survey, 60% of respondents intend to stay and continue living in their current place of residence, while 21% intend to move away

(19% are still undecided). In the qualitative research, 26 of the total 37 interviewees expressed the intention to stay, while 11 of them expressed the intention to leave their current rural area. It can therefore be concluded that most participants in both research sections expressed the intention to stay and continue living in their current rural settlement. These findings are in line with previous research in Croatia (Šundalić, 2006a; Žutinić and Bokan, 2008; Žutinić et al., 2010), which all show that the intention to stay is greater than the intention to leave rural areas of Croatia. By determining the extent to which young people express their intention to stay in Croatian rural areas, we have achieved the first empirical objective of this thesis. We then conducted a binary logistic regression analysis as part of the quantitative research to see which determinants of quality of life and social integration predict rural youth's intention to stay. In the quantitative research, young people who belong to the older age group (25-34), have a secondary or lower education, are currently in a marriage/partner relationship, rate their health poorly or are undecided in this assessment, express greater satisfaction with housing conditions, stronger identification with the rural community and greater interest in politics are more likely to stay in their current rural settlement. In the qualitative part of the research, the most important social determinants of young people's intention to stay in Croatian rural areas were primarily identification with the rural community, followed by general satisfaction with current life in a rural settlement, established family life, and satisfaction with current employment. A comparison of the results from both research sections shows the importance of rural identification for young people's intention to stay in Croatian rural areas. This is in line the with vast majority of previous research (Bjarnason and Thorlindsson, 2006; Glendinning et al., 2003; Grgić et al., 2010b; Klepač, 2021; Looker, 2021; Juvonen and Romakkaniemi, 2018; Riethmuller et al., 2021; Stanić and Schafft, 2021; Theodori and Theodori, 2015; Thissen et al., 2010; Žutinić and Bokan, 2008; Žutinić et al., 2010). By identifying the main determinants of quality of life and social integration related to the rural youth's intention to stay in the rural areas of Croatia, we have achieved the final objective of this doctoral thesis.

KEYWORDS: rural areas, rural youth, migration intention, quality of life, social integration, mixed methods research, Republic of Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD 1
1.1. Obrazloženje teme 1
1.2. Ciljevi, hipoteze i doprinos rada 4
I. DIO – KONCEPTUALNO-TEORIJSKA POLAZIŠTA RADA 6
2. RURALNA PODRUČJA 6
2.1. Teorijsko određenje ruralnih područja 6
2.2. Ruralna područja u Republici Hrvatskoj 11
3. POPULACIJA MLADIH IZ RURALNIH PODRUČJA 16
3.1. Mlade osobe kao populacija 16
3.2. Populacija mladih iz ruralnih područja 18
3.3. Migracijska kretanja mladih iz ruralnih područja 22
4. KONCEPTUALNO-OPERACIONALNA RAZRADA PREDMETA MJERENJA 34
4.1. Namjera ostanka u ruralnim područjima 34
4.2. Kvaliteta života 37
4.3. Pregled istraživanja kvalitete života mladih iz ruralnih područja 49
4.4. Društvena integracija 62
4.5. Pregled istraživanja društvene integracije mladih iz ruralnih područja 71
4.6. Međuodnos triju ključnih pojmova doktorskog rada 80
II. DIO – EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE 85
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA 85
5.1. Metodološki pristup istraživanju 85
5.2. Nacrt mješovitih metoda ovog istraživanja 87
5.3. Metodologija analize sekundarnih podataka 90
5.4. Kvalitativno istraživanje 95
5.5. Kvantitativno istraživanje 105
6. ANALIZA SEKUNDARNIH PODATAKA 127
6.1. Rezultati analize sekundarnih podataka 127
7. REZULTATI KVANTITATIVNOG I KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA 131
7.1. Kvaliteta života 131
7.2. Društvena integracija 173
7.3. Namjera ostanka u hrvatskim ruralnim područjima 202

8. RASPRAVA 225

8.1. Kako mjeriti kvalitetu života, društvenu integraciju i namjeru ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja? 225

8.2. Kakva je osobna percepcija mladih o kvaliteti života u hrvatskim ruralnim područjima? 228

8.3. Kakva je društvena integracija mladih u lokalnu zajednicu hrvatskih ruralnih područja? 241

8.4. U kojoj mjeri je raširena namjera ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima? 250

8.5. Koje su odrednice kvalitete života i društvene integracije ključne u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima? 251

8.6. Ograničenja rada i preporuke za buduća istraživanja 262

9. ZAKLJUČAK 264

10. LITERATURA 272

11. PRILOZI 292

1. UVOD

1.1. Obrazloženje teme

Republika Hrvatska od svoga osamostaljenja 1990-ih godina naovamo kontinuirano bilježi pad broja stanovnika, a razmjeri negativnih demografskih trendova ukazuju na to da zemlja prolazi snažnu demografsku krizu. Uz smanjenje stope fertiliteta i trend starenja cjelokupnog stanovništva, najznačajniji pokretač depopulacije je emigracija koja je jačeg maha uzela posebice nakon pristupanja Hrvatske kao punopravne članice Europskoj Uniji (EU) 2013. godine (Hornstein Tomić i Taylor, 2018: 502). Trend emigracije, odnosno iseljavanja stanovništva ponajprije se povezuje s mladom dobnom populacijom kojoj su se nakon hrvatskog pristupanja otvorile mnogobrojne mogućnosti nastavka obrazovanja (učeničke i/ili studentske razmjene, stručne prakse i usavršavanja itd.), bolje plaćenog zaposlenja i općeg povećanja životnog standarda u gospodarski prosperitetnijim članicama EU. Također, migracije su, općenito gledano, češće u mlađoj dobnoj populaciji čija je odluka o migraciji često povezana s važnim tranzicijskim životnim trenucima poput stjecanja visokog obrazovanja i pronalaženja zaposlenja (UN Department of Economic and Social Affairs, 2016). Nadalje, mladi su u odnosu na starije članove društva spremniji napustiti vlastito mjesto stanovanja jer su društveno i ekonomski manje vezani za vlastitu sredinu porijekla i lakše se prilagođavaju novim životnim prilikama (Oliveira-Roca, 1988: 52). No, upravo je iseljavanje mladih kao najvitalnijeg segmenta stanovništva, ali i nerijetko onih s najpovoljnijim obrazovno-profesionalnim obilježjima među najsnažnijim prijetnjama za budući društveni i gospodarski razvoj Hrvatske (Hornstein Tomić i Taylor, 2018: 502). Posljedice emigracije mladih iz Hrvatske negativna su demografska kretanja koja se očituju u smanjenoj stopi nataliteta, a time i prirodnog priraštaja, kao i u smanjenju reproduktivne baze stanovništva što sve dodatno produbljuje snažan proces starenja stanovništva (Hornstein Tomić i Taylor, 2018: 502). Osim toga, treba istaknuti kako emigracija, uz proces senilizacije, ima snažan utjecaj i na smanjenje radnog kontingenta hrvatskog društva što posljedično dovodi do stvaranja gospodarske neravnoteže, ali i snažnih društvenih promjena zbog, primjerice, nestabilnosti u održavanju socijalnog sustava starosnih mirovina, kao i buduće imigracije stanovništva iz drugih zemalja (Wertheimer-Baletić, 2017: 519-520).

Ovakve posljedice emigracijskih kretanja zabilježene na razini cijele države kroz povijest su posebno izražene u hrvatskim ruralnim područjima koja su kontinuirano pogođena odlaskom

mladih, prije svega u urbana područja. Ivo Nejašmić (1991: 203-204) ističe kako je emigracijska depopulacija najjače izražena u ruralnim prostorima koji se i danas intenzivnije napuštaju. Iseljavanje stanovnika iz vlastitih ruralnih naselja dodatno pogoršava postojeću nepovoljnu demografsku ruralnu sliku smanjujući prirodnu reproduktivnu bazu ruralnih prostora koja su desetljećima pogođena starenjem stanovništva i smanjenjem radno sposobnog stanovništva (Nejašmić, 1991: 206-207). Takva migracijska kretanja ponajprije se odnose na iseljavanje mladog stanovništva iz ruralnih u urbana područja, što je opći fenomen prisutan u mnogim državama svijeta, pa tako i u Hrvatskoj, a iseljavanje se odvija u različitim socioekonomskim i sociokulturnim okolnostima koje utječu na intenzitet i opseg ruralnih migracija (Žutinić i sur., 2010: 139). Povijesno gledano, trendovi depopulacije, senilizacije i egzodusa mladog stanovništva snažnije pogađaju ruralna područja nego urbana time dodatno ugrožavajući već upitnu ekonomsku, društvenu i kulturnu opstojnost ruralnih područja (Klepač, 2021: 116; Stanić i Schafft, 2021: 19; Žutinić i Bokan, 2008: 143-144). Proces daljnjeg iseljavanja obrazovno, proizvodno i reproduktivno najvitalnije populacije dodatno će produbiti postojeće demografske probleme i narušiti buduće razvojne perspektive ruralnih područja (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 49).

Dušica Seferagić (2002: 22) ističe da upravo mlade treba prepoznati kao jedne od pokretača promjena u ruralnim prostorima, odnosno upravo je mlada ruralna populacija ta koja bi trebala održati buduću opstojnost i povećati perspektivu hrvatskih ruralnih područja. No, suprotno tome, ruralna je mladež zanemareni potencijal razvoja suvremenog hrvatskog društva zbog toga što im nisu pružene razvojne šanse pa je i brojčano malo onih koji ostaju, odnosno žele i dalje nastaviti živjeti u ruralnim naseljima (Seferagić, 2002: 22). Stoga, Seferagić (2002: 22) napominje kako je u sociološkim istraživanjima bitno staviti naglasak na one mlade koji iskazuju namjeru ostanka u svojim ruralnim područjima jer su upravo oni ti koji u ruralna područja „unose suvremene tipove odnosa osnovane na slobodi izbora, težnji napredovanju i učenju novoga, na nuklearnoj porodici, modernoj proizvodnji, obučavanju suseljana“ (Seferagić, 2002: 22). Slično ističu Dominik Dvořák i suradnici (2021: 90) tvrdeći kako bi u središtu svih rasprava o ruralnom razvoju trebale biti upravo mlade osobe koje predstavljaju generaciju koja će odrediti buduće puteve kretanja svojih ruralnih područja. No, ruralna mladež Srednje i Istočne Europe, pa tako i Hrvatske, zapravo se nalazi izvan djelokruga sveobuhvatnijih recentnih sociooloških istraživanja i fokusa istraživača (Maselli i sur. 2021: 1). Stoga, nužna su istraživanja o tome kako mlade osobe percipiraju snage i slabosti svojih ruralnih zajednica, odnosno prednosti i nedostatke života u njima, kako formiraju ideje i aspiracije

vezane uz vlastito obrazovanje i rad, te kako oblikuju svoje namjere o tome gdje žele živjeti i raditi u budućnosti, a sve s ciljem boljeg razumijevanja uloge ruralne mladeži u revitalizaciji i razvoju hrvatskih ruralnih područja.

Uz navedenu relevantnost doktorskog rada u nadilaženju postojećih nedostataka u sociološkoj literaturi o ruralnoj mladeži i njenoj ulozi u suvremenom hrvatskom društvu, dodatna znanstvena relevantnost leži u informiranju šire javnosti i razvijanju javnih politika. Preporuke *Nacrta Nacionalnog programa* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020: 39) te *Nacionalnog programa za mlade za razdoblje 2023. do 2025.* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2023: 2) ističu kako javne politike u području mladih, posebice onih koji žive u ruralnim područjima, trebaju uzeti u obzir i nalaze znanstvenih istraživanja. Kako bi se mjere politike za mlade kreirale tako da na optimalan način rješavaju probleme specifične za te društvene podskupine, važno je prethodno identificirati, analizirati i interpretirati njihove potrebe i probleme (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020: 39). Nedostatak obuhvatnijih istraživanja mladih u ruralnim područjima u kojima bi se objedinili njihovi načini života, potrebe, kao i međusobne razlike, uvodi određena ograničenja u analizi jaza između željenog i zatečenog stanja (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2023: 24). Ističe se da je potrebno kontinuirano praćenje ove društvene skupine koja je posebno obilježena geografskim, gospodarskim i društvenim specifičnostima, a sve s ciljem boljeg razumijevanja strukture ove skupine, specifičnosti ruralnih sredina u kojima žive i potreba mladih iz različitih dijelova Hrvatske (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020: 40). Populaciju mladih osoba iz ruralnih područja obilježavaju određene specifičnosti uvjeta u kojem odrastaju i žive u odnosu na njihove urbane vršnjake, a koji predstavljaju posebne vrste izazova s kojima se trebaju nositi kada se pred njih stavlja zahtjev da budu aktivni i odgovorni članovi društva. Odgovornost je tog društva da osigura podršku i resurse koji će ruralnoj mladeži omogućiti i olakšati integraciju u šire društvene tokove, ali i razumijevanje vlastite uloge u lokalnoj zajednici u kojoj žive, a čijem razvoju i napretku doprinose (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020: 2).

Kako bismo teorijski, metodološki i empirijski doprinijeli istraživanju o aktualnom društvenom stanju hrvatske ruralne mladeži u opisivanju njihovih rezidencijalnih preferencija poslužili smo se sveobuhvatnom konceptualno-operacionalnom razradom društvenih odrednica kvalitete života i

društvene integracije, a koje su prepoznate kao potencijalni prediktori namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. U svrhu dobivanja dubinskog uvida u ključne odrednice kvalitete života i društvene integracije mladih u hrvatskim ruralnim područjima, kao i uvida u povezanost tih istih odrednica s odlukom o namjeri ostanka u hrvatskim ruralnim područjima u budućnosti, korišten je pristup mješovitih metoda koji, uz kvantitativnu analizu postojećih podataka o ruralnim mladima, uključuje miješanje kvalitativnog pristupa metodom intervjua i kvantitativnog pristupa metodom anketnog istraživanja. Doktorski rad izrađen je u sklopu znanstveno-istraživačkog projekta kojeg je financirala Hrvatska zaklada za znanost „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava - SECRURAL“ (UIP-2019-04-5257; 2020.-2024.), pod voditeljstvom mentorice ovog rada izv. prof. dr. sc. Tijane Trako Poljak.

1.2. Ciljevi, hipoteze i doprinos rada

Ciljevi ovog doktorskog rada su sljedeći:

1. Konstruirati nove i prilagoditi postojeće mjerne instrumente kvalitete života i društvene integracije istraživanju mladih osoba u ruralnim područjima i izvršiti njihovu evaluaciju (metodološki cilj);

2. Utvrditi u kojoj mjeri mlade osobe iskazuju namjeru ostanka u hrvatskim ruralnim područjima (empirijski cilj); i

3. Utvrditi ključne odrednice kvalitete života i društvene integracije povezane s namjerom ostanka mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima (empirijski cilj).

U skladu s navedenim ciljevima postavljena su temeljna istraživačka pitanja koja predstavljaju nìti vodilje za oblikovanje teorijsko-konceptualnog okvira i metodološkog mješovitog pristupa te empirijsku provedbu istraživanja doktorskog rada:

a. Kako mjeriti kvalitetu života, društvenu integraciju i namjeru ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja?;

b. Kakva je osobna percepcija mladih o kvaliteti života u hrvatskim ruralnim područjima?;

c. Kakva je društvena integracija mladih u lokalnu zajednicu hrvatskih ruralnih područja?;

d. U kojoj mjeri je raširena namjera ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?; i

e. Koje su odrednice kvalitete života i društvene integracije ključne u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?

U skladu s ciljevima i istraživačkim pitanjima rada, kao i analizom postojećih istraživanja, postavljene su četiri hipoteze koje se odnose na dva empirijska cilja rada. Prva hipoteza odnosi se na nalaze prikupljene objema komponentama pristupa mješovite metode. Preostale tri hipoteze usredotočene su isključivo na kvantitativnu komponentu pristupa mješovitih metoda s obzirom na to da se isključivo odnose samo na provedenu analizu kvantitativne dionice istraživanja.

H1. Mladi iz hrvatskih ruralnih područja iskazivat će veću namjeru ostanka nego odlaska iz vlastitih ruralnih naselja.

H2. Odrednice kvalitete života bit će pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

H3. Odrednice društvene integracije bit će pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

H4. Odrednice društvene integracije imat će jaču prediktivnu snagu u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima od odrednica kvalitete života.

Ovim doktorskim radom želi se doprinijeti znanstvenim disciplinama posebnih sociologija, prvenstveno sociologiji prostora, ruralnoj sociologiji i sociologiji mladih, a znanstveni doprinos očituje se u tri aspekta: teorijsko-konceptualnom, metodološkom i empirijskom.

Teorijsko-konceptualni doprinos odnosi se na iznošenje pregleda dosadašnjih spoznaja o mladima iz ruralnih područja, odnosno potencijalima i izazovima koji proizlaze iz njihove specifične rezidencijalne pozicije. Poseban je naglasak stavljen na migracijske namjere mladih iz ruralnih područja, na njihovu kvalitetu života i društvenu integraciju. Nadalje, metodološki doprinos rada odnosi se na konstrukciju, prilagodbu i evaluaciju skala kvalitete života i društvene integracije, ali i na korištenje pristupa mješovitih metoda koji je još uvijek slabo korišten pristup unutar hrvatske sociologije, a naročito unutar hrvatske ruralne sociologije. Glavni doprinos ovog doktorskog rada je empirijske prirode, a odnosi se na utvrđivanje raširenosti namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, njihove objektivne i subjektivne procjene kvalitete života te mogućnosti

društvene integracije u lokalnu ruralnu zajednicu. Poseban je naglasak stavljen na utvrđivanje ključnih odrednica kvalitete života i društvene integracije povezanih s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Konačno, praktični društveni doprinos rada očituje se u novim i dubinskim spoznajama o životu mladih iz ruralnih područja koje mogu koristiti nadležnim političkim institucijama i organizacijama civilnog društva u oblikovanju informiranih strategija, programa i politika o mladim osobama u ruralnoj Hrvatskoj.

I. DIO – KONCEPTUALNO-TEORIJSKA POLAZIŠTA RADA

2. RURALNA PODRUČJA

2.1. Teorijsko određenje ruralnih područja

Analizirajući ulogu prostora pri procjeni kvalitete života Finbarr Brereton, J. Peter Clinch i Susana Ferreira (2008: 395) zaključuju da prostorna dimenzija života igra važnu ulogu pri određivanju ukupne kvalitete života pojedinca i njegovo općenito životno zadovoljstvo. U definiranju ruralnog prostora, suvremena znanstvena literatura pokazuje kako ga nije sasvim lako i jednoznačno znanstveno odrediti. Tako se u raspravama o načinu života ruralnog i urbanog stanovništva pokazuje da transformacija suvremenih društava čini granicu medu konceptima ruralno-urbano, s obzirom na njihove temeljne karakteristike, sve fluidnijom (Farrugia, 2014: 295-296; Klempić Bogadi, Podgorelec i Šabijan, 2016: 198). Ta granica, ako se prostore promatra funkcionalno, nikada i nije posve čvrsta i jasna (Klempić Bogadi i sur., 2016: 198). Naime, premda lokacijski pristup pretpostavlja da su ruralna i urbana naselja svrstana u jasne i odvojene dihotomne kategorije u stvarnosti dolazi do isprepletenosti određenih urbanih i ruralnih značajki unutar pojedinih naselja (Klempić Bogadi i sur., 2016: 198). Natalija Bogdanov, David Meredith i Sophia Efstratoglou (2008: 8) pak ističu kako se ruralno područje prvotno promatralo kao rezidualno područje urbanog središta, odnosno vrlo često se ruralna područja jednostavno definiraju kao ona područja koja nisu urbana („neurbana područja"). Nadalje, autori poput Stevea Wigginsa i Sharon Proctor (2001) ističu kako ne postoji točna definicija pojma „ruralno", niti konceptualno niti empirijski, već se taj pojam jednostavno odnosi na stvari koje se odvijaju na selu, u seoskom krajoliku (engl. *countryside*) (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429).

Međutim, značajan broj autora ipak ističe kako suvremena ruralna područja i dalje posjeduju određene specifične društvene i geografske karakteristike prostora. Tu se prije svega ističu veličina populacije, gustoća naseljenosti i/ili dominantna vrsta proizvodnje, odnosno poljoprivreda (Brown i Schafft, 2011: 5). Pritom su ruralna naselja gotovo uvijek manja i slabije gustoće naseljenosti za razliku od urbanih područja, istovremeno društveno izolirana od centara moći dominantno smještenih u urbanim središtima, s prevladavajućim prirodnim okolišem za razliku od izgrađenog urbanog okoliša (Brown i Schafft, 2011: 5). Slično navode Bogdanov i suradnici (2008: 8) istaknuvši kako su uobičajeno korišteni kriteriji u definiranju ruralnih područja i ruralnih naselja gustoća naseljenosti i ukupni broj stanovnika (Bogdanov i sur., 2008: 8). Ruralna regija tako predstavlja teritorijalnu jedinicu s jednim ili više malih/srednjih gradova okruženih velikom površinom otvorenog prostora, s relativno niskom gustoćom naseljenosti i regionalnom gospodarskom strukturom koja odražava stanje regionalnog tržišta rada (Bogdanov i sur., 2008: 8). Dodatno, Bogdanov i suradnici (2008: 8) ističu kako se pojam „ruralnosti“ odnosi na još širi specifični skup obilježja kao što su ruralni način života, prisutnost poljoprivrede i šumarstva, manja veličina poduzeća i niži opseg gospodarskih aktivnosti, ali i da se sva ta obilježja najčešće ne koriste kao kriteriji u definiranju ruralnih područja.

Nadalje, Wiggins i Proctor (2001: 428-429) smatraju da bez obzira na one koji sumnjaju u teorijsku ili praktičnu vrijednost usvajanja ruralnog kao analitičke kategorije, ruralna su područja i danas jasno prepoznatljiva. Ona čine prostor u kojem ljudska naselja i infrastruktura zauzimaju samo male dijelove krajolika od kojih većinom dominiraju polja i pašnjaci, šume, vode, planine i pustinje (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429). Wiggins i Proctor (2001: 428-429) predstavljaju tri ključna obilježja koja karakteriziraju ruralna područja. Prvo i najočitije obilježje je relativno obilje zemlje (i drugih prirodnih resursa) pa je zemljište u ruralnom prostoru relativno jeftino (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429). Drugo je postojanje značajnih udaljenosti između samih ruralnih naselja, ali i između ruralnih naselja i gradova (te udaljenosti su dodatno uvećane prirodnim preprekama poput rijeka i planina). Stoga je razmjena dobara između samih ruralnih područja, ali i s gradovima relativno skupa (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429). Treće obilježje koje opisuje ruralno područje je siromaštvo stanovnika. Prosječni prihodi niži su u ruralnim područjima nego u malim i velikim gradovima, a udjeli ljudi koji žive ispod određene granice siromaštva su viši (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429). Razlika u prihodima ovih dvaju područja leži u superiornom pristupu urbanih stanovnika financijskom, fizičkom, ljudskom i društvenom kapitalu u usporedbi s njihovim

ruralnim sunarodnjacima (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429). Posljedično, mnoga ruralna poduzeća posluju s nižim stopama produktivnosti rada nego urbana poduzeća (Wiggins i Proctor, 2001: 428-429). Slično ističu Yuheng Li, Hans Westlund i Yansui Liu (2019: 135) govoreći kako su razlike u životnom standardu između ruralnih i urbanih područja općenito objašnjenje ruralnog propadanja. Međutim, s druge pak strane, Aleksandar Lukić (2010: 50) primjećuje kako u gospodarski razvijenim društvima socioekonomska struktura i načini života stanovništva urbanih i ruralnih prostora postaju vrlo slični, a trend porasta broja stanovnika u nekim ruralnim područjima jednak je ili čak negdje i pozitivniji od onoga u gradovima. U mnogim europskim zemljama ruralno postaje životni prostor jednakih mogućnosti, odnosno važan „alternativni životni i radni izbor" u odnosu na gradove (Lukić, 2010: 50).

U domaćoj znanstvenoj literaturi, kada se definiraju ruralna područja općenito, Lukić (2010: 52) ističe kako se ova područja mogu zasebno odrediti kao: 1. područja u kojima je u sadašnjosti ili bližoj prošlosti bio dominantan ekstenzivan način iskorištavanja zemljišta, posebice putem poljoprivrede i šumarstva; 2. područja u kojima dominiraju mala naselja nižeg stupnja centraliteta s izraženom povezanošću izgrađenog i prirodnog pejzaža te koja većina lokalnog stanovništva smatra ruralnima; i 3. područja koja potiču životni stil koji počiva na kohezivnom identitetu temeljenom na uvažavanju okoliša i vlastitog života kao dijela jedne cjeline (Lukić, 2010: 52). Nastavno na takvo određenje ruralnog prostora pojavljuju se neke često upotrebljavane odrednice njegove diferencijacije kao što su način iskorištavanja zemljišta, veličina naselja, funkcionalna opremljenost i položaj u mreži naselja te obilježja društvenih odnosa (Lukić, 2010: 52).

Antun Šundalić (2006b: 206-207) ruralni prostor opisuje kao prostor slabije gustoće naseljenosti u kojem dominiraju poljoprivreda i šumarstvo. Ruralno područje primarno je obilježeno kao prirodna sredina, odnosno radi se o prostoru malih kolektiviteta i kulturne posebnosti koje su nesvodive na masovnu kulturu (Šundalić, 2006b: 206-207). Šundalić (2006b: 206-207) ruralni prostor vidi kao ruralnu idilu usporenog ritma življenja u kojoj ljudi slijede prirodni tijek događanja. Ruralna zajednica smatra se organskom zajednicom u kojoj ljudi imaju vremena jedni za druge i gdje zauzimaju određeno mjesto i ulogu (Šundalić, 2006b: 206-207). Ruralni se prostor prepoznaje kao cjelina koju čini nerazdvojni odnos sela, poljoprivrede, tehničkih sustava i prirodnog okoliša pa mu je potrebno pristupiti kroz četiri odrednice: 1. sociokulturnu, koja se pokazuje u narodnoj kulturi i tradiciji, ritualima i ceremonijama, praznovjerju i religiji; 2. razvojnu, koja se pokazuje

kroz postojanje prirodne rezerve resursa potrebnih ekonomiji; 3. ekonomsku, koja se pokazuje kroz kontinuirano obnavljanje resursa; te 4. ekološku, koja se u ruralnom prostoru pokazuje kroz ekološki pristup proizvodnji i očuvanju bioraznolikosti (Šundalić, 2006b: 206-207).

Maja Štambuk (1993: 173) ruralnost shvaća kao pripadnost rurisu, selu, seoskoj zajednici i/ili ruralnom prostoru, a sastavnice ruralnosti dijeli na dvije razine. Prvu čini materijalna dimenzija koja se ponajprije odnosi na zemlju i poljoprivredno zemljište, a na koje se onda nastavljaju poljoprivreda i ostale povezane djelatnosti. Drugu, individualno-društvenu razinu, čini pojedinac, a nastavlja se preko obitelji i rodbine sve do društvene (lokalne) zajednice, tj. sela. Između elemenata prve i druge razine ruralnosti postoji niz odnosa u kojima se stvara i očituje ruralnost (Štambuk, 1993: 173). Nadalje, Štambuk (2002b: 13) opisujući ruralna područja ističe važnost promjena unutar ruralnog društva, odnosno terminu tradicionalnog društva suprotstavlja termin modernizacije ili modernog društva. U toj se shemi tradicionalno društvo promatra kao prva razvojna društvena faza, a moderno kao sadašnja ili poželjna faza u razvitku ruralnog društva (Štambuk, 2002b: 13). Postupnost i sporost promjena bitno je obilježje ruralnih promjena (Štambuk, 2002b: 13). Ruralne sredine, živeći pretežito izolirano od globalnih procesa, razvile su i različite društvene zajednice (Štambuk, 2002b: 13). Do danas su sačuvale tu različitost i relativnu autonomnost u uređenju društvenog života (Štambuk, 2002b: 13). Tako ruralni svijet spaja moderno društvo s tradicionalnim (Štambuk, 2002b: 13). Modernizacija ruralnog društva odvija se u napornom dijalogu tradicije i suvremenosti, male zajednice i velikog društva, ruralnog naselja i grada te poljoprivrede i industrije (Štambuk, 2002b: 16-17). Modernizacija je proces, nastojanje da se prevlada aktualno stanje, da se poboljšaju postojeće prilike, da se iz raspoloživih ljudskih mogućnosti i endogenih razvojnih izvora dobije što više, da se poboljša ukupna kvaliteta života, obrazovanost, kultura i materijalni standard (Štambuk, 2002b: 16-17). Promjene koje su posljedica modernizacije, bilo da je ona spora ili ubrzana, manje ili više korjenita, u konačnici znače napuštanje tradicionalnog načina života i tradicionalnog društvenog sustava (Štambuk, 2002b: 16-17). Sporost kojom se kroz povijest mijenja ruralno društvo dokaz je usporenosti kojom modernizacijski procesi ulaze u taj društveni prostor (Štambuk, 2002b: 13). Može se, također, govoriti o oprezu i otporu kojim ruralno društvo prihvaća promjene koje su po pravilu dolazile izvana (Štambuk, 2002b: 16-17). Ruralno društvo, za razliku od gradskog, nerazvijenije je i zato prilagođava količinu i brzinu promjena vlastitim receptivnim mogućnostima (Štambuk, 2002b: 16-

17). S vremenom se povećava brzina modernizacijskog procesa jer ruralne društvene realnosti postaju sve „neotpornije" na promjene (Štambuk, 2002b: 16-17).

Nastavno na vidljivost važnosti modernizacijskih čimbenika u ruralnom prostoru Ivan Cifrić (1987: 38) već krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća govori o ruralnim sredinama koje su već duboko zahvaćene procesima industrijalizacije. Prema Cifriću (1987: 38) ruralna zajednica (selo) u potpunosti je izgubila svoja nekadašnja obilježja, odnosno već se tada moglo govoriti o transformiranom obliku ruralne zajednice i njenim suvremenim problemima kao i perspektivama pod utjecajem novih tehnologija, tj. procesa industrijalizacije. Pod pojmom „transformirane" zajednice Cifrić (1987: 38) podrazumijeva činjenicu da je sektor proizvodnje, ali i način života, rada i vrijednosti doživio duboke promjene. U odnosu na industrijsko društvo, ruralno društvo znatno je osjetljivije i slabije (Cifrić, 1987: 38). Ruralno društvo je reproduktivno, statičko, zatvoreno, defenzivno, društvo prirodne ravnoteže s prirodnom okolinom, dok je industrijsko društvo produktivno, dinamičko, otvoreno, agresivno i uz pomoć tehnologije stvara umjetnu ravnotežu s prirodnom okolinom (Cifrić, 1987: 38).

Konačno, Ante Marinović-Uzelac (2002: 134-135) odnos grada i sela propituje upravo u kontekstu modernizacije tvrdeći da tradicionalno značenje ruralnog naselja kao fizičkog mjesta čije se stanovništvo pretežito bavi poljodjelstvom, stočarstvom ili ribarstvom više nije dovoljna s obzirom na to da u suvremenom ruralnom naselju može biti, a često tako i jest, više nepoljoprivrednika nego poljoprivrednika. Stoga, zaključuje kako je ruralno naselje društvena zajednica u kojoj su poljoprivrednici važan, ali ne nužno brojem ili značenjem prevladavajući društveni sloj (Marinović-Uzelac, 2002: 134-135). Tako ruralno naselje postaje sve više mjestom stanovanja, a sve manje mjestom poljoprivredne proizvodnje (Marinović-Uzelac, 2002: 134-135).

Na kraju ovog potpoglavlja valja istaknuti temeljna obilježja ruralnih područja. Ruralna područja tradicionalno se definiraju društvenim i geografskim karakteristikama uključujući manju veličinu populacije, nižu gustoću naseljenosti, obilje prirodnog okoliša i poljoprivredom kao dominantnom vrstom proizvodnje. Istovremeno ruralna područja obilježena su nižim životnim standardom, nižim opsegom gospodarskih aktivnosti i većom fizičkom izoliranosti. No, u nekim gospodarski razvijenim društvima socioekonomska struktura ruralnih i urbanih područja postaje sve sličnija u pogledu životnog standarda, a sama ruralna područja postaju privlačna alternativa gradskom načinu života. Prepoznata manja razlika između ruralnih i urbanih područja proizlazi iz procesa

modernizacije koji je postepeno unosio promjene u ruralni način života, a koji s vremenom postaje sve manje otporan na transformativnu snagu modernog društva. Tako ruralno naselje postaje sve više mjestom stanovanja, a ne poljoprivredne proizvodnje, kao i mjesto obitavanja sve više nepoljoprivrednika nego poljoprivrednika.

2.2. Ruralna područja u Republici Hrvatskoj

U ovom poglavlju okrenut ćemo se ključnim obilježjima i procesima suvremenih ruralnih područja u Hrvatskoj. Vladimir Lay (2002: 295) navodi da su to: 1. dominacija poljoprivrede i šumarstva kao grana djelatnosti u kojima radi lokalno stanovništvo u vlastitom ruralnom naselju ili negdje drugdje (ali treba istaknuti kako u Hrvatskoj postoje i ruralna naselja u kojem većina ljudi radi u tercijarnim sektorima djelatnosti u urbanim područjima); 2. ambijent koji je urbanistički, arhitektonski i estetski organiziran kao ruralno nema odviše razvijenu tehničku komunalnu infrastrukturu (vodovod, kanalizaciju), kao ni ostale elemente urbane opreme (specijalizirane trgovine, usluge, ustanove lokalne vlasti, poštu i sl.); te 3. društveno-kulturni milje koji prakticira tradicionalne oblike kulturne i religijske prakse, lokalnu društvenu integraciju kroz susjedske i rodbinske odnose i aranžmane te tradicionalne oblike provođenja slobodnog vremena uz oblike koje nameće masovna kultura posredovana masovnim medijima (Lay, 2002: 295).

Štambuk (2002a: 420-421) opisujući hrvatska ruralna područja govori o tri osnovne društvene grupe aktivnog hrvatskog ruralnog stanovništva. Prvotno ističe kako je opći društveni razvoj izazvao sveobuhvatne promjene u hrvatskoj ruralnoj zajednici (Štambuk, 2002a: 420-421). Industrijalizacija i urbanizacija su dva paralelna procesa koji su transformirali seljaštvo i društveni sustav ruralnih naselja u kvantitativnom i kvalitativnom smislu (Štambuk, 2002a: 420-421). Tako se tradicionalno seljaštvo ne smanjuje samo tako da njegovi (često najkvalitetniji) članovi napuštaju poljoprivredu birajući nepoljoprivrednu djelatnost kao izvor prihoda, već sami sebe gutaju postupnom transformacijom u smjeru modernijeg i profesionalnijeg pristupa vlastitom poslu (Štambuk, 2002a: 420-421). Procesi industrijalizacije i urbanizacije, a koji su prema svojim socijalnim posljedicama izuzetno složeni i čiji je utjecaj razoran za tradicionalne ruralne sredine, u vrlo kratko vrijeme i potpomognut općom politikom transformirali su ruralni društveni sustav ne ostavljajući mu vremena za prilagođavanje novim uvjetima (Štambuk, 2002a: 420-421). Najmasovnija reakcija na te procese bila je napuštanje poljoprivrede što je u prvom poslijeratnom razdoblju, kada se industrija koncentrirala uglavnom u gradovima, bilo često vezano i uz

napuštanje sela (Štambuk, 2002a: 420-421). Negativne posljedice naglog odljeva radne snage ne proizlaze iz samog broja odlazaka već prije svega što su tim egzodusom bili zahvaćeni radno i fertilno najaktivniji kontingenti ruralne populacije, što se odrazilo na ekonomske i demografske pokazatelje stanovništva ruralnih područja, ali i na kvalitetu života (Štambuk, 2002a: 420-421). Tako su uspostavljene tri osnovne društvene grupe aktivnog ruralnog stanovništva. Osim seljaka, poljoprivrednika pojavljuje se kategorija seljaka-radnika, koja je i danas vrlo značajno zastupljena u ruralnoj društvenoj strukturi (Štambuk, 2002a: 422). Prvi seljaci-radnici prvotno su većinom bili seljaci, dakle nekvalificirani za novu vrstu posla, i s tim u skladu zauzimali su i najslabije plaćena radna mjesta što je, uz ostale razloge, činilo nužnim njihovo dopunsko bavljenje poljoprivredom na obiteljskom imanju (Štambuk, 2002a: 422). Danas su seljaci-radnici u profesionalnom smislu mnogo heterogenija skupina pa su i temelj socio-profesionalne šarolikosti u hrvatskim ruralnim područjima (Štambuk, 2002a: 422). Konačno, u ruralnim naseljima postoje i pojedinci s isključivo nepoljoprivrednim zanimanjem, odnosno s isključivo nepoljoprivrednim izvorom prihoda (Štambuk, 2002a: 422).

Ključna zbivanja u transformaciji i povijesnim promjenama hrvatskih ruralnih područja obuhvatno su saželi Antun Petak, Vlado Puljiz i Maja Štambuk (2002). Osnova hrvatskog ruralnog stanovništva u 19. stoljeću bilo je poljoprivredno stanovništvo (Štambuk, 2002b). Velika većina stanovništva posredno ili neposredno je živjela od zemlje, pripadala je selu ili kraju te je bila sudionik seoske kulture, dok je manjinski dio neseljačke ruralne populacije bio društveno izdvojen (Štambuk, 2002b: 18-19). Tadašnje selo svijet je za sebe, s minimalnim ili vrlo siromašnim društvenim i ekonomskim kontaktima s ljudima izvan ruralne zajednice, a profesionalna diferencijacija izravno je ovisila o unutrašnjoj evoluciji pojedinih potreba (Štambuk, 2002b: 18-19). No, završetkom Drugog svjetskog rata hrvatsko je selo doživjelo i preživjelo raspad takvog agrarnog društva (Petak i sur., 2002: 235). Od kraja rata do konca 1950-ih godina, dominiraju obnova teško stradale poljoprivrede i sela, agrarna reforma, osnivanje i krah seljačkih radnih zadruga te kolektivizacija poljoprivrede izgradnjom društvenih poljoprivrednih dobara i kooperacijom s privatnim sektorom (Petak i sur., 2002: 232). Pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća jugoslavensko se društvo brzo razvija i transformira pod utjecajem široke industrijalizacije (Petak i sur., 2002: 238). U poljoprivredi se, nakon kraha nasilne kolektivizacije, provodio proces podruštvljavanja, tj. dolazi do širenja površina društvenog sektora poljoprivrede koji je trebao postepeno preuzeti privatne zemljišne parcele time povećavajući zemljišni fond i proizvodnju

društvenih gospodarstava (Petak i sur., 2002: 238). Na djelu je bio prisutan koncept dualnog društva, odnosno rast urbano-industrijskog društva koje se materijalno i vrijednosno promovira, dok se ruralno-agrarno potiskuje (Petak i sur., 2002: 238). Sve je veći prijelaz iz poljoprivrede u nepoljoprivredu što posljedično dovodi i do snažnog prijelaza iz sela u grad (Petak i sur., 2002: 238). Tadašnja slika hrvatskih ruralnih područja zahvaćena je deagrarizacijom, tj. uslijed masovnog zapošljavanja stvara se nova agrarna struktura, u ruralnim naseljima se u velikom broju pojavljuju seljaci-radnici, raspada se tradicionalna ruralna porodica i sve je više staračkih domaćinstava (Petak i sur., 2002: 238). Prvi val deagrarizacije naziva se direktnim transferom, tj. poljoprivrednici pronalaze radno mjesto u tvornici, na gradilištu, u poljoprivrednom kombinatu ili drugdje, te su stalno zaposleni (Puljiz, 2002: 375). Dakle, jednostavno mijenjaju zanimanje, bez prethodne pripreme, odnosno kvalifikacije se stječu eventualno poslije, u radnom odnosu, a to je vrijeme kada prevladava pretežno nekvalificirana radna snaga koja je slabo adaptirana na industrijski rad i način života (Puljiz, 2002: 375). Drugi val deagrarizacije naziva se indirektnim transferom jer ponajprije mlade osobe koje napuštaju poljoprivredu i prihvaćaju neku drugu djelatnost za to se i školuju, tj. pripremaju se i obučavaju za obavljanje nepoljoprivrednog zanimanja (Puljiz, 2002: 376). Oni su znatno kvalitetnija radna snaga koja se već u školi privikava na urbani način života i kasnije se zapošljavaju izvan ruralnog naselja (Puljiz, 2002: 376). Osim toga, takve mlade osobe ujedno šire i spoznaje o novom načinu života i njegovim prednostima u svom ruralnom naselju (Puljiz, 2002: 375).

Zatim se sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća pod utjecajem industrijalizacije i urbanizacije uspostavila jedna nova ravnoteža u sve snažnijim odnosima ruralnih područja s gradskim (Petak i sur., 2002: 239). Tako su u prvom planu posljedice distribucije urbanih i industrijskih tekovina u ruralna naselja: elektrifikacija, širenje sredstava komuniciranja (prvenstveno radija i televizije), bijele revolucije u domaćinstvima te prometne integracije (Petak i sur., 2002: 239). Osim toga, jača mehanizacija poljoprivrednih gospodarstava koja ruralna gospodarstva stabilizira, ali istodobno u njih unosi i elemente reprodukcijske ekonomije (Petak i sur., 2002: 239). Mehanizacija i druga kupljena pomagala opteretila su ruralno gospodarstvo dodatnim proizvodnim troškovima koji su utjecali na povećanje cijena poljoprivrednih proizvoda što posljedično dovodi do porasta uvoza jeftinijih poljoprivrednih proizvoda, kao i dispariteta u dohotku poljoprivrednika i nepoljoprivrednika (Petak i sur., 2002: 239). U to doba se broj poljoprivrednog stanovništva i dalje ubrzano smanjuje i to je desetljeće zabilježena najveća stopa

deagrarizacije u hrvatskoj povijesti, koja je posljedično izazvala depopulaciju velikoga broja ruralnih naselja, a time i sveopće ekonomsko, društveno i kulturno osiromašenje hrvatskih ruralnih područja u duljem vremenskom razdoblju (Petak i sur., 2002: 239). No, istovremeno je uz napuštanje poljoprivrede uočeno i napuštanje ruralnih mjesta od strane mlađe i sposobnije radne snage čime dolazi do devitalizacije sela koje postaje obilježeno brojnim grupama staračkih domaćinstava nesposobnih za rad na posjedu, a materijalno oskudnih i socijalno neosiguranih (Puljiz, 2002: 377). Slično ističe Gordana Ljuboja (1988: 240) govoreći kako je već osamdesetih godina 20. stoljeća vrlo teško pronaći mladu osobu iz ruralnog područja koja je svojevoljno izabrala baviti se jedino i isključivo poljoprivredom. U tom pogledu dogodio se snažan raskid s tradicijom čime manje ruralne zajednice gube mogućnost okupljanja na starim osnovama, običajima i tradicijama (Ljuboja, 1988: 240). Dodatno, depopulacija posebno zahvaća naselja koja se nalaze izvan dosega urbano-industrijskih gravitacija unutar kojih se distribuiraju elementi novog socioekonomskog progresa (Petak i sur., 2002: 239).

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća konačno se pojavila jedna nova dinamika u hrvatskim ruralnim područjima, a to je da se javljaju moderna obiteljska poljoprivredna gospodarstva, prodiru novi oblici poduzetništva i noviji načini korištenja ruralnog prostora (Petak i sur., 2002: 240). Tako postepeno izrasta obiteljska poljoprivreda, revalorizira se poljoprivredno zanimanje i javlja se sloj dinamičnih obrazovanih poljoprivrednika i vitalnih gospodarstava (Petak i sur., 2002). Međutim, raspad bivšeg društvenog sustava izaziva nesigurnost i prekida tokove razmjene između seljačkih gospodarstava i drugih dijelova globalnog sustava (problemi cijena, otkupa proizvoda itd.) (Petak i sur., 2002: 240). Krajem 20. stoljeća velika većina hrvatskih ruralnih područja bila je izložena ratu koji je posebice bio nemilosrdan prema ruralnim naseljima i ruralnoj populaciji što i danas bitno otežava njihovu revitalizaciju (Petak i sur., 2002: 240). Ovu dionicu razvoja hrvatskih ruralnih područja karakteriziraju tranzicija, velika ratna razaranja i stradavanja, progonstvo i izbjeglištvo, naznake povratka poljoprivredi, početak obnove porušenih ruralnih naselja i povratak prognanika i izbjeglica, problemi suživota nakon povratka ratnih migranata te značajan zaokret u agrarnoj politici (Petak i sur., 2002: 240). Konačno, ranjivost i neotpornost hrvatskih ruralnih područja koja je i dalje prisutna ponajprije je uzrokovana dugotrajnom demografskom depopulacijom te gospodarskom zapuštenošću i nerazvijenosti (Petak i sur., 2002: 240).

Sve u svemu, povijesni pregled transformacija hrvatskih ruralnih područja ukazuje na njihov snažan demografski pad, odnosno velika većina populacije, ponajprije mlađe dobne skupine, napušta poljoprivredu kao glavnu djelatnost i izvor prihoda čime su se ugasile i/ili se gase brojna poljoprivredna domaćinstva, ali značajan dio općenito napušta svoja ruralna naselja čime snažno raste udio staračkih domaćinstava. Obuhvatno shvaćanje ovakvih snažnih ruralnih transformacija igra važnu ulogu pri odabiru najboljeg načina definiranja suvremenog hrvatskog ruralnog područja. Stoga, u nastavku ističemo vlastiti način sagledavanja hrvatskih ruralnih područja ukazujući na ključne recentne demografske podatke. U Republici Hrvatskoj se kao jedan od načina definiranja ruralnog prostora koristi administrativni kriterij prema kojem se razlika između ruralnih i urbanih područja temelji na teritorijalnoj podjeli gdje se manje administrativne jedinice, općine, smatraju ruralnim, dok se gradovi, kao veće administrativne jedinice, smatraju urbanim područjima (Strategija ruralnog razvoja RH 2008-2013; Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, 2008).[1] U Tablici 1 predstavljeni su demografski podaci posljednja tri popisa stanovništva prema administrativnom kriteriju razlikovanja ruralnih i urbanih područja.

Tablica 1. Demografski podaci za hrvatska ruralna i urbana područja uz korištenje administrativnog kriterija (Državni zavod za statistiku, 2001; 2011; 2021)

	2001		**2011**		**2021**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
Populacija RH	4.437.460	100%	4.284.889	100%	3.871.833	100%
Populacija ruralnih područja (općine)	1.971.005	44,4%	1.268.752	29,6%	1.093.882	28,3%
Populacija urbanih područja (gradovi)	2.466.455	55,6%	3.016.137	70,4%	2.777.951	71,7%

Dakle, prema administrativnom kriteriju definiranja ruralnih i urbanih područja moguće je uvidjeti kako u posljednjih 20 godina apsolutni broj stanovnika općina, odnosno ruralnih područja, slijedi trend općenitog opadanja ukupnog broja stanovništva Hrvatske. Dodatno, u oba je vremenska razdoblja zabilježeno opadanje postotka ruralnog stanovništva u ukupnom stanovništvu Hrvatske, odnosno vrijedi i obrnuto, zabilježen je rast postotka urbanog stanovništva. Iako je u odnosu 2001. i 2011. godine zabilježen osjetan pad postotka ruralnog stanovništva, u odnosu 2011. i 2021. taj je postotak neznačajno manji. Na kraju valja istaknuti kako smo se u sklopu ovog doktorskog rada

[1] *Strategija ruralnog razvoja RH 2008-2013* iz 2008. godine posljednja je strategija ruralnog razvoja donesena u Republici Hrvatskoj. EU je 2015. godine potvrdila *Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske* za razdoblje 2014.-2020. godine, ali u tome programu nije predstavljen kriterij razlikovanja ruralnih i urbanih područja pa smo se odlučili koristiti jedan od kriterija iznesenih u ranije donesenoj *Strategiji*.

(kao i na projektu u sklopu kojeg je napisan ovaj rad) poslužili upravo ovim kriterijem za definiranje ruralnih područja u Republici Hrvatskoj.

3. POPULACIJA MLADIH IZ RURALNIH PODRUČJA

3.1. Mlade osobe kao populacija

Populacija „mladih ljudi“ kao demografska skupina nije homogena, već heterogena u smislu spola (roda), dobi, društvene klase, iskustava, mogućnosti, aspiracija, ali i mjesta življenja (Bourke i Geldens, 2007: 165; Wyn i White, 1997:5). Mladi su zasebna društvena skupina koja se nalazi u tranzicijskom razdoblju između djetinjstva i odrasle dobi pa ih univerzalno obilježava razmjerno niska životna dob (pri čemu među istraživačima ne postoji suglasje o dobnim granicama mladosti) i nepovoljniji društveni status u odnosu na odrasle članove društva koji se očituje u niskom stupnju integracije u društveni život, što ih ujedno čini jednim od najranjivijih segmenata populacije (Ilišin i Radin, 2002: 14; Ilišin i sur., 2013: 10). Dok statistički zavodi, međunarodni i nacionalni zakoni i izvješća međunarodnih agencija definiraju mladost prema biološkoj dobi, bit „mladih kao generacije“ je da su mladi definirani kao „mladi“ ne (ili ne samo) prema biološkoj dobi, već i prema svojim odnosima sa svijetom odraslih u društvu, gospodarstvu, politici i kulturi (White, 2019: 7). Tako Ben White (2019: 7) ističe da bi se mlade osobe trebalo smatrati mladima sve dok ih društvo smatra i tretira kao da još nisu odrasli. Za to iznosi i jedan zanimljiv primjer: moguće je u istoj zajednici pronaći tinejdžera, a (društveno) „odraslu osobu“ koja je ostvarila sve konvencionalne čimbenike prijelaza u odraslu dob (npr. udana 19-godišnjakinja sa završenom srednjom školom koja ima posao i dijete), ali istovremeno i „mladu osobu“ preko 30 godina koja nije ostvarila niti jedan takav čimbenik (npr. 31-godišnjak koji još uvijek sudjeluje u visokom obrazovanju, i dalje živi kod kuće i financijski ovisi o svojim roditeljima) (White, 2019: 7).

Prijelaz u odraslu dob jedan je od središnjih aspekata životnog puta mladih osoba. Proces se oblikuje kontekstualno i relacijski pri čemu mladi ljudi donose niz izbora u brojnim društvenim arenama koje su nerijetko prepune brzih, napetih i neizvjesnih društvenih promjena (Juvonen i Romakkaniemi, 2018: 321). Prelazak mladih u svijet odraslih danas je dodatno dugotrajniji i neizvjesniji proces jer promjene koje se zbivaju u sve rizičnijem globaliziranom društvu snažno pogađaju upravo mlade društvene skupine zbog rasta zahtjeva za njihovom profesionalnom

mobilnošću i fleksibilnošću te razvoja informacijsko komunikacijske tehnologije, koja im je razumljivija i dostupnija nego starijim dobnim skupinama, ali opet ne uvijek u potpunosti inherentna (Beck, 1992; Fahmy, 2006). E. Dianne Looker (2021: 49) tvrdi da mladi prelaze iz djetinjstva u odraslu dob kroz različite korake koje mogu ili ne moraju odgovarati njihovoj kronološkoj, „biološkoj" dobi. Također, ističe da je napuštanje roditeljskog doma poseban prijelaz koji mnogi, ako ne i većina mladih smatra ključnim za stjecanje „statusa odrasle osobe", a time i stjecanje vlastite neovisnosti o drugima (Looker, 2021: 49). Mladi iz ruralnih područja posebno snažnije od svojih urbanih vršnjaka ističu napuštanje roditeljskog doma kao vrlo važnim za prijelaz u status odrasle osobe (Looker, 2021: 49).

U suvremenom društvu se „mladost" u svakom društvenom i generacijskom smislu sve više produljuje, a prijelaz u odraslu dob odgađa. Osposobljavanje za preuzimanje trajnih društvenih uloga traje relativno dugo, a toliko traje i osobita društvena ranjivost mladih (Ilišin i sur., 2013: 10). Dok je donja granica mladosti najčešće 15 godina, gornja granica može znatno varirati zaustavljajući se najčešće na 24., ali sve više i na 29. ili 34. godini života (Ilišin i sur., 2013: 10). S jedne strane, prisutna je tendencija proširenja donje granica mladosti zbog ranijeg ulaska u pubertet, a do proširenja gornje granice mladosti dolazi zbog sve kasnijeg stupanja u tzv. „svijet odraslih" (Ilišin i sur., 2013: 10). Tendencija produljenja mlade životne dobi i kasnijeg prijelaza u odraslost prepoznata je u literaturi pod konceptom „produljene mladosti" (Ule, 1988 prema Ilišin i sur., 2013: 10) koju karakterizira dulje institucionalizirano obrazovanje i otežani pronalazak zaposlenja, što dovodi do nemogućnosti osamostaljenja i napuštanja roditeljskog doma, ali i nemogućnost pune participacije u javno-društvenoj sferi života (Ilišin i sur., 2013: 10). Tako dobna skupina od 30. do 34. godine života, koja je shvaćena kao mlađa odrasla dob, danas pokazuje karakteristike tzv. produljene mladosti (Tonković, Marcelić i Krolo, 2023: 3).

Tri su ključne odrednice koje istraživači i kreatori politika uobičajeno koriste kao čimbenike, odnosno „rituale" prijelaza u (društvenu i ekonomsku) odraslu dob, a to su: 1. završetak obrazovanja; 2. sklapanje braka i stvaranje obitelji; te 3. ulazak na tržište rada i prvo zaposlenje koje odražava ekonomsku neovisnost o generaciji roditelja (Durham, 2017: 3). Usporedba zemalja svijeta posljednjih desetljeća koju iznosi White (2019: 8) pokazuje da se ti čimbenici prijelaza vremenski prolongiraju, odnosno odgađaju pa tako: 1. mladi ljudi provode više vremena u obrazovanju; 2. starosna dob za prvi brak i roditeljstvo raste; te 3. stupanje u radni odnos i

ekonomska neovisnost od roditelja sve je više odgađana. Slični obrasci su vidljivi i na primjeru hrvatske mladeži gdje također dolazi do produljenja tranzicije u odraslost jer su mladi suočeni sa složenim procesom ostvarivanja trajnih društvenih uloga što je rezultat širih društvenih i ekonomskih čimbenika, a ponajprije se očituje u kasnijem ulasku u svijet rada i kasnijem socioekonomskom osamostaljivanju, odgađanju zasnivanja vlastite obitelji, povlačenju u privatnost i minimalnom uključivanju u javni i politički život društva (Gvozdanović, 2014: 7; Ilišin i Radin, 2002: 14; Ilišin i Radin, 2007: 16; Ilišin i sur., 2013: 12).

No, istovremeno s produljenjem mladosti i odgađanjem nastupanja odrasle dobi postoje neki aspekti prijelaza mladih u odraslu dob koji su danas ubrzani, a ne usporeni (White, 2019: 8). To se posebno odnosi na područje iznimno brzih tehnoloških promjena u životima mladih ljudi, a to je njihova digitalna pismenost koja unatoč svojim brojnim rizicima istovremeno donosi i snažne benefite za životno djelovanje mladih osoba (White, 2019: 8). To je posebno vidljivo kod mladih osoba koje žive u ruralnim područjima, a koje su prije samo jedne generacije svoje znanje o vanjskom svijetu najčešće stjecali putem odraslih sumještana (roditelji, djedovi i bake, učitelji, vjerski vođe, susjedi), dok ga danas sve više primaju putem digitalnih tehnologija (White, 2019: 8).

3.2. Populacija mladih iz ruralnih područja

Mladi općenito pa tako i u Hrvatskoj definiraju se u postojećoj literaturi kao heterogena društvena skupina s različitim afinitetima, mogućnostima i resursima koji su im na raspolaganju, s time da se istovremeno suočavaju sa sličnim promjenama i izazovima suvremenog života (Puđak, Bušljeta Tonković i Kovačić, 2022: 288). U tom smislu među mladima je moguće izdvojiti podskupinu onih koji zbog prostorno-geografskih i gospodarskih uvjeta područja u kojem žive nemaju jednake životne prilike, odnosno moguće je posebno govoriti o mladima u ruralnim područjima u odnosu na urbane mlade (Puđak i sur., 2022: 288).

3.2.1. Sociološko shvaćanje mladih iz ruralnih područja

Hernán Cuervo i Johanna Wyn (2012: 220) zapažaju da se snažna metrocentričnost klasične i suvremene sociološke misli prelila i na sociologiju mladih koja ne uspijeva prepoznati prostorne procese u životima mladih ljudi. U sve urbaniziranijem društvu urbani životi postaju standard pa kada istraživači žele steći razumijevanje suvremene mladeži okreću se gradskim životima mladih

ljudi (Cuervo i Wyn, 2012: 220). Urbane sredine vide se kao sveprisutne, globalizirane i nediferencirane, pa mjesto, odnosno prostor često nestaje iz analize života mladih ljudi (Cuervo i Wyn, 2012: 220). Isto potvrđuje i Farrugia (2014) ističući da je u paralelnom procesu uz opće sociološke teorije i sociologija mladih pokušala teoretizirati mlade osobe isključivo na njihovim urbanim iskustvima koja ne zahvaćaju niti živote ruralnih mladih ljudi niti prostorne dimenzije struktura i kultura koje također čine suvremenu mladost. Metrocentričnost kulture mladih učvršćena je u istraživanjima koja mlade ljude iz ruralnih područja pozicioniraju kao nezanimljive i sociološki beznačajne, marginalizirajući svakodnevnu kulturnu stvarnost mladih ljudi izvan gradova i pozicionirajući ih izvan kulturnih procesa u koje su uključeni svi mladi ljudi bez obzira na njihov rezidencijalni status (Cuervo i Wyn, 2012: 220; Farrugia, 2014: 296; Sørensen i Pless, 2017: 3). Ova tendencija poimanja kulture mladih „novu, modernu" mladost prikazuje kao gotovo neraskidivo isprepletenu s urbanošću (Cuervo i Wyn, 2012: 220; Farrugia, 2014: 296; Sørensen i Pless, 2017: 3). No, s druge strane, mjesta na kojima se mladi nalaze, odnosno žive i djeluju, povezana su sa specifičnim društvenim i kulturnim praksama koje im ne samo daju osebujan karakter, već mogu biti i ključne za to kako mladi ljudi doživljavaju svoju mladost (Sørensen i Pless, 2017: 4). Stoga, Farrugia (2014: 303-304) uviđa važnost stvaranja prostorne sociologije mladih koja je u sociološkom shvaćanju modernosti još uvijek nepostojeća. U sociološkom istraživanju mladih osoba potrebno je naglasiti kontekst prostora čime će se mladi u ruralnim područjima učiniti vidljivijima ispitujući načine na koje oni grade i žive svoje prostore koji se nalaze izvan urbanih područja (Farrugia, 2014: 303).

3.2.2. Obilježja ruralnih područja iz perspektive mladih osoba

Mladi u ruralnim područjima istovremeno imaju razvijeno shvaćanje suživota pozitivnih i negativnih osjećaja o životu u ruralnim naseljima. Brojni istraživači mladih osoba koje žive u ruralnim područjima taj suživot opisuju kroz sukob dvaju koncepata – ruralna idila nasuprot ruralnoj dosadi (engl. *rural idyll vs. rural dull*) (vidi: Bourke i Geldens, 2007; Fabiansson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Looker i Naylor, 2009; Rye, 2006), a zapravo predstavljaju skup pozitivnih, odnosno negativnih obilježja koja mladi pridaju svojim ruralnim naseljima. U ovom poglavlju istaknut ćemo ključna pozitivna i negativna obilježja ruralnih područja koja ističu mladi iz ruralnih područja u svijetu općenito, ali i specifično u Hrvatskoj.

Pozitivne perspektive ruralne idile, koncepcije ruralnog naselja kao mjesta za dobar život, usredotočuju se na sigurnost i slobodu razvoja mladih gdje se pretpostavlja da je dobrobit mladog pojedinca izravno povezana sa zaštitom od prijetnje osobi ili imovini (Glendinning i sur., 2003: 134; Rye, 2006: 410-411; Žanić, Miletić i Bendra, 2019: 200-201). Rye (2006: 410-411) ističe da su mladi ljudi ponosni na svoja ruralna naselja opisujući ih kao mjesta obilježena gustom društvenom strukturom u kojoj svatko svakoga poznaje, razvijenim dobrosusjedskim odnosima i snažnim duhom suradnje kojeg karakterizira jak osjećaj solidarnosti. Slično na primjeru hrvatskih ruralnih područja ističu Stanić i Schafft (2021: 33) navodeći kako razvijen ruralni identitet i povezanost s ruralnom zajednicom igraju važnu ulogu u pozitivnoj percepciji vlastitog ruralnog naselja. Nadalje, ruralna zajednica opisuje se kao brižna i podražavajuća za sve, a pruža osjećaj pripadnosti lokalnome i bijega od užurbanog gradskog života, uključujući predodžbe o zaštićenom djetinjstvu i tradicionalnim modelima obitelji (Glendinning i sur., 2003: 138-139; Looker i Naylor, 2009: 60). Također, ističu se prednosti pristupačnog stanovanja (Looker i Naylor, 2009: 60; Pupak i Trako Poljak, 2021: 230), ali i shvaćanje ruralnih područja kao dobrih mjesta za stvaranje i podizanje obitelji, odnosno odgoj djece (Looker i Naylor, 2009: 60). Dodatno, među pozitivnim aspektima odrastanja u ruralnim područjima ističe se visoka percepcija važnosti zelenog, prirodnog i čistog okoliša koji donosi prednosti mira, tišine, opuštenosti i slobode kretanja (Haukanes, 2013: 204; Leyshon, 2008: 9; Pupak i Trako Poljak, 2021: 230; Rye, 2006: 410-411; Žanić i sur., 2019: 200; Žutinić i Bokan, 2008: 152; Žutinić i sur., 2010: 150-151), a s time je povezana i percepcija zdravijeg načina života (Leyshon, 2008: 14; Pupak i Trako Poljak, 2021: 230; Rye, 2006: 411; Žutinić i sur., 2010: 150-151).

No, s druge strane, život u ruralnim zajednicama može se smatrati i restriktivnim za mlade ljude. Specijalizacijom radne snage, malo je mogućnosti za nekvalificirani rad, a uz obrazovanje i stjecanje vještina koji su dostupni samo izvan zajednice, prijelaz iz mladosti u odraslu dob u ruralnim zajednicama postaje težak (Rye, 2006). Tako su istraživanja pokazala da su ideje o idiličnom ruralnom djetinjstvu češća kod mlađe djece nego kod tinejdžera i zrelijih mladih osoba čija razina zadovoljstva lokalnim ruralnim područjem ima tendenciju pada, uglavnom zbog dosade, isključenosti iz zajednice i opće društvene nemoći (Matthews i sur., 2000: 151). Takav način shvaćanja ruralnih zajednica opisuje se kao ruralna dosada (Glendinning i sur., 2003: 139-141; Rye, 2006: 411; Pedersen i Gram, 2018: 628-629). Dominantna tema u istraživanju iskustava mladih o ruralnosti je dualnost: paradoksalni osjećaji življenja u sigurnom području s dobrom

kvalitetom života, ali istovremeno se javlja i osjećaj izoliranosti, ograničenja i društvene isključenosti (Rye, 2006: 419-420; Glendinning i sur., 2003: 144). Tako se mladi ljudi istovremeno mogu osjećati njegovano i sigurno zbog podrške i privrženosti svojih obitelji i prijatelja s kojima imaju bliske i brižne odnose, ali također doživljavaju svoja mjesta kao kontrolirana i nadzirana od strane odraslih te izolirana i usamljena (Eriksson, Asplund i Sellström, 2010: 9; Glendinning i sur., 2003: 144; Leyshon, 2008: 21-22). Naomi Tyrrell i Nichola Harmer (2015: 557-561) ističu da unatoč većoj slobodi od nadzora odraslih u naselju koje sadrži „tajna i skrivena mjesta" za druženje mladih osoba, kombinacija ovisnosti o automobilskom prijevozu roditelja i manjeg izbora aktivnosti i sadržaja u naselju zapravo znači da većina mladih ljudi iz ruralnih područja osjeća kako njihov svakodnevni društveni život (naročito izvan vlastitog ruralnog naselja) zapravo snažno kontroliraju upravo njihovi roditelji. Također, iznose se dodatni nedostaci ruralnih područja koja se mogu svrstati u koncept ruralne dosade, a to su poteškoće u javnom prijevozu, ograničena grupa vršnjaka za druženje i ograničene mogućnosti provođenja slobodnog vremena ponajprije u smislu zabave i druženja (Glendinning i sur., 2003: 139-140; Župančić, 2005: 647-651; Žutinić i Bokan, 2008: 151; Žutinić i sur., 2010: 151-152). Ruralna područja su, prema opisima mladih osoba, često zatvorena, statična i dosadna mjesta u kojima se zapravo ništa ne događa (Pedersen i Gram, 2018: 628), odnosno malo je mogućnosti za sportske, zabavne i kulturne aktivnosti (naročito za žene), te je, općenito gledano, ograničeniji raspon javnih i privatnih usluga (Rye, 2006: 416-417; Župančić, 2005: 647-651; Žutinić i Bokan, 2008: 151; Žutinić i sur., 2010: 151-152). Također, mlade žene češće uviđaju negativne strane života u ruralnim područjima od svojim muških sumještana, a kao najveće nedostatke ruralnog života ističu snažnu društvenu kontrolu i klaustrofobičnost, kao i nametljivost, praćenje i zadiranje u privatni život koji je obilježen čestim ogovaranjem i širenjem glasinama i općenito većim stupnjem vidljivosti u javnim prostorima (Glendinning i sur., 2003: 141; Lekies, 2011: 85; Pedersen i Gram, 2018: 627-628; Rye, 2006). Zaključno, elementi ruralne dosade često su primarni čimbenici potencijalne migracijske namjere u urbana područja (Pedersen i Gram, 2018: 630). Preferencije ruralnih mladih ljudi o budućnosti se stoga mogu smatrati međuigrom s njihovim prostornim okruženjem, budući da se čini kako ruralnu mladež ne privlači toliko slika velikog i energičnog grada sama po sebi, već ih dosadni i neuzbudljivi ruralni život gura prema njemu (Pedersen i Gram, 2018: 630).

Odnosi mladih sa životom u ruralnom naselju su ambivalentni, odnosno karakterizirani su proturječnim osjećajima privrženosti, ali i odbojnosti pa se, prema tome, ruralna idila i ruralna

dosada međusobno ne isključuju jer se bave različitim dimenzijama ruralnog života (Rye, 2006: 418-420). Dakle, ruralna mladež ne konceptualizira ruralno kao isključivo „idilično“ ili „dosadno“ već ove dvije slike ruralnog života međusobno koegzistiraju (Rye, 2006: 418-420). Iako Johan Fredrik Rye (2006: 418) ističe da će ruralna mladež koja se priklanja idiličnoj slici ruralnog vjerojatnije odbaciti dosadnu verziju ruralnog, to je samo tendencija, ali ne i pravilo. Ove dimenzije prije bi se trebale smatrati odrazom dva različita aspekta ruralnosti (Rye, 2006: 418). Pojedincima ruralno naselje istovremeno može biti dosadno i idilično, ili pak ni jedno ni drugo (Rye, 2006: 418). Tako, na primjer, mlada osoba može priznati i cijeniti društvenu gustoću ruralnih zajednica čime prihvaća dio slike ruralne idile, dok u isto vrijeme smatra da u ruralnom naselju nedostaju prilike za ostvarenje njegovih životnih aspiracija čime također prihvaća i dio slike ruralne dosade (Rye, 2006: 418). Ovakav zaključak potvrđuju i nalazi Sofie Marques da Silve i suradnika (2021: 7) koji pokazuju paradoksalan odnos koji mladi ljudi razvijaju prema svojim ruralnim domovinama. Mladi u njihovom istraživanju istovremeno pokazuju visoke razine slaganja s tvrdnjom da njihovo ruralno područje ograničava njihove životne mogućnosti, ali istodobno iskazuju i visoko slaganje s brojnim prednostima života u njima (Silva i sur., 2021: 7). Dakle, postoje duboki slojevi složenosti shvaćanju ruralnog područja kod mladih osoba, tj. njihovi osjećaji prema mjestu porijekla nisu crno-bijeli, već ih karakterizira dvosjekla ruralnost, odnosno istovremeno iskazuju pomiješane emocije i ambivalentna iskustva spram svojih ruralnih područja time odražavajući stalnu borbu mladih ljudi u pomirenju prednosti i nedostataka ruralnog naspram urbanog života (Pedersen, 2018: 28). Stoga, moguće je zaključiti kako mladi iz ruralnih područja u odluci o ostanku i daljnjem životu u ruralnim područjima ili potencijalnom odlasku istovremeno u obzir uzimaju obilježja obaju koncepata ruralne idile i ruralne dosade.

3.3. Migracijska kretanja mladih iz ruralnih područja

U ovom ćemo se poglavlju prvotno usredotočiti na prethodna istraživanja migracijskih težnji mladih iz ruralnih područja u svijetu, dok ćemo se nakon toga specifično orijentirati na istraživanja provedena u Hrvatskoj.

3.3.1. Opći pregled istraživanja čimbenika i posljedica migracijskih kretanja mladih iz ruralnih područja

Regionalna ruralna mjesta obično su sporedni prostori jer se dominantni ekonomski model koncentrira na rast i razvoj u globalnim gradovima, ostavljajući regionalne kontekste iza sebe

(Silva i sur., 2021: 3). U ruralnim regijama to se pretvara u nezaposlenost i nižu kvalitetu života što posebno pogađa najvitalniji segment tih prostora – mlade iz ruralnih područja (Silva i sur., 2021: 3). Stoga Farrugia (2016: 4-6) navodi kako su životi ruralnih mladih ljudi pod utjecajem „imperativa mobilnosti" kako bi mogli pristupiti resursima koji su im potrebni za ostvarenje vlastitih životnih aspiracija, odnosno upravo strukturne nejednakosti između urbanih i ruralnih područja i nedostatak materijalnih dobara u ruralnim područjima doprinose iseljavanju mladih. Michael Corbett (2007 prema O'Shea i sur., 2019: 1) tvrdi da je taj imperativ mobilnosti toliko raširen da mladi ljudi koji žive izvan urbanih sredina bivaju razlikovani upravo na temelju svojih odluka o napuštanju, odnosno ostanku u svojim lokalnim zajednicama, a najčešće se očituje u nužnosti nastavka srednjeg i/ili visokog obrazovanja, ali i u ulasku na tržište rada (Thissen i sur., 2010: 430). Dakle, uz postojeće kompleksne dileme suvremene mladeži, tranzicija u odraslost u ruralnim područjima također uključuje i pregovore između geografske ukorijenjenosti i mobilnosti (Nugin, 2014: 61), odnosno odrastanje mladih iz ruralnih područja se uvelike povezuje s mobilnošću iz svog rodnog, lokalnog, ruralnog područja (pa makar i na dnevnoj bazi) (Sørensen i Pless, 2017: 11; Gibbs i Cromartie, 1994: 16). Monica Kirkpatrick Johnson, Glen H. Elder i Michael Stern (2005: 102) tvrde kako mlade osobe nalaze u sukobu između privrženosti obitelji i zajednici te rastućeg priznanja da je napuštanje ruralnog područja nužno kako bi se postigle potrebne ekonomske mogućnosti. Posljedično se razvija i „kultura migracije" gdje se migracija smatra načinom na koji mladi ljudi iz ruralnih područja napreduju u životu, odnosno za mnoge mlade ljude iseljavanje iz rodnog ruralnog naselja smatra se normalnim, prirodnim i očekivanim korakom za povećanje društvenih i profesionalnih životnih izgleda (Easthope i Gabriel, 2008: 180; Stockdale, 2002: 60). S druge strane, ostanak u ruralnim područjima, a pogotovo povratak, smatraju se oblikom „neuspjeha", s obzirom na to da uspjeh često implicitno upravo ovisi o migraciji (Stockdale, 2004: 364; Stockdale, Theunissen i Haartsen, 2018: 8).

Migracija mladih iz ruralnih područja najčešće se očituje u odlasku onih koji su visokoobrazovani i ambiciozniji (Brown i Schafft, 2011: 114-115; Looker i Naylor, 2009: 55; Petrin, Schafft i Meece, 2014: 322) što pridonosi odljevu mozgova i negativnim ishodima za njihove matične ruralne zajednice zbog gubitka ljudskog kapitala, i to ne samo u profesionalnoj gospodarskoj sferi, već i društvenoj zbog gubitka budućih, potencijalnih vođa zajednica, volontera i roditelja budućih generacija (Demi, McLaughlin i Snyder, 2009: 326-328). Suprotno tome, oni koji ostaju obično se nerazmjerno više sastoje od manje obrazovanih pojedinaca s nižim prihodima i manjkom vještina

(Brown i Schafft, 2011: 204). Tako je vjerojatnije da će mladi razmotriti napuštanje vlastitih ruralnih zajednica ako žele steći visoko obrazovanje, dok je za one koji planiraju pohađati strukovnu srednju školu vjerojatniji ostanak (Gulløv i Gulløv, 2020: 119) time sugerirajući da je razina obrazovanja u ruralnim područjima i dalje niža nego u urbanim područjima (Sano i sur., 2020: 114). Drugim riječima, mladi iz ruralnih područja mogu imati veće težnje za održavanjem veza sa svojom obitelji, zajednicom i ruralnim stilom života time prihvaćajući niže kvalificirane poslove dostupne u njihovim ruralnim zajednicama umjesto da teže individualističkim i materijalističkim ciljevima više zarade koji prevladaju u gradovima (Byun i sur., 2012: 5; Kirkpatrick Johnson i sur., 2005: 102). Isto potvrđuju i Tarja Juvonen i Marjo Romakkaniemi (2018: 326) navodeći da mladi koji su bili čvrsto vezani uz životnu sredinu svoj su obrazovni put odabrali prema ponudi poslova koji su dostupni u njihovoj lokalnoj zajednici. No, pred mlade osobe iz ruralnih područja se time postavlja dodatni izazov, a to je da o svojoj budućoj profesiji moraju odlučiti u ranoj fazi života, odnosno javno objaviti sklonost lokalnom načinu života i ljudima koji žive u lokalnoj zajednici upisom strukovne škole ili odgoditi tu definitivnu odluku o tome čime se žele baviti u životu upisom gimnazije što potencijalno može uključivati odlazak iz ruralne zajednice u budućnosti u svrhu nastavka visokog obrazovanja (Gulløv i Gulløv, 2020: 119-120). Kao rezultat toga lokalni nepovoljni položaj dodatno se povećava u ruralnim područjima zbog obrasca selektivne migracije koja iz temelja mijenja demografski i socioekonomski sastav stanovništva lokalnih ruralnih zajednica (Petrin i sur., 2014: 322). Stoga, odlazak mladih iz ruralnih područja shvaćen je kao problematičan gubitak ljudskog i društvenog kapitala, odnosno kao nepovoljna situacija koja stvara odljev mozgova za lokalnu zajednicu (Haartsen i Thissen, 2014: 88).

U nastavku valja istaknuti i ključne ekonomske, sociokulturne i psihološke čimbenike povezane s namjerom odlaska mladih iz ruralnih područja, odnosno ključne razloge koji dopiru iz njihove neposredne ruralne okoline, a djeluju na njihove buduće životne aspiracije. Tako Diane K. McLaughlin, Carla M. Shoff i Mary Ann Demi (2014: 455) navode tri kategorije čimbenika koje u povezane s rezidencijalnim aspiracijama i migracijskim odlukama ruralne mladeži u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD): 1. percepcije mogućnosti i stilova života u vlastitoj zajednici nasuprot onima u mogućim odredištima; 2. utjecaji roditelja, obitelji i prijatelja u ruralnom naselju; te 3. težnje i osobine samih pojedinca koji sudjeluju u potencijalnoj migraciji. Također, poželjna odredišta mladih iz ruralnih naselja gotovo su uvijek urbana područja jer nude znatno veće

mogućnosti za zapošljavanje, nastavak srednjeg i višeg obrazovanja te ispunjavanje slobodnog vremena (Bjarnason i Thorlindsson, 2006: 291; Selod i Shilpi, 2021: 3).

U istraživanju čimbenika migracije ruralne mladeži iz Rumunjske István Horváth (2008: 783) pokazuje kako mladi iz rumunjskih ruralnih područja migriraju zbog boljih plaća nego što ih mogu dobiti u vlastitoj zemlji, ali i bolje sigurnosti posla. Do sličnih rezultata dolaze i Lynn Jamieson (2000: 207) te Aileen Stockdale (2006: 364) u svojim istraživanjima u Škotskoj, kao i Thoroddur Bjarnason i Thorolfur Thorlindsson (2006: 297) koji kao glavni prediktor migracijskih namjera ruralnih mladih na Islandu ističu male mogućnosti za zapošljavanje i prevladavanje niže plaćenih radnih mjesta u primarnim sektorima. Slično također ističe i Looker (2021: 61) koja jednim od ključnih razloga odlaska iz kanadskih ruralnih područja navodi veću dostupnost i mogućnost pronalaska posla u urbanim nego ruralnim područjima. No, isto tako ostanku u blizini vlastitog ruralnog područja skloniji su oni mladi koji očekuju da će pronaći posao unutar regije u kojoj žive (Looker, 2021: 60).

Uz nedostatak radnih mogućnosti u ruralnim područjima želja za sudjelovanjem u visokom obrazovanju utvrđena je kao glavni pokretač napuštanja ruralnih područja u Australiji (Eacott i Sonn, 2006: 210). Također, Looker (2021: 56) je u sveobuhvatnom longitudinalnom istraživanju u Kanadi pronašla da je nastavak školovanja jedan od ključnih razloga odlaska mladih iz ruralnih područja, odnosno namjera preseljenja diktirana je odlukom o daljnjem obrazovanju s obzirom na to da u njihovoj ruralnoj zajednici nije postojala visokoobrazovna ustanova nakon srednje škole, a ujedno su ti mladi smatrali da se visokoobrazovne institucije nalaze predaleko za svakodnevno komutiranje. Dodatno, kod obrazovanja kao ključnog razloga odlaska iz ruralnih područja potrebno je napomenuti kako žene teže postizanju viših razina obrazovanja i više su zainteresirane za uslužna zanimanja tercijarnog sektora koja se mogu obavljati samo u gradskim područjima što posljedično igra ulogu u njihovim višim razinama odlaska iz ruralnih područja u odnosu na muškarce (Corbett, 2005: 63; Dahlström, 1996: 269).

Neki autori ističu i dodatne ekonomske razloge potencijalnog odlaska pa ćemo spomenuti neke od njih. Steven Garasky (2002: 427) ističe (ne)razvijenost lokalnog gospodarstva, odnosno nezaposlenost na lokalnom tržištu rada kao važan čimbenik u odluci o migraciji. Kao važan razlog odlaska Looker (2021: 56) navodi neovisnost od obitelji, odnosno općenito nastojanje mladih da žele postići socioekonomsku slobodu i samostalnost od drugih. Također, nalazi koje iznose Zuzana

Bednaříková, Miroslava Bavorová i Elena V. Ponkina (2016: 108) pokazuju važnost i drugih ekonomskih čimbenika u odluci o namjeri ostanka, odnosno potencijalnog odlaska mladih iz ruskih ruralnih područja, poput želje bavljenja poljoprivredom kao zanimanjem, posjedovanjem obiteljskog zemljišta i percepcijom jednostavnosti uspostave vlastitog poduzeća.

No, s druge strane, istraživanja ukazuju i na važnost neekonomskih, tzv. mekih čimbenika namjere ostanka, odnosno potencijalnog odlaska iz ruralnih područja. Tako istraživanja pokazuju da su obiteljska potpora, privrženost i integriranost u lokalnu zajednicu (Bjarnason i Thorlindsson, 2006: 298-299; Looker, 2021: 61), (ne)zadovoljstvo vlastitim životom, kao i životnim uvjetima u zajednici (Bednaříková i sur., 2016: 107), (ne)povezanost s prostorom, ruralna identifikacija i osjećaj pripadnosti mjestu (Thissen i sur., 2010: 433-434; Looker, 2021: 61) te odbijanje ili prihvaćanje ruralnog naselja kao „dobrog mjesta" za odrastanje (Glendinning i sur., 2003: 138) povezani s namjerom odlaska ili ostanka mladih u ruralnim područjima. Juvonen i Romakkaniemi (2018: 328) istražujući mlade iz finskih ruralnih područja ističu važnost osjećaja pripadnosti s namjerom ostanka u rodnom ruralnom kraju. Razvijen osjećaj pripadnosti označava svojevrsnu predvidljivost, prepoznatljivost, sigurnost i jačanje vlastitog identiteta kao dijela zajednice što u konačnici ostanak u ruralnim područjima čini prirodnim odabirom (Juvonen i Romakkaniemi, 2018: 328). Međutim, u istraživanju ruralnih mladih u Australiji Chelsea Eacott i Christopher C. Sonn (2006: 210-212) navode kako unatoč tome što je većina mladih osjećala zadovoljstvo zajednicom i privrženost vlastitom ruralnom mjestu ipak su se odlučili preseliti iz ekonomskih razloga, ponajprije zbog pronalaska boljeg posla i/ili nastavka obrazovanja. Konačno, kao potencijalni čimbenik ostanka mladih u ruralnim područjima Looker (2021: 58) ističe i nedobrovoljni ostanak zbog brige za članove obitelji, kao i ostanak kao privremena rezervna opcija jer roditeljski dom služi kao sigurnosna mreža na koju se uvijek može računati, a i život s roditeljima je jeftiniji.

Na kraju poglavlja koje se odnosi na pregled internacionalnih istraživanja migracijskih namjera mladih iz ruralnih područja potrebno je istaknuti i konačne ciljeve te potencijalne migracije. Tako Julia Weiss, Livio Ferrante i Mariano Soler-Porta (2021: 11) u nalazima svojeg istraživanja 11 europskih zemalja pokazuju da što je okruženje u kojem mladi žive bilo ruralnije, to su bili spremniji preseliti se unutar vlastite države. Međutim, kada je riječ o spremnosti na preseljenje u drugu državu pojavljuju se potpuno suprotni nalazi pa se tako želja za preseljenjem smanjivala što

je područje u kojem mladi žive ruralnije (Weiss i sur., 2021: 11). To je rezultiralo zaključkom autora da unatoč tome što su mladi iz ruralnih područja spremniji napustiti vlastita životna područja to će ipak učiniti u granicama vlastite države (u blizini vlastitih ruralnih zajednica), odnosno manje su spremni odlučiti se na „veliki korak" preseljenja u drugu državu (Weiss i sur., 2021: 11).

3.3.2. Pregled istraživanja migracijskih kretanja mladih iz hrvatskih ruralnih područja

Općenito gledano, ruralna područja u Hrvatskoj su slabije razvijena i nude limitirane društveno-ekonomske prilike i mogućnosti za ruralnu mladež, a u nekim dijelovima Hrvatske zbog dugotrajne emigracije proces depopulacije postaje nova normala (Grgić i sur., 2010b: 653-654; Maselli i sur., 2021: 6; Stanić i Schafft, 2021: 21; Žutinić i Bokan, 2008: 143-144; Žutinić i sur., 2010: 138). Tako migracijska kretanja mladih dodatno pogoršavaju postojeću lošu demografsku sliku, smanjuju prirodnu reproduktivnu bazu te oslabljuju socioekonomsku strukturu hrvatskih ruralnih područja što u konačnici ruralne prostore pretvara u područja izrazitog starenja i potencijalnog izumiranja time zapravo ukazujući na potpuni demografski slom hrvatskih ruralnih područja (Nejašmić, 1991: 206-207; Stanić i Schafft, 2021: 19-21; Žutinić i Bokan, 2008: 143-144). Tako emigracija ima značajne negativne posljedice na lokalnu ruralnu populaciju jer su migranti iz ruralnih područja pretežito mladi ljudi višeg obrazovanja i većih socioekonomskih resursa od onih koji ostaju i dalje žele živjeti u ruralnim područjima (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 38). Skupina mladih stanovnika ruralnih područja predstavlja svojevrsne pokretače razvoja istih (Seferagić, 2002: 22) pa bi se nastavkom trenda daljnjeg iseljavanja obrazovno, proizvodno i reproduktivno najvitalnijeg dijela populacije dodatno produbili snažni demografski problemi i narušila buduća ekonomska perspektiva ruralnih područja (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 38-39). Sve ranije navedeno ograničavajući su čimbenici razvoja ruralnih naselja, a posljedično vode daljnjem produbljivanju nejednakosti između hrvatskih ruralnih i urbanih područja (Nejašmić i Toskić, 2016: 206), odnosno dolazi do snažne demografske polarizacije na atraktivna, uglavnom urbana, i neatraktivna, uvelike ruralna područja (Grgić, Žimbrek i Tratnik, 2010a: 145). Stoga, moguće je zaključiti kako je emigracija mladih najsnažniji demografski, ali i društveni problem s kojim se suočavaju suvremena hrvatska ruralna područja (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 49).

Prvotno ćemo se osvrnuti na iskazanu namjeru ostanka, odnosno potencijalnog odlaska mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Šundalić (2006a: 138) na primjeru Slavonije i Baranje pokazuje da preko 1/4 mladih namjerava ostati u svojem ruralnom području, dok ih malo više od 1/10 namjerava

otići (preko polovice ispitanih još nije sigurno u svoju odluku). Đurđica Žutinić i Nataša Bokan (2008: 154-155) na primjeru općine Vođinci pokazuju da nešto više od polovice ispitanih namjerava ostati u svom ruralnom području, dok ih nešto više od 1/4 namjerava napustiti vlastito ruralno naselje (nešto manje od 1/5 ih se nije moglo odlučiti). Konačno, Žutinić i suradnici (2010: 143-144) u svojem istraživanju na stratificiranom uzorku ruralnog stanovništva u 120 hrvatskih ruralnih naselja pokazuju da 4/5 mladih osoba navodi kako nema namjeru otići iz svojih ruralnih područja, dok preostala 1/5 namjerava napustiti svoje ruralno naselje. Dakle, ranija istraživanja o namjerama i željama odlaska mladih iz hrvatskih ruralnih područja, iako rijetka i često provedena na uzorcima koji ne zahvaćaju mlade iz svih dijelova ruralne Hrvatske, ukazuju na nešto više postotke mladih koji namjeravaju ostati u svojim ruralnim područjima.

U nastavku ćemo predstaviti ključne čimbenike napuštanja hrvatskih ruralnih područja, kao i glavne motive koji prevladavaju u ostanku mladih u ruralnim područjima. Ranija istraživanja pokazuju kako su najznačajniji potisni čimbenici migracije iz ruralnih područja gospodarske naravi. Prvotno se ističu nedostatak zaposlenja, slabiji pristup obrazovanju (pogotovo višem i visokom), teži uvjeti rada i niža novčana primanja u odnosu na urbana područja (Grgić i sur., 2010b: 658; Žanić i sur., 2019: 198; Žutinić i Bokan, 2008: 151; Žutinić i sur., 2010: 148). Nadalje, ističu se veće šanse za zapošljavanje u gradovima (Žutinić i Bokan, 2008: 152) i općenita procjena nemogućnosti zadovoljenja vlastitih obrazovnih i profesionalnih aspiracija i potreba uslijed pojave prevladavajuće besperspektivnosti i manjka razvijenosti u ruralnim zajednicama kojima pripadaju (Žutinić i sur., 2010: 152). Ovakvi nalazi povezani su s jednim od ključnih izazova s kojim se općenito susreću mladi u Hrvatskoj, a to je pronalazak sigurnog i dobro plaćenog zaposlenja (Hornstein Tomić i Taylor, 2018: 502). Tako u ruralnim područjima prevladavaju problemi pronalaska zaposlenja u profesiji izvan poljoprivrede, otežanoj uspostavi vlastitih poduzetničkih poslovnih prilika i otežan pristup profesionalnoj edukaciji (Šundalić, 2006a: 141; Žutinić i Bokan: 153, 2008; Žutinić i sur., 2010: 151-153). Što se tiče zapošljavanja u poljoprivrednim zanimanjima mladi ukazuju na loše i teške uvjete rada, neprofitabilnost poljoprivredne profesije koja je mladima neprivlačna i nemogućnost posjedovanja zemljišnog posjeda i popratne infrastrukture za obavljanje poljoprivredne djelatnosti (Pupak i Trako Poljak, 2021: 240-241; Šundalić, 2006a: 141; Žutinić i Bokan, 2008: 150). Dakle, iako je nekada poljoprivreda kao temeljna ekonomska aktivnost definirala hrvatska ruralna područja, danas to više nije tako jer ruralna područja postaju mjesta

stanovanja stanovnika koji primarno svoje prihode osiguravaju aktivnostima koje se nalaze izvan ruralnog naselja u kojem žive (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 37).

Sljedeći snažan čimbenik migracija je procjena niže kvalitete života i većeg nezadovoljstva postojećim aspektima života u ruralnim područjima (Grgić i sur., 2010b: 658; Žanić i sur., 2019; 204; Žutinić i Bokan, 2008: 155; Žutinić i sur., 2010: 144). U nezadovoljstvu životom u ruralnim područjima mladih najčešće se ističe loša infrastrukturna opremljenost i nedostatak temeljnih društvenih, kulturnih i zabavnih sadržaja, osobito onih prilagođenih mladima (Grgić i sur., 2010b: 658; Šundalić, 2006a: 141; Žanić i sur., 2019: 195-197; Žutinić i Bokan, 2008: 149; Žutinić i sur., 2010: 146-148). Žutinić i Bokan (2008: 157) ističu kako nedostaci sadržaja za mlade u ruralnim stanovnicima mlađe životne dobi pobuđuju osjećaje zaboravljenosti i zapostavljenosti od strane društva, a to je suštinski uzrok njihovog pasivnog ponašanja i nedostatka želje da preuzmu inicijativu za kreiranje vlastite perspektive i iznalaženje mogućnosti za stvaranje više kvalitete života u njihovim ruralnim naseljima.

S druge strane, ključni čimbenici namjere ostanka mladih u ruralnim područjima su društvene značajke poput dobrih obiteljskih, susjedskih i međuljudskih odnosa, osjećaj pripadnosti i privrženosti obitelji, prijateljima i sumještanima (Klepač, 2021: 146; Grgić i sur., 2010b: 657; Žutinić i Bokan, 2008: 149; Žutinić i sur., 2010: 146). Nadalje, ističu se prostorne i ekološke značajke, odnosno privrženost i povezanost s ruralnim prostorom te čistim i prirodnim okolišem koji donosi prednosti svježeg zraka, opuštenosti, mira, tišine i zdrave domaće prehrane (Klepač, 2021: 139; Grgić i sur., 2010b: 657; Pupak i Trako Poljak, 2021: 230; Žutinić i Bokan, 2008: 152; Žutinić i sur., 2010: 150-151). Žutinić i suradnici (2010: 144) navode i dodatne razloge za ostanak i daljnji život u ruralnom naselju, a to su zadovoljstvo životom u mjestu, dobro zaposlenje, posjedovanje nekretnine i/ili obiteljskog imanja i zasnovana obitelj, ali i nemogućnost selidbe. Slično govori i Alija Hodžić (2006: 55) pokazujući da je važan čimbenik ostanka i izostanak drugog izbora u ruralnim područjima, a takvu pojavu opisuje i Olgica Klepač (2021: 145) govoreći da su neki mladi koji ostaju u svojim ruralnim područjima obilježeni osjećajem zaglavljenosti u lokalnoj sredini. Dodatno, Mateo Žanić i suradnici (2019: 188) ističu da modernost doprinosi raskidanju emocionalnih veza između stanovnika i prostora te se stoga danas pojedinci lakše odlučuju na migriranje nego što je to bilo ranije, a isto u svojem istraživanju potvrđuje i Klepač (2021: 146)

tvrdeći da unatoč osjećaju privrženosti svojim mjestima mladi iskazuju želju za iseljavanjem iz ruralnih prostora.

Na kraju ovog potpoglavlja valja istaknuti i pregled dostupnih podataka iz popisa stanovništva Hrvatske kako bismo dodatno dočarali migracijske prilike i namjere mladih u Hrvatskoj (vidi: Tablica 2).

Tablica 2. Demografski pokazatelji triju popisa stanovništva (Državni zavod za statistiku, 2001; 2011; 2021)

	2001	**2011**	**2021**	**Δ2011-2001**	**Δ2021-2011**
Populacija RH	4.437.460	4.284.889	3.871.833	-152.571	-413.056
Populacija mladih u dobi 15-34	1.194.165	1.089.520	839.155	-104.645	-250.365
Populacija mladih u dobi 15-34 u hrvatskim općinama	355.299	314.567	236.099	-40.732	-78.468

U Hrvatskoj je 2001. godine sveukupno živjelo 4.437.460 stanovnika, 2011. godine 4.284.889 stanovnika, a 2021. godine 3.871.833 stanovnika. Usporedba dva popisna razdoblja 2001. i 2011. godine pokazuje da je broj stanovnika smanjen za 152.571 stanovnika, odnosno 3% manje stanovnika živjelo je u Hrvatskoj 2011. nego 2001. godine. Nadalje, usporedba dva popisna razdoblja 2011. i 2021. godine pokazuje kako je broj stanovnika smanjen za 413.056 osobu, odnosno 10% manje stanovnika živi u Hrvatskoj 2021. nego što je to bilo 2011. godine. Kada se posebno usredotočimo na mlade osobe u dobnoj skupini od 15 do 34 godina vidljivo je da je u Hrvatskoj 2001. godine sveukupno živjelo 1.194.165 mladih osoba, 2011. godine 1.089.520 mladih osoba, a 2021. godine 839.155 mladih osoba. Dakle, vidljivo je kako trend opadanja stanovnika u mlađoj dobnoj skupini (15-34) slijedi opći trend pada cjelokupnog stanovništva, ali u nešto značajnijoj mjeri. Osim toga, usporedba dva popisna razdoblja 2001. i 2011. godine pokazuje da je broj mladih stanovnika u dobi 15 do 34 smanjen za 104.645 mlade osobe, odnosno 9% manje mladih osoba je živjelo u Hrvatskoj 2011. nego 2001. godine. Nadalje, usporedba dva popisna razdoblja 2011. i 2021. godine pokazuje kako je broj stanovnika također smanjen i to za 355.010 mladu osobu, odnosno 23% manje mladih stanovnika u dobi od 15-34 živi u Hrvatskoj 2021. godine nego što je to bilo 2011. godine. Također, više od polovice ukupnog pada broja stanovnika za dva promatrana međupopisna razdoblja čine upravo mlade osobe što pokazuje da smrtnost nije jedini čimbenik pada broja stanovništva u Hrvatskoj već je u značajnoj mjeri za to zaslužna i emigracija mladog stanovništva. Konačno, kada se dodatno usredotočimo na mlade u dobnoj skupini 15 do 34 godina koji žive u hrvatskim općinama, odnosno one osobe koje u ovom radu

smatramo mladima iz ruralnih područja, ponovno uviđamo sličan trend opadanja stanovništva kako u slučaju mladih općenito, tako i cjelokupne Hrvatske. Ovdje je taj trend pada ponovno snažniji nego trend uočen na razini cjelokupne populacije mladih te svih hrvatskih stanovnika. Tako je u hrvatskim općinama 2001. godine ukupno živjelo 355.299 mladih stanovnika u dobi 15 do 34 godine, 2011. godine 314.567, a 2021. godine 236.099. Usporedba dva popisna razdoblja 2001. i 2011. godine pokazuje da je broj mladih stanovnika u dobi od 15 do 34 u hrvatskim općinama smanjen za 40.732 mlade osobe, odnosno 11% manje mladih osoba je živjelo u hrvatskim općinama 2011. nego 2001. godine. Nadalje, usporedba dva popisna razdoblja 2011. i 2021. godine pokazuje kako je broj stanovnika ponovno smanjen i to za 78.468 mladu osobu, odnosno 25% manje mladih stanovnika u dobi od 15-34 živi u hrvatskim općinama 2021. godine nego što je to bilo 2011. godine. Na kraju ove kratke deskripcije triju popisa stanovništva treba istaknuti kako se udio mlade populacije u dobi od 15 do 34 godine u cjelokupnom broju stanovništva Hrvatske smanjuje iz popisa u popis, a isto je zabilježeno i za mlade iz ruralnih područja.

3.3.3. Migracijska kretanja mladih s obzirom na sociodemografske profile

Utvrđeno je da će žene vjerojatnije migrirati u urbana područja iz ruralnih zajednica kako bi pobjegle od tradicionalnog ruralnog načina života obilježenog oštrim pridržavanjem tradicionalnih rodnih uloga (Farrugia, 2016: 9; Garasky, 2002: 411). Osim toga, ruralni način života je više povezan s muškosti, odnosno karakteristikama prevladavajuće muške kulture (Alston, 2004: 39; Dahlström, 1996: 262); javnim životom u kojem javne prostore često prisvajaju mladi muškarci (Kraack i Kenway, 2002: 148-149); te slikom ruralnog naselja koja daje prevagu muškim aktivnostima i simbolima time posljedično implicirajući da se žene osjećaju manje „kod kuće“ u ruralnom društvenom tkivu (Glendinning i sur., 2003: 132; Rye, 2006: 412). Povezano s time momci imaju pozitivnije slike o ruralnom naselju od djevojaka, odnosno za djevojke je ruralno naselje manje idilično, odnosno dosadnije je nego za njihove muške kolege (Rye, 2006: 411-412). Djevojke su zastupljenije među onim mladima koji se osjećaju manje privrženim i zadovoljnim svojim ruralnim područjima što posljedično igra važnu ulogu u njihovom odlasku (Glendinning i sur., 2003: 142-143; Simões i sur., 2021: 4). U slučaju istraživanja u Hrvatskoj Sanja Stanić i Kai A. Schafft (2021: 32) ističu da muškarci iskazuju veću preferenciju ostanka u vlastitim ruralnim područjima. Ovakvi nalazi ukazuju na to kako ruralna područja pokazuju tendenciju maskulinizacije kako u hrvatskim ruralnim područjima (Klepač, 2021: 122), tako i šire u kontekstu

europskih ruralnih područja (Leibert, 2016: 267). Dakle, dolazi do gubitka ženskog stanovništva koje se sve više koncentrira u urbanim područjima čime se posljedično smanjuje ženski reproduktivni kontingent i sociodemografska održivost ruralnih područja (Klepač, 2021: 122).

Dodatno, žene iz ruralnih područja obično imaju više obrazovne aspiracije te su više orijentirane na obrazovanje koje vodi do poslova u tercijarnom i kvartarnom sektoru nego što su to njihove muške kolege (Bjarnason i Thorlindsson, 2006: 298; Thissen i sur., 2010: 430). Tako mlade obrazovane ruralne žene često odbacuju tradicionalnu društvenu ulogu ruralnih žena, kao i mogućnost rada u poljoprivredi, a prioritet im je preseljenje u grad (Bednaříková i sur., 2016: 108). Osim toga, Tim Leibert (2016: 269) napominje kako orijentacija žena prema obrazovanju i neovisnosti obilježava snažniju migraciju žena iz ruralnih područja, odnosno Margareta Dahlström (1996: 261) ističe kako sve veća orijentacija na plaćeni rad u konačnici žene usmjerava prema gradu jer je žensko tržište rada prije svega urbano. Uz više razine obrazovanja, žene imaju i više mogućnosti pronaći posao u tercijarnom sektoru gradova (Bjarnason i Thorlindsson, 2006: 291). Nadalje, Bokan (2021: 87) ističe da u hrvatskim ruralnim naseljima bitno više žena završava fakultet u odnosu na muškarce te da je, kad uspoređujemo muškarce iz ruralnih i urbanih područja, razlika između te dvije skupine znatno veća nego je ona za žene iz ruralnih i urbanih područja. Tako bi zabilježeni nedostatak obrazovanih muškaraca u ruralnom području dugoročno mogao dodatno unazaditi šanse za ravnomjerni demografski razvoj jer je veća vjerojatnost da će visokoobrazovane žene težiti partnerstvu s osobama iste ili slične razine obrazovanja, a ako takvih osoba u određenom ruralnom prostoru ima iznimno malo to može postati odbijajući čimbenik u odluci o ostanku (Bokan, 2021: 87).

Zaposlenost žena općenito, a osobito onih u ruralnim područjima, jedna je od najvažnijih pokazatelja neravnopravnog položaja žena u društvu (Bokan, 2021: 88). U EU žene češće od muškaraca napuštaju ruralna područja, u manjoj su mjeri uključene u tržište rada, vjerojatnije je da će biti nezaposlene te su u mnogo većem broju zastupljene u neformalnoj ekonomiji (Bokan, 2021: 88). Uz to, obavljaju i disproporcionalno više neplaćenog rada i poslova u kućanstvu (Bokan, 2021: 88). To sve dovodi do kontinuiranog trenda po kojem su žene globalno plaćene manje od muškaraca (Bokan, 2021: 88). Žene u ruralnim područjima su u nepovoljnijem ekonomskom i društvenom položaju koji je često opterećen i društvenim ulogama i očekivanjima ruralne zajednice koja su zasnovana na tradicionalnijim rodnim ulogama i patrijarhalnim stavovima pa se tako na rad

žena izvan kuće i dalje prvenstveno gleda kao na zanemarivanje obitelji i kućanstva (Šikić-Mićanović, 2012 prema Bokan, 2021: 93; Štambuk i Šikić-Mićanović, 2014 prema Bokan, 2021: 93). Mlade žene se također suočavaju s relativno većim pritiskom da napuste ruralna naselja svojih roditelja jer im glavni izvori dobro plaćenog lokalnog zaposlenja nisu dostupni (Corbett, 2005: 62), odnosno struktura zapošljavanja u ruralnim područjima im nudi poslove u kojima većinski dominiraju muškarci kao što su rad u poljoprivredi ili industriji (Leibert, 2016: 269). Dodatno, manja dostupnost ustanova za predškolski odgoj u ruralnim područjima strukturna je prepreka koja ženama dodatno otežava pronalazak posla izvan kuće ili bavljenje aktivnostima nepovezanim s djecom i kućanstvom, ali i prepreka promjeni tradicionalističkih stavova muškaraca i žena spram vezanosti žena uz skrb, odgoj i obrazovanje djece (Bokan, 2021: 93). Osim nevidljivog rada u kućanstvu, rad žena na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu također je u pravilu nezabilježen i nevrednovan (Bokan, 2021: 93). Nadalje, brigu za članove kućanstva i dalje u najvećoj mjeri snose žene, a najčešće je to briga za maloljetnu djecu i briga za starije i nemoćne (Bokan, 2021: 99). Taj je rad također najčešće nevidljiv, neprepoznat i neplaćen (Bokan, 2021: 99). Jedan od preduvjeta za povećanje vidljivosti i vrednovanja te vrste rada te rasterećenja žena jest dostupnost odgojno-obrazovnih institucija i domova za starije i nemoćne osobe koje su znatno manje dostupne u ruralnim područjima nego u gradovima (Bokan, 2021: 99).

Osim rodnih razlika, namjera ostanka, odnosno odlaska, povezana je i s ostalim individualnim karakteristikama. Što se tiče dobi i namjere odlaska utvrđeno je da su stope mobilnosti najveće za osobe u dobi između 16 i 29 godina (Cromartie, 2000 prema Garasky, 2002: 411). Unutar ove dobne skupine postoji diskrepancija u namjeri migracije pa tako Garasky (2002: 422) ističe da vjerojatnost napuštanja doma raste kako dob raste, dok Weiss i suradnici (2021: 13) ističu kako spremnost mladih na migraciju opada s povećanjem dobi. Mobilnost se povećava s obrazovnim postignućima, odnosno mladi iz ruralnih područja koji migriraju u urbana područja često su perspektivniji među svojim vršnjacima u smislu posjedovanja vještina za zapošljavanje i više razine obrazovanja (Garasky, 2002: 426). Tako Frans Thissen i suradnici (2010: 434) primjećuju da je prijelaz iz srednjoškolskog u visokoškolsko obrazovanje sve više odgovoran za sve manji broj mladih osoba u nizozemskim ruralnim područjima. Osim toga, proces migracije je olakšan činjenicom da su visokoobrazovani mladi više kozmopolitski nastrojeni, a manje povezani sa svojim lokalnim zajednicama (Thissen i sur., 2010: 429). Nadalje, veća je vjerojatnost da će bračne parove privući ruralno područje nego nevjenčane pojedince kao što su u slučaju Irske pokazali

Aileen Stockdale i Gemma Catney (2012: 92). Nadalje, imanje partnera iz matične općine ili regije, kao i imanje djece, povećava vjerojatnost ostanka na tom području (Bednaříková i sur., 2016: 102; Grgić i sur. 2010b: 659; Rérat, 2014: 83).

Konačno, predstavljamo sociodemografski profil ruralnih mladih koji ostaju, odnosno potencijalno odlaze, a kojeg u svojem istraživanju predstavljaju Žutinić i suradnici (2010). Usporedna analiza individualnih obilježja mladih i njihove namjere ostanka ili odlaska iz hrvatskih ruralnih područja pokazala je da su obrazovanije i nezaposlene mlade osobe, osobe koje nisu zasnovale obitelji, osobe koje nemaju vlastiti stambeni prostor za život, odnosno i dalje žive s roditeljima sklonije napuštanju ruralnih zajednica, a vrijedi i obrnuto, odnosno slabije obrazovane, zaposlene mlade osobe sa zasnovanom obitelji koje imaju svoj vlastiti stambeni prostor za život sklonije su ostanku u svom ruralnom naselju (Žutinić i sur., 2010: 152).

4. KONCEPTUALNO-OPERACIONALNA RAZRADA PREDMETA MJERENJA

4.1. Namjera ostanka u ruralnim područjima

Na početku konceptualno-operacionalne razrade predmeta mjerenja ovog rada usredotočujemo se na namjeru ostanka u hrvatskim ruralnim područjima koja predstavlja ishodišnu, zavisnu varijablu u glavnoj empirijskoj analizi kvantitativnih podataka kojom želimo otkriti ključne društvene odrednice namjere ostanka i daljnjeg življenja mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

4.1.1. Konceptualizacija namjere ostanka u ruralnim područjima

U pregledu literature nismo pronašli autore koji se bave isključivo namjerom ostanka mladih u ruralnim područjima, kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu općenito, već je ona neprestano isprepletena, odnosno primarno usmjerena na namjeru odlaska mladih iz ruralnih područja. Stoga, pregled literature ovog fenomena najviše je zahvatio upravo one radove koji se odnose na namjeru, želju ili razmišljanje o odlasku iz ruralnih područja (npr.: Glendinning i sur., 2008; Grgić i sur., 2010a; Grgić i sur., 2010b; Klepač, 2021; Mojić, Petrović i Backović, 2021; Stanić i Schafft, 2021; Theodori i Theodori, 2015; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), a oslanjamo se na neke radove koji se bave povratkom mladih u ruralna područja (Rérat, 2014; Riethmuller, Dzidic i Newnham, 2021). Dakle, iako se u većini istaknutih radova ističe populacija

mladih koji ostaju živjeti u vlastitom ruralnom području, istraživački naglasak i usredotočenost se gotovo uvijek stavljaju na onu populaciju koja planira migrirati. Sve to nas navodi na razmišljanje kako je namjera ostanka mladih u ruralnim područjima sociološki neistraženi pojam jer se u dosadašnjim istraživanjima primat davao razlozima i pokretačima odlaska, dok se važnost čimbenika koji osiguravaju ostanak mladih u ruralnim područjima, što se smatra najvažnijim dijelom svih ruralnih politika, do sada uvelike zanemarivao. Stoga, s obzirom na to kako nemamo jasnu definiciju pojma koju možemo istaknuti za fenomen namjere ostanka poslužit ćemo se Hrvatskim jezičnim portalom (n.d.) kako bismo iznijeli definicije riječi namjera i ostanak. Namjera predstavlja ono što je tko odlučio učiniti, zamisao koja će se ostvariti radnjom ili činom (Hrvatski jezični portal, n.d.), dok ostanak predstavlja zadržavanje na jednom mjestu (Hrvatski jezični portal, n.d.).

Autori koji ispituju migracijske namjere mladih iz ruralnih područja ne nude jasnu definiciju i konceptualizaciju fenomena namjere odlaska. Upravo zato potrebno je bilo prilagoditi se aktualnoj istraživačkoj situaciji i namjeru ostanka proučavati kroz prizmu namjere odlaska koju ćemo u vlastitoj operacionalizaciji prilagoditi i kontekstualizirati tako da zapravo mjerimo namjeru ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Migracijske aspiracije odražavaju razmišljanja o tome treba li napustiti mjesto stanovanja, a zatim i odabir odredišta ako mladi namjeravaju otići (McLaughlin i sur., 2014: 454). Te migracijske aspiracije i potencijali su vrlo često drugačije konceptualizirani pa tako neki istraživači govore o namjeri odlaska (Grgić i sur., 2010b; Žutinić i sur., 2010; Žutinić i Bokan, 2008), drugi o želji odlaska (Glendinning i sur., 2008; McLaughlin i sur., 2014; Stanić i Schafft, 2021; Theodori i Theodori, 2015; Žanić i sur., 2019), a neki čak spominju i samo razmišljanje o odlasku kao mjeri migracijskog potencijala mladih iz ruralnih područja (Mojić i sur., 2021). Nadalje, izgleda kako neki autori ne iskazuju razliku između osjećaja, razmišljanja, želje ili namjere ostanka ili odlaska pa se tako namjera često isprepliće s pojmom osjećaja (npr. u radu Anthonya Glendinninga i suradnika iz 2008. godine u jednom dijelu rada autori govore o migracijskim namjerama, a u drugom dijelu govore o osjećajima o potencijalnom migriranju, dok na kraju ispituju i mjere želju o odlasku).

Autori koji istražuju namjeru odlaska mladih iz ruralnih područja uglavnom samo ističu pitanja, odnosno čestice koje su korištene u mjerenju namjere, želje ili razmišljanja o odlasku. Istraživanja koja uključuju migracijske namjere i aspiracije se uglavnom bave čimbenicima koji stoje u

pozadini ovih fenomena, dok se sama migracijska namjera promatra kao svojevrsna ishodišna varijabla u analizi. S obzirom na to da ne postoji jasna konceptualno-operacionalna razrada fenomena namjere odlaska ponudit ćemo različite čestice s pomoću kojih su mjereni migracijski potencijali mladih iz ruralnih područja.

Tako u pregledu literature o namjeri odlaska mladih iz ruralnih područja namjera odlaska se spominje u 3 slučaja, i to unutar hrvatske ruralne sociologije (Grgić i sur., 2010b: 659; Žutinić i Bokan, 2008: 152; Žutinić i sur., 2010: 143). Ispitanicima je ponuđeno pitanje o tome namjeravaju li u skoroj budućnosti napustiti svoje selo, a u slučaju dva rada (Grgić i sur., 2010b: 659; Žutinić i sur., 2010: 143) ponuđeni su sljedeći odgovori: 1 – Nemam namjeru otići sa sela te 2 – Namjeravam napustiti svoje selo, dok je u slučaju rada autorica Žutinić i Bokan (2008: 152) u ponudi odgovora osim namjere odlaska uključeno i mjesto odlaska: 1 – Namjeravam ostati; 2 – Namjeravam otići, ali ne znam gdje; 3 – Namjeravam otići sa sela u grad ili negdje drugdje u Hrvatskoj; i 4 – Namjeravam otići izvan Hrvatske. Nadalje, u slučaju sljedećih 5 radova (Glendinning i sur., 2008; McLaughlin i sur., 2014; Stanić i Schafft, 2021; Theodori i Theodori, 2015; Žanić i sur., 2019) ispituje se želja o odlasku iz ruralnih područja i to tako da se od ispitanika traži odgovor na pitanja poput što žele učiniti nakon što završe svoje obrazovanje, gdje žele živjeti kada će imati 30 godina ili gdje bi željeli provesti glavninu svog života nakon završetka obrazovanja. Ponuđeni odgovori ovim pitanjima se razlikuju među autorima pa tako Glendinning i suradnici (2008: 144) ističu dužinu boravka izvan vlastitog ruralnog područja: 1 – Ostati na području gdje trenutno živim; 2 – Odseliti se na nekoliko godina pa se vratiti; 3 – Odseliti se i nikada se ne vratiti; i 4 – Nisam još siguran/a. Nadalje, mjesto življenja u budućnosti ističu McLaughlin i suradnici (2014: 154) te Theodori i Theodori (2015: 383): 1 – Isto mjesto kao trenutno; 2 – Grad blizu trenutnom mjestu življenja; 3 – Neko drugo ruralno područje u mojoj saveznoj državi; 4 – Manji grad u mojoj saveznoj državi; 5 – Veći grad u mojoj saveznoj državi; 6 – Ruralno područje u nekoj drugoj saveznoj državi; 7 – Manji grad u nekoj drugoj saveznoj državi; 8 – Veći grad u nekoj drugoj saveznoj državi; i 9 – Ne znam; ali i Stanić i Schafft (2021: 31): 1 – Gdje živim sada; 2 – Manji grad; 3 – Veći grad; 4 – Druga država; 5 – Nisam odlučio/la; i 6 – Nisam razmišljao/la o tome. Konačno, Žanić i suradnici (2019: 201) ističu udaljenost mjesta odlaska u vlastitom mjerenju želje odlaska: 1 – U sadašnjem mjestu stanovanja; 2 – U drugom mjestu na području vlastite županije; 3 – U drugom mjestu u Republici Hrvatskoj, ali ne na području vlastite županije; 4 – U drugoj državi u Europskoj uniji; 5 – U drugoj europskoj državi izvan Europske unije; i 6 – U drugoj

izvaneuropskoj državi. Na samom kraju pregleda literature o migracijskim potencijalima mladih iz ruralnih područja, u jednom slučaju ispituje se i razmišljanje o odlasku iz ruralnog područja i to izvan trenutne države življenja s ponuđenim odgovorima 1 – Razmišljam o odlasku i 2 – Ne razmišljam o odlasku (Mojić i sur., 2021: 150).

4.1.2. Konceptualno-operacionalna razrada namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima

Dubinski pregled migracijskih namjera mladih osoba iz ruralnih područja u domaćoj i međunarodnoj znanstvenoj literaturi ukazao je na prevladavajuće istraživanje motiva i razloga odlaska mladih iz ruralnih područja, dok je namjera ostanka mladih značajno rjeđe ispitivana, a kada i je, gotovo je uvijek ispitivana usporedno s namjerom odlaska. Nadalje, u konzultiranoj znanstvenoj literaturi ne postoji jasna definicija niti konceptualizacija namjere ostanka pa je u konceptualnom smislu u sklopu ovog doktorskog rada proučavana kroz prizmu namjere odlaska. Stoga, u izradi nacrta ovog rada donesena je odluka kako će društvene odrednice namjere ostanka mladih u ruralnim područjima određeni dio konceptualne i metodološke razrade morati temeljiti i na ranijim istraživanjima namjere odlaska mladih iz ruralnih područja koja je supstancijalno povezana sa samom namjerom ostanka. Tako je vlastita konceptualno-operacionalna razrada pojma namjere ostanka prilagođena s obzirom na mjerne instrumente koji se odnose na namjeru odlaska.

Stoga smo se u vlastitoj konceptualno-operacionalnoj razradi migracijskih potencijala poslužili ranije predstavljenim česticama i prilagodili ih istraživanju namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Nadalje, primarni smo naglasak stavili na namjeru ostanka smatrajući kako namjera kao pojava istovremeno obuhvaća želju i razmišljanje o ostanku ili odlasku, ali je i sama po sebi čin ili radnja koja uključuje donošenje odluke o ostanku ili odlasku koja se sprovodi u stvarnosti. U obje dionice istraživanja ključna ishodišna odrednica ovoga rada je namjera ostanka i daljnjeg življenja u trenutnom mjestu stanovanja za mlade iz ruralnih područja.

4.2. Kvaliteta života

4.2.1. Konceptualizacija kvalitete života

Kvaliteta života višedimenzionalan je pojam koji se različito koristi u različitim znanstvenim disciplinama (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 45; Klempić Bogadi i sur., 2016: 200; Liu,

1975: 2; Miljenović, Blažeka Kokorić i Berc, 2016: 24; Noll, 2004: 152; Žanić i sur., 2019: 187). Kada su u pitanju društvene i humanističke znanosti koncept se posebno koristio u ekonomiji, psihologiji, geografiji i sociologiji (Žanić i sur., 2019: 187). Iako se koncept kvalitete života različito koristi u različitim znanstvenim disciplinama, u sociologiji ga se pak određuje kao višedimenzionalan konstrukt koji u sebi objedinjuje procjene objektivnih uvjeta života (materijalno stanje i stabilnost, uvjeti stanovanja, infrastruktura mjesta stanovanja, dostupnost različitih usluga i sadržaja te kvaliteta okoliša), ali i različite aspekte procjene subjektivne dobrobiti (procjena vlastitog fizičkog i mentalnog zdravlja, opće zadovoljstvo životom i osjećaj sreće) (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2021: 45; Klempić Bogadi i sur., 2016: 200; Liu, 1975: 2-4; Miljenović, Blažeka Kokorić i Berc, 2016: 24; Noll, 2004: 160-161; Svirčić Gotovac, 2006: 111-114; Wilson i Peterson, 1988: 86; Žanić i sur., 2019: 193-194).

Žanić i suradnici (2019: 188) ističu kako je interdisciplinarnost koja je pratila pojam kvalitete života, kao i relativno duga tradicija istraživanja povezanih s njim, učinili prilično neodređenim. Slično ističu Ivana Lučev i Meri Tadinac (2008: 67) tvrdeći kako je kvaliteta života termin koji se upotrebljava u različitim disciplinama, kao i u svakodnevnom govoru, pa se tom pojmu pridaju vrlo različita značenja. Tako bi široko definirana kvaliteta života mogla uključivati sve ono s čime se ljudi susreću u svakodnevnom životu – od potreba za radom, preko održavanja zdravlja do pitanja stanovanja, školovanja i zadovoljavanja kulturnih potreba (Žanić i sur., 2019: 188). Sanja Klempić Bogadi i suradnice (2016: 200) također ističu kako je kvaliteta života složeni koncept kojeg odlikuje višedimenzionalnost, razlika u pristupima različitih znanstvenih disciplina, ali i različitih društava, a rezultat čega je nepostojanje jedinstvene definicije koncepta, pa stoga i istih dimenzija i indikatora kojima se mjere. Tako je u mjerenju kvalitete života uobičajena primjena dvaju pristupa: mjerenje kvalitete života s pozornošću na subjektivnu pojedinčevu procjenu i na mjerenje objektivnih pokazatelja uvjeta života koji oblikuju okoliš i kulturu nekog društva (Klempić Bogadi i sur., 2016: 200). Konačno, iste autorice u drugom radu ističu kako je kvaliteta života višeslojni konstrukt koji obuhvaća cjelovitost pojedinčeve percepcije i zadovoljstva tjelesnim zdravljem, psihološkim blagostanjem, samostalnošću, društvenim odnosima, društvenim i materijalnim uvjetima te prirodnim i izgrađenim okolišem (Klempić Bogadi, Podgorelec i Šabijan, 2015: 145).

Mislav Omazić i Lana Slavuj Borčić (2019: 208) nastavljaju kako je kvaliteta života tako složen pojam da ga je vrlo teško razumjeti iz jedne perspektive. Ovisno o znanstvenoj perspektivi koja istražuje kvalitetu života, aspekti koncepta kojima istraživači usmjeravaju svoju pozornost također se razlikuju (Omazić i Slavuj Borčić, 2019: 208-209). No, općenito gledano kvaliteta života odnosi se na opću dobrobit, odnosno razinu zadovoljstva životom kojeg određuju vanjski (objektivni) čimbenici njegovog života, kao i unutarnja (subjektivna) percepcija i procjena tih čimbenika (Omazić i Slavuj Borčić, 2019: 208-209).

Ljiljana Kaliterna Lipovčan i Andreja Brajša Žganec (2017: 140-141) iznose usporedbu subjektivne dobrobiti i kvalitete života. S jedne strane, subjektivna dobrobit odnosi se na različite tipove evaluacija, dobre i loše, koje ljudi rade procjenjujući svoj život, različite životne događaje i uvjete u kojima žive (Kaliterna Lipovčan i Brajša Žganec, 2017: 140-141). Ona uključuje emocionalnu komponentu izraženu kroz osjećaj sreće i kognitivnu komponentu izraženu kroz zadovoljstvo životom, zadovoljstvo poslom ili zadovoljstvo pojedinim životnim aspektima (Kaliterna Lipovčan i Brajša Žganec, 2017: 140-141). S druge strane, kvaliteta života širi je koncept koji obuhvaća obje komponente dobrobiti (sreću i životno zadovoljstvo), a definira se kao percepcija osobe o vlastitom životu u kontekstu kulturnog i vrijednosnog sustava u kojem živi, a s obzirom na svoje ciljeve, očekivanja i ograničenja (Kaliterna Lipovčan i Brajša Žganec, 2017: 140-141). Kvaliteta života, osim životnog standarda i ekonomske produktivnosti, uključuje i cijeli niz drugih čimbenika koji oblikuju ono što pojedinci cijene u životu, mogućnosti koje imaju, značenje i smisao koje pridaju svojim životima i način na koji uživaju u onome što imaju (Kaliterna Lipovčan i Brajša Žganec, 2017: 140-141).

Na kraju najjednostavnija, ali i sveobuhvatna definicija koncepta kvalitete života je ona koja tvrdi kako „kvaliteta života obuhvaća subjektivni osjećaj zadovoljstva kojeg je moguće procijeniti na nekoj ljestvici te objektivne uvjete koji dovode do tog zadovoljstva, a koji se mogu empirijski istraživati“ (Diener, Suh i Oishi, 2000 prema Bouillet, 2006: 27).

Stoga, koncept kvalitete života istovremeno uključuje objektivne elemente koji odražavaju objektivne okolnosti u određenoj društvenoj ili teritorijalnoj jedinici (određeni normativni pokazatelji stvarnosti), ali i subjektivne elemente koji se odnose na subjektivnu procjenu objektivnog stanja okoliša, odnosno stvarnih uvjeta života, kao i subjektivni doživljaj vlastitog

života, odnosno zadovoljstvo vlastitim cjelokupnim životom. Upravo ovom distinkcijom vodit ćemo se u predstavljanju domena kvalitete života u nastavku.

Eurostat (2017: 8) kvalitetu života shvaća kao sastavljenu od sljedećih devet domena: 1. materijalni životni uvjeti, 2. zaposlenost; 3. zdravlje; 4. obrazovanje; 5. korištenje slobodnog vremena i društvene interakcije; 6. ekonomska i fizička sigurnost; 7. upravljanje i poštivanje osnovnih prava; 8. okoliš; i 9. opće zadovoljstvo životom. Ovu konceptualizaciju smatramo sveobuhvatnom jer okuplja najveći broj domena koje ostali konzultirani autori u vlastitim konceptualizacijama pojma kvalitete života spominju samo djelomično. No, unatoč Eurostatovoj (2017) opširnoj i obuhvatnoj konceptualno-operacionalnoj razradi fenomena kvalitete života, u vlastitoj operacionalizaciji ćemo se dotaknuti još nekih domena koje smatramo važnima za ispitivanje kvalitete života mladih u ruralnim područjima Hrvatske, a neki ih konzultirani autori uključuju i u vlastite konceptualno-operacionalne razrade ovog fenomena.

U nastavku ćemo detaljnije predstaviti devet domena kvalitete života prema Eurostatu (2017). Prvo, napredak društava tradicionalno je povezan s pristupom materijalnim dobrima ili vlasništvom nad njima (Eurostat, 2017: 21-31). No, danas mnoge institucije i nacionalne inicijative teže širem razumijevanju društvenog napretka i ljudske dobrobiti te tvrde da tradicionalna politika utemeljena na gospodarskom rastu nije dovoljna za usmjeravanje koraka prema boljoj budućnosti (Eurostat, 2017: 21-31). Ipak, čini se da su materijalni životni uvjeti nezamjenjiva domena pri procjeni društvenog napretka i kvalitete života pa je, stoga, upravo ona prepoznata kao prva od devet domena kvalitete života (Eurostat, 2017: 21-31).

Drugo, radna se djelatnost odnosi na plaćeni i neplaćeni rad (Eurostat, 2017: 32-45). Posao utječe na kvalitetu života ljudi ne samo zbog prihoda koji se ostvaruju, već i zbog uloge koju ima dajući ljudima identitet i mogućnosti druženja s drugim kolegama (Eurostat, 2017: 32-45). Također, plaćeni rad ljudima oduzima značajan dio njihovog vremena u danu i oblikuje njihov osjećaj ispunjenosti i sreće, odnosno neispunjenosti i nezadovoljstva (Eurostat, 2017: 32-45).

Treće, tjelesni i psihički problemi, kao i loše zdravlje, narušavaju kvalitetu i skraćuju duljinu života ljudi (Eurostat, 2017: 45-53). Također, smanjuju gospodarski i društveni razvoj oduzimajući državama vrijedan ljudski kapital (Eurostat, 2017: 45-53). Loši zdravstveni uvjeti znače da značajan dio određene populacije ne može imati koristi od općeg napretka društva ili se aktivno uključiti u građanske aktivnosti (Eurostat, 2017: 45-53). Dug i zdrav život stoga nije samo

sveobuhvatni osobni cilj većine ljudi, već i država u kojima ti ljudi žive (Eurostat, 2017: 45-53). Zdravlje se također smatra gotovo univerzalno prihvatljivom mjerom društvene dobrobiti, uključenom u sve relevantne indekse kvalitete života (Eurostat, 2017: 45-53).

Četvrto, duga tradicija ekonomskog istraživanja naglašava važnost obrazovanja u pružanju vještina i kompetencija koje podupiru gospodarsku proizvodnju (Eurostat, 2017: 53-59). No, obrazovanje je važno i za kvalitetu života neovisno o njegovim učincima na zaradu i produktivnost ljudi (Eurostat, 2017: 53-59). Obrazovanje pojedinaca snažno je povezano s njihovim pozitivnim vrednovanjem vlastitih života, čak i nakon što se kontrolira veći prihod koji donosi (Eurostat, 2017: 53-59). Nadalje, bolje obrazovani ljudi uobičajeno imaju nižu nezaposlenost, bolji zdravstveni status, više društvenih veza i veći angažman u građanskom i političkom životu (Eurostat, 2017: 53-59).

Peto, slobodne aktivnosti su diskrecijske aktivnosti koje ljudi poduzimaju izvan svojih radnih aktivnosti (Eurostat, 2017: 59-66). One su gotovo po definiciji poželjne, provode se zbog vlastite intrinzične vrijednosti, a ne zbog potrebe (Eurostat, 2017: 59-66). Društvene interakcije uključuju bliske osobne odnose i odnose šire zajednice (Eurostat, 2017: 59-66). Oba tipa odnosa se odnose na životno iskustvo, posebno na osobne odnose koji se često identificiraju kao najjača odrednica dobrobiti (Eurostat, 2017: 59-66). Također, utvrđeno je da ljudi s boljim odnosima imaju i bolje zdravstvene rezultate i vjerojatnije je da će pronaći posao (Eurostat, 2017: 59-66). Imati nekoga na koga se možete osloniti u slučaju potrebe identificirano je kao važna odrednica kvalitete života (Eurostat, 2017: 59-66).

Šesto, ugroženost, odnosno nesigurnost je izvor strahova i tjeskobe koji negativno utječu na kvalitetu života ljudi, a također implicira i neizvjesnost u pogledu budućnosti, što umanjuje kvalitetu života osoba nesklonih riziku (Eurostat, 2017: 66-71). Zbog ovih razmatranja, duga tradicija istraživanja usmjerena je na mjerenje nesigurnosti, ugroženosti i ranjivosti te procjenu njihova učinka na dobrobit pojedinaca (Eurostat, 2017: 66-71). Ekonomska nesigurnost može se predstaviti kao neizvjesnost u pogledu materijalnih uvjeta koji mogu prevladati u budućnosti, a može izazvati stres i tjeskobu kod ljudi te otežati obiteljima ulaganje u obrazovanje i stanovanje (Eurostat, 2017: 66-71). S druge strane, fizička nesigurnost uključuje one vanjske čimbenike koji ugrožavaju fizički integritet ljudi (Eurostat, 2017: 66-71). Najočigledniji od ovih čimbenika su zločini i nesreće (Eurostat, 2017: 66-71). Dok ovi vanjski čimbenici u svojim najtežim

manifestacijama mogu dovesti i do smrti osobe, u manje ekstremnim oblicima pogađaju mnogo veći broj ljudi u svakoj državi (Eurostat, 2017: 66-71).

Sedmo, politički glas je sastavna domena kvalitete života (Eurostat, 2017: 71-75). Sposobnost sudjelovanja u društvu kao punopravnih građana, davanje vlastitih ideja, želja i razmišljanja u oblikovanju politika, neslaganje bez straha i govor protiv onoga što netko smatra pogrešnim bitne su slobode (Eurostat, 2017: 71-75). Instrumentalno, politički glas može pružiti korektiv za javnu politiku, odnosno može osigurati odgovornost dužnosnika i javnih institucija, otkriti što ljudi trebaju i cijene te skrenuti pozornost na značajne deprivacije (Eurostat, 2017: 71-75). Politički glas također smanjuje potencijal za sukobe i povećava izglede za postizanje konsenzusa o ključnim pitanjima, uz isplate za ekonomsku učinkovitost, društvenu ravnopravnost i uključenost u javni život (Eurostat, 2017: 71-75).

Osmo, okolišni uvjeti važni su ne samo za održivost, već i zbog svog neposrednog utjecaja na kvalitetu života ljudi (Eurostat, 2017: 75-80). Prvo, oni utječu na zdravlje ljudi i izravno (kroz onečišćenje zraka i vode, opasne tvari i buku) i neizravno (kroz klimatske promjene, gubitak biološke raznolikosti i prirodne katastrofe koje utječu na zdravlje ekosustava) (Eurostat, 2017: 75-80). Drugo, ljudi imaju koristi od usluga zaštite okoliša, kao što je pristup čistoj vodi i sportsko-rekreacijskim područjima, a njihova su prava u ovom području sve više priznata (Eurostat, 2017: 75-80). Treće, ljudi cijene ekološke pogodnosti ili neugodnosti i te procjene utječu na njihove stvarne izbore kao što je, primjerice, mjesto življenja (Eurostat, 2017: 75-80). Konačno, okolišni uvjeti mogu dovesti i do klimatskih varijacija i prirodnih katastrofa, kao što su suše ili poplave, koje oštećuju imovinu i živote pogođenog stanovništva (Eurostat, 2017: 75-80).

Deveto i posljednje, opće zadovoljstvo životom je konačna domena ove konceptualizacije kvalitete života koje igra posebnu konceptualnu ulogu i procjena je života u cjelini, a ne u bilo kojoj specifičnoj domeni života (Eurostat, 2017: 80-83). Iskustvo života ili subjektivna dobrobit, mjereni pokazateljem kao što je zadovoljstvo životom, su pod utjecajem širokog raspona odrednica, a od kojih su mnoge uključene u skup ranije predstavljenih pokazatelja kvalitete života (Eurostat, 2017: 80-83).

Nakon Eurostatove (2017) treba istaknuti i konceptualizaciju kvalitete života na temelju koje je ranije spomenuta djelomično razvijena, a to je ona OECD-a (2011a). OECD (2011a) predstavlja osam domena kvalitete života, a one su sljedeće: 1. zdravstveni status; 2. uravnoteženost posla i

života; 3. obrazovanje i vještine; 4. društvene veze; 5. građanska participacija i upravljanje; 6. kvaliteta okoliša; 7. osobna sigurnost; te 8. subjektivna dobrobit. Zdravlje ljudi jedan je od najcjenjenijih aspekata ljudskog života (OECD, 2011a: 20-21). Osim što je zdravstveno stanje ljudi važno samo po sebi, potrebno je i za postizanje drugih domena dobrobiti, kao što su dobar posao i odgovarajuća primanja, mogućnost obrazovanja, mogućnost sudjelovanja u životu zajednice kao punopravnih građana, ali i druženje s drugima (OECD, 2011a: 20-21). Nadalje, uspostavljanje prave ravnoteže između obveza na poslu i privatnog života ključno je za dobrobit ljudi (OECD, 2011a: 22-23). Premalo posla može spriječiti ljude da zarađuju dovoljno da postignu željeni životni standard (OECD, 2011a: 22-23). No, s druge strane, previše posla može imati i negativan utjecaj na dobrobit ako zbog toga trpi zdravlje ili osobni život ljudi ili ako pojedinci ne mogu obavljati druge važne aktivnosti, kao što je briga o djeci i starijima, ili jednostavno imanje vremena za sebe itd. (OECD, 2011a: 22-23). Način na koji ljudi raspoređuju svoje vrijeme određen je i nužnošću i osobnim okolnostima, koje pak oblikuju individualne sklonosti te kulturni, društveni i politički kontekst u kojima ljudi žive (OECD, 2011a: 22-23). U domeni ravnoteže posla i života OECD (2011a: 22-23) objedinjuje dvije domene iz Eurostatove (2017) konceptualizacije, a to su zaposlenost te korištenje slobodnog vremena i društvene interakcije. Obrazovanje je osnovna potreba i važna težnja ljudi jer ima snažan utjecaj na njihovu dobrobit tako što bolje obrazovani pojedinci zarađuju veće plaće i imaju veću vjerojatnost da će imati posao (OECD, 2011a: 24-25). Osim toga, i žive dulje, bilježe bolje zdravstveno stanje i manju pojavu kroničnih bolesti i invaliditeta (OECD, 2011a: 24-25). Također, obrazovaniji pojedinci aktivnije sudjeluju u politici i zajednici u kojoj žive, manje čine zločine i manje se oslanjaju na socijalnu pomoć (OECD, 2011a: 24-25). Na razini društva u cjelini, bolje obrazovanje dovodi do većeg rasta BDP-a, većih poreznih prihoda i manjih socijalnih rashoda (OECD, 2011a: 24-25). Ljudi su društvena bića te učestalost njihovih kontakata s drugima i kvaliteta njihovih osobnih odnosa ključne su determinante osobne dobrobiti (OECD, 2011a: 26-27). Ljudi uživaju u druženju s drugima, bilo da se radi o obitelji, prijateljima ili kolegama. Aktivnosti su više zadovoljavajuće kada se dijele s drugima (OECD, 2011a: 26-27). Nadalje, društvene mreže mogu pružiti materijalnu i emocionalnu podršku u trenucima potrebe, kao i pristup poslovima i drugim prilikama (OECD, 2011a: 26-27). Priroda društvenih interakcija također ima i šire implikacije izvan neposrednog društvenog kruga, utječući na razinu povjerenja unutar njihove zajednice, što je važan pokretač drugih ishoda uključujući i demokratsko sudjelovanje (OECD, 2011a: 26-27). Političko sudjelovanje u društvu, putem,

primjerice, izražavanja vlastitog političkog glasa također je važno za dobrobit pojedinca (OECD, 2011a: 28-29). Politički glas nije samo dio osnovnih sloboda i prava koja su vrijedna svih ljudi, već također povećava odgovornost i učinkovitost javne politike (OECD, 2011a: 28-29). Okruženje u kojem ljudi žive ključna je komponenta kvalitete života ljudi zbog toga što je utjecaj okolišnih zagađivača na zdravlje ljudi velik (OECD, 2011a: 30-31). No, okoliš je također suštinski važan jer ljudi pridaju važnost ljepoti i čistoći mjesta u kojem žive (OECD, 2011a: 30-31). Nadalje, osobna sigurnost je temeljni element za dobrobit pojedinaca i društva u cjelini, a iskustvo zločina jedan je od glavnih čimbenika koji oblikuju osobnu (ne)sigurnost ljudi (OECD, 2011a: 32-33). Zločin može dovesti i do gubitka života i imovine, a može uzrokovati i fizičku bol, posttraumatski stres i tjeskobu (OECD, 2011a: 32-33). Konačno, pojmovi „sreće“ ili „dobrobiti“ imaju dugu tradiciju kao dio konceptualizacije kvalitete života (OECD, 2011a: 34-35). Tako zadovoljstvo životom obuhvaća refleksivnu procjenu kako se stvari odvijaju u vlastitom životu i omogućuje procjenu koje su životne okolnosti i uvjeti važni za subjektivnu dobrobit (OECD, 2011a: 34-35). Promatranje mjera zadovoljstva životom također pomaže u razumijevanju jaza između objektivnih životnih uvjeta ljudi i njihove vlastite (subjektivne) procjene tih uvjeta (OECD, 2011a: 34-35).

Ova konceptualizacija pokazuje velike sličnosti s Eurostatovom (2017) konceptualizacijom, a ono što obje povezuje je temeljita i objedinjena prezentacija objektivnih i subjektivnih dimenzija za mjerenje kvalitete života. Jedina značajna razlika u ove dvije obuhvatne konceptualno-operacionalne razrade kvalitete života je ta da u OECD-ovoj (2011a) konceptualizaciji izostaju materijalni životni uvjeti kao domena kvalitete života, a koja je važan dio Eurostatove (2017) konceptualizacije.

Druge konceptualno-operacionalne razrade uključuju i neke dodatne načine mjerenja kvalitete života, a predstavljamo ih u nastavku.

Žanić i suradnici (2019: 188) ističu kako teškoće u istraživanju kvalitete života proizlaze i iz različitog vrednovanja i usklađenosti subjektivnih i objektivnih indikatora putem kojih se ovaj koncept mjeri. Istraživanja usmjerena na objektivne indikatore nastoje utvrditi precizne podatke koji bi trebali razlikovati dijelove nekog područja ili neke populacije prema jasno utvrđenim kriterijima kao što su visina plaće ili posjedovanje određenih predmeta (Žanić i sur., 2019: 188). Nasuprot tome, istraživanja subjektivnih indikatora u prvi plan stavljaju pojedince koji sami procjenjuju pojedine elemente kvalitete života pa temelj subjektivnih pokazatelja čine mjerenja

psiholoških stanja pojedinca, a koja uključuju njihove aspiracije, stavove, vrijednosti, vjerovanja, zadovoljstvo i sreću (Žanić i sur., 2019: 188). Tijekom godina počeli su se razvijati i složeniji načini istraživanja koji uzimaju u obzir i objektivne i subjektivne indikatore, a jedan od takvih nude i sami Žanić i suradnici (2019: 188). Autori kvalitetu života operacionaliziraju putem devet domena, a one su sljedeće: 1. zadovoljstvo sadržajima i uslugama (trgovine za svakodnevnu opskrbu, trgovine s odjećom i obućom, broj i kvaliteta kafića, sportski objekti, obrazovne institucije, zdravstvene institucije i dostupnost ljekarni); 2. kvaliteta stanovanja (kvaliteta i opremljenost objekta, veličina objekta i izdaci za stan ili kuću); 3. prirodni okoliš (odlaganje krutog otpada, broj zelenih površina, kvaliteta zraka i održavanje čistoće i urednosti zelenih površina); 4. kvaliteta susjedstva (druženje sa susjedima, spremnost susjeda na pomoć i svakodnevno ponašanje susjeda); 5. sigurnost susjedstva (osjećaj sigurnosti noću kod kuće, osjećaj sigurnosti noću na ulicama i osjećaj sigurnosti u sredstvima javnog prijevoza); 6. prometna povezanost (povezanost unutar grada, povezanost naselja u županiji i povezanost s većim hrvatskim gradovima izvan županije); 7. infrastruktura (dostupnost parkirališnih mjesta, kvaliteta prometnica, kvaliteta internetskih veza, opskrba pitkom vodom i opskrba električnom energijom); 8. zadovoljstvo mogućnošću zapošljavanja (mogućnost pronalaska posla, dostupnost dobro plaćenih radnih mjesta, transparentnost zapošljavanja, dostupnost raznolikih radnih mjesta i dostupnost radnih mjesta s mogućnošću napretka); i 9. povjerenje u institucije (udruge građana, mediji, zdravstvene institucije, obrazovne institucije, Crkva, vojska, političke stranke, pravosuđe i lokalne vlasti) (Žanić i sur., 2019: 193-194). U ovoj konceptualno-operacionalnoj razradi vide se neke dodatne domene koje se ne pojavljuju u Eurostatovoj (2017) ili OECD-ovoj (2011a) konceptualno-operacionalnoj razradi koncepta kvalitete života, a za koje smatramo da su važne za mjerenje kvalitete života mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Te dodatne domena kojih ćemo se dotaknuti i u vlastitoj operacionalizaciji kvalitete života su sljedeće: zadovoljstvo dostupnošću i kvalitetom sadržaja i usluga, prometna povezanost i infrastrukturna opremljenost. Osim toga, poslužit ćemo se i nekim iskazanim mjernim indikatorima već predstavljenih domena kvalitete života.

Sanja Klempić Bogadi, Sonja Podgorelec i Monika Šabijan (2015: 148-153 i 2016: 205-213) kvalitetu života samo djelomično mjere kroz procjenu kvalitete stanovanja i infrastrukturne opremljenosti ruralnih naselja. Za potrebe ovih radova kvaliteta života je prilagođena i mjerena kao subjektivna procjena pojedinčeva života putem nekih odrednica osobne kvalitete života: kvaliteta stanovanja, opremljenost stanova elementarnom infrastrukturom i trajnim potrošnim dobrima,

zadovoljstvo stambenim uvjetima, materijalno stanje, poljoprivreda kao temeljna gospodarska aktivnost i njezina povezanost s materijalnim blagostanjem, općenito zadovoljstvom životom u ruralnoj sredini (okolišem, zajednicom, lokalnom vlasti) i procjena fizičke, društvene i duhovne dobrobiti (Klempić Bogadi i sur., 2015: 148-153; 2016: 205-213). Ova konceptualizacija nam dodatno osnažuje stav o tome kako je važno mjeriti domene dostupnosti i kvalitete usluga i sadržaja te infrastrukturne opremljenosti ruralnih naselja u kojima žive mladi, a ove domene u potpunosti izostaju u sveobuhvatnim konceptualno-operacionalnim razradama kvalitete života Eurostata (2017) i OECD-a (2011a).

Isto tako Omazić i Slavuj Borčić (2019: 210) u istraživanju koncepta urbane kvalitete života naglasak stavljaju na okolišne uvjete, infrastrukturnu opremljenost te kvalitetu i dostupnost sadržaja i usluga. Tako ovi autori mjere zadovoljstvo stanovnika s pet odabranih područja kvalitete života, a to su 1. okoliš (estetski izgled okoliša, količina javnih zelenih površina, održavanje javnih zelenih površina, kvaliteta zraka i prometna buka); 2. promet i infrastruktura (parkirna mjesta, kvaliteta cesta, kvaliteta nogostupa, blizina stajališta javnog prijevoza, povezanost s ostalim dijelovima grada, učestalost linija javnog prijevoza, broj biciklističkih staza, odvoz smeća i održavanje čistoće te kanalizacija i odvodnja); 3. dostupnost sadržaja i usluga (vrtić, osnovna škola, pošta, banka, knjižnica, dom zdravlja, ljekarna, tržnica, trgovina, trgovački centar, kafići, restoran i usluge obrtnika); 4. dostupnost sportsko-rekreacijskih sadržaja (sportski objekti i igrališta, dječja igrališta, parkovi i druge rekreacijske površine te prostori za druženja); i 5. sveukupno zadovoljstvo životom u naselju (Omazić i Slavuj Borčić, 2019: 216). Ova konceptualizacija dodatno osnažuje stav o tome kako je važno mjeriti pokazatelje kvalitete fizičkog prostora, ali i ukazuje na važnost ispitivanja sveukupnog zadovoljstva životom u tom specifičnom fizičkom prostoru koje ne mora nužno korespondirati s općenitim životnim zadovoljstvom pojedinca. Važnost razlikovanja općenitog zadovoljstva životom i zadovoljstva životom u specifičnom fizičkom prostoru potvrđuje i istraživanje Dejane Bouillet (2006: 31) koja u vlastitom istraživanju kvalitete života mladih važnost stavlja na pokazatelje zadovoljstva rezidencijalnim statusom. Tako se uz brojne druge pokazatelje kvalitete života, među kojima je i opće životno zadovoljstvo, posebno ispituje i zadovoljstvo mladih rezidencijalnim statusom te procjena privlačnosti mjesta za život mladih osoba (Bouillet, 2006: 31).

Nadalje, istraživanje Lučev i Tadinac (2008: 73-74) uključivalo je sljedeće sadržajne domene: 1. procjena zdravstvenog statusa; 2. procjena materijalnog statusa; i 3. obuhvatna procjena subjektivne kvalitete života. Ova konceptualizacija veliku važnost stavlja na ispitivanje subjektivne kvalitete života (Lučev i Tadinac, 2008: 73-74). Tako je upotrijebljena *Skala kvalitete življenja* (Krizmanić i Kolesarić, 1992 prema Lučev i Tadinac, 2008: 73) koja uključuje zadovoljstvo podrijetlom svoje obitelji, emocionalnim vezama, seksualnim životom, druženjem s prijateljima i susjedima, stečenim obrazovanjem, sadašnjim poslom, položajem u društvu, društvenom okolinom u kojoj žive, demokratskim slobodama i pravima koji im pripadaju, svojom vjerom, zdravstvenim stanjem, načinom provođenja slobodnog vremena, materijalnim stanjem i stanovanjem, zadovoljstvo koje im pruža obitelj (bračna ili izvanbračna zajednica) i djeca te zadovoljstvo dosadašnjim životom općenito (Lučev i Tadinac, 2008: 73-74). U ovoj konceptualizaciji se prvi puta u pregledu konceptualno-operacionalnih razrada kvalitete života u ovome radu spominje zadovoljstvo vlastitim bračnim statusom, emocionalnim vezama i ljubavnim životom pa ćemo taj dio također uključiti u vlastitu sveobuhvatnu operacionalnu razradu kvalitete života mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Ovdje također valja napomenuti kako slične sadržaje zadovoljstva ljubavnom situacijom mjeri i autorica Kaliterna Lipovčan u koautorstvu s nekolicinom drugih autorica (Kaliterna Lipovčan, Brkljačić i Šakić, 2007: 729; Brkljačić i Kaliterna Lipovčan, 2010: 192; Kaliterna Lipovčan i Brajša Žganec, 2017: 142-143), a pokazalo se da je zadovoljstvo ljubavnom situacijom značajni prediktor općeg zadovoljstva životom (Brkljačić i Kaliterna Lipovčan, 2010: 199).

4.2.2. Konceptualno-operacionalna razrada kvalitete života

Na temelju predstavljenih definicija i konceptualno-operacionalnih razrada kvalitete života u ovom radu koncept kvalitete života operacionaliziramo tako da istovremeno uključuje objektivne elemente koji odražavaju objektivne okolnosti u određenoj društvenoj ili teritorijalnoj jedinici, ali i subjektivne elemente koji se odnose na subjektivnu procjenu objektivnog stanja okoliša, odnosno stvarnih uvjeta života, kao i subjektivni doživljaj vlastitog života. Važnost prepoznavanja različitosti objektivnih i subjektivnih determinanti kvalitete života očituje se i u istovremenom mjerenju objektivnog i subjektivnog aspekta gotovo svih domena kvalitete života uključenih u ovaj rad. Također, gdje je to bilo moguće pokušalo se mjerne čestice različitih domena kvalitete života prilagoditi kontekstu mladih osoba iz ruralnih područja. Vlastita operacionalizacija se primarno temelji na domenama koje predstavlja Eurostat (2017) u konceptualizaciji fenomena kvalitete

života. Međutim, ono što je nit vodilja u vlastitoj konceptualno-operacionalnoj razradi kvalitete života je kontekstualizacija ovog koncepta na ruralni prostor. Operacionalna razrada slijedi devet domena kvalitete života prema Eurostatu (2017): 1. materijalni životni uvjeti; 2. zaposlenost; 3. zdravlje; 4. obrazovanje; 5. korištenje slobodnog vremena i društvene interakcije; 6. ekonomska i fizička sigurnost; 7. upravljanje i poštivanje osnovnih prava; 8. okoliš; i 9. opće zadovoljstvo životom. No, s ciljem produbljivanja prostorne kvalitete života u konačnu konceptualizaciju uključene su još i četiri domene koje spominju ostali autori koji konceptualiziraju fenomen kvalitete života (Bouillet, 2006; Brkljačić i Kaliterna Lipovčan, 2010; Kaliterna Lipovčan i sur., 2007; Kaliterna Lipovčan i Brajša Žganec, 2017; Klempić Bogadi i sur., 2015; 2016; Lučev i Tadinac, 2008; Omazić i Slavuj Borčić, 2019; Žanić i sur., 2019), a koje su, na temelju pregleda ranijih konceptualizacija, kao i postojeće literature o kvaliteti života mladih koju ćemo dalje predstaviti u teorijskom okviru rada, također važne za ruralni kontekst mladih osoba koji istražujemo. Te dodatne domene su: 10. kvaliteta i dostupnost sadržaja i usluga; 11. kvaliteta i dostupnost infrastrukture; 12. kvaliteta prometne infrastrukture i 13. ljubavni život. Na Slici 1 nalazi se grafički prikaz svih 13 domena kvalitete života korištenih u sklopu ovog rada.

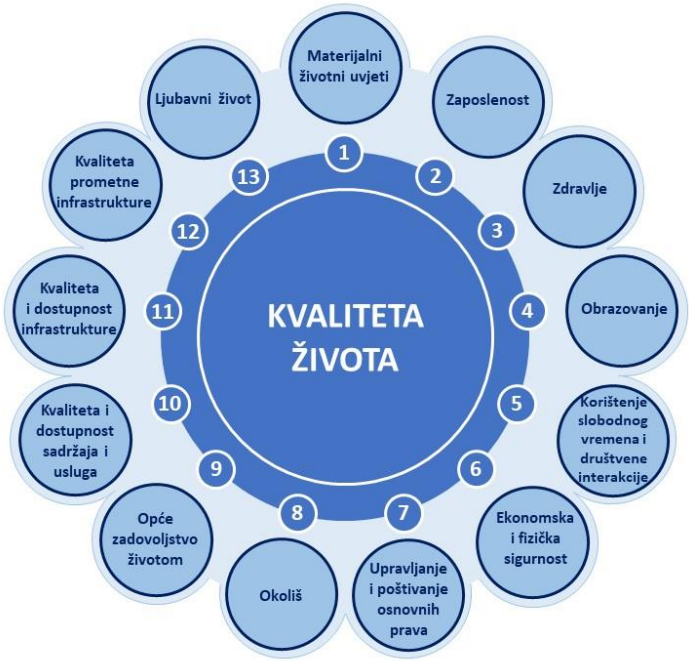

Slika 1. Grafički prikaz 13 domena kvalitete života korištenih u doktorskom radu (izradio autor; djelomično prilagođeno iz Eurostat, n.d.)

4.3. Pregled istraživanja kvalitete života mladih iz ruralnih područja

U ovom ćemo se poglavlju osvrnuti na odrednice kvalitete života ranije predstavljene u konceptualno-operacionalnoj razradi te istaknuti ključne nalaze vezane uz kvalitetu života kako mladih općenito, tako i mladih iz ruralnih područja s posebnim naglaskom na Hrvatsku.

4.3.1. Materijalni životni uvjeti

Neovisno o migracijskim preferencijama materijalna osnovica životne egzistencije obitelji mladih osoba u istraživanju Žutinić i suradnika (2010: 153) obilježena je lošim životnim standardom i lošim materijalnim stanjem koji su percipirani kao najveći egzistencijalni problemi stanovnika ruralnih naselja. Grgić i suradnici (2010b: 659) pokazuju kako je jedan od nedostataka života u hrvatskim ruralnim područjima, ali i čimbenik iseljavanja mladog ruralnog stanovništva nizak životni standard. Slično ističe i Potočnik (2017: 69) u istraživanju obiteljskih vrijednosti mladih kada navodi da je rezidencijalni status obilježje koje determinira socioekonomski status obitelji, odnosno obitelji niskog socioekonomskog statusa više dolaze iz ruralnih područja. Unatoč ranije iznesenim nalazima sudionici istraživanja Helene Pupak i Tijane Trako Poljak (2021: 231) ističu kako su općenito zadovoljni svojom materijalnom situacijom i životnim standardom. Također, iako neka ranija istraživanja navode kako su manji troškovi života uočeni kao jedna od prednosti života u ruralnim područjima u odnosu na urbana (Dilić, 1971: 95; Klempić Bogadi i sur., 2015: 153), istraživanje Žutinić i suradnika (2010: 150) pokazuje kako se mladi u ruralnim područjima ne slažu s time da su troškovi života u ruralnim područjima niži od onih u urbanim područjima. Pupak i Trako Poljak (2021: 231) čak navode da u kontekstu uspoređivanja ruralnih i urbanih naselja mladi sugovornici u njihovom istraživanju percipiraju život u ruralnim naseljima u mnogočemu skuplji od onoga u gradskim. Nadalje, ističemo i nalaze Klempić Bogadi i suradnica (2016: 210) koje na općoj populaciji stanovnika općine Gornja Rijeka navode kako polovica ispitanika ima prihode manje od 5.000 HRK, odnosno niže od tadašnje prosječne plaće u Hrvatskoj što ukazuje na nepovoljnu financijsku situaciju brojnih ruralnih kućanstava. Slične nalaze donosi istraživanje Svirčić Gotovac (2006: 116) prema kojima polovica ispitanika iz ruralnih naseljima ima prihode manje od 4.000 HRK, a gotovo 2/3 manje od 6.000 HRK.

Mladi u istraživanju Žanića i suradnika (2019: 195-196) ističu generalno zadovoljstvo kvalitetom stanovanja. Nadalje, Pupak i Trako Poljak (2021: 230) ističu da mladi u njihovom istraživanju kao pozitivne strane življenja u ruralnim područjima navode vlasništvo nad kućom, zemljom i

dvorištem. U Nacrtu Nacionalnog programa za mlade (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020: 39) navedeno je kako razvoj ruralnih područja otežavaju neriješeni imovinsko-pravni odnosi zbog kojih je onemogućena raspodjela državnog poljoprivrednog i građevinskog zemljišta mladima. Nastavno na to, u samom Nacionalnom programu za mlade za razdoblje od 2023. do 2025. godine (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2023: 25) se ističe da je ulaganje u bolje stambeno zbrinjavanje mladih osnova osnaživanja statusa mladih kao odraslih i odgovornih građana koji punopravno doprinose društvu i lokalnoj zajednici u kojima žive, a time se potiče i njihov ostanak u ruralnim područjima koja su slabije naseljena ili razvijena. Na općoj populaciji stanovnika hrvatskih ruralnih naselja Hodžić (2006: 97) pokazuju da je preko polovice ispitanih istaknulo kako su zadovoljni ili vrlo zadovoljni svojim stambenim uvjetima (starost kuće, broj soba, stambena površina, opremljenost odgovarajućim instalacijama i sl.). Seferagić (1992: 195-196) navodi kako hrvatska ruralna naselja imaju nezadovoljavajuće uvjete stanovanja, naročito u usporedbi s urbanim naseljima, ali je kao prednost stanovanja u ruralnim naseljima prepoznata veća površina stambenog prostora u pogledu veće kvadrature kuće i većeg broja soba. Slično je vidljivo u istraživanju Gordane Berc, Damira Ljubotine i Slavice Blažeke (2004: 36) gdje više od 4/5 ispitanika koji žive u ruralnim naseljima svoj stambeni prostor opisuju komfornim ili vrlo komfornim. Osim toga, pokazuje se da 2/3 obitelji u hrvatskim ruralnim naseljima živi u vlastitom stambenom prostoru i to velikom većinom u kućama (Berc i sur., 2004). Isto potvrđuju nalazi Sviršić Gotovac (2006: 115) koji pokazuju da u ruralnim naseljima prevladavaju obiteljske kuće s većim brojem soba. Osim toga, ističemo i nalaze Klempić Bogadi i suradnica (2016: 208) koje na populaciji stanovnika općine Gornja Rijeka navode kako su ispitanici najzadovoljniji lokacijom stanovanja, odnosno gotovo 2/3 je zadovoljno ili izrazito zadovoljno lokacijom svoje kuće ili stana.

4.3.2. Zaposlenost

Općenito gledano primarni izazov za ruralnu mladež vidi se u ograničenom pristupu obrazovanju i informacijama, što uvelike ograničava njihov osobni razvoj, stručnost i inovativno razmišljanje (Mujčinović i sur., 2021: 1-2). Ograničen pristup financijskim resursima, nerazvijena infrastruktura i komunikacijski sustavi neki su od ostalih čimbenika koji doprinose isključenosti ruralne mladeži s tržišta rada (Mujčinović i sur., 2021: 2). Mladi ljudi koji odrastaju u ruralnim i drugim perifernim područjima dublje su pogođeni nedostatkom dobrih izgleda za zaposlenje, ali i manje dostupnim

prilikama za obrazovanje i profesionalno osposobljavanje (Silva i sur., 2021: 7). To utječe na prijelaz u odraslu dob, ostavljajući mlade ljude u ranjivom položaju pa se često smatra da ruralna područja ograničavaju mogućnosti i izglede mladih ljudi (Silva i sur., 2021: 7). Stoga se snažniji naglasak na nedostatke u prilikama za dobro zaposlenje može povezati s imperativom napuštanja ruralnih područja i dugotrajnom mobilnošću (Silva i sur., 2021: 9).

Ivo Grgić i suradnici (2010b: 658-660) pokazuju kako su najveće poteškoće života u hrvatskim ruralnim područjima, a onda ujedno i ključni čimbenici iseljavanja mladog ruralnog stanovništva ekonomske naravi, a to su manjak dobrih prilika za zaposlenje, slaba mogućnost izbora zanimanja povezanih s njihovim kvalifikacijama ili interesima te niža zarada u odnosu na zaposlenje u urbanim područjima. Slične rezultate ističu autorice Žutinić i Bokan (2008) na primjeru mladih iz općine Vođinci koji su među najlošijim odrednicama kvalitete života procjenjivali upravo ekonomske uvjete. Tako istovremeno i radno aktivni i neaktivni nezaposlenost smatraju velikim problemom jer i oni koji su zaposleni rade na radnim mjestima za koja se nisu školovali, a na kojima primaju niske plaće i suočeni su s problemom nezaposlenosti svojih roditelja (Žutinić i Bokan, 2008: 150-151). Također, iznimno su lošim procjenjivali i radne uvjete (naročito nezaposleni mladi i poljoprivrednici) smatrajući da je obavljanje posla u gradu lakše i manje zahtjevno, a kao nedostatak ističu i slabu dostupnost nepoljoprivrednih poslova u svom ruralnom području (Žutinić i Bokan, 2008: 150-151). Nadalje, u istraživanju Žutinić i suradnika (2010: 148) mogućnosti zapošljavanja u ruralnim naselju i bližoj okolici te ponuda zanimanja u ruralnom naselju i bližoj okolici izrazito su loše ocijenjene, odnosno predstavljene su kao dva najveća nedostatka života u ruralnim područjima. Vodeći se rezultatima svojeg istraživanja autori navode kako su ekonomsko siromaštvo, nezaposlenost i gospodarska neaktivnost važna obilježja mnogih hrvatskih ruralnih naselja i regija što produbljuje socijalnu nesigurnost i osjećaj besperspektivnosti življenja u njima i takvi su prostori i dalje izloženi riziku od budućeg iseljavanja mladog stanovništva (Žutinić i sur., 2010: 152). Konačno, mladi u istraživanju Žanića i suradnika (2019: 198) iznose nisku percepciju mogućnosti zapošljavanja u svojim naseljima, odnosno svoje šanse za zapošljavanje procjenjuju izrazito slabima.

Dodatno, u ovom se potpoglavlju potrebno osvrnuti na to da je poljoprivreda kao glavni izvor prihoda neatraktivna profesija za mlade ljude u ruralnim područjima. To je ponajviše zbog niskih prosječnih plaća u sektoru, nedostatka velikih kapitalnih ulaganja koja bi podržala napredak

moderne tehnologije u tom području, a koji proizlaze iz rizika nesigurnih tržišta i niskih cijena poljoprivrednih proizvoda i teških radnih uvjeta, odnosno intenzivnog fizičkog rada (White, 2019: 12). Slično govore i istraživanja u Hrvatskoj, odnosno mladi poljoprivrednici kao nedostatke poljoprivrede kao profesije navode velik opseg posla koji uključuje dug i naporan rad te nedostatak slobodnog vremena, nestabilnost cijena poljoprivrednih proizvoda i teškoću plasmana proizvoda na tržište, opću nepopularnost tog zanimanja, nesigurnost posla zbog ovisnosti o vremenskim uvjetima, administrativne prepreke i korupciju (Bahtijarević i sur., 1977: 128; Pupak i Trako Poljak, 2021: 237; Štefok i Puzek, 2023: 273). Međutim, istaknute su i neke pozitivne strane bavljenja poljoprivredom za mlade osobe, a to su rad za sebe, samostalno određivanje radnog vremena, dodatna ili dopunska zarada, svestranost zanimanja, mogućnost razvoja i napretka, zdrava okolina i ljubav prema tome poslu koji može poslužiti kao oblik odmora i „terapije“ (Klempić Bogadi i sur., 2015; Pupak i Trako Poljak, 2021: 237; Štefok i Puzek, 2023: 272-273).

4.3.3. Zdravlje

Rezultati istraživanja autorice Bouillet (2017: 326) pokazuju da je procijenjeni doživljaj zdravstvenog statusa mladih u Hrvatskoj razmjerno povoljan s obzirom na to da većina mladih ističe da nema nikakve zdravstvene teškoće (uz iznimku lakših bolesti koje jednom godišnje ima gotovo 80% mladih). Što se ruralnih područja tiče, visoka percepcija važnosti zelenog, prirodnog i čistog okoliša donosi prednosti zdravijeg načina života (Leyshon, 2008: 14; Rye, 2006: 411). Tako unatoč neprestanim utjecajima suvremenosti i globalizacije, mladi ruralna područja povezuju sa zdravijim načinom života, a ruralno naselje je opisano kao mikrokozmos prirodne čistoće, zdravlja i vitalnosti (Leyshon, 2008: 10). U istraživanju Pupak i Trako Poljak (2021: 239) kao prednost života u ruralnim područja se ističe i zdrav život, a ujedno mladi sudionici istraživanja smatraju da ruralni način života nosi više prednosti u usporedbi sa životom u gradu po pitanju dugoročnog zdravlja. Također, čist i prirodni okoliš koji obilježava ruralna područja pogodan je za uzgoj domaće i zdrave hrane (Pupak i Trako Poljak, 2021: 223; Žutinić i Bokan, 2008: 150; Žutinić i sur., 2010: 151). Tako u istraživanjima Žutinić i Bokan (2008: 150) te Žutinić i suradnika (2010: 151) gotovo 4/5 mladih ističe da je prehrana u ruralnim područjima zdravija u odnosu na urbana područja.

4.3.4. Obrazovanje

Mladi ljudi koji odrastaju u ruralnim i drugim perifernim područjima duboko su pogođeni slabom dostupnošću prilika za obrazovanje i profesionalno osposobljavanje (Silva i sur., 2021: 7). Stoga, mobilnost za mlade iz ruralnih područja označava mogućnost dolaska do viših razina obrazovanja, ali i otvaranje novih obrazovnih prilika i mogućnosti (Silva i sur., 2021: 9). Nadalje, mladi iz ruralnih područja su manje zadovoljni svojim obrazovnim postignućima od mladih iz urbanih područja jer smatraju da imaju mnogo manje mogućnosti za obrazovanje i kasnije ostvarivanje profesionalne karijere (Looker i Naylor, 2009: 56). To se posebno očituje u pitanju fizičke udaljenosti obrazovnih institucija pa djeca i mladi u prilično ranoj dobi moraju putovati značajne udaljenosti kako bi završili željeno obrazovanje (Shucksmith, 2004: 53). Provođenje značajnog vremena u svakodnevnom putovanju može imati štetan utjecaj na uspjeh u školi, ali i na opću kvalitetu života mladih (Shucksmith, 2004: 53). Štoviše, udaljenost obrazovnih ustanova može i destimulirati mlade ljude da uopće nastave svoje obrazovanje ako ne žele napustiti svoje ruralno mjesto ili nisu spremni svaki dan putovati (Shucksmith, 2004: 53). Konačno, razina obrazovanja i orijentacija prema visokom obrazovanju tradicionalno se smatraju važnom društvenom pozadinom za objašnjenje namjera migracije iz ruralnih područja (Bjarnason i Thorlindsson, 2006: 297; Stockdale, 2006: 360; Thissen i sur., 2010: 433-434).

4.3.5. Korištenje slobodnog vremena i društvene interakcije

Pokazuje se da je slobodno vrijeme mladih uglavnom popunjeno zabavnim i relaksirajućim sadržajima, a ispražnjeno je od javnog djelovanja i sadržaja tzv. elitne kulture (Ilišin i sur., 2013: 69-72; Ilišin, 2017b: 300-301; Gvozdanović i sur., 2019: 59-61). Nadalje, količina raspoloživog slobodnog vremena opada s porastom dobi i stupnja obrazovanja što ukazuju na to da s preuzimanjem nekih profesionalnih i obiteljskih obveza, koje se češće događaju u zrelijoj mladenačkoj dobi, dolazi do smanjenja količine slobodnog vremena (Ilišin, 2017b: 298). Okosnicu slobodnog vremena većine mladih čini provođenje vremena s obitelji, izlasci s prijateljima (ponajviše u kafiće i klubove), druženje i opuštanje, slušanje glazbe, gledanje filmova te sjedenje pred računalom i televizorom (Ilišin i sur., 2013: 69-72; Ilišin, 2017b: 300-301; Gvozdanović i sur., 2019: 59-61). Drugu skupinu čine aktivnosti u kojima najveći broj mladih participira povremeno, a to su provođenje vremena u shoppingu, bavljenju sportskim aktivnostima, igranju videoigara te čitanju novina i knjiga (Ilišin i sur., 2013: 69-72; Ilišin, 2017b: 300-301; Gvozdanović i sur., 2019: 59-61). Dodatno, homogenizaciji mladih u načinu provođenja slobodnog vremena pridonosi i

trajno većinsko nesudjelovanje u aktivnostima poput bavljenja političkim, volonterskim (humanitarnim) i honorarnim radom, ali i rijetki odlasci u kazalište i na umjetničke izložbe te slušanje klasične glazbe (Ilišin i sur., 2013: 69-72; Ilišin, 2017b: 300-301; Gvozdanović i sur., 2019: 59-61). Slobodno vrijeme je posebno važan segment svakodnevnog života mladih jer raspolažu s više tog vremena od starije populacije, a upravo zato se očekuje da potencijale slobodnoga vremena mladi više nego druge društvene skupine optimalno iskoriste za vlastiti rast i razvoj, ali, barem za sada, to ne čine (Ilišin, 2017b: 313). U istraživanju Klempić Bogadi i suradnica (2015: 154) mladi stanovnici općine Gornja Rijeka vlastito slobodno vrijeme najčešće ispunjavaju raznim sportskim aktivnostima koje im omogućuju međusobno druženje, stjecanje novih iskustva i prijatelja.

U istraživanju Silve i suradnika (2021: 8-9) dimenzije visoke kvalitete života uključuju aspekte kao što su jače razvijena prijateljstva i česte društvene interakcije. Iako su mladi općenito vrlo zadovoljni društvenim vezama u svome susjedstvu, mladi iz ruralnih područja su kvalitetu susjedstva i općenite međuljudske odnose bolje ocijenili od mladih iz urbanih područja (Žanić i sur., 2019: 201). Među najpozitivnijim čimbenicima kvalitete života mladi su doživljavali susjedske i opće međuljudske odnose, odnosno kvalitetni društveni odnosi su najveća privlačnost ruralnih područja (Žutinić i Bokan, 2008: 149; Žutinić i sur., 2010: 146). Međususjedski odnosi izrazito su pozitivno ocijenjeni u procjeni kvalitete života i u istraživanju Žutinić i suradnika (2010: 146) što pokazuje da su međususjedski odnosi i dalje u srži lokalne integracije, odnosno da je susjedstvo kao neformalno, dobrovoljno zajedništvo u velikoj mjeri zadržano u svakodnevici ruralnog života. Konačno, u istraživanju Klempić Bogadi i suradnica (2016: 208) više od polovice stanovnika općine Gornja Rijeka zadovoljno je ili izrazito zadovoljno međuljudskim odnosima u svojem susjedstvu. Ispitanici su svjesni važnosti očuvanja društvenih mreža i dobrih međuljudskih odnosa koji predstavljaju bitan čimbenik dobre kvalitete života u ruralnim naseljima općine Gornja Rijeka (Klempić Bogadi i sur., 2016: 208).

4.3.6. Ekonomska i fizička sigurnost

Što se ekonomske sigurnosti tiče, Looker (2021: 57) ističe da je kod mladih iz ruralnih područja razvijeno uvjerenje da uvijek postoji roditeljska sigurnosna mreža kojoj se mogu okrenuti ako planirane obrazovne i profesionalne aktivnosti (koje mogu ili ne moraju uključivati i migraciju) ne uspiju. Stoga ostanak ili povratak u roditeljski dom uvijek postoji kao rezervna opcija jer

predstavlja sigurnosnu mrežu na koju se uvijek može računati, a i život s roditeljima je jeftiniji od samostalnog života (Looker, 2021: 57). U slučaju mladih u Hrvatskoj Potočnik (2017: 69) u istraživanju obiteljskih vrijednosti mladih navodi da je rezidencijalni status obilježje koje snažno determinira socioekonomski status obitelji, odnosno obitelji niskog socioekonomskog statusa više dolaze iz ruralnih područja. Kada se tome pridoda i da se obitelji s najviše članova u najvećem postotnom udjelu nalaze u ruralnim krajevima jasno se može prepoznati veća ekonomska nesigurnost obitelji ruralnih područja u odnosu na one iz urbanih područja (Potočnik, 2017: 46). Nadalje, Klempić Bogadi i suradnice (2016: 211) na općoj populaciji stanovnika općine Gornja Rijeka navode kako većina ispitanika procjenjuje da svojim prihodima teško može zadovoljiti sve potrebe svog kućanstva. Tako 17,6% ispitanika navodi velike poteškoće u ostvarivanju svojih potreba, 34,7% srednje i 33,5% male, dok manji dio ispitanika nema ekonomske teškoće, odnosno 8,8% namiruje sve materijalne troškove kućanstva prilično lako, 1,8% lako i 3,5% vrlo lako (Klempić Bogadi i sur., 2016: 211).

U istraživanju Silve i suradnika (2021: 9) dimenzije visoke kvalitete života u ruralnim područjima uključuju iskaze mladih koji svoja ruralna naselja opisuju kao mirna i sigurna mjesta u kojima se osjećaju zaštićeno i slobodno. Povezano s pozitivnom percepcijom prirodnog okoliša kao prednost se ističe percipirana visoka sigurnost ruralnih područja (Fabiansson, 2006: 57; Glendinning i sur., 2003: 138; Haukanes, 2013: 204; Rye, 2006: 411; Rawsthorne i sur., 2019: 20). Tako u istraživanju mladih iz australskih ruralnih područja autorice Fabiansson (2006: 57) gotovo polovica ispitanika smatra da je najveća prednost njihovih ruralnih zajednica to da su sigurna mjesta za život gdje su ljudi prijateljski nastrojeni, brižni i uslužni. U istraživanju Žanića i suradnika (2019: 196) mladi visoko ocjenjuju sigurnost u svojim naseljima. U istraživanju Klempić Bogadi i suradnica (2015: 153) na općoj populaciji stanovnika općine Gornja Rijeka kao prednost života u ruralnim naseljima istaknut je osjećaj fizičke sigurnosti stanovnika zbog toga što „svatko svakoga poznaje“, razvijena je snažnija društvena kontrola, stranci rijetko dolaze i stopa kriminala je niža.

4.3.7. Upravljanje i poštivanje osnovnih prava

Vlasta Ilišin (2017a: 198) navodi kako su mladi u Hrvatskoj općenito usvojili temeljna liberalno-demokratska načela, ali istodobno je uočljivo da potpora tim načelima kontinuirano, iako blago, opada. Dodatno, može se konstatirati da su mladi uvelike razočarani funkcioniranjem političkih institucija i aktera (Ilišin, 2017a: 201). Na takvu pretpostavku upućuje i nalaz kako je gotovo tri

petine mladih nezadovoljno stanjem demokracije u Hrvatskoj (Ilišin, 2017a: 208). To je nezadovoljstvo ujedno poljuljalo opću potporu mladih demokratskom sustavu kojeg podupire tek 1/4 njih, dok ih gotovo 2/5 drži da je najbolje rješenje autoritarni vođa što svakako dovodi u pitanje smisao političkog pluralizma i demokratskog nadmetanja (Ilišin, 2017a: 210). Slične nalaze ističu Anja Gvozdanović i suradnici (2019: 43) koji pokazuju da je među mladima općenito prisutan primjetan demokratski deficit na što ukazuju i njihove političke vrijednosti. Naime, većina mladih podržava demokraciju kao dobar oblik vladavine, ali istodobno u znatnoj mjeri prihvaćaju i autoritarni načina vladanja (Gvozdanović i sur., 2019: 43). Selektivno prihvaćanje liberalno-demokratskih vrijednosti upućuje na nedostatno razumijevanje demokratskih načela i pravila (Gvozdanović i sur., 2019: 43). 3/4 mladih smatra kako bi trebali imati više mogućnosti da se njihov glas čuje u politici, 2/5 drži da njihova generacija ne uživa dovoljno prava, a samo 1/10 misli da su interesi mladih dovoljno zastupljeni u politici (Gvozdanović i sur., 2019: 43). U skladu s tim, većinom su nezadovoljni stanjem demokracije u Hrvatskoj (Gvozdanović i sur., 2019: 43). U istraživanju opće populacije općine Gornja Rijeka Klempić Bogadi i suradnice (2016: 209) kao najlošiji aspekt zadovoljstva životom u ruralnim naseljima ističu lokalnu samoupravu i njene aktivnosti. Dvije trećine stanovnika općine ne prepoznaju aktivnosti lokalne samouprave kao pozitivan čimbenik unapređenja kvalitete života (Klempić Bogadi i sur., 2016: 209).

4.3.8. Okoliš

Rye (2006: 410) navodi da je priroda i prirodno okruženje najistaknutije obilježje ruralnog područja. Ruralni život zamišljen je kao „prirodniji" od života u gradovima, a ta se kvaliteta ruralnog obično pozitivno vrednuje i često percipira kao njegova glavna prednost (Rye, 2006: 410). Elementi koji se povezuju s prednostima prirode su spokoj, smirenost i mir prirodnog ruralnog života, nasuprot nemiru urbanog života (Rye, 2006: 411). Mladi koji cijene čisto i pristupačno prirodno okruženje i rekreaciju na otvorenom i koji su time zadovoljni u svojoj ruralnoj zajednici vjerojatnije će željeti ostati (McLaughlin i sur., 2014: 472). S druge strane, mladi iz ruralnih područja koji žive u područjima gdje su prirodne pogodnosti ograničene ili poremećene vjerojatno će radije živjeti negdje drugdje kao odrasli pripadnici društva (McLaughlin i sur., 2014: 472-473). U istraživanju Silve i suradnika (2021: 9) dimenzije visoke kvalitete života u ruralnim područjima opisane su kroz prednosti prirodnog okoliša kojeg karakteriziraju svježi zrak, učestali kontakt s prirodom i čistoća. Haldis Haukanes (2013: 204-205) navodi kako je kvaliteta života u ruralnim

područjima obilježena upravo prednostima prirodnog okoliša poput prirodnih ljepota i prekrasnih krajolika, svježeg zraka, tišine i sigurnosti. Mladi upravo takve kvalitete ističu kao komparativnu prednost u odnosu na gradski život kojeg opisuju prljavim, bučnim i nesigurnim (Haukanes, 2013: 204-205). Stoga je prije svega estetika ruralnog prostora naglašena kao motivacija za ostanak (Haukanes, 2013: 204-205).

Iako lošije vrednuju kvalitetu sadržaja i usluga u odnosu na mlade iz urbanih naselja, mladi iz hrvatskih ruralnih naselja kvalitetnijim ocjenjuju prirodni okoliš (Žanić i sur., 2019: 200). Posebno su zadovoljniji brojem zelenih površina, ali i održavanjem čistoće i urednosti tih površina u odnosu na mlade iz većih gradova (Žanić i sur., 2019: 200). Žutinić i Bokan (2008: 152) navode da privlačnost ruralne sredine prvenstveno čine prostorna i okolišna obilježja. U istraživanju Žutinić i suradnika (2010: 150) na vrhu najprivlačnijih strana života ruralnih područja mladi također navode značajke prirodnog prostora što je usmjereno prema općem trendu povratka prirodi, otpora artificijelnosti proizvoda ponuđenih na tržištu i sve veće skrbi za kvalitetu fizičkog prostora životne sredine. Konačno, Pupak i Trako Poljak (2021: 230) ističu da mladi u njihovom istraživanju kao pozitivne strane življenja u ruralnim područjima navode prednosti prirodnog okruženja kao što su svjež zrak, prirodni okoliš, tišina, mir, zdrav život i sloboda. U istraživanju Klempić Bogadi i suradnica (2015: 153) na općoj populaciji stanovnika općine Gornja Rijeka kao najveće prednosti života u ruralnim naseljima navedene su ekološke vrijednosti prostora, očuvana priroda, čista i izvorska voda i čist zrak. Stanovnici općine Gornja Rijeka nastoje živjeti u harmoniji s prirodom i visoko vrednuju zdrav okoliš (Klempić Bogadi i sur., 2015: 153). Dodatno, potrebno je napomenuti kako rezultati dobiveni u istraživanjima mladih u hrvatskim ruralnim područjima 1970-ih godina ukazuju na prirodne uvjete, poput čistog zraka i vode, zdrave hrane, mira i tišine, kao jednu od važnijih prednosti života u ruralnim područjima koja istovremeno igra i značajnu ulogu u namjeri ostanka mladih u njihovim ruralnim naseljima (Dilić, 1971: 95; Bahtijerević i sur., 1977: 161).

Također, ukratko se valja dotaknuti zadovoljstva fizičkim izgledom ruralnih naselja koje je u istraživanju Klempić Bogadi i suradnica (2015: 153) na općoj populaciji stanovnika općine Gornja Rijeka predstavljeno uređenošću kuća i okućnica te stanjem crkava i kapelica. Manje od polovice ispitanika uređenost kuća i okućnica smatra dobrom ili odličnom, dok više od 3/4 njih stanje crkava i kapelica ocjenjuje dobrim ili odličnim.

4.3.9. Opće zadovoljstvo životom

Oko 2/3 mladih u Hrvatskoj iskazuje zadovoljstvo svojim životom nasuprot 1/10 onih koji su nezadovoljni (Ilišin i Gvozdanović, 2017: 368). Dodatno, nezadovoljstvo životom raste s dobi ispitanika što je pokazatelj tegobnosti životnog razdoblja u kojemu se očekuje socioekonomsko osamostaljivanje i integracija mladih u društvo pri čemu priličan broj njih postaje svjestan da će neke životne aspiracije teško ostvariti ili čak možda morati odustati od njih (Ilišin i Gvozdanović, 2017: 369). U tom kontekstu zanimljiv je razmjerno slab utjecaj rezidencijalnog statusa jer je riječ o obilježju koje je u ranijim istraživanjima mladih u Hrvatskoj znatno više pridonosio njihovom diferenciranju (Ilišin i Gvozdanović, 2017: 373). Trend smanjivanja ruralno-urbanih razlika Ilišin i Gvozdanović (2017: 373) promatraju kroz efekt modernizacije i globalizacije posredovane novim tehnologijama što se reflektira na različita područja svakodnevnoga života mladih, pa tako i na izgradnju njihova svijeta vrijednosti i odnosa prema životu.

Rezultati Žanića i suradnika (2019: 195) također pokazuju da je gotovo 3/4 mladih zadovoljno svojim životom, a tek je 1/10 nezadovoljnih. Osim toga, mladi koji više vrednuju kvalitetu života u svojim naseljima, u većoj mjeri vide i svoju budućnost u njima, odnosno mladi koji su redovito dimenzije kvalitete života ocjenjivali višima pokazali su veću želju ostanka (Žanić i sur., 2019: 204). Sličan trend iskazuju i Bednaříková i suradnice (2016: 106) tvrdeći da je migracija ruralnog stanovništva u gradove čest odgovor na razlike između gradova i ruralnih zajednica u pogledu kvalitete života, odnosno glavna motivacija za migraciju u gradove je želja za poboljšanjem vlastite kvalitete života. U istraživanju autorica Žutinić i Bokan (2008: 152) gotovo 2/3 mladih izrazilo je zadovoljstvo svojim životom u ruralnom naselju, dok u istraživanju Žutinić i suradnika (2010: 144) mladi koji namjeravaju ostati kao razlog ostanka ističu upravo zadovoljstvo životom u ruralnom naselju. Na kraju se valja osvrnuti i na rezultate dobivene u istraživanjima mladih u hrvatskim ruralnim područjima 1970-ih godina koja pokazuju da je gotovo polovica mladih zadovoljna svojim životom u ruralnim područjima (Dilić, 1971: 91; Bahtijerević i sur., 1977: 161). Također Štefica Bahtijarević i suradnici (1977: 166) navode kako mladi nezadovoljni životom u ruralnom naselju namjeravaju napustiti mjesto stanovanja, dok zadovoljni namjeravaju ostati.

4.3.10. Kvaliteta i dostupnost sadržaja i usluga

Mladi koji su zadovoljni aktivnostima, uslugama i pogodnostima u svojoj zajednici i kojima se sviđa njihova ruralna zajednica vjerojatnije će željeti ostati i dalje živjeti u njima (McLaughlin i sur., 2014: 456). Područja sa sadržajima koja pružaju veći pristup uslugama, kao i društvene i

kulturne aktivnosti koje se obično smatraju urbanim sadržajima, mogu potaknuti mlade da ostanu (McLaughlin i sur., 2014: 456). Prema istraživanju Milana Župančića (2005: 636-638) velika većina istraživanih hrvatskih ruralnih naselja imala je barem jednu trgovinu mješovitom robom, dok općinska središta imaju i više takvih usluga poput specijaliziranih trgovina, tržnica, obrtničkih usluga itd. Osnovne zdravstvene ustanove, poput ambulanti i domova zdravlja, dostupne su u lokalnim općinskim središtima ili obližnjim gradovima, a slično je i s dostupnosti ljekarni (Župančić, 2005: 640-641). Osnovne odgojno-obrazovne ustanove su dostupne većini mladog stanovništva u njihovim ruralnim naseljima ili obližnjem općinskom središtu, ali su za nastavak srednjeg i višeg obrazovanja mladi primorani putovati u županijska središta ili veće gradove, a slično je i s visokoobrazovnim institucijama (Župančić, 2005: 641-645). Nadalje, kulturne ustanove i sadržaji zapravo gotovo ne postoje u ruralnim područjima, odnosno jedino su aktivne folklorne grupe i kulturno umjetnička društva u 1/3 istraživanih ruralnih naselja (Župančić, 2005: 645-646). Više od 3/4 ruralnih naselja nema nikakve financijske službe, a nešto manje od polovice ima poštu (Župančić, 2005: 646-647). Konačno, što se tiče sadržaja za provođenje slobodnog vremena, samo 1/3 istraživanih ruralnih naselja ima park ili dječje igralište, 2/5 imaju neku vrstu sportsko-rekreacijskog terena, oko 2/3 ima ugostiteljski objekt, dok sadržaji za mlade poput noćnih klubova i klubova za mlade u potpunosti izostaju (Župančić, 2005: 647-650). Nalazi Žutinić i Bokan (2008: 151) pokazuju da mladi među najlošije ocijenjenim odrednicama kvalitete života u ruralnom području ističu dostupnost kulturnih sadržaja i sadržaja namijenjenih provođenju slobodnog vremena mladih. U istraživanju Žutinić i suradnika (2010: 147) prosječno su ocijenjene mreža trgovina i opskrbljenost mješovitom robom, vanjska uređenost stambenih objekata i dvorišta, prometna povezanost naselja i komunalna infrastruktura. Zatim su lošom ocjenom vrednovane mreža zdravstvenih usluga, uređenost javnih površina, mreža obrazovnih i financijskih usluga, dok su izrazito loše ocjenjene mreža socijalnih usluga (jaslice, dječji vrtići i domovi za umirovljenike) i dostupnost kulturnih događanja u ruralnim prostorima (Žutinić i sur., 2010: 147). Dodatno, istraživanja mladih iz hrvatskih ruralnih područja već 1970-ih kao jednu od najvećih poteškoća života u ruralnim područjima identificiraju nepostojanje prostorija za okupljanje mladih i time u vezi, male mogućnosti organizirane zabave i općeniti nedostatak razonode (Bahtijarević i sur., 1977: 101; Dilić, 1971: 162). U istraživanju kvalitete stanovanja u mreži hrvatskih naselja Svirčić Gotovac (2006: 120-121) ističe kako 3/4 ruralnih naselja ima lošu opremljenost neposredne okoline stanovanja ili susjedstva koja predstavlja trenutno stanje u komunalnoj i institucionalnoj

opremljenosti koja stanovnicima omogućava ispunjavanje svakodnevnih potreba. Ovaka nedostupnost sadržaja poput stanica javnog prijevoza, trgovina, zdravstvenih usluga i odgojno-obrazovnih institucija potvrđuje hijerarhijsku strukturu mreže naselja u Hrvatskoj, a na dnu te hijerarhije su upravo ruralna naselja (Svirčić Gotovac, 2006: 120-121). U istraživanju Klempić Bogadi i suradnica (2016: 209) nešto više od 1/3 stanovnika općine Gornja Rijeka zadovoljno je ili izrazito zadovoljno opskrbljenošću okolice svojih ruralnih naselja osnovnim sadržajima (trgovine, ambulanta, ljekarna i sl.). Većinu sadržaja ispitanici ocjenjuju relativno dobrim ocjenama poput pošte i veterinarske stanice, ambulante, knjižnice i dječje igraonice, crkve i kapelice, a najvišu ocjenu od svih navedenih sadržaja dobila je ljekarna (Klempić Bogadi i sur., 2015: 149). Osim toga, većina ispitanika prepoznaje nedostatak sadržaja za mlade pa napominju kako je potrebno izgraditi više mjesta za okupljanje gdje bi se moglo kvalitetno provoditi vrijeme (npr. sportska igrališta) (Klempić Bogadi i sur., 2015: 151).

4.3.11. Kvaliteta i dostupnost infrastrukture

Unatoč tome što je infrastrukturna opremljenost kuća u ruralnim područjima gotovo izjednačena s onom u urbanim područjima (Hodžić, 2006: 94), velik broj ruralnih naselja ima lošu komunalnu infrastrukturu, odnosno nemaju kanalizaciju i stanovnici moraju sami zbrinjavati otpadne vode (Hodžić, 2006: 95; Župančić, 2005: 638). S druge strane, najbolje je infrastrukturno stanje što se tiče javne rasvjete, odvoza smeća i vodovoda (Župančić, 2005: 639). U istraživanju stanja komunalne infrastrukture općine Gornja Rijeka, Klempić Bogadi i suradnice (2015: 149-150) ističu da je najlošije ocijenjena opskrba plinom, a zatim kanalizacija i odvodnja otpadnih voda. S druge strane, značajno su bolje vrednovane telefonska i internetska mreža, opskrba električnom energijom i opskrba pitkom vodom (Klempić Bogadi i sur., 2015: 149-150). Iako je u većini ruralnih naselja postignut minimum životnog standarda, postoji samo kao minimum ili najniže dostignuta razina opremljenosti, odnosno hrvatska ruralna naselja imaju deficitarnu primarnu opremljenost (Svirčić Gotovac, 2006: 118-119). To potvrđuje nalaz istraživanja Svirčić Gotovac (2006: 118-119) koji pokazuje da više od 50% hrvatskih ruralnih naselja ima lošu infrastrukturnu opremljenost. Konačno, u radu Žanića i suradnika (2019: 200) nije dobivena razlika u slučaju zadovoljstva infrastrukturnom opremljenošću s obzirom na rezidencijalni status mladih.

4.3.12. Kvaliteta prometne infrastrukture

Dostupan, učinkovit i pristupačan javni prijevoz temeljno je sredstvo koje omogućava rutinu mobilnosti, komutiranje i lakše prevladavanje udaljenosti mladih u ruralnim područjima (Silva i sur., 2021: 14). Poboljšanje usluga u sektoru prijevoza može pridonijeti višim razinama pristupačnosti perifernih prostora što može imati utjecaj na kvalitetnije sudjelovanje u obrazovanju, kulturi ili tržištu rada (Silva i sur., 2021: 14). Stalno putovanje na posao (svakodnevno komutiranje) možda nije održivo za mlade ljude u svim ruralnim područjima, ali to je opcija za mnoge, a povećana dostupnost internetske tehnologije otvara mogućnosti za obrazovanje i rad na daljinu (McLaughlin i sur., 2014: 473). Poteškoće ili nedostatak odgovarajućeg javnog prijevoza ograničavaju mogućnosti zapošljavanja mladim ljudima iz ruralnih područja (Glendinning i sur., 2003: 139-140). Stoga, polaganje vozačkog ispita i dobivanje vozačke dozvole mladi u istraživanju Glendinninga i suradnika (2003: 139-140) vide kao preduvjet za nastavak života u ruralnom području.

Prometna infrastruktura hrvatskih ruralnih područja nije na odgovarajućoj razini (tek malo više od polovice istraživanih ruralnih naselja ima svakodnevnu autobusnu vezu), a nezadovoljstvo je ponajviše obilježeno nedostupnim i neadekvatnim javnim prijevozom (Župančić, 2005: 650-651). Što se prometne povezanosti tiče, važno je da stanovnici iz ruralnih područja imaju mogućnost relativno brzo stići do općinskog središta ili najbližeg grada, gdje se nalaze svi potrebni sadržaji i usluge koje izostaju u njihovoj lokalnoj zajednici, što ukazuje na važnost razvijenosti mreža naselja (Župančić, 2005: 653-656; Svirčić Gotovac, 2006: 121-122). No, iako mreža naselja omogućuje da stanovnici infrastrukturno manje opremljenih naselja svoje potrebe zadovolje u obližnjim bolje opremljenim naseljima, kvaliteta života unutar mreže naselja Hrvatske se pokazala kao nezadovoljavajuća, pri čemu su podaci za ruralna naselja i njihove lokalne centre najlošiji (Svirčić Gotovac, 2006: 121-122). Loša prometna povezanost zapreka je sveukupnom razvitku ruralnih naselja otežavajući dnevne migracije stanovnika ruralnih područja što u konačnici može biti jedan od čimbenika potencijalne migracije iz vlastitog ruralnog naselja (Kuzmić, Šimac i Trako Poljak, 2021: 252; Župančić, 2005: 653-656). Tako Žutinić i suradnici (2010) ističu kako mladi koji namjeravaju otići iz svog ruralnog naselja ističu veću prometnu izoliranost naselja u odnosu na one koji namjeravaju ostati. Nejašmić (1990: 46-47) zaključuje da su hrvatska ruralna naselja koja su izgubila najviše stanovnika najčešće imala ili manjak prirodnih resursa ili su prometno izolirana čime je u takvim područjima bilo nemoguće stvoriti potrebne suvremene uvjete za kvalitetan život. Mladi u istraživanju autorica Pupak i Trako Poljak (2021: 231-232) ističu tri problema vezana za

prometnu infrastrukturu njihovih ruralnih područja. Prvi je problem uređenja i održavanja prometnica, drugi je problem lošeg javnog prijevoza, a treći je nužnost posjedovanja osobnog automobila i vozačke dozvole (Pupak i Trako Poljak, 2021: 231-232). Redovni javni prijevoz ponegdje je nepostojeći ili je isključivo namijenjen učenicima, a taj se učenički odvija dva puta dnevno, dok ga preko školskih praznika uopće nema (Pupak i Trako Poljak, 2021: 231-232). Stoga, posjedovanje automobila i vozačke dozvole predstavlja se kao svojevrsna nužnost bez koje općenito ne bi bilo moguće živjeti u ruralnim područjima (Pupak i Trako Poljak, 2021: 231-232).

4.3.13. Ljubavni život

Iako su mladi u istraživanju Tihane Brkljačić i Ljiljane Kaliterne-Lipovčan (2010: 195) relativno zadovoljni svojom ljubavnom situacijom, to zadovoljstvo se nalazi pri dnu elemenata procjene općenitog životnog zadovoljstva. No, zadovoljstvo ljubavnom situacijom značajan je prediktor općeg zadovoljstva životom mladih (Brkljačić i Kaliterna Lipovčan, 2010: 199). S druge pak strane, pri ispitivanju vrijednosti i interesa koji su mladima važni u zadovoljstvu životom Ilišin i Gvozdanović (2017: 355-356) pokazuju kako su seks i ljubav, uz prijateljstva i poznanstva, jedni od najvažnijih interesa u životu. Dodatno ističu kako taj interes ne varira s obzirom na razlike u rezidencijalnom statusu mladih (Ilišin i Gvozdanović, 2017: 359).

4.4. Društvena integracija

4.4.1. Konceptualizacija društvene integracije

Rade Kalanj (1997: 146) ističe kako je pojam društvene integracije središnje pitanje sociološke tradicije i suvremene sociološke teorije, a tematski se oblikuje zajedno s oblikovanjem ideje razvoja i od nje je neodvojiva. Integrirati se znači dovesti ili doći u ravnopravno sudjelovanje ili članstvo u društvu što ukazuje na to da je središnja točka pojedinac – bilo da je on ili ona dio društva ili ipak nije (Ravanera, Rajulton i Turcotte, 2003: 160). Samuelson Appau, Sefa Awaworyi Churchill i Lisa Farrell (2019: 1748) pojmove društvena integracija i društvena uključenost koriste naizmjenično ističući kako se radi o pojmovima koji se preklapaju. Društvena integracija odnosi se na formiranje sigurnih, stabilnih i pravednih društava kroz uklanjanje društvene dezintegracije i društvene isključenosti (Appau i sur., 2019: 1748). S druge strane, društvena uključenost povezana je s pozitivnim intervencijama osmišljenim za promjenu okolnosti i ponašanja koja stvaraju društvenu isključenost pojedinaca (Appau i sur., 2019: 1748). Često se povezuje s poboljšanjem uvjeta za

ljude koji su u nepovoljnom položaju zbog nekog aspekta svog identiteta (npr. spol, etnička ili rasna pripadnost) (Appau i sur., 2019: 1748). Stoga, društvena integracija i društvena uključenost povezane su s potrebom da se smanji stupanj fragmentacije pojedinaca u zajednicama i društvima (Appau i sur., 2019: 1748).

Pri predstavljanju definicije društvene integracije potrebno je istaknuti i pojam društvene kohezije jer je društvena integracija zapravo pojam društvene kohezije mjeren na razini pojedinca (Ravanera i sur., 2003: 158-160), odnosno društvena kohezija je društvena integracija agregirana na razinu skupine pojedinaca, države ili društva. Joseph Chan, Ho-Pong To i Elaine Chan (2006: 290) ističu sveobuhvatnu definiciju društvene kohezije koja „je stanje stvari koje se tiče i vertikalne i horizontalne interakcije među članovima društva koje karakterizira skup stavova i normi koji uključuje povjerenje, osjećaj pripadanja i spremnost na sudjelovanje i pomoć, kao i njihove manifestacije u ponašanju“. Nakon provedenog detaljnog pregleda literature David Schiefer i Jolanda van der Noll (2017: 583-584) društvenu koheziju definiraju kao višedimenzionalni atribut kolektiva koji ukazuje na kvalitetu kolektivnog zajedništva, a kohezivno društvo karakteriziraju bliski društveni odnosi, izražena emocionalna povezanost s društvenim subjektom i snažna usmjerenost na opće dobro. Georgi Dragolov i suradnici (2013: 9) pak ističu da pojam društvene kohezije ima veze s time kako članovi zajednice, definirani u zemljopisnim pojmovima, žive i rade zajedno. Društvena kohezija je obilježena solidarnošću, susretljivošću i svojevrsnim timskim duhom, odnosno poželjna je kvaliteta koja čini društvo prihvatljivim za život i održivost te se često promatra kao resurs, to jest, preduvjet za ekonomski uspjeh i funkcionalnu demokraciju (Dragolov i sur., 2013: 8). Yitzhak Berman i David Phillips (2004: 21) smatraju kako je društvena kohezija ovisna o snazi društvenih odnosa (uključujući društvene mreže), a ključna joj je funkcija integracija normi i vrijednosti (uključujući povjerenje) i identiteta u društvu. Regina Berger-Schmitt (2002: 405) tvrdi da je društvena kohezija trajni proces razvoja zajednice, zajedničkih vrijednosti, zajedničkih izazova i jednakih mogućnosti unutar neke društvene jedinice (između pojedinaca, unutar grupe, kao i teritorijalne jedinice), utemeljen na osjećaju povjerenja, nade i uzajamnosti među svim pojedincima. Prema Arnim Langer i suradnicima (2017: 323) društvena kohezija je sposobnost društva da osigura dobrobit svih svojih članova, minimizira razlike i izbjegava marginalizaciju, da upravlja razlikama i podjelama i osigura sredstva za postizanje dobrobiti za sve članove, a opisuje veze ili „ljepilo“ koje spaja ljude u društvu. Društvo se može nazvati „kohezivnim“ ako radi na dobrobit svih svojih članova, bori se protiv isključenosti i

marginalizacije, stvara osjećaj pripadanja, promiče povjerenje i nudi svojim članovima mogućnost društvene mobilnosti prema gore (Langer i sur., 2017: 323; OECD, 2011b: 53). Društveno kohezivna društva su stabilna, sigurna i pravedna, a temelje se na promicanju i zaštiti svih ljudskih prava, kao i na nediskriminaciji, toleranciji, poštivanju različitosti, jednakosti mogućnosti, solidarnosti, sigurnosti i sudjelovanju svih ljudi, uključujući i ugrožene i ranjive skupine (OECD, 2011b: 53).

Pregledom svih definicija možemo zaključiti da pojam društvene integracije, odnosno kohezije uključuje sljedeće elemente, a to su 1. interakcija, odnosno društveni odnosi i mreže; 2. skup zajedničkih stavova, vrijednosti i normi; 3. osjećaj pripadanja i identifikacije s ostalim članovima zajednice, spremnost na pomoć, solidarnost i sudjelovanje; te 4. jednake mogućnosti za sve članove zajednice i poštivanje različitosti.

Prije nego što se usredotočimo na predstavljanja različitih tipova konceptualizacije valja istaknuti dva pristupa fenomenu društvene kohezije koje opisuju Langer i suradnici (2017: 323-324). Identificirana su i klasificirana dva različita pristupa fenomenu društvene kohezije, a to su europski i sjevernoamerički pristup (Langer i sur., 2017: 323-324). S jedne strane, europski teoretičari i istraživači naglašavaju ulogu socijalne isključenosti, odnosno nejednakosti i marginalizacije, kao slabljenja društvene kohezije (Langer i sur., 2017: 323-324). Temeljni aspekt društveno kohezivnog društva tada je zajednička percepcija da je raspodjela moći i materijalnih resursa pravedna. Europski pristup usredotočuje se na ulogu vlade u osiguravanju postizanja ovog cilja (Langer i sur., 2017: 323-324). S druge strane, sjevernoamerički pristup stavlja mnogo veći naglasak na ponašanje i uvjerenja pojedinaca u međusobnom odnosu: njihove međusobne veze (u onome što se često definira kao društveni kapital); zajedničke norme ponašanja; dogovoreno intersubjektivno značenje ili zajednička shvaćanja; i visoke razine povjerenja u druge kako bi se opisale veze koje spajaju ljude i rezultat toga, solidarnost (Langer i sur., 2017: 323-324). No, konceptualno-operacionalne razrade koje predstavljamo u nastavku gotovo uvijek objedinjuju oba pristupa fenomenu društvene kohezije.

U nastavku ćemo predstaviti različite tipove konceptualizacije pojma društvene integracije, odnosno kohezije, ali ćemo se, gdje su to dosadašnji autori istaknuli, dotaknuti i operacionalne razrade ovog koncepta.

Prvo ćemo istaknuti konceptualizaciju koju iznose Dragolov i suradnici (2013), a za koju smatramo da je najobuhvatnija i na čijim ćemo temeljnim domena temeljiti i vlastitu operacionalizaciju fenomena društvene integracije. Kohezivno društvo obilježava: 1. pouzdani i otporni društveni odnosi; 2. pozitivna emocionalna povezanost njegovih članova sa zajednicom; te 3. izražena usmjerenost na zajedničko opće dobro (Dragolov i sur., 2013: 13-16). To su tri temeljna aspekta društvene kohezije (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Svaka od ove tri domene odvija se u dodatne tri poddomene, koje se mogu zasebno mjeriti (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Dakle, ukupno devet poddomena društvene kohezije se kombinira kako bi se dobio mjerivi konstrukt (Dragolov i sur., 2013: 13-16). U nastavku ćemo predstaviti sve tri domene, kao i njihove poddomene.

Prva domena su društveni odnosi koji su u ovom kontekstu horizontalna mreža koja postoji između pojedinaca i grupa unutar društva (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Društveni odnosi omogućuju stvaranje društvene kohezije kroz mrežu horizontalnih odnosa između pojedinaca i društvenih grupa svih vrsta, koju karakterizira povjerenje i omogućuje raznolikost (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Domena društvenih odnosa obuhvaća: 1. društvene mreže članova zajednice; 2. razinu povjerenja u druge ljude; i 3. stupanj prihvaćanja različitosti (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Tako se snažnija društvena kohezija pojavljuje u društvima koja imaju snažne i otporne društvene mreže, visoke razine povjerenja jednih članova društva u druge i prihvaćaju ljude s drugačijim vrijednostima i životnim stilom kao ravnopravne članove tog društva (Dragolov i sur., 2013: 13-16).

Druga domena je povezanost koja se odnosi na pozitivne veze između pojedinaca i njihove države te njenih institucija (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Povezanost promiče društvenu koheziju kroz pozitivnu identifikaciju s državom, visoku razinu povjerenja u njezine institucije i percepciju da su društveni uvjeti pravedni (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Stoga, domena povezanosti obuhvaća: 1. snagu identifikacije sa zajednicom; 2. razinu povjerenja u institucije; i 3. percipiranu razinu pravednosti (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Tako se snažnija društvena kohezija pojavljuje u društvima u kojima su članovi snažno povezani sa svojom državom i identificiraju se s njom, imaju visoke razine povjerenja u društvene i političke institucije i vjeruju da su društveni resursi pravedno raspoređeni i da su svi ravnopravno tretirani (Dragolov i sur., 2013: 13-16).

Konačno, treća i posljednja domena je usredotočenost na opće dobro koja se ogleda u postupcima i stavovima članova društva koji pokazuju odgovornost za druge i za zajednicu u cjelini (Dragolov

i sur., 2013: 13-16). Taj fokus na opće dobro promiče društvenu koheziju kroz postupke i stavove koji pomažu slabijima, u skladu su s društvenim pravilima i omogućuju suradnički pristup organizaciji društva (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Stoga, treća domena koja se odnosi na usredotočenost na opće dobro obuhvaća: 1. razinu solidarnosti i spremnosti na pomoć; 2. priznavanje i poštivanje društvenih pravila; te 3. građansku participaciju (Dragolov i sur., 2013: 13-16). Tako se snažnija društvena kohezija pojavljuje u društvima u kojima ljudi osjećaju odgovornost za druge i spremni su im pomoći, poštuju fundamentalna društvena pravila i participiraju u društvenom i političkom životu te su dio javnih rasprava (Dragolov i sur., 2013: 13-16).

Nakon detaljnog pregleda literature koja se bavi definicijama i konceptualizacijom fenomena društvene kohezije Schiefer i van der Noll (2017) ističu vlastitu konceptualizaciju koja velikim dijelom nalikuje na onu Dragolova i suradnika (2013). Tako prvu domenu čine društveni odnosi koji uključuju društvene mreže (njihova kvantiteta, ali i kvaliteta); povjerenje (horizontalno povjerenje između pojedinaca i vertikalno povjerenje u institucije); prihvaćanje različitosti (međusobna tolerancija između različitih grupa); i participaciju (politička participacija koja uključuje odlazak na izbore, ali i građansku participaciju koja uključuje sociokulturni angažman pojedinca) (Schiefer i van der Noll, 2017: 592-595). Druga domena je poistovjećivanje s društvenim entitetom, odnosno povezanost/pripadanje koje se odnosi na samopercepciju pojedinca kao integralnog dijela grupe, ali i percepciju društvene grupe kao važnog dijela identiteta pojedinca (Schiefer i van der Noll, 2017: 592-595). Treća domena je usmjerenost prema općem dobru koja uključuje osjećaj odgovornosti za opće dobro i solidarnost (djelovanje ljudi za dobrobit i potrebu grupe dok se suzdržavaju od zadovoljavanja osobnih ciljeva i potreba) te poštivanje društvenog poretka i društvenih pravila (priznavanje društvenih institucija i prihvaćanje pravila igre zajedničkog življenja) (Schiefer i van der Noll, 2017: 592-595). Ovakva konceptualizacija koja se temelji na ekstenzivnom pregledu dosadašnje teorijske i istraživačke građe o fenomenu društvene kohezije pokazuju vrijednost istaknute konceptualizacije Dragolova i suradnika (2013) i dodatno nas ohrabruje u opravdanost našeg izbora te konceptualno-operacionalne razrade kao ključne u razradi vlastitog predmeta mjerenja.

Chan i suradnici (2006: 289) u vlastitoj konceptualizaciji ističu da je kohezivnost, to jest „držanje zajedno/lijepljenje“, u konačnici odraz stanja duha pojedinca, koje će se očitovati u određenom

ponašanju, a ljudi u društvu se „prilijepe" jedni uz druge samo ako su sljedeća tri kriterija istovremeno zadovoljena: 1. imaju povjerenje, pomažu i surađuju s drugim članovima društva; 2. dijele zajednički identitet ili osjećaj pripadanja svom društvu; i 3. subjektivni osjećaji u točkama 1. i 2. se očituju u objektivnom ponašanju pojedinaca. Vraćajući se na definiciju koju iznose Chan i suradnici (2006: 290) društvena kohezija se zapravo sastoji od dvije dimenzije (horizontalne naspram vertikalne) i dvije komponente (objektivne naspram subjektivne) (Chan i sur., 2006: 293-294). Horizontalna se dimenzija usredotočuje na odnos između različitih pojedinaca i skupina unutar društva, dok vertikalna dimenzija gleda na odnos između države i njenih građana (ili civilnog društva) (Chan i sur., 2006: 294-296). Što se dvije komponente tiče, subjektivna se odnosi na stavke poput povjerenja i osjećaja pripadanja, kao i spremnosti na suradnju i pomoć (Chan i sur., 2006: 294-296). S druge strane, objektivna se odnosi na stvarnu suradnju i sudjelovanje među članovima društva (Chan i sur., 2006: 294-296). Uzevši zajedno, njihova konceptualno-operacionalna razrada sugerira okvir dva puta dva za mjerenje razine društvene kohezije u društvu (Chan i sur., 2006: 294-296). Na križanju horizontalne dimenzije i subjektivne komponente nalaze se generalno povjerenje u ostale građane; spremnost na zajedničko djelovanje, pomaganje drugima (uključujući i one iz drugih društvenih skupina); i osjećaj pripadanja i identifikacija (Chan i sur., 2006: 296-298). Na križanju horizontalne dimenzije i objektivne komponente nalaze se društvena participacija i živost civilnog društva; volontiranje i donacije; te postojanje velikih intergrupnih organizacija (Chan i sur., 2006: 296-298). Na križanju vertikalne dimenzije i subjektivne komponente nalaze se povjerenje u javne osobe i povjerenje u političke i ostale velike društvene institucije (Chan i sur., 2006: 296-298). Na križanju vertikalne dimenzije i objektivne komponente nalazi se politička participacija (Chan i sur., 2006: 296-298).

Vrlo sličnu koncepciju onoj Chana i suradnika (2006) nudi i UNDP (2020) koji također predstavlja svojevrsnu dva puta dva rešetku. Tako društvena kohezija ima dvije glavne dimenzije: vertikalnu i horizontalnu, a obje uključuju objektivne i subjektivne aspekte (UNDP, 2020: 18-20). Vertikalna dimenzija predstavlja povjerenje između vladajućih i društva, a uključuje povjerenje u političke, ekonomske ili društvene vođe, institucije i procese kao što su izbori, pristup pravosuđu, oporezivanje, proračun i pružanje javnih usluga (UNDP, 2020: 18-19). Vertikalna dimenzija, koja se usredotočuje na državu, uključuje koheziju među građanima, gdje percepcije i ponašanja odražavaju lojalnost, široki legitimitet, opće povjerenje i povjerenje u nacionalne, podnacionalne ili lokalne državne aktere, institucije i procese (UNDP, 2020: 18-19). S druge strane, horizontalna

dimenzija opisuje povjerenje, odnose i interakcije među ljudima u društvu kroz podjele kao što su identitet ili drugi društveni konstrukti, uključujući rasu ili klasu (UNDP, 2020: 19-20). Horizontalna dimenzija, koja je usmjerena na društvo, uključuje koheziju među građanima, što se odražava u mjeri u kojoj civilno društvo, društvene organizacije i institucije (kao što su vjerske institucije) pokazuju povjerenje i osjećaj međuovisnosti i zajedničke sudbine (UNDP, 2020: 19-20). Istovremeno vertikalna i horizontalna dimenzija uključuju objektivne i subjektivne elemente (UNDP, 2020: 20). S jedne strane, objektivni elementi nalaze se u konkretnim akcijama suradnje i sudjelovanja te ponašanja u političkom i društvenom životu i međuljudskim sferama (UNDP, 2020: 20). Mreže su bitni elementi objektivne dimenzije. S druge strane, subjektivni elementi usredotočuju se na vrijednosti, stavove i uvjerenja koja društveni akteri razvijaju prema državi i drugim etničkim i vjerskim skupinama unutar države (UNDP, 2020: 20).

Konačno, u svojoj operacionalizaciji indikatora društvene kohezije Berman i Phillips (2004) ističu četiri domene društvene kohezije: 1. povjerenje; 2. integrativne norme i vrijednosti; 3. društvene mreže; i 4. identitet. Autori utvrđuju da je povjerenje uvijek prisutna domena u konceptualizaciji društvene kohezije, a može se rastaviti na dva podskupa: 1. generalizirano povjerenje (povjerenje u druge ljude) te 2. specifično povjerenje (povjerenje u institucije, kao i osobno povjerenje u značajne druge u vlastitom životu) (Berman i Phillips, 2004: 23-24). Osim toga, društvena kohezija podrazumijeva i prisutnost osnovnih obrazaca kooperativne društvene interakcije i temeljnih skupova kolektivnih vrijednosti (Berman i Phillips, 2004: 24-25). To uključuje solidarnost (specifičnost pojma društvene kohezije); altruizam (pomaganje strancima/nepoznatim ljudima bez osjećaja reciprociteta); pravednost (borba protiv onih nejednakosti koje napadaju kohezivnost i nagrizaju društvo); i zajedništvo (zajedničke vrijednosti, građanske norme, građanska uključenost) (Berman i Phillips, 2004: 24-25). Nadalje, društvene mreže vjerojatno čine najjasniju domenu društvene kohezije jer su temelj bilo koje definicije društvene kohezije, a sastoje se od: 1. horizontalnih mreža (djeluju zasebno na mikro, mezo i makro razini); 2. vertikalnih mreža (djeluju između razina, a nazivaju se i premošćujuće mreže); i 3. unakrsnih mreža (veze koje povezuju različite zajednice) (Berman i Phillips, 2004: 26-27). Posljednja domena je identitet čija je važnost, prema autorima, nedvojbena jer zapravo kolektivni identiteti prožimaju cijeli pojam društvene kvalitete (Berman i Phillips, 2004: 27-28). Sam identitet djeluje na tri razine: nacionalni/nadnacionalni; regionalni/lokalni; i interpersonalni identitet (Berman i Phillips, 2004: 27-28).

4.4.2. Konceptualno-operacionalna razrada društvene integracije

Nakon predstavljanja različitih vrsta konceptualizacije fenomena društvene kohezije valja istaknuti domene koje su prisutne u svim ili barem većini predstavljenih konceptualizacija društvene kohezije. Te domene koje ističu gotovo svi autori ranije predstavljenih konceptualizacija (Berman i Phillips, 2004; Dragolov i sur., 2013; Chan i sur., 2006; Langer i sur., 2017; Schiefer i van der Noll, 2017) su: 1. društvene mreže, povjerenje – generalizirano povjerenje u druge ljude, ali i povjerenje u institucije; 2. identitet i osjećaj pripadanja, solidarnost i spremnost na pomoć; i 3. građanska participacija koja uključuje i političku participaciju. Sve spomenute domene dio su konceptualno-operacionalne razrade društvene integracije u ovom radu. U ovom radu mjerimo društvenu integraciju, odnosno društvenu koheziju na individualnoj razini, ali također smo svjesni da su te individualne percepcije ugrađene unutar društvenih struktura koje su materijalne (povezane s institucionalnim strukturama moći) i kulturne (povezane s privrženošću mjestu i formiranju identiteta), protežući se izvan fokusa samog pojedinca (istovremeno je društvena kohezija shvaćena kao atribut pojedinca i zajednice). Općenito djelovanje mladih je oblikovano, omogućeno ili ograničeno svakodnevnim kontekstima koji uključuju obitelj, školu i vršnjačke skupine, kao i širok raspon ostalih društvenih, okolišnih i socioekonomskih čimbenika, odnosno djelovanje mladih ne ovisi samo i isključivo o njihovim vlastitim odlukama i aktivnostima.

U ovom radu se oslanjamo na operacionalnu definiciju društvene integracije koja označava ravnopravno sudjelovanje u društvu pojedinca koje je obilježeno razvijenim društvenim odnosima, izraženom emocionalnom povezanošću sa zajednicom i snažnom usmjerenošću na opće dobro. Vlastita konceptualno-operacionalna razrada fenomena društvene integracije u velikoj mjeri zapravo slijedi konceptualizaciju Dragolova i suradnika (2013), a za koju smatramo da je najobuhvatnija za valjano i pouzdano mjerenje društvene integracije pa upravo zato na tim pretpostavljenim domenama temeljimo i vlastitu operacionalizaciju fenomena u ovom radu. Tako se društvenu integraciju može opisati: 1. pouzdanim i otpornim društvenim odnosima (razvijene društvene mreže članova zajednice; visoka razina povjerenja u druge ljude; i prihvaćanje različitosti); 2. pozitivnom emocionalnom povezanošću njegovih članova sa zajednicom (snažna identifikacija sa zajednicom; visoka razina povjerenja u institucije; i percepcija pravednosti); i 3. izraženom usmjerenošću na zajedničko opće dobro (razvijena solidarnost i spremnost na pomoć; priznavanje i poštivanje društvenih pravila; i razvijena građanska participacija). Dakle, moguće je

uvidjeti da se tri temeljna aspekta društvene integracije odvijaju u dodatne tri poddomene koje su zasebno razrađene u operacionalizaciji u sklopu ovog rada. Na Slici 2 je predstavljen grafički prikaz triju domena društvene integracije, kao i devet poddomena korištenih u sklopu ovog rada.

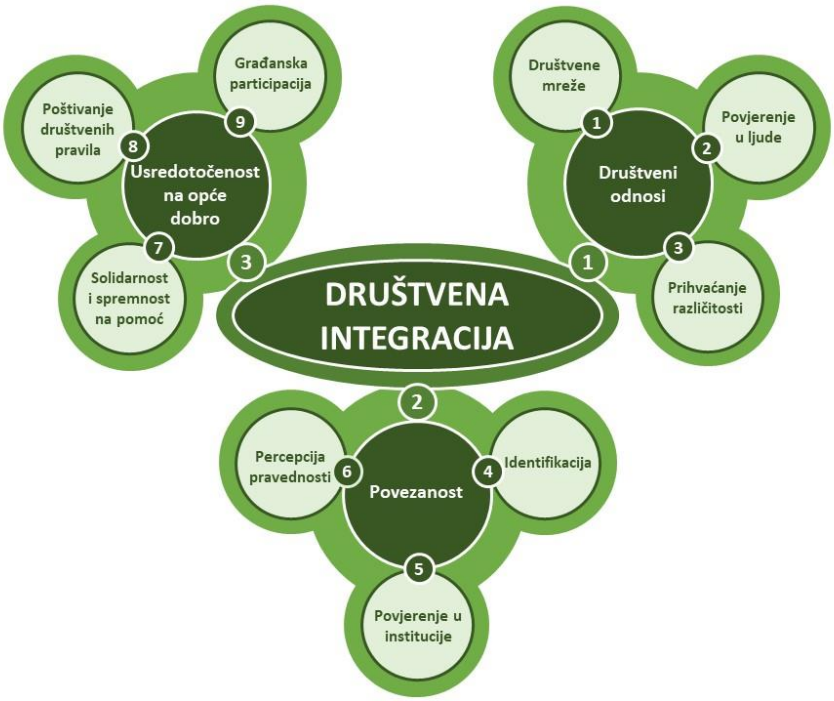

Slika 2. Grafički prikaz tri domene i devet poddomena društvene integracije korištenih u doktorskom radu (izradio autor)

No, prilikom preuzimanja konceptualizacije Dragolova i suradnika (2013) posebnu smo važnost pridali prilagodbi svih sadržaja i indikatora populaciji koja je istraživana, a to su mladi iz ruralnih područja. Osim toga, potrebno je bilo pažljivo prilagoditi zadane sadržaje hrvatskom kontekstu jer za razliku od brojnih konceptualno-operacionalnih razrada kvalitete života na hrvatskoj populaciji, društvena integracija, odnosno društvena kohezija, do sada nisu u svojoj cjelini mjerene u hrvatskoj sociologiji. Pri prilagodbi kvantitativnih mjernih instrumenata uvelike je pomogla provedena kvalitativna dionica istraživanja, odnosno iskustva s provedbe terenskog istraživanja i sami iskazi sugovornika.

U prilagodbi mjernih instrumenata društvene integracije kao objekt procjene je uzet prostor ruralne zajednice i ljudi koji u njoj obitavaju, odnosno žive. Tako je primjerice povjerenje ispitanika u

druge ljude ispitivano u odnosu na sumještane unutar zadanog ruralnog naselja. Isto je tako politička participacija ispitivana putem interesa za lokalnu politiku i sudjelovanja ponajprije u lokalnom političkom životu. Osim kontekstualizacije određenih poddomena na prostor ruralnih područja, u sklopu poddomene identifikacije razvijen je potpuno novi mjerni instrument koji se specifično odnosio na ruralnu identifikaciju. Ovaj instrument je nastao na temelju nekih ranijih mjernih instrumenata koji su se odnosili na ruralni identitet (Theodori i Theodori, 2015; Stanić i Schafft, 2021), ali je velikim dijelom nastao i na temelju iskaza iz provedenih kvalitativnih intervjua.

4.5. Pregled istraživanja društvene integracije mladih iz ruralnih područja

U ovom ćemo se poglavlju osvrnuti na odrednice društvene integracije ranije predstavljenih u konceptualizaciji i istaknuti ključne nalaze vezane uz društvenu integraciju kako mladih općenito tako i mladih iz ruralnih područja s posebnim naglaskom na Hrvatsku. Pregled istraživanja će slijediti devet poddomena društvene integracije kako bismo dubinski predstavili sva dosadašnja istraživanja društvene integracije mladih osoba i istaknuli, gdje je to moguće, povezanost tih odrednica s namjerom ostanka mladih u ruralnim područjima.

4.5.1. Društvene mreže

Razvijeni društveni odnosi i snažne veze s prijateljima i obitelji te blizina mjesta odrastanja bili su glavni čimbenici namjere ostanka mladih u kanadskim ruralnim područjima (Looker i Naylor, 2009: 59). Takva uzajamna potpora i oslanjanje na mreže i društveni kapital zajednice, nisu jedinstveni za ruralne mlade, odnosno mladi iz urbanih područja također imaju bliske veze sa svojim obiteljima (Looker i Naylor, 2009: 59). Ono što je drugačije jest to da, kako bi bili fizički blizu svojih ruralnih obitelji i zajednica, mladi iz ruralnih područja moraju živjeti u ili blizu tih ruralnih zajednica kojima često nedostaju obrazovne i radne mogućnosti koje mladi iz urbanih područja uzimaju zdravo za gotovo (Looker i Naylor, 2009: 59). Čak i da ne postoje ruralno-urbane razlike u zajednici i obiteljskim vezama, učinak tih veza na stvaranje napetosti i rizika za mladu osobu razlikuje se u ova dva prostorna konteksta (Looker i Naylor, 2009: 59). Kirkpatrick Johnson i suradnici (2005: 109) pokazuju kako je u pogledu društvenih veza, identifikacija s roditeljima bila pozitivno povezana s privrženošću stanovanju u ruralnim prostorima, odnosno mladi koji su poštovali svoje roditelje i željeli biti poput njih pridavali su veću važnost životu u blizini obitelji i zajednice. Ruralna područja općenito su poznata kao mjesta jakih društvenih veza uključujući

snažne obiteljske veze i osjećaj obiteljske odgovornosti (Crockett, Shanahan i Jackson-Newsom, 2000: 50-51; Hofferth i Iceland, 1998: 594-596). Stoga, razvijene društvene veze, uključujući odnose s prijateljima i obitelji, općenito ograničavaju migraciju, odnosno povezane su s preferencijama ostanka u lokalnom području i života blizu obitelji (Kirkpatrick Johnson i sur., 2005). S druge strane, smanjena privrženost obitelji i zajednici te smanjen osjećaj bliskosti i podrške od strane obitelji, posebno u kombinaciji s visokim obrazovnim i profesionalnim ciljevima, odražava stvarnost da će ti mladi ljudi migrirati iz svojih ruralnih zajednica (Kirkpatrick Johnson i sur., 2005: 121). Nadalje, Kristi S. Lekies (2011: 91) navodi da iako su mladi bili nezadovoljni mnogim karakteristikama njemačkih ruralnih područja, i dalje su izražavali relativno visoke razine privrženosti svojoj ruralnoj zajednici čemu su najviše pridonijele razvijene interakcije s drugima i bliske društvene veze. Rye (2006: 415) ističe kako je općenito osjećaj zajedništva jači u ruralnim područjima i ljudi su bliži jedni drugima, dijelom i zbog transparentnosti ruralnog života koja osigurava da „svatko svakoga poznaje“. Stoga, ljudi brinu jedni za druge i spremniji su se uključiti u tuđe živote, a takav „duh zajednice“ olakšava kolektivnu akciju pa kada se zajednica suoči s izazovom svatko daje svoj doprinos (Rye, 2006: 415). Slično ističu i Ivana Dobrotić i Maja Laklija (2012: 53) tvrdeći da promoviranje susjedskih interakcija pridonosi većoj društvenoj integraciji, posebice skupina u riziku. Također, potrebno je istaknuti kako pojedinci u ruralnim područjima pripadaju užim društvenim mrežama u odnosu na stanovnike urbanih područja te imaju učestaliju intenzivnost kontakta s roditeljima i bliskim prijateljima (Dobrotić i Laklija, 2012: 48). Dodatno, ističe se važnost razvijenih susjedskih odnosa u ruralnim sredinama koji izostaju u urbanim sredinama (Dobrotić i Laklija, 2012: 53). Eileen E. Avery, Joan M. Herman i Danielle C. Kuhl (2021: 12) ističu da su ruralne zajednice puno jače i bliže povezane u smislu zajedničkih društvenih odnosa nego što je to slučaj u urbanim područjima.

4.5.2. Povjerenje u ljude

Nekolicina domaćih autora sugerira da mladi, bez obzira na svoj rezidencijalni status, iskazuju nižu razinu društvenog povjerenja u usporedbi sa starijim ili odraslim osobama (Gvozdanović, 2015: 79; Šalaj, 2007: 170-171). Ovakvi nalazi su u skladu s međunarodnim trendovima općenito slabijeg društvenog povjerenja među mladima (Halman i Luijkx, 2006: 83; van Oorschot, Arts i Gelissen, 2006: 162). Općenito gledano mladi najviše povjerenja u prosjeku iskazuju prema vlastitoj obitelji, prijateljima, rođacima i kolegama iz škole, fakulteta ili posla (Gvozdanović i sur., 2019: 40).

Nadalje, umjereno povjerenje mladi iskazuju prema ljudima drukčije nacionalnosti i vjere, a zatim susjedima te ljudima drukčijih političkih uvjerenja, dok najmanje povjerenja izražavaju prema političkim vođama koji su ujedno jedina kategorija koja se nalazi u zoni nepovjerenja što je usporedivo s općenito niskim institucionalnim povjerenjem mladih u Hrvatskoj (Gvozdanović i sur., 2019: 40). Ovakvi nalazi potvrđuju rezultate ranijeg istraživanja Ilišin i suradnica (2013: 91) koji pokazuju da mladi u Hrvatskoj najveću razinu povjerenja iskazuju prema članovima obitelji, prijateljima i rodbini. No, općenito gledano, povjerenje u ljude, kao i institucionalno povjerenje je nisko među mladima u Hrvatskoj (Gvozdanović, 2015: 78-79). Što se ruralnih područja tiče, rezultati Avery i suradnika (2021: 12) općenito pokazuju da je društveno povjerenje snažnije u ruralnim prostorima nego urbanima, a to se naročito očituje u snažnom povjerenju u susjede.

4.5.3. Prihvaćanje različitosti

Što se prihvaćanja različitosti tiče, mladi u Hrvatskoj su u najvećoj mjeri skloni prihvatiti umirovljenički par, studente, lokalnu obitelj s puno djece i obitelj iz Zapadne Europe u svome susjedstvu (Gvozdanović i sur., 2019: 36). S druge strane, nešto nižu sklonost prihvaćanja iskazuju prema homoseksualnim osobama i izbjeglicama, a najmanju prema romskoj obitelji (Gvozdanović i sur., 2019: 36). U odnosu na istraživanje mladih Ilišin i suradnica (2013: 98-99), tolerancija prema homoseksualnim osobama se povećala, dok se smanjila uključivost Roma (Gvozdanović i sur., 2019: 36). Dodatno, Gvozdanović i suradnici (2019: 37) ističu kako mladi općenito iskazuju relativno slabu zabrinutost spram useljavanja migranata ili izbjeglica u Hrvatsku, odnosno suzdržani su prema ideji Hrvatske kao multikulturalne zemlje. Tako istovremeno gotovo 2/5 mladih prihvaća mogućnost multikulturalnosti hrvatskog društva i smatra ju pozitivnom, dok podjednak udio ispitanika nije siguran u njezinu korisnost i dobrobit za društvo (Gvozdanović i sur., 2019: 37). Tome u prilog govore i podaci o gotovo 2/5 mladih koji nisu sigurni u doprinos potencijalnih imigranata hrvatskom društvu kako u ekonomskoj, tako i kulturnoj sferi (Gvozdanović i sur., 2019: 37). Što se mladih u hrvatskim ruralnim područjima tiče, Renata Horvatek (2021: 62) pokazuje kako ruralna mladež ima nešto manje pozitivne stavove prema ljudima koji imaju drugačiju etničku pozadinu (nacionalne manjine, etnički divergentne grupe i imigranti) od urbane mladeži.

4.5.4. Identifikacija

Identifikacija se u ruralnim područjima očituje u ruralnom identitetu, privrženosti mjestu i ruralnoj zajednici i osjećaju pripadnosti ruralnome. Privrženost mjestu u ruralnim područjima važan je čimbenik u namjeri ostanka mladih budući da značenje koje ljudi pripisuju području u kojem su odrasli u konačnici igra ulogu u njihovoj odluci o tome hoće li ostati, otići ili se vratiti (Haartsen i Thissen, 2014: 90). Kada ljudi žive na određenoj lokaciji dulje vrijeme, počinju razvijati osjećaj pripadnosti, osjećaje naklonosti prema tome mjestu, a to mjesto može postati važan dio njihovog identiteta (Farrugia, 2016: 10). Ovakav razvoj emocionalne povezanosti s mjestima naziva se povezanost s mjestom (engl. *place attachment*) (Low i Altman, 1992: 2). Ljudi mogu biti vezani za mjesto zbog uspomena koje vežu uz to mjesto ili zbog toga što tamo žive njihova obitelj ili prijatelji (Gustafson, 2001: 9). Identifikacija s lokalnom zajednicom daje osjećaj pripadnosti i „doma“, a lokalna je zajednica mjesto gdje se mladi osjećaju brižno i ugodno u svome okruženju (Fabiansson, 2006: 57).

Juvonen i Romakkaniemi (2018: 331) pokazuju da su mladi, bez obzira na namjeru ostanka ili odlaska, iskusili snažne osjećaje lokalne pripadnosti koji su ukorijenjeni u dinamici njihovih društvenih mreža, lokalnoj kulturi, fizičkom okruženju (okolini), položaju i ulogama u zajednici i lokalno dostupnim prilikama. Isto tako, uključivanje u društvene strukture ojačalo je njihov osjećaj pripadnosti (Juvonen i Romakkaniemi, 2018: 331). Bjarnason i Thorlindsson (2006: 298) te Ann E. Theodori i Gene L. Theodori (2015: 387) također iznose da su mladi s višom razinom osjećaja pripadnosti mjestu i privrženosti lokalnoj zajednici snažnije izrazili svoju namjeru ostanka u ruralnoj zajednici od onih s nižom razinom osjećaja pripadnosti i privrženosti zajednici. Micaela L. Riethmuller i suradnici (2021: 14) pokazuju kako privrženost mjestu u ruralnim područjima proizlazi iz lijepih uspomena iz djetinjstva i želje da njihova djeca imaju isti odgoj kao i oni, a posljedično to igra značajnu ulogu u njihovoj namjeri ostanka. Za usporedbu, čini se da je povezanost s urbanim područjima više usmjerena na odnose i ekonomske čimbenike nego na samo mjesto (Riethmuller i sur., 2021). Privrženost mjestu se opisuje u smislu odnosa, osjećaja doma te osjećaja povezanosti i zajednice u ruralnim područjima, pri čemu su ove kvalitete bile manje očite u urbanim sredinama (Riethmuller i sur., 2021: 14). Snažan osjećaj pripadnosti i povezanosti s mjestom bio je očit u perspektivama mladih ljudi o životu u ruralnim područjima, ali je manje vidljiv u urbanim stilovima života (Riethmuller i sur., 2021: 14). U skladu s tim, čini se da povezanost za ruralno i regionalno mjesto igra stalnu ulogu u iskustvu mladih ljudi ruralnih područja unatoč ekonomskim mogućnostima dostupnim u urbanim područjima (Riethmuller i sur.,

2021: 18). Mladi iz ruralnih područja koji imaju snažniju identifikaciju s vlastitom ruralnom zajednicom, koji vole tamo živjeti i svoju zajednicu doživljavaju kao brižnu, manje je vjerojatno da će htjeti otići (Glendinning i sur., 2003). Osim toga, Glendinning i sur. (2003: 151) ističu da su osjećaji mladih ljudi o životu u ruralnim zajednicama i vezanost za mjesto važni za njihovu emocionalnu dobrobit. Pripadnost području, osjećaj da ste dio tog područja i osjećaj sigurnosti koji proizlazi iz te povezanosti povezana je s dobrobiti mladih ljudi (Rawsthorne i sur., 2019: 20). Stoga, usmjerenost na aktivnu izgradnju pripadnosti mladih vlastitom ruralnom području bit će korisna za zajednice koje žele ojačati dobrobit mladih ljudi, a to se može postići poticanjem sudjelovanja mladih ljudi u aktivnostima njihove ruralne zajednice (Rawsthorne i sur., 2019: 20). Stanić i Schafft (2021: 32-33) ističu kako su povezanost sa zajednicom i snažniji ruralni identitet povezani s većom namjerom ostanka mladih u vlastitom ruralnom području u Hrvatskoj. Slični nalazi se mogu pronaći i u istraživanjima provedenim u hrvatskim ruralnim područjima 1970-ih koji pokazuju da je ruralna mladež subjektivno privržena svome ruralnom naselju i ta psihološka povezanost predstavlja jednu od osnovnih odrednica njihova stava prema vlastitom prostoru, ali i namjeri daljnjeg življenja u ruralnim područjima (Dilić, 1971: 94-95). Također, pokazuje se da čak i mladi koji namjeravaju otići iz hrvatskih ruralnih područja imaju relativno pozitivne stavove i asocijacije na svoje lokalne zajednice, odnosno i oni generalno iskazuju važnost povezanosti s lokalnom ruralnom zajednicom i prostorom (Dilić, 1971: 94-95).

4.5.5. Povjerenje u institucije

Što se institucionalnog povjerenja tiče, istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da se političke institucije najčešće nalaze na dnu ljestvice institucionalnog povjerenja kako kod opće populacije (Ilišin, 2005: 83-85; Sekulić i Šporer, 2010: 81-91; Štulhofer, 2004: 161-162), tako i kod mladih (Ilišin, 2005: 83-85; Čulig i sur., 2013: 211-212). Ipak, mladi u Hrvatskoj nepovjerljiviji su od odraslih prema političkim institucijama općenito, a pogotovo političkim strankama, Vladi i Saboru (Ilišin, 2005: 83-85). Slične nalaze dobivaju i Gvozdanović i suradnici (2019: 48-49) prema kojima mladi u Hrvatskoj iskazuju više institucionalnog nepovjerenja nego povjerenja. Većinsko povjerenje mladih ne uživa nijedna promatrana institucija, a u takvoj konstelaciji mladi najviše vjeruju represivnim institucijama, to jest vojsci i policiji (Gvozdanović i sur., 2019: 48-49). Oko 1/3 ih vjeruje religijskim institucijama i volonterskim pokretima, a oko četvrtine Europskoj uniji, medijima, organizacijama civilnog društva, Ujedinjenim narodima i NATO-u (Gvozdanović i sur.,

2019: 48-49). Najmanje povjerenja uživaju političke stranke, Hrvatski sabor, Vlada, lokalna vlast i hrvatsko pravosuđe, što su ujedno institucije kojima većina mladih ne vjeruje (Gvozdanović i sur., 2019: 48-49). Može se reći da su mladi u Hrvatskoj podjednako nepovjerljivi prema političkim institucijama, kao i mladi iz ostalih zemalja EU, posebno kad je riječ o stranačkom životu (Gvozdanović i sur. 2019: 48-49). Nisku razinu povjerenja u lokalne vlasti, medije, pravosuđe i političke stranke ističu i mladi u istraživanju Žanića i suradnika (2019: 195). Uzevši u obzir da je izraženi stupanj povjerenja u institucije proporcionalan uvjerenju ljudi da institucije rade u njihovu interesu, visok stupanj nepovjerenja kod mladih upućuje na to da institucije zanemaruju njihove probleme i potrebe (Gvozdanović, 2014: 9). Snažno društveno raslojavanje, raširenost korupcije i klijentelizma, nejednakost obrazovnih šansi i urušavanje društvene sigurnosti koje obilježavaju hrvatsko društvo otežavaju društvenu integraciju mladih i smanjuju njihove životne šanse (Gvozdanović, 2014: 24; Ilišin i Radin, 2007: 14-15; Ilišin i sur., 2013: 140). Uz postojeću političku marginalizaciju mladih, takve društvene okolnosti pridonose potpunom potiskivanju mladih iz javne sfere te ograničavanju i usmjeravanju na privatnu sferu, odnosno obitelj i neformalne mreže u okviru kojih uglavnom nalaze glavnu potporu i sredstva za društveno napredovanje (Gvozdanović, 2014: 24; Ilišin i Radin, 2007: 14-15; Ilišin i sur., 2013: 140).

4.5.6. Percepcija pravednosti

Što se percepcije pravednosti tiče, Gvozdanović i suradnici (2019: 40) pokazuju da su mladi općenito skloni opravdati korištenje veza za nalaženje zaposlenja kao i u svrhu bržeg obavljanja nekog posla, ali istovremeno iskazuju i veću kritičnost prema varanju na porezu te primanju i davanju mita koji su shvaćeni kao društveno neprihvatljivo djelovanje. To ukazuje na kompleksan stav među mladim Hrvatima koji prepoznaju potencijalne negativne posljedice koruptivnih ponašanja, a istovremeno priznaju izazove s kojima se suočavaju u vlastitom snalaženju na tržištu rada i rješavanju birokracije (Gvozdanović i sur., 2019: 40). Raširenost, pa i sama percepcija raširenosti necivilnih ponašanja, ima negativne implikacije na ekonomski razvoj društva kao i manjak povjerenja jer na individualnoj razini slabe potencijali za uspješnu uspostavu suradnje među članovima društva, što je jedan od preduvjeta za društveni i ekonomski napredak države (Gvozdanović i sur., 2019).

4.5.7. Solidarnost i spremnost na pomoć

Mladi iz Hrvatske nemaju mnogo volonterskog iskustva i obično participiraju u neformalnom volontiranju koje se nalazi izvan struktura formalnih organizacija (Zrinščak i sur., 2012: 44-45). Čak i u istraživanju populacije mladih volontera u Hrvatskoj preko polovice ispitanika sudjeluje u volonterskim programima i akcijama nekoliko puta godišnje ili rjeđe od toga, približno četvrtina volontira svaki mjesec, dok svaki tjedan to čini manje od petine ispitanika (Tonković i sur., 2023: 9). Volontiranje se vidi kao pozitivno i društveno poželjno ponašanje, ali je istovremeno nešto što je nerazvijeno u hrvatskom kontekstu (Zrinščak i sur., 2012: 44-45). Isto je potvrđeno i u radu Marije Lončar, Zorane Šuljug Vučice i Gorane Bandalović (2021: 80-83) s preko polovicom mladih iz ruralnih područja koji nikada nisu sudjelovali u formalnoj vrsti volontiranja. No, većina se društvene interakcije u ruralnim područjima odvija licem u lice i ljudi su često involvirani u neformalne volonterske aktivnosti što može objasniti prepoznatu neparticipaciju na formalnoj razini (Lončar i sur., 2021: 80-83). Općenito govoreći, angažman mladih u lokalnoj zajednici je nizak (iako njihovo sudjelovanje u društveno korisnom radu nije zanemarivo), ali njihovo sudjelovanje u lokalnim, neformalnim aktivnostima stvara osjećaj sigurnosti i povjerenja u lokalnu ruralnu zajednicu i osjećaj privrženosti prema njoj (Lončar i sur., 2021: 80-83). Percepcija mladih da njihova lokalna zajednica ima ulogu u njihovim budućim perspektivama u pogledu obrazovanja i/ili posla može ukazivati na buduće aspiracije prema snažnijem sudjelovanju u lokalnoj zajednici (Lončar i sur., 2021: 80-83). Slične nalaze ističu Tonković i suradnici (2023: 5) u istraživanju mladih volontera koji pokazuju da najveći broj mladih volontera dolazi iz većih mjesta i gradova u Hrvatskoj (gotovo polovica dolazi iz gradova koji imaju više od 90.000 stanovnika, a samo 10,5% iz naselja s manje od 2.000 stanovnika), a što istraživači povezuju s time da se volonterske organizacije i inicijative najčešće nalaze u većim urbanim središtima. Dodatno, treba napomenuti da su mlade žene općenito, pa tako i u hrvatskim ruralnim područjima sklonije sudjelovati u društvenim aktivnostima, angažmanu i participaciji (Botrić, 2022: 11). Konačno, Avery i suradnici (2021: 14) ističu da su pojedinci u ruralnim područjima spremniji na pomoć drugima nego što je to slučaj u urbanim naseljima.

4.5.8. Poštivanje društvenih pravila

Što se poštivanja društvenih pravila tiče, mladi najčešće opisuju svoja ruralna područja kao mirna i sigurna mjesta u kojima se osjećaju zaštićeno i slobodno, a visoka sigurnost ruralnih područja istaknuta je kao prednost života u ruralnim naseljima (Fabiansson, 2006: 57; Glendinning i sur.,

2003: 138; Haukanes, 2013: 204; Rye, 2006: 411; Rawsthorne i sur., 2019: 20; Silva i sur., 2021: 9; Žanić i sur., 2021: 202). Osim sigurnosti, Rye (2006: 415) ističe kako ruralna područja obilježava snažan osjećaj zajedništva, stanovnici su bliski sa svojim sumještanima i brinu jedni za druge. Konačno, pokazuje se da je i društveno povjerenje snažnije u ruralnim područjima nego urbanima (Avery i sur., 2021: 14). Sve ovo nas navodi na zaključak da je prihvaćanje pravila igre zajedničkog življenja utemeljeno na zajedničkoj odgovornosti, sigurnosti i povjerenju relevantna odrednica društvene integracije mladih u ruralna područja. No, mladi se također upuštaju i u neka rizična ponašanja koja su u suprotnosti s poštivanjem općih društvenih praksi, pravila i normi. Tako Bouillet (2017: 332-333) ističe da se mladi u Hrvatskoj ponekad ili često upuštaju u različite oblike neodgovornog ponašanja u prometu poput vožnje motocikla bez kacige, vožnje u automobilu bez vezanja sigurnosnog pojasa i vožnje javnim prometnim sredstvima bez plaćanja karte. Osim toga, često sudjeluju i u rizičnim ponašanjima konzumacije alkohola i opijanja što je u rijetkim slučajevima popraćeno i rizičnim seksualnim odnosima te nasilničkim ponašanjima (Bouillet, 2017: 332-333).

4.5.9. Građanska participacija

Što se građanske participacije i političke aktivacije mladih u Hrvatskoj tiče, općenito na hijerarhijskoj ljestvici interesa dominira zanimanje za elemente privatnog života, dok je interes za politiku na samom dnu ljestvice i izražava ga samo 1/10 mladih (Ilišin, 2011: 92-94). Isto potvrđuje i istraživanje Gvozdanović i suradnika (2019: 44) koje pokazuje da gotovo 2/3 mladih nije zainteresirano za politiku općenito što je snažan rast nezainteresiranosti naspram 1/3 nezainteresiranih u istraživanju Ilišin i suradnica (2013: 108). No, gotovo polovica ispitanih mladih je izašlo na izbore što pokazuje da u tom pogledu mladi nisu dominantno nezainteresirani, ali što se spremnosti preuzimanja političke funkcije tiče, preko 3/4 mladih ne bi voljno preuzeli političku odgovornost (Gvozdanović i sur., 2019: 45). Ustanovljeni nizak osjećaj odgovornosti za preuzimanje političkih funkcija podjednako je rasprostranjen u svim promatranim podskupinama mladih pa i onim rezidencijalnim, a vjerojatno proizlazi iz mišljenja o nedovoljnoj kompetentnosti, sumnji u mogućnost promjene i/ili prosudbi ulaganja nepotrebnog truda u nešto što nema previše koristi (Gvozdanović i sur., 2019: 45). Nadalje, što se građanske participacije i aktivacije tiče, vidljivo je kako od 2/3 do 4/5 mladih u Hrvatskoj dosad uopće nije sudjelovalo u društvenim i političkim aktivnostima (Gvozdanović i sur., 2019: 45-46). Tako su mladi općenito najviše

sudjelovali u potpisivanju online peticija i političkih zahtjeva (manje od 1/5 ispitanih mladih), a potpuno su neaktivni u volonterskim aktivnostima i organizacijama civilnog društva te aktivnostima političkih stranaka (Gvozdanović i sur., 2019: 45-46). Slične nalaze navodi i Valerija Botrić (2022: 7) tvrdeći da je udio mladih koji sudjeluju u različitim vrstama političkog i društvenog angažmana znatno niži od njihove percepcije onoga što im je dostupno u zajednici.

Dodatno, Horvatek (2021: 66-67) tvrdi da nema ruralno-urbanih razlika u političkoj socijalizaciji mladih u Hrvatskoj. Tako bez obzira na svoj rezidencijalni status, svi mladi pokazuju jednak interes za politiku, odnosno izostanak istog (Horvatek, 2021: 66-67). Botrić (2022: 7) navodi da u manjim, ruralnim mjestima u Hrvatskoj mladi više sudjeluju u aktivnostima političkih organizacija, ali je općenito političko sudjelovanje u drugim vrstama aktivnosti niska (naročito u usporedbi s mladima iz većih urbanih sredina). Stoga, Botrić (2022: 7) zaključuje da su oblici političke aktivacije u ruralnim zajednicama tradicionalniji. Isto se odražava i u češćem sudjelovanju muškaraca u političkim aktivnostima što pokazuje nastavak tradicionalnog preuzimanja rodnih uloga koje se još uvijek može pronaći u ruralnim zajednicama (Botrić, 2022: 8). Končano, rezultati istraživanja mladih u hrvatskim ruralnim područjima 1970-ih vrlo su slični onim današnjim. Tako nalazi istraživanja Edhema Dilića (1971) o članstvu i načinu rada u društveno-političkim organizacijama ukazuju na vrlo nizak stupanj društvene i političke participacije ruralne mladeži, a isto potvrđuju i Bahtijarević i suradnici (1977) tvrdeći da je formalna i neformalna politička aktivnost mladih iz ruralnih područja slaba (niska politička angažiranost, rijetki razgovori o politici, nevoljnost iznošenja vlastitog političkog stava itd.). Ovako nisko percipirana razina građanske participacije mladih koje se održava više desetljeća predstavlja problem za društvenu integraciju mladih kako općenito u Hrvatskoj, tako i za sama ruralna područja. James Laurence (2020: 2701) ističe da je upravo poticanje većeg angažmana mladih kroz organizirano, formalno društveno sudjelovanje u grupama, klubovima ili aktivnostima ključni pokretač društvene integracije i kohezije, posebice društvenog povjerenja i tolerancije prema drugačijem što u konačnici pruža temelje za stvaranje veza s onima koji su drugačiji, ali pomaže i u općenitom poticanju pozitivnijih odnosa među mladima. Nadalje, građanski, politički i kulturni angažman mladih ljudi može utjecati na odluku o ostanku u ruralnom području, s obzirom na to da se tako nastale veze neprestano njeguju i mogu doprinijeti budućem uključivanju u druge aktivnosti što zauzvrat može promicati i lokalni regionalni razvoj ruralnih područja (Silva i sur., 2021: 18).

4.6. Međuodnos triju ključnih pojmova doktorskog rada

Dok su istraživači odlazak iz ruralnih područja najčešće povezivali s objektivnim odrednicama, poput ograničene mogućnosti obrazovanja, nesigurnosti zaposlenja, slabe infrastrukturne opremljenosti i nedostatnih sadržaja i usluga (npr. Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Corbett, 2005; Grgić i sur., 2010b; Horváth, 2008; Jamieson, 2000; Stockdale, 2002 i 2006; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), ili subjektivnim odrednicama kvalitete života, poput nezadovoljstva vlastitim životom u ruralnom naselju, kao i životnim uvjetima u lokalnoj ruralnoj zajednici (npr. Bednaříková i sur., 2016; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), ostanak u ruralnim područjima je najčešće bio povezivan s nekim mekim čimbenicima koje konceptualno ne odgovaraju u potpunosti fenomenu kvalitete života. Ti čimbenici odnose se na društvene odrednice poput obiteljske potpore, osjećaja pripadnosti i privrženosti obitelji, prijateljima i sumještanima, ruralne identifikacije i osjećaja pripadnosti ruralnom mjestu te povezanosti s čistim i prirodnim okolišem (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Grgić i sur., 2010b; Juvonen i Romakkaniemi, 2018; Klepač, 2021; Looker, 2021; Thissen i sur., 2010; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Ranije navedene društvene odrednice prepoznate su kao važne sastavnice sveobuhvatnog koncepta društvene integracije. Stoga, u ovom doktorskom radu konceptu kvalitete života priključen je koncept društvene integracije koji je razrađen na temelju konceptualizacije društvene kohezije (Dragolov i sur., 2013), a njegovo uključivanje u prediktorski sklop namjere ostanka smatramo izrazito važnim kako bismo sveobuhvatno ispitali, ali i prepoznali, sve ključne odrednice namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja.

U opisu međusobnog odnosa društvene integracije, odnosno kohezije, i kvalitete života poslužili smo se znanstvenim radom autorice Berger-Schmitt (2002) koja nudi komparaciju ovih dvaju obuhvatnih pojmova. Berger-Schmitt (2002: 403-404) navodi kako je od sedamdesetih godina prošlog stoljeća koncept kvalitete živote shvaćen kao središnji društveni cilj koji je vodio nacionalne politike u mnogim europskim zemljama. Tako je koncept kvalitete života zamijenio do tada dominantan cilj društvenog razvoja većine zemalja, a to je bilo „bogatstvo/blagostanje kao ideal“ (engl. *idea of wealth*) (Berger-Schmitt, 2002: 403-404). Obuhvatan i višedimenzionalan pojam kvalitete života proširio je perspektivu društvenog razvoja uzimajući u obzir ne samo ekonomske aspekte, već i društvene i ekološke probleme (Berger-Schmitt, 2002: 403-404). U suvremenoj znanosti pojam kvalitete života vjerojatno je najistaknutiji i najraširenij teorijski okvir

za procjenu životnih uvjeta u nekom društvu (Berger-Schmitt, 2002: 403-404). Što se empirijske operacionalizacije kvalitete života tiče, mogu se razlikovati različiti pristupi koji otkrivaju različita poimanja pojma i tako ističu različite komponente kao relevantne, ali zajednička značajka svih empirijskih pristupa kvaliteti života je usmjerenost na pojedinca (Berger-Schmitt, 2002: 403-404).

No, nasuprot ovoj perspektivi društvenog razvoja usmjerenoj na pojedinca, devedesetih godina prošlog stoljeća pojavilo se nekoliko drugih koncepata dobrobiti koji se usredotočuju na aspekte koji se tiču društvenih kvaliteta poput jednakosti, sigurnosti, slobode te kvalitete i strukture društvenih odnosa unutar društva (Berger-Schmitt, 2002: 404). Među tim konceptima dobrobiti koji se odnose na karakteristike društava posebno se istaknula društvena kohezija koja je preuzela veliku političku pozornost na nacionalnoj i nadnacionalnoj razini krajem 20. stoljeća (Berger-Schmitt, 2002: 404). Društvena kohezija stoga predstavlja nešto recentniji pojam u usporedbi s konceptom kvalitete života koji se već dugo koristi za ocrtavanje razvoja blagostanja u društvu (Berger-Schmitt, 2002: 404).

Berger-Schmitt (2002: 411-413) navodi kako postoji dva načina razmišljanja o odnosu između društvene kohezije i kvalitete života, ovisno o tome kakva je konceptualno-operacionalna razrada pojma kvalitete života. Prvi način pretpostavlja prilično usku koncepciju kvalitete života kao označavanja individualnih životnih uvjeta i subjektivne dobrobiti (Berger-Schmitt, 2002: 411-412). Individualna kvaliteta života obuhvaća nekoliko komponenti i aspekata koji su također dio koncepta društvene kohezije ili su njen rezultat (Berger-Schmitt, 2002: 412). Kao primjer preklapajućih aspekata dvaju pojmova mogu se spomenuti društveni odnosi i veze koje stvaraju i održavaju pojedinci, a koji čine važnu komponentu njihove osobne kvalitete života, ali su istovremeno i dimenzija društvene kohezije u širem društvu (Berger-Schmitt, 2002: 412). Ovakav način shvaćanja međuodnosa ovih koncepata ističu Dragolov i suradnici (2013: 51) govoreći kako je subjektivna dobrobit, koja se najčešće očituje u pojmu zadovoljstva životom, veća za ljude koji žive u kohezivnim društvima. Isto potvrđuju i Jan Delhey i Georgi Dragolov (2016: 172-173) na uzorku građana EU tvrdeći da su životom zadovoljniji Europljani koji žive u kohezivnijim društvima, a sve tri ključne domene društvene kohezije povećavaju subjektivnu dobrobit pojedinaca.

Drugi način razmatranja odnosa između društvene kohezije i kvalitete života pretpostavlja široku koncepciju kvalitete života koja obuhvaća ne samo individualne karakteristike životne situacije

nego i društvene kvalitete, odnosno stupanj do kojeg društveni uvjeti pogoduju povećanju individualne kvalitete života (Berger-Schmitt, 2002: 413). Ovakvo shvaćanje međuodnosa kvalitete života i društvene kohezije zagovara Berger-Schmitt (2002: 413) ističući kako ovaj međuodnos odgovara ideji Veenhovena (1996; 2000 prema Berger-Schmitt, 2002: 413) o razlikovanju između „vanjske" (društvene) i „unutarnje" (osobne) kvalitete života. Kombinirajući oba aspekta u sveobuhvatnom konceptu kvalitete života, elementi društvene kohezije, poput funkcioniranja društvenih institucija, ostvarivanja jednakih mogućnosti za sve pojedince, odnosno društvene grupe te kvalitete društvenih odnosa, mogu se smatrati „vanjskom" kvalitetom života, a time i integralnim dijelom ukupne kvalitete života (Berger-Schmitt, 2002: 413). U tom smislu, kvaliteta života predstavlja zajednički sveobuhvatni politički cilj s društvenom kohezijom kao njenom izrazito važnom komponentom (Berger-Schmitt, 2002: 413).

U ovom doktorskom radu međuodnos kvalitete života i društvene integracije, odnosno kohezije pripada drugom tipu međuodnosa ovih dvaju koncepata koji predstavlja Berger-Schmitt (2002). Društvena kohezija, odnosno integracija, odabrana je kao recentniji i inovativniji koncept koji nije obuhvatno istraživan u hrvatskoj sociologiji, a nadopunjuje do sada često korišten koncept kvalitete života. Uključivanjem pojma društvene integracije htjeli smo zahvatiti teme koje zahvaćaju suodnos pojedinca i njegove socio-prostorne okoline kako bismo nadopunili postojeću konceptualizaciju kvalitete života koja je primarno usmjerena na pojedinca i njegovu osobnu procjenu životnih uvjeta. Uključivanjem koncepta društvene integracije u ovaj doktorski rad omogućili smo zahvaćanje širih tematskih sklopova koji nisu dio uobičajene konceptualizacije kvalitete života, a odnose se na opće i institucionalno povjerenje, prihvaćanje različitosti, identifikaciju i osjećaj pripadnosti, percepciju pravednosti društva i poštivanje društvenih normi, kao i društvenu i političku participaciju. Stoga, možemo zaključiti kako je društvena integracija u radu shvaćena kao integralna i nadopunjujuća komponenta sveopće kvalitete života.

Ovdje također valja istaknuti i svojevrsna preklapanja ovih dvaju pojmova. Određene domene kvalitete života dotiču se nekih sadržaja koji opisuju poddomene društvene kohezije, odnosno integracije, a vrijedi i obrnuto. Tako domena kvalitete života koju Eurostat (2017) naziva korištenje slobodnog vremena i društvene interakcije djelomično zahvaća sadržaje triju poddomena društvene integracije, odnosno kohezije prema Dragolovu i suradnicima (2013), a koje se odnose na društvene mreže (učestalost druženja i podrška bližnjih), povjerenje u ljude te solidarnost i

spremnost na pomoć (participacija u formalnom i neformalnom volontiranju). Nadalje, domena kvalitete života koju Eurostat (2017) naziva upravljanje i poštivanje osnovnih prava djelomično zahvaća sadržaje dvaju poddomena društvene integracije, odnosno kohezije prema Dragolovu i suradnicima (2013), a koje se odnose na povjerenje u institucije te građansku participaciju (politička aktivacija). No, unatoč svojevrsnim preklapanjima ovih dvaju obuhvatnih koncepata svaki od njih ima svoje specifične sadržaje. Vođeni ranijim istraživanjima o mladima iz ruralnih područja moguće je uvidjeti kako konceptualizacija kvalitete života u potpunosti izostavlja odrednice ruralne identifikacije i osjećaja pripadanja koje su uočene kao važne značajke života mladih osoba u ruralnim područjima, a ove su odrednice upravo dio konceptualizacije društvene integracije, odnosno kohezije. Stoga, u sklopu ovog rada konceptualizaciju društvene integracije operacionalizirane prema Dragolovu i suradnicima (2013) smatramo nadopunjujućom komponentom sveobuhvatne Eurostatove (2017) konceptualizacije kvalitete života kako bismo zahvatili što veći skup potencijalnih prediktora namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

Na Slici 3 predstavljamo međuodnos koncepata kvalitete života i društvene integracije u ovom doktorskom radu. Kao što je vidljivo na slici određen broj domena obaju koncepata se djelomično preklapaju u svojim sadržajima, dok je određen dio domena u potpunosti specifičan za određeni koncept.

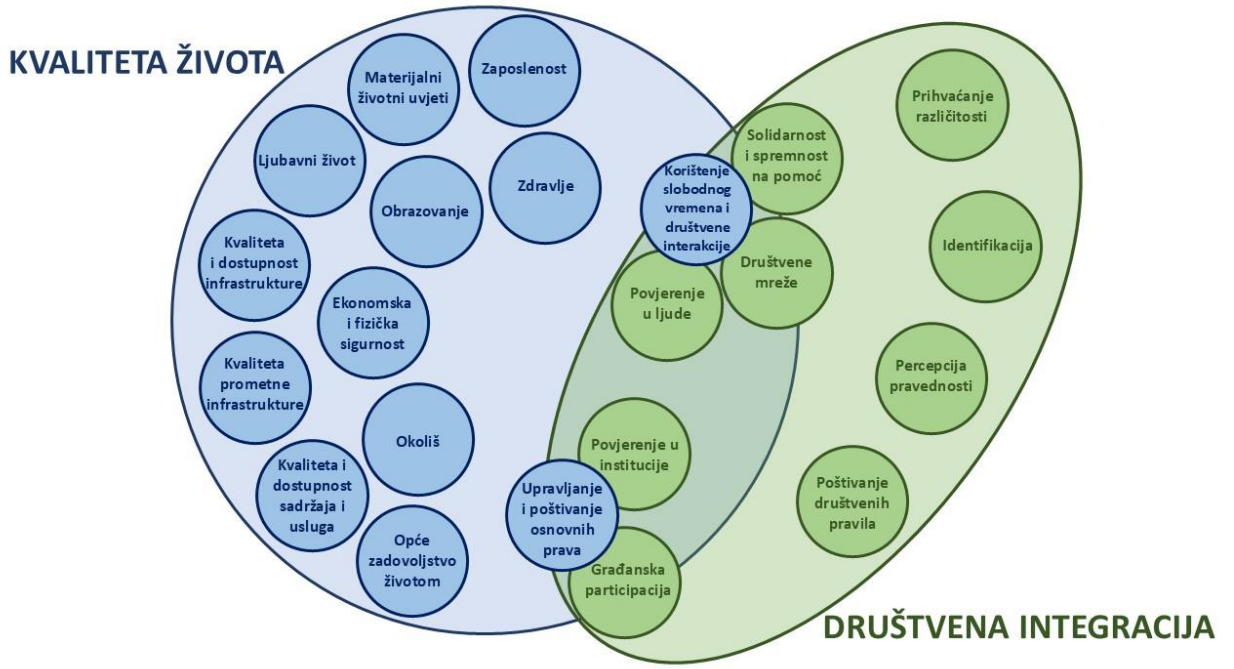

Slika 3. Grafički prikaz međuodnosa koncepata kvalitete života i društvene integracije u doktorskom radu (izradio autor)

Konačno, međuodnos kvalitete života i društvene integracije s namjerom ostanka moguće je bilo uvidjeti kroz ranije predstavljen pregled dosadašnjih domaćih i međunarodnih istraživanja koja su pokazala kako se većina korelata povezanih s namjerom ostanka mladih u ruralnim područjima može okarakterizirati kao odrednicama kvalitete života i/ili društvene integracije. Do sada su se u međunarodnoj, a naročito domaćoj, istraživačkoj literaturi kao prediktori odluke o migraciji ili njenom izostanku primarno uočavali čimbenici kvalitete života objektivne i subjektivne prirode. No, dio društvenih odrednica koji su u literaturi uočeni kao značajni prediktori namjere ostanka nisu okarakterizirani kao sastavnice kvalitete života (nisu dio obuhvatne konceptualizacije kvalitete života). Tu ponajprije mislimo na tematske sklopove poput identifikacije i osjećaja pripadnosti, društvenih mreža, općeg i institucionalnog povjerenja te društvene aktivacije i političke participacije koje je moguće okarakterizirati kao sastavnicama koncepta društvene integracije (kohezije) pa ćemo ih tako i promatrati u sklopu ovog rada. Dakle, odrednice kvalitete života i društvene integracije su u sklopu rada shvaćene kao nezavisne varijable, odnosno potencijalni prediktori namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima koja je shvaćena kao zavisna, ishodišna ili kriterijska varijabla. Zaključno, vodeći se ranije predstavljenim

istraživanjima očekujemo pozitivnu povezanost kvalitete života i namjere ostanka te pozitivnu povezanost društvene integracije i namjere ostanka.

II. DIO – EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1. Metodološki pristup istraživanju

Empirijsko istraživanje za potrebe ovog doktorskog rada provedeno je u tri dionice. Prva istraživačka dionica preliminarna je analiza postojećih sekundarnih kvantitativnih podataka o mladima iz ruralne Hrvatske s ciljem dobivanja inicijalnog uvida u kvalitetu života i društvenu integraciju mladih iz ruralnih područja na temelju postojećih podataka, što je omogućilo popunjavanje određenih istraživačkih praznina u recentnoj hrvatskoj ruralnoj sociologiji. Stoga, ova je analiza važna kao svojevrsno prethodno istraživanje kako bismo se na te podatke kasnije oslonili u analizi i interpretaciji rezultata dobivenih kvalitativnim i kvantitativnim empirijskim istraživačkim dionicama u ovom radu. Nadalje, ova analiza nam je omogućila usporedbu ruralnih mladih s njihovim vršnjacima iz urbanih područja kako bismo dobili potpuniju sliku današnjeg života mladih u ruralnim područjima, njegovih prednosti, nedostataka i izazova u odnosu na život mladih u urbanim područjima. Konačno, ova istraživačka dionica nam je pomogla u pripremi kvalitativne i kvantitativne dionice istraživanja koje su uslijedile nakon nje. Nalazi ove dionice poslužili su u pripremi i provedbi terenskog dijela kvalitativnog istraživanja ukazavši na recentne pokazatelje i trendove vezane za ruralne mlade u Hrvatskoj, čime smo dobili jasniju sliku populacije koju ćemo dubinski proučavati u ovom radu. Dodatno, postojeće mjerne čestice i konstrukti koji su dostupni u bazi podataka koju smo koristili u ovoj preliminarnoj kvantitativnoj analizi sekundarnih podataka poslužili su nam u vlastitoj operacionalizaciji temeljnih koncepata kvantitativne dionice istraživanja.

Druga istraživačka dionica odnosi se na kvalitativno istraživanje prednosti i nedostataka života mladih u hrvatskim ruralnim područjima dubinski proučavajući njihovu kvalitetu života, društvenu integraciju i rezidencijalne preferencije u budućnosti. U ovoj dionici korištena je metoda polustrukturiranih intervjua. Vodič za intervjue konstruiran je na temelju prethodno proučene znanstvene literature, odnosno postojećih teorijskih doprinosa te međunarodnih i domaćih

empirijskih istraživanja ruralnih područja i ruralnih mladih. Kvalitativno istraživanje imalo je eksplanatornu funkciju te je u skladu s tim poslužilo za dobivanje dubinskog uvida u kvalitetu života hrvatske ruralne mladeži, njihovo zadovoljstvo življenjem u ruralnim naseljima, njihovu integraciju u lokalnu zajednicu, kao i presudne nalaze o njihovoj preferenciji nastavka življenja u ruralnim područjima. Osim toga, ova je istraživačka dionica poslužila u obogaćivanju vlastite operacionalizacije temeljnih koncepata kvantitativne dionice istraživanja pruživši svježe, detaljne i obuhvatne istraživačke nalaze o različitim dimenzijama kvalitete života i društvene integracije te u konstrukciji mjernih instrumenata ključne kvantitativne dionice ovog rada.

Treća i posljednja istraživačka dionica odnosi se na kvantitativno istraživanje mladih iz ruralnih područja Hrvatske s ciljem pronalaska glavnih prediktora njihove namjere ostanka. U ovoj dionici korištena je metoda ankete. Na temelju prethodnog pregleda postojeće znanstvene literature, rezultata preliminarne kvantitativne analize sekundarnih podataka i kvalitativne dionice istraživanja izrađena je konceptualno-operacionalna razrada triju temeljnih koncepata rada: namjera ostanka, kvaliteta života i društvena integracija mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Na temelju toga konstruiran je anketni upitnik koji je proveden na populaciji stanovnika ruralnih naselja iz dobne skupine od 18 do 34 godina. S obzirom na to da je primarni cilj ove istraživačke dionice bio prepoznati glavne društvene odrednice namjere ostanka mladih u ruralnim područjima, korišten je korelacijski nacrt istraživanja u kojem se nastoje utvrditi povezanosti između mjerenih konstrukata. Ova istraživačka dionica konfirmatornog je tipa, odnosno ranije razvijeni općeniti teorijski koncepti operacionalizirani su u skladu s prostornim kontekstom i populacijom koju proučavamo, a teorijske povezanosti istaknute u prethodnim istraživanjima formulirane su u obliku hipoteza. U analizi podataka dobivenih metodom ankete najprije je provedena evaluacija konstruiranih skala s ciljem ispitivanja njihovih metrijskih karakteristika. Posebna pozornost posvećena je utvrđivanju dimenzionalnosti i pouzdanosti konstruiranih skala. Nakon toga uslijedila je iscrpna deskriptivna analiza čestica i konstruiranih skala. Konačno, provedena je binarna logistička regresijska analiza koja nam je omogućila prepoznavanje glavnih prediktora namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja kao jednog od glavnih ciljeva i svrhe ovog rada.

Osvrnuvši se na sve ranije izneseno, vidljivo je da je cjelokupno istraživanje provedeno pristupom mješovitih metoda. Dizajn mješovitih metoda karakterizira kombinacija najmanje jedne kvalitativne i jedne kvantitativne istraživačke komponente (Schoonenboom i Johnson, 2017: 108),

odnosno istraživanje mješovitih metoda vrsta je istraživanja u kojoj istraživač ili tim istraživača kombiniraju elemente kvalitativnog i kvantitativnog istraživačkog pristupa s ciljem dubinskog razumijevanja nekog problema ili fenomena (Johnson, Onwuegbuzie i Turner, 2007: 123). No, treba istaknuti kako je ovaj pristup više od jednostavnog prikupljanja i analize dviju vrsta podataka jer zahtjeva korištenje oba pristupa zajedno na način da se istovremeno pokušavaju iskoristiti prednosti i neutralizirati nedostaci svake od uključenih istraživačkih komponenti (Creswell, 2009: 203; Sekol i Maurović, 2017: 11) tako da je ukupna snaga istraživačke studije veća od samostalnog kvalitativnog ili kvantitativnog istraživanja (Creswell, 2009: 203; Creswell i Plano Clark, 2007: 7-10). Kako raste kompleksnost različitih suvremenih istraživačkih problema, oslanjanje isključivo na kvantitativni ili kvalitativni istraživački pristup često više nije dovoljno pa je upotreba pristupa mješovitih metoda u društvenim istraživanjima posljednjih desetljeća sve češća (Creswell, 2009: 203). Opći cilj istraživanja mješovitih metoda, odnosno miješanja kvalitativnih i kvantitativnih istraživačkih komponenti, proširiti je i osnažiti konačne zaključke određene istraživačke studije, doprinijeti davanju potpunijih odgovora na vlastita istraživačka pitanja te, posljedično tome, obogatiti postojeću literaturu novim sveobuhvatnijim nalazima (Schoonenboom i Johnson, 2017: 110).

5.2. Nacrt mješovitih metoda ovog istraživanja

Pri razvoju nacrta mješovitih metoda ovog istraživanja bilo je nužno uskladiti ga s glavnim ciljem i svrhom doktorskog rada, kao i ključnim istraživačkim pitanjima i hipotezama. Nakon toga bilo je potrebno odrediti koji će se kvantitativni i kvalitativni istraživački pristup koristiti i kojim redoslijedom. Konačno, trebalo je donijeti odluku koji pristupi i u kojoj fazi nacrta će se „miješati“, odnosno integrirati. Kako bi iznijeli sve odrednice nacrta mješovitih metoda u ovom radu poslužit ćemo se primarnim dimenzijama dizajna mješovitih metoda prema Judith Schoonenboom i R. Burke Johnson (2017: 109): svrha miješanja, teorijski „pogon“, vremenska komponenta, točke integracije, pristup i vrsta dizajna te stupanj složenosti.

Prvo, s obzirom na svrhu miješanja u ovom se radu ističe komplementarnost rezultata različitih metoda, a što omogućava njihovu bolju razradu, poboljšanje, ilustraciju i pojašnjenje. U slučaju ovog rada komplementarnost je vidljiva u detaljnijem i dubljem pojašnjenju rezultata kvantitativne istraživačke metode s pomoću kvalitativne, kao i ilustracija koja se odnosi na korištenje kvalitativnih nalaza za ilustraciju kvantitativnih (stavljanje „mesa na kosti” „suhoparnijih”

kvantitativnih nalaza). Osim toga, svrha miješanja u doktorskom radu je i vjerodostojnost, odnosno činjenica da primjena oba pristupa poboljšava integritet nalaza.

Drugo, što se teorijskog „pogona“ tiče, u pristupu mješovitih metoda u radu nema prevladavajuće komponente, odnosno primjenjuje se istraživanje jednakog statusa pri čemu su kvalitativna i kvantitativna komponenta jednake vrijednosti te su u stalnoj interakciji, a rezultati koje proizvode integrirani su na kraju procesa istraživanja.

Treće, što se vremenske komponente ili simultanosti tiče, u ovom radu smo koristili sekvencijalni dizajn, odnosno preliminarna kvantitativna komponenta koja se odnosi na analizu sekundarnih podataka (quan) prethodi kvalitativnoj komponenti koja se odnosi na metodu polustrukturiranog intervjua (QUAL), a ta kvalitativna komponenta (QUAL) prethodi ključnoj kvantitativnoj komponenti koja se odnosi na metodu ankete (QUAN). Razliku smo istaknuli korištenjem malih slova za preliminarnu kvantitativnu komponentu čime se pokazuje da je sekundarna ili dopunska, dok su kvalitativna i kvantitativna metoda obje napisane velikim slovima jer imaju jednaku značajnost, odnosno kvalitativna metoda pruža značajan ilustrativni i komplementirajući doprinos kvantitativnoj metodi u konačnoj integraciji nalaza obje istraživačke metode.

Četvrto, što se točaka integracije između preliminarne kvantitativne komponente i drugih dvaju komponenti tiče, one se odvijaju tijekom pripreme provedbe kvalitativne i kvantitativne komponente (npr. konstrukcija mjernih instrumenata). Nadalje, kvalitativna i kvantitativna komponenta svoju točku integracije pronalaze u rezultatima, odnosno u zajedničkom integrativnom prikazu rezultata (navođenje kvalitativnih i kvantitativnih nalaza kao integrativnih izjava).[2]

Peto, što se istraživačkog pristupa tiče, korišten je višefazni ili hibridni nacrt mješovitih metoda koji uključuje složene kombinacije dvaju ili više vrsta dizajna. Tako u hibridnom dizajnu ovog rada postoje tri sekvencijalna mješovita dizajna, odnosno preliminarna kvantitativna komponenta te kvalitativna i kvantitativna komponenta koje se pojavljuju kroz kronološke vremenske faze, a postupci iz kasnijeg niza pojavljuju se i nadograđuju na prethodni niz. Prva dva sekvencijalna dizajna (quan→QUAL i quan→QUAN) nejednakog su statusa, odnosno preliminarna kvantitativna faza koja vremenski prethodi drugim dvjema komponentama ima isključivo sekundarni ili

[2] U konačnoj integraciji nalaza koja se nalazi u poglavlju *7. Rezultati* sudjeluju kvalitativna i kvantitativna komponenta nacrta mješovitih metoda, ali ne i preliminarna kvantitativna komponenta koja je poslužila za pripremu i provedbu drugih dvaju komponenata.

dopunski značaj. U prva dva sekvencijalna dizajna dolazi do integracije metoda na razini sadržaja istraživanja, odnosno mjerni instrumentarij i rezultati preliminarne kvantitativne faze korišteni su za pripremu kvalitativne (vodič za intervjue i priprema za terensku provedbu intervjua) i kvantitativne metode (izrada mjernih instrumenata anketnog upitnika) koje su uslijedile. Treći i posljednji sekvencijalni dizajn unutar cjelokupnog hibridnog dizajna je dizajn jednakih statusa (QUAL→QUAN), odnosno iako kvalitativna komponenta vremenski prethodi kvantitativnoj komponenti obje su jednakog značaja i važnosti. S obzirom na to da je kvalitativna faza prethodila kvantitativnoj, to nam je omogućilo iskoristiti nalaze i istraživačke dojmove terenskog rada u pripremi mjernih instrumenata kvantitativne faze istraživanja čime je dobivena još jedna točka integracije metoda. Konačno, u trećem sekvencijalnom dizajnu u rezultatima dolazi do posljednje točke integracije kvalitativne i kvantitativne komponente. Na Slici 4 moguće je vidjeti prikaz konačnog hibridnog nacrta mješovitih metoda u ovom radu.

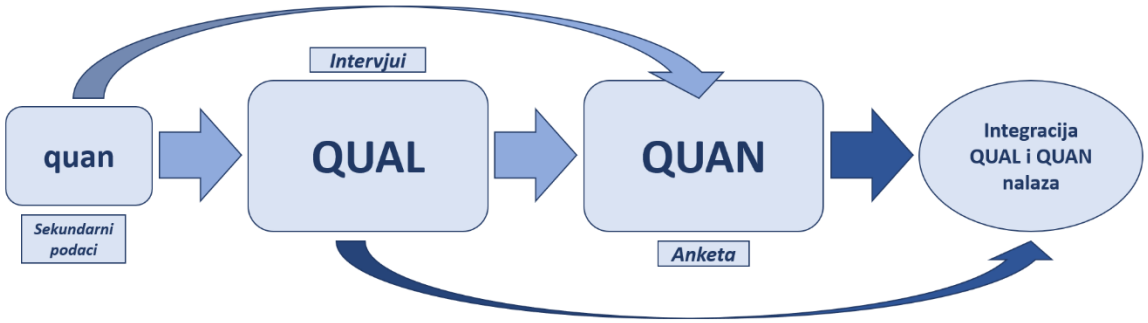

Slika 4. Shematski prikaz nacrta mješovitih metoda doktorskog rada (izradio autor)

Šesto, što se vrste dizajna tiče, koristimo planirani dizajn s tipološkim pristupom koji je određen na početku istraživanja. Nacrt mješovitih metoda u ovom radu određen je prije provedbe istraživanja i nije se razvijao tijekom njegove provedbe, odnosno korišten je postojeći tipološki pristup, a ne interaktivni ili pojavni koji se mijenja tijekom procesa provedbe istraživanja.

Sedmo i konačno, radi se o kompleksnom dizajnu jer se integracija odvija u više od jedne točke, a to su priprema kvalitativne i kvantitativne istraživačke faze te zajedničko predstavljanje kvalitativnih i kvantitativnih rezultata.

Na kraju predstavljanja nacrta mješovitih metoda potrebno je istaknuti i opravdanost korištenja ovakvog pristupa u istraživanju mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Dok je u međunarodnim društvenim istraživanjima miješanje kvalitativnih i kvantitativnih metoda sve češće, potrebno je

naglasiti kako je u hrvatskim znanstvenim istraživanjima mješoviti pristup još uvijek nešto rjeđi (Sekol i Maurović, 2017: 8). Ključna nit vodilja opravdanosti korištenja ovakvog istraživačkog pristupa i dizajna proizlazi iz obuhvatnosti nalaza koju pružaju istraživačke studije mješovitih metoda. S obzirom na to da su do sada u istraživanju mladih u hrvatskim ruralnim područjima istraživači koristili isključivo kvantitativne ili kvalitativne metode smatramo kako je nacrt mješovitih metoda korišten u ovom radu inovativan istraživački pristup koji istovremeno koristi prednosti obiju metoda jer omogućuje dublji uvid u složenost života i suvremenih izazova života s kojima se suočavaju mladi u hrvatskim ruralnim područjima. Stoga, kombinacija ovih dviju metoda pridonijet će pronalasku sveobuhvatnijih odgovora na istraživačka pitanja, odnosno korištenje kvalitativne metode omogućit će nam obogaćivanje kvantitativnih podataka u konačnoj integraciji istraživačkih nalaza.

U nastavku ovog poglavlja detaljno ćemo predstaviti sve faze nacrta mješovitih metoda ovog rada slijedeći kronologiju njihove provedbe: metodološke postupke vezane za preliminarnu kvantitativnu komponentu koja se odnosi na analizu postojećih, sekundarnih podataka, zatim za kvalitativnu komponentu koja se odnosi na metodu polustrukturiranih intervjua s mladima iz hrvatskih ruralnih područja i konačno, kvantitativnu komponentu koja se odnosi na metodu ankete provedenu na populaciji mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

5.3. Metodologija analize sekundarnih podataka

5.3.1. Izvor podataka

Analiza sekundarnih podataka u ovom radu temelji se na anketnim podacima prikupljenim u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Istraživanja mladih Jugoistočne Europe 2018./2019.“ Zaklade Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) koji je proveden početkom 2018. godine u 10 zemalja jugoistočne Europe: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Rumunjska, Srbija i Slovenija. U svim zemljama istraživanje je provedeno „licem u lice“ metodom osobnog intervjua uz pomoć računala (engl. *Computer Assisted Personal Interviewing* – CAPI). Podaci su javno dostupni i otvoreni u slobodnom pristupu (engl. *open access*) za korištenje u znanstvene svrhe, a nalaze se na mrežnoj stranici organizacije Friedrich-Ebert-Stiftung (Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019). Analiza sekundarnih podataka u ovom radu temelji se isključivo na podacima prikupljenim na mladoj populaciji Hrvatske.

5.3.2. Uzorak

U svih 10 zemalja istraživanja su provedena na reprezentativnim slučajnim ili kvotnim uzorcima mladih između 14 i 29 godina. Uzorci su stratificirani prema osnovnim individualnim karakteristikama kao što su dob, spol, regija i tip naselja. Ovisno o ustaljenoj praksi i prosudbi agencija za ispitivanje javnog mnijenja kriteriji stratifikacije neznatno su se razlikovali među zemljama. Primjerice, u Hrvatskoj je uzorak mladih stratificiran prema veličini županije i mjestu stanovanja te prema dobi i spolu, uključujući 1500 ispitanika u dobi od 14 do 29 godina iz cijele Hrvatske. Podaci su ponderirani kako bi bolje odgovarali ciljanoj populaciji mladih u svim zemljama.

Za ovaj smo rad analize ograničili na poduzorak ispitanika iz Hrvatske u dobi od 18 do 29 godina kako bismo što bolje zahvatili istraživanu populaciju koja je u fokusu ovog doktorskog rada (18 do 34 godine). Nadalje, usredotočili smo se na mlade iz hrvatskih ruralnih područja kako bismo dobili dublji uvid u njihovo životno zadovoljstvo i društvenu integraciju. No, u analizu sekundarnih podataka uključili smo i mlade iz hrvatskih urbanih područja kako bismo mogli međusobno usporediti ruralne i urbane mlade. Ta prostorna diferencijacija uzorka napravljena je prema varijabli veličine naselja koja opisuje područje na kojem ispitanik živi s osam mogućih odgovora od *1 – Manje od 2.000 stanovnika* do *8 – Više od 500.000 stanovnika*. Dakle, korištenjem ovakve prostorne diferencijacije, nastojali smo utvrditi sličnosti i razlike između mladih iz hrvatskih ruralnih i urbanih područja te ispitati potencijalne razlike u njihovom životnom zadovoljstvu i društvenoj integraciji. Stoga je cjelokupni uzorak od 1218 ispitanika podijeljen na dva poduzorka: prvi se sastoji od ispitanika koji žive u naseljima veličine manje od 2.000 stanovnika, a čini ga ukupno 468 ispitanika (38% ukupnog uzorka), dok se drugi sastoji od ispitanika koji žive u naseljima veličine 2.001 stanovnik i više, a čini ga ukupno 750 ispitanika (62% ukupnog uzorka). Osnovne karakteristike uzorka (N=1218) prikazane su u Tablici 3.

Tablica 3. Osnovna individualna obilježja uzorka (izvor: FES, 2019; tablicu izradio autor)

Individualna karakteristika	**Kategorija**	**Ruralni mladi (N=468)**	**Urbani mladi (N=750)**
Spol	*Ženski*	49%	51%
	Muški	51%	49%
Dobna skupina	*18-24*	57%	59%
	25-29	43%	42%
Stupanj obrazovanja	*Srednje obrazovanje ili niže*	82%	77%

	Više/visoko obrazovanje	18%	23%
Radni status	*Radno aktivni*	52%	47%
	Radno neaktivni	48%	54%
Financijska situacija kućanstva	*Nemamo dovoljno novca za osnovne režije (struja, grijanje...) i hranu*	0%	1%
	Imamo dovoljno novca za osnovne režije i hranu, ali ne i za odjeću i obuću	0%	1%
	Imamo dovoljno novca za hranu, odjeću i obuću, ali nemamo dovoljno za skuplje stvari (frižider, TV i sl.)	42%	38%
	Možemo si priuštiti kupnju nekih skupljih stvari, ali ne tako skupih kao što su npr. automobil ili stan	39%	38%
	Možemo si priuštiti kupnju svega što nam je potrebno za dobar životni standard	18%	18%
	NZ/BO[3]	1%	4%

5.3.3. Mjerni instrumenti

Za potrebe ove istraživačke dionice doktorskog rada konstruiran je mjerni instrument nazvan *Skala evaluacije života* (SEŽ) koji predstavlja pojednostavljenu konceptualizaciju kvalitete života na dostupnim podacima ponajprije iskazanu kroz zadovoljstvo životom i njegovih različitih aspekata. To je kompozit četiriju različitih stavki zadovoljstva dostupnih u bazi podataka „Istraživanja mladih Jugoistočne Europe 2018./2019." i uključuje općenito zadovoljstvo životom (Q12.5), zadovoljstvo obiteljskim životom (Q12.1), zadovoljstvo prijateljima (Q12.2) i zadovoljstvo obrazovanjem (Q12.3).[4] Ove čestice zadovoljstva procjenjivane su na skali procjene odgovora od *1 – Vrlo nezadovoljan/na* do *5 – Potpuno zadovoljan/na*. U analizi glavnih komponenti dobivena je jedna komponenta evaluacije života koja objašnjava 66,34% varijance uz vrlo dobru pouzdanost (Cronbachov α=0,827) (George i Mallery, 2003).[5] Viši rezultat na *Skali evaluacije života* označava viši stupanj vrednovanja životnog zadovoljstva (teorijski raspon rezultata na skali je od 5 do 20).

Nadalje, konstruirali smo devet mjernih instrumenata društvene integracije koji reprezentiraju koncept društvene integracije mladih na dostupnim sekundarnim podacima. Operacionalizacija

[3] NZ/BO je skraćenica za odgovor *Ne znam* i slučaj kada ispitanik nije odgovorio, odnosno bez odgovora.

[4] Baza podataka „Istraživanja mladih Jugoistočne Europe 2018./2019." također uključuje i varijablu zadovoljstva poslom (Q12.4), ali ova varijabla nije uključena jer za 1/4 ukupnog uzorka nedostaje vrijednost na ovoj varijabli (engl. *missing value*). Uvidom u podatke moguće je zaključiti da ti mladi ljudi nisu zaposleni jer su još uvijek upisani u različite razine obrazovnog sustava pa time nisu niti mogli odgovarati na pitanje o zadovoljstvu poslom.

[5] Pouzdanost svih instrumenata procijenjena je analizom interne konzistentnosti na temelju Cronbachovog α koeficijenta. Darren George i Paul Mallery (2003: 244) pri tumačenju koeficijenta pouzdanosti Cronbachovog α koeficijenta koriste sljedeće kriterije: neprihvatljiva pouzdanost je manja 0,5; loša između 0,5 i 0,6; osrednja između 0,6 i 0,7; dobra (prihvatljiva) između 0,7 i 0,8; vrlo dobra između 0,8 i 0,9; dok je izvrsna pouzdanost veća od 0,9.

društvene integracije slijedila je onu Dragolova i sur. (2013) s tri domene društvene integracije podijeljene u devet poddomena koje predstavljaju skale i indekse korištenjem dostupnih čestica u bazi podataka. U Tablici 4 naveli smo i pouzdanost svake skale.

Tablica 4. Skale i indeksi društvene integracije[6]

Domena	**Poddomena/skala/ indeks**	**Indikator/čestica (skala procjene)**
Društvene veze	Društvene mreže (*proxy* čestica)	Q1.2. Koliko često izlazite s prijateljima? (*1-Nikad do 5-Vrlo često (svaki dan ili gotovo svaki dan)*)
	Skala povjerenja u ljude α = 0,739	Q17.1. U kojoj mjeri imate povjerenja u članove uže obitelji (majka/otac, sestra/brat, supruga/suprug, partner) Q17.2. U kojoj mjeri imate povjerenja u članove šire obitelji (rođaci, rodbina)? Q17.3. U kojoj mjeri imate povjerenja u prijatelje? Q17.4. U kojoj mjeri imate povjerenja u susjede? Q17.5. U kojoj mjeri imate povjerenja u školske kolege, fakultetske kolege, kolege na poslu? (*1-Uopće nemam do 5-U potpunosti imam*)
	Skala prihvaćanja različitosti α = 0,819	Q18.2. Kako biste se osjećali da se homoseksualna osoba ili par doseli u Vaše susjedstvo? Q18.4. Kako biste se osjećali da se romska obitelj doseli u Vaše susjedstvo? Q18.5. Kako biste se osjećali da se izbjeglice dosele u Vaše susjedstvo? (*1-Jako loše do 5-Jako dobro*) Q93.4. Hrvatska bi trebala prihvatiti/primiti više izbjeglica. Q93.5. Hrvatska bi trebala prihvatiti/primiti više imigranata. Q134.3. Za Hrvatsku je dobro da u njoj žive ljudi različitih rasa, vjera i kultura. Q134.5. Migracije ljudi iz drugih zemalja u Hrvatsku korisne su za hrvatsko gospodarstvo. Q134.6. Ljudi iz drugih zemalja koji bi došli živjeti ovdje obogatili bi hrvatsku kulturu. (*1-Uopće se ne slažem do 5-U potpunosti se slažem*)
Povezanost	Skala identifikacije α = 0,853	Q93.3. Ponosan/a sam što sam građanin Hrvatske. (*1- Uopće se ne slažem do 5-U potpunosti se slažem*) Q97.1. Vidim se kao građanin Hrvatske. Q97.4. Vidim se kao građanin svoje regije. Q97.5. Vidim se kao građanin svojeg mjesta stanovanja. (*1-Uopće ne do 5-U potpunosti*)
	Skala povjerenja u institucije α = 0,896	Q87.1. U kojoj mjeri imate povjerenja u predsjednicu RH? Q87.2. U kojoj mjeri imate povjerenja u Hrvatski sabor? Q87.3. U kojoj mjeri imate povjerenja u Hrvatsku vladu? Q87.5. U kojoj mjeri imate povjerenja u političke stranke?

[6] Treba naglasiti da smo mogli koristiti samo podatke koji su dostupni u ovoj javno dostupnoj bazi podataka pa su neke poddomene društvene integracije podzastupljene, dok su neke prezastupljene određenim česticama. Primjerice, podzastupljene česticama su poddomene društvenih mreža, solidarnosti i spremnosti na pomoć te poštivanja društvenih pravila, dok su prezastupljene česticama poddomene prihvaćanja različitosti i povjerenja u institucije. Nadalje, korištena baza podataka nije prikupljena u svrhu mjerenja društvene integracije te su prediktori evaluacije života konstruirani *a posteriori* iz dostupnih podataka što ih ne čini idealnim prikazom teorijskog modela društvene integracije.

		Q87.4. U kojoj mjeri imate povjerenja u lokalnu vlast? Q87.8. U kojoj mjeri imate povjerenja u pravosuđe? Q87.9. U kojoj mjeri imate povjerenja u policiju? Q87.14. U kojoj mjeri imate povjerenja u banke? (*1-Uopće nemam do 5-U potpunosti imam*)
	Skala percepcije pravednosti α = 0,791	Q16.3. Opravdavanje varanja poreza ako imate priliku (-)[7] Q16.4. Opravdavanje primanja/davanja mita (-) Q16.5. Opravdavanje korištenja veza za pronalaženje posla (-) Q16.6. Opravdavanje korištenja veza za obavljanje poslova (-) (*1-Nikada to 10-Uvijek*)
Usredotočenost na opće dobro	Skala solidarnosti i spremnosti na pomoć	Q1.12. Koliko često volontirate u projektima civilnog društva, inicijativama, udrugama? (*1-Nikad do 5-Vrlo često (svaki dan ili gotovo svaki dan))* Q11.9. Koliko vam je važno sudjelovanje u građanskim akcijama/inicijativama? (*1-Uopće mi nije važno 5-Izrazito mi je važno*)
	Skala poštivanja društvenih pravila	Q15.1. U kojoj ste mjeri uplašeni ili se bojite biti žrtva fizičkog nasilja? (-) Q15.2. U kojoj ste mjeri uplašeni ili se bojite biti žrtva krađe? (-) (*1-Uopće ne do 3-Puno*)
	Indeks građanske participacije	Q75. Jeste li se u zadnjih 12 mjeseci bavili dobrovoljnim radom, odnosno dobrovoljno obavljali neki neplaćeni rad? Q90.1. Potpisao/la listu s političkim zahtjevima / podržao/la online peticiju u posljednjih 12 mjeseci Q90.2. Sudjelovao/la u demonstracijama u posljednjih 12 mjeseci Q90.3. Sudjelovao/la u volonterskim aktivnostima ili aktivnostima organizacija civilnog društva u posljednjih 12 mjeseci Q90.4. Radi/la u političkoj stranci ili političkoj grupi u posljednjih 12 mjeseci Q90.5. Prestao/la kupovati stvari iz političkih ili ekoloških razloga u posljednjih 12 mjeseci Q90.6. Sudjelovao/la u političkim aktivnostima na internetu/društvenim mrežama u posljednjih 12 mjeseci (*0-Ne; 1-Da*)

5.3.4. Statistička obrada i analiza podataka

Statistička obrada podataka provedena je s pomoću statističkog programa IBM SPSS Statistics 29. Koristili smo se jednostavnim statističkim postupcima kao što su deskriptivna statistika (aritmetička sredina i standardna devijacija) te parametrijskim testovima za usporedbu srednjih vrijednosti (t-test za nezavisne uzorke), ali i složenijim statističkim postupkom analize glavnih komponenata (engl. *Principal Component Analysis* – PCA) za evaluaciju dimenzionalnosti konstruiranih mjernih instrumenata procjene zadovoljstva životom i društvene integracije.

[7] Indikatori označeni (–) rekodirani su prilikom izrada skala.

5.4. Kvalitativno istraživanje

5.4.1. Metoda prikupljanja podataka

Podaci za drugu istraživačku dionicu prikupljeni su empirijskim istraživanjem kvalitativnog tipa metodom polustrukturiranih intervjua s mladim osobama u dobnom rasponu od 18 do 34 godine koji žive u hrvatskim ruralnim područjima. Provedba ove dionice bila je dio šireg znanstveno-istraživačkog projekta „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava - SECRURAL“ (UIP-2019-04-5257; 2020.-2024.), kojeg je financirala Hrvatska zaklada za znanost, a u sklopu kojeg je pisan ovaj rad.

Intervjui u polustrukturiranom obliku ponekad se poistovjećuju s kvalitativnim intervjuom kao takvim, a vjerojatno su i najraširenij oblik intervjua u društvenim znanostima (Brinkman, 2014: 286). Iako nalikuje svakodnevnom razgovoru radi se o istraživačkom intervjuu koji uključuje specifičan pristup i tehniku, a zbog svoje polustrukturiranosti ne može ga se smatrati niti otvorenim razgovorom, niti zatvorenim upitnikom (Kvale i Brinkmann, 2009: 27). Zapravo se može smjestiti negdje između krajnosti potpuno standardizirane i potpuno nestandardizirane strukture intervjuiranja (Lune i Berg, 2017: 69). U usporedbi sa strukturiranim intervjuima, polustrukturirani intervjui mogu bolje iskoristiti potencijale dijaloga za stvaranje novog znanja dopuštajući mnogo više prostora za praćenje bilo kojeg kuta koji sugovornik/kazivač smatra važnim (Brinkman, 2014: 286). Osim toga, u usporedbi s nestrukturiranim intervjuima, istraživač ima veću ulogu u fokusiranju razgovora na pitanja koja smatra važnima u vezi s istraživačkim projektom (Brinkman, 2014: 286).

Polustrukturirani intervjui odvijaju se kao planirani, obično produljeni razgovor između istraživača i sugovornika u kojem istraživač potiče sugovornika na dugo i životopisno odgovaranje (Rubin i Rubin, 2012: 31). Ova vrsta intervjua uključuje provedbu niza unaprijed određenih pitanja i posebnih tema koje su sastavljene u generalnoj formi vodiča za intervjue, ali redoslijed pitanja može biti promjenjiv iz intervjua u intervju s obzirom na situaciju (Bryman, 2004: 543; Lune i Berg, 2017: 69) te je ostavljena mogućnost za postavljanje dodatnih pitanja kao svojevrsna reakcija na dobivene odgovore koji se smatraju posebno značajnima ili zanimljivima za promatranu temu (Bryman, 2004: 543; Rubin i Rubin, 2012: 31). Sugovornicima je dopuštena sloboda digresije, a od istraživača se zapravo očekuje da ispituje mnogo dublje od dobivenih odgovora na pripremljena

standardizirana pitanja (Lune i Berg, 2017: 69). Ovakva fleksibilnost omogućuje istraživačima usporedbe među intervjuima, ali i slijeđenje tema i ideja koje je spontano pokrenuo sam sugovornik, što u konačnici rezultira puno dubljim skupom iskaza sugovornika nego što bi se dobilo standardiziranim odgovaranjem na redoslijedni niz ranije pretpostavljenih pitanja (Lune i Berg, 2017: 70). Također, Alan Bryman (2006: 103) u pregledu radova koji koriste pristup mješovitih metoda pokazuje da su upravo polustrukturirani intervjui najčešći tip kvalitativnih intervjua koji se koriste u dizajnu mješovitih metoda.

Prije provedbe kvalitativnog istraživanja dobiveno je pozitivno mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (02-2021/2022) koje se nalazi u poglavlju *11. Prilozi* na kraju rada. Prije početka intervjua sugovornicima je predstavljen informirani pristanak u kojem su jasno istaknuti cilj i svrha istraživanja. Dodatno je naznačeno da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti dobrovoljno, kao i da će svi potencijalni identificirajući podaci biti anonimizirani. Konačno, sugovornici su obaviješteni o snimanju intervjua u svrhu lakše transkripcije, kao i da će se snimka intervjua po transkripciji izbrisati. Transkripcija intervjua provedena je od strane neovisne agencije koja je potpisala dokument o povjerljivosti i obvezala se uništiti sve audio snimke i transkripte po isporuci, a metoda transkripcije uključivala je *verbatim* transkripciju svega izrečenog u intervjuima s uklanjanjem svih identificirajućih podataka.

Način pristupa sugovornicima bio je takav da se poslalo pozivno pismo emailom ili se sadržaj onoga što stoji u pozivnom pismu prepričao putem telefonskog poziva ili kontakta uživo. Primarno se intervjue nastojalo provesti metodom „licem-u-lice“, a u jednom slučaju zbog bolesti sugovornice koristila se računalna aplikacija za video konferenciju. Provedba intervjua se ponajviše odvijala na javnim mjestima poput ugostiteljskih objekata, a katkad u domovima sugovornika. Od svih sugovornika zatraženo je dopuštenje za snimanje razgovora, a tek nakon što su sugovornici dali usmeni, informirani pristanak intervju bi mogao započeti. Preko polovice intervjua proveo je autor ovog rada, dok su ostatak proveli članovi projektnog tima „SECRURAL“.

5.4.2. Planirani uzorak

Planirana je provedba najmanje 20 polustrukturiranih intervjua s mladim osobama u dobnom rasponu od 18 do 34 godine koji žive u ruralnim područjima Hrvatske, dok je optimalni broj provedenih intervjua bio 30. Plan provedbe broja intervjua slijedio je sljedeću strategiju: provesti 2 intervjua (muškarac i žena) sa sugovornicima iz ispodprosječno razvijene jedinice lokalne

samouprave (razvojna skupina JLS-a 1-4)[8] te 2 intervjua (muškarac i žena) iz iznadprosječno razvijene jedinice lokalne samouprave (razvojna skupina JLS-a 5-8) po 6 promatranih regija (Dalmacija; Istra, Primorje i Gorski kotar; Lika, Banija i Kordun; Sjeverozapadna Hrvatska; Slavonija; i Zagrebačka županija)[9] što ukupno čini broj od 24 intervjua (2*6+2*6). Stoga je brojka od 20 intervjua uzeta kao minimalan broj sugovornika (ako će biti teško pristupiti sugovornicima), a optimalan broj 30 kako bismo premašili brojku od planiranih 24 intervjua te se osigurali s dodatnim brojem provedenih intervjua (ako će postojati mogućnost pristupiti i većem broju sugovornika).[10]

Kao strategija selekcije sudionika koristilo se neprobabilističko namjerno i prigodno uzorkovanje putem dostupnih mrežnih podataka općina, turističkih zajednica, obrazovnih institucija te kulturnih i sportskih udruženja. Osim toga, sugovornike se regrutiralo putem osobnih poznanstava, kao i metodom snježne grude nakon utvrđivanja više početnih točaka. Konačno, nastojalo se obuhvatiti

[8] Podjela sudionika istraživanja u dvije skupine prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave (JLS): 1. ispodprosječno razvijene jedinice lokalne samouprave koje se nalaze u razvojnim skupinama 1-4, odnosno potpomognuta područja koja su ispod prosjeka razvijenosti Republike Hrvatske i 2. iznadprosječno razvijene jedinice lokalne samouprave koje se nalaze u razvojnim skupinama 5-8, odnosno jedinice koje nemaju status potpomognutih područja jer se nalaze iznad prosjeka razvijenosti Republike Hrvatske (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske Unije, n.d.).

[9] Ovaj rad slijedi regionalnu podjelu zadanu projektom „SECRURAL“, a regije su podijeljene tako kako bi se istraživanjem zahvatilo što je više moguće regionalnih specifičnosti, odnosno kako bi se postigla što veća heterogenost uzorka. Regionalna podjela inspirirana je NUTS-2 nacionalnom klasifikacijom statističkih regija (NN 125/2019). Prema NUTS-2 klasifikaciji, Hrvatska je podijeljena na četiri regije: Panonsku Hrvatsku, Jadransku Hrvatsku, Grad Zagreb i Sjevernu Hrvatsku. NUTS-2 regije su izuzetno široke i obuhvaćaju velik broj županija što može umanjiti preciznost istraživanja i empirijskih nalaza s obzirom na grubu podjelu koja otežava diferencijaciju specifičnosti ruralnih područja u različitim dijelovima Hrvatske (Ivanović, 2024). Stoga je u projektu „SECRURAL“, a posljedično i u ovom radu, Panonska Hrvatska podijeljena na dvije regije: Slavoniju koja obuhvaća šest županija (Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Požeško-Slavonska, Virovitičko-podravska, Vukovarsko-srijemska) i regija Lika, Banija i Kordun koja obuhvaća preostale dvije županije iz regije Panonska Hrvatska (Karlovačka i Sisačko-moslavačka) uz uključenje Ličko-senjske županije iz NUTS-2 regije Jadranska Hrvatska. Na sličan način je i Jadranska Hrvatska podijeljena na dvije regije, Istru i Primorje koja obuhvaća dvije županije (Istarska i Primorsko-goranska) i Dalmaciju koja obuhvaća preostale četiri županije (Dubrovačko-neretvanska, Splitsko-dalmatinska, Šibensko-kninska i Zadarska). Konačno, regija Sjeverna Hrvatska podijeljena je na dvije regije tako da je Zagrebačka županija odvojena u zasebnu regiju (Zagrebačka županija), dok su preostale četiri županije obuhvaćale regiju Sjeverna Hrvatska (Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Međimurska i Varaždinska). Dodatno, u istraživanje nisu uključeni ispitanici koji žive u ruralnim naseljima na hrvatskim otocima zbog svoje specifičnosti u odnosu na istraživanu populaciju na kontinentu. Stoga, u sklopu projekta „SECRURAL“ donesena je odluka kako populacija ruralnih stanovnika otoka neće biti uključena u kvalitativnu i kvantitativnu dionicu istraživanja jer zahtjeva poseban protokol i anketni upitnik kako bi se zahvatile sve specifičnosti, izazovi i problemi koji obilježavaju tu populaciju.

[10] U nekim regijama je bilo teško pronaći sugovornike koji žive u ispodprosječnoj jedinici lokalne samouprave (npr. u regiji Istra, Primorje i Gorski kotar većinski prevladavaju iznadprosječne jedinice lokalne samouprave), a u nekim regijama je bilo teško pronaći sugovornike koji žive u iznadprosječnoj jedinici lokalne samouprave (npr. u regiji Slavonija većinski prevladavaju ispodprosječne jedinice lokalne samouprave). Unatoč tome što nismo uspjeli u potpunosti slijediti zadani plan, ostvarili smo optimalan broj od 30 intervjua kao svojevrsni cilj provedbe koji je konačno i značajno premašen.

podjednak broj sugovornika prema spolu, regionalnoj rasprostranjenosti i indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave.

5.4.3. Ostvareni uzorak

Ukupno je provedeno 37 intervjua s mladim osobama koji žive u ruralnim područjima Hrvatske, odnosno premašena je prvotno planirana brojka sudionika. Razlog povećanja uzorka su bile mogućnosti projekta da se prikupi i dodatna istraživačka građa na uzorku mladih osoba iz ruralnih područja, a koje su u posljednjih nekoliko desetljeća rijetko istraživane i nalaze se izvan istraživačke tendencije hrvatske sociologije. Prvi intervju proveden je 2. veljače 2022. godine, dok je posljednji proveden 28. lipnja 2022. godine. Najkraći intervju trajao je 17 minuta, a najduži 104 minute, odnosno prosječno trajanje intervjua iznosilo je oko 40 minuta.

Od 37 intervjua, 11 intervjua je provedeno s muškarcima, a 26 sa ženama, čime nismo uspjeli ostvariti plan o podjednakom broju sudionika prema spolu. Nadalje, najmlađi sugovornik imao je 19 godina, a najstariji 34 godine, odnosno 10 sugovornika spada u dobnu kategoriju od 18 do 24 godina, dok ostalih 27 spadaju u dobnu kategoriju od 25 do 34 godina. Od ukupno 37 sugovornika njih dvoje imalo je završenu osnovnu razinu obrazovanja, 14 ih je imalo završenu srednju razinu obrazovanja, a 21 sugovornik je imao višu ili visoku razinu obrazovanja. Nadalje, 27 sugovornika je u vrijeme provedbe istraživanja bilo zaposleno, pet ih je bilo nezaposleno te ih je još pet imalo status učenika ili studenta. Što se tipa kućanstva tiče, njih osam živjelo je u autonomnom (samostalnom) kućanstvu sami ili s partnerom/icom, troje ih je živjelo s partnerom/icom u višegeneracijskom kućanstvu (roditelji, djedovi i bake, ujaci i tete itd.), dok ih najviše 16 i dalje živi bez partnera/ice sa svojim roditeljima (osim roditelja neki žive i s braćom i sestrama, ali u nekim slučajevima i s djedovima i bakama i/ili ostalom rodbinom).

Što se prostornih značajki tiče, intervjui su provedeni u ukupno 15 od 21 županije Republike Hrvatske, a zahvaćeno je svih 6 ranije pretpostavljenih regija. Konačno, što se indeksa razvijenosti jedinica lokalne samouprave tiče, više sudionika živi u ispodprosječno razvijenim jedinicama lokalne samouprave, ukupno njih 24, dok 13 sugovornika živi u jedinicama lokalne samouprave s iznadprosječnom razvijenošću čime nismo postigli planiranu podjednaku raspodjelu sudionika istraživanja prema ovom pokazatelju. Razlog neravnopravne raspodjele sudionika istraživanja prema pokazatelju indeksa razvijenosti jedinica lokalne samouprave leži u stvarnoj neravnopravnoj podjeli prema kojoj od ukupno 556 jedinica lokalne samouprave 252 su iznadprosječno razvijene,

a 304 ispodprosječno razvijene (potpomognuta područja) (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske Unije, 2017). Osim toga, ova općenita klasifikacija uključuje i gradove koji su u prosjeku razvijeniji od općina koje smo mi primarno koristili kao mjesta provedbe istraživanja (većinski se provedba istraživanja odvijala u ruralnim mjestima u sklopu općina, a značajno rjeđe u ruralnim mjestima u sklopu gradova), odnosno ovako definirana ruralna područja kao pretežito mjesta u sklopu općina češće su u stvarnosti klasificirana kao ispodprosječno razvijene jedinice lokalne samouprave u usporedbi s onima koji pripadaju područjima gradova. Stoga, možemo zaključiti kako uzorak ovog rada u određenoj mjeri bolje reflektira stvaran odnos u ruralnim područjima nego što je to bilo prvotno zamišljeno ravnopravnom podjelom uzorka prema indeksu razvijenosti.

5.4.4. Vodič za intervjue

Vodič polustrukturiranog intervjua za mlade iz ruralnih područja nastao je analizom postojeće literature i rezultata preliminarnog kvantitativnog istraživanja, a dio je opširnijeg vodiča za intervjue koji je nastao u sklopu projekta „SECRURAL“. Struktura vodiča za intervjue unaprijed je određena kako bismo dobili uvid u to što sugovornici misle i kako doživljavaju relevantne teme za ovo istraživanje, s time da je tijekom intervjua bila dopuštena sloboda digresije i iznošenja šireg sadržaja koji su sugovornici htjeli ponuditi kako bismo dobili što dublji uvid u promatrane tematske sklopove kao i dopustili otvaranje novih tema koje nisu bile inicijalno teorijski i konceptualno pretpostavljene.

Vodič za intervjue sastojao se od ukupno pet tematskih cjelina: 1. uvodna sociodemografska pitanja; 2. općenita pitanja o zadovoljstvu životom u mjestu stanovanja; 3. detaljnija pitanja o kvaliteti života i društvenoj integraciji; 4. pitanja o položaju djece, mladih, žena i starijih osoba; i 5. pitanja o budućnosti i potencijalnoj namjeri ostanka ili odlaska mladih iz ruralnih područja. Na samom početku vodiča za intervjue nalazio se i informirani pristanak u kojem su jasno iznesene sve ključne informacije o provedbi istraživanja (cilj i svrha istraživanja, očekivana dužina trajanja intervjua, informacije o sudjelovanju i etičkim standardima). Vodič za intervjue koji se odnosio na teme uključene u ovaj rad sastojao se od ukupno 36 pitanja, a nalazi se u poglavlju *11. Prilozi* na kraju rada.

Uvodna pitanja vodiča za intervjue odnosila su se na ključna sociodemografska pitanja poput dobi, mjesta stanovanja, obrazovanja, radnog statusa, bračnog statusa i tipa kućanstva. Zatim je uslijedio

drugi dio vodiča koji se sastojao od općenitih pitanja o zadovoljstvu sugovornika životom u njihovom mjestu stanovanja. Osim toga, od sugovornika se otvorenije postavljenim pitanjem tražilo da, prema osobnom mišljenju, iznesu ključne prednosti i nedostatke života u ruralnim područjima. Konačno, također u otvorenijoj formi od sugovornika se tražilo da iznesu usporedbu današnjeg načina života u njihovom mjestu stanovanja u odnosu na prošlost.

Treći dio vodiča za intervjue odnosio se na pitanja vezana za kvalitetu života i društvenu integraciju ruralnih mladih. U ovom dijelu prevladavaju pitanja o objektivnim i subjektivnim dimenzijama kvalitete života, odnosno najveći dio pitanja odnosio se na zadovoljstvo vlastitim zdravljem, materijalnim statusom, prilikama za zaposlenje, sigurnošću i slobodnim vremenom, na dostupnost i kvalitetu sadržaja i usluga, infrastrukturnu opremljenost, stambene uvjete, fizički izgled mjesta te kvalitetu prirode i okoliša. Dio pitanja koji se odnosio na koncept društvene integracije sadržavao je teme identifikacije, društvenih mreža te društvene i političke participacije.

Četvrti dio vodiča za intervjue odnosio se na pitanja vezana za različite društvene skupine (djeca, mladi, žene i starije osobe). Tako se sugovornike prvo pitalo o položaju mladih u ruralnim područjima i izazovima s kojima se suočavaju. Nakon toga je slijedio set pitanja vezan uz položaj ruralnih žena i tome postoje li određena očekivanja od žena u njihovom mjestu stanovanja. Nadalje se govorilo o odgoju djece u njihovom mjestu stanovanja te postoje li razlike u odgoju i odrastanju djece u odnosu na prošlost. Konačno, slijedila su pitanja vezana za starije osobe o tome kakav je odnos prema starijim osobama u njihovom mjestu stanovanja i kako je organizirana pomoć za starije i nemoćne.

Posljednji dio intervjua odnosio se na pitanja o budućnosti. Prvo pitanje se odnosilo na budućnost ruralnog područja u kojem sugovornici žive i kako vide njegov budući razvoj. Drugo se odnosilo na same sugovornike, odnosno njihovu namjeru ostanka ili potencijalnog odlaska iz vlastitog ruralnog područja.

5.4.5. Analitički pristup

Analiza prikupljenih podataka provedena je metodom tematske analize koja nam je omogućila da identificiramo i interpretiramo ključna značenja i obrasce prikupljenog materijala vođeni vlastitim istraživačkim pitanjima i ranije predstavljenom konceptualizacijom i provedenim istraživanjima. Tematska analiza široko je korišten pristup kvalitativnoj analizi podataka koji uključuje

identificiranje, analiziranje i izvješćivanje o obrascima značenja ili tema unutar podataka (Boyatzis, 1998; Braun i Clarke, 2006; 2013; Gibbs, 2007; Saldaña, 2016). Glavna snaga tematske analize njena je fleksibilnost koja se očituje u mogućnostima odgovaranja na gotovo sve vrste istraživačkih pitanja, kao i analiziranja različitih vrsta podataka i to na većim ili manjim skupovima podataka (Braun i Clarke, 2013: 178).

Istraživački materijal prikupljen na cjelokupnom uzorku mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima predstavili smo kroz tri ključne teme (kvaliteta života, društvena integracija i namjera ostanka) koje se generiraju kroz interpretaciju teorijski pretpostavljenih kodova kako bismo se usmjerili na predstavljanje široke slike života mladih u hrvatskim ruralnim područjima te istaknuli važne kvalitativne nalaze koji odgovaraju na postavljena istraživačka pitanja, ali i nadopunjuju i obogaćuju rezultate kvantitativne analize ovog rada.

Teme su generirane deduktivno iz postojećih teorijskih koncepata i ranijih istraživanja. Virgina Braun i Victoria Clarke (2013: 178) ističu kako je teorijska tematska analiza (engl. *theoretical thematic analysis*) vođena postojećem teorijom i teorijskim konceptima, odnosno teme se identificiraju „odozgo prema dolje“ (engl. *top-down approach*) pri čemu istraživač koristi podatke za istraživanje određenih teorijskih koncepata i ideja ili te postojeće koncepte i ideje koristi za analizu koja se provodi. Richard E. Boyatzis (1998: 33) napominje kako je tematska analiza „vođena teorijom“ jedan od najčešće korištenih pristupa u društvenim znanostima u kojem teorija i ranija istraživanja vode proces stvaranja kodova. Teorijski vođena tematska analiza teži biti vođena istraživačevim teorijskim ili analitičkim interesom za proučavano područje, odnosno u procesu kodiranja podataka istraživač ih pokušava uklopiti u postojeći okvir/matricu kodiranja (Boyatzis, 1998: 33). Unutar tematske analize, deduktivno se kodiranje može koristiti za identificiranje postojećih tema ili koncepata koji su relevantni za istraživačko pitanje ili teorijski okvir koji se koristi (Gibbs, 2007: 5). Ovaj pristup podrazumijeva skup unaprijed određenih tema, kategorija i/ili kodova na temelju postojeće teorije ili prethodnog istraživanja, a zatim primjenu tih kodova na podatke tijekom procesa analize (Gibbs, 2007: 5).

Jedna od prednosti korištenja deduktivnog kodiranja unutar tematske analize jest to što može pomoći osigurati da analiza ostane fokusirana i relevantna za istraživačko pitanje (Braun i Clarke, 2006: 84). Ovaj pristup može biti osobito koristan kada istraživač radi unutar postojećeg teorijskog okvira (Boyatzis, 1998: 33). Osim toga, korištenje postojećih kodova može pomoći u osiguravanju

dosljednosti i sustavnosti analize, smanjujući mogućnost subjektivnog ili pristranog tumačenja podataka (Boyatzis, 1998: 33; Braun i Clarke, 2006: 84; Gibbs, 2007: 5), a ovo nam je posebno važno zbog kasnijeg nadopunjavanja i obogaćivanja kvantitativnih nalaza kvalitativnim.

Međutim, deduktivno kodiranje u sklopu ovog rada ne treba smatrati krutim ili nefleksibilnim pristupom unutar tematske analize. Iako je teorijski vođenim tematskim pristupom poznato što se traži u kvalitativnim podacima, istraživač uvijek mora ostati otvoren za pojavu novih ideja (Bazeley, 2007: 23). Slično ističe i Graham Gibbs (2007: 45) tvrdeći da u deduktivnom pristupu kodiranju istraživač mora izmijeniti popis kodova u analitičkoj matrici tijekom same kvalitativne analize ako i kada se u podacima otkrivaju nove ideje i spoznaje. Tako smo u sklopu doktorskog rada ostali otvoreni za nove ili neočekivane nalaze koji su proizišli iz podataka, odnosno prilagodili smo inicijalnu matricu kodiranja prema potrebi. Stoga smo u ovom istraživanju primarno koristili deduktivni pristup, odnosno teme su bile unaprijed teorijski određene, ali prisutni su i neki elementi induktivnog pristupa. Upravo ovakva kombinacija koja istovremeno povezuje deduktivni i induktivni pristup najčešći je oblik tematske analize (Braun i Clark, 2013: 178).

U formiranju pitanja vodiča za intervjue vodili smo se trima temeljnim konceptima rada: objektivna i subjektivna procjena kvalitete života mladih u hrvatskim ruralnim područjima, odrednice društvene integracije mladih osoba u njihove ruralne zajednice i namjera ostanka ili mogućeg odlaska, odnosno odluka o budućnosti mladih u njihovim ruralnim područjima. Unutar teorijski pretpostavljenih, deduktivno izgrađenih tema pojavile su se i određene kategorije i/ili kodovi koji su naknadno uključeni u teorijski pretpostavljenu strukturu, a nisu bili ranije zamišljeni kao njen dio (npr. ruralna identifikacija, nužnost posjedovanja automobila i dr.).

Na Slici 5 nalazi se prikaz deduktivnog analitičkog pristupa tematskoj analizi u ovom radu na primjeru jedne od tri tema – društvene integracije.

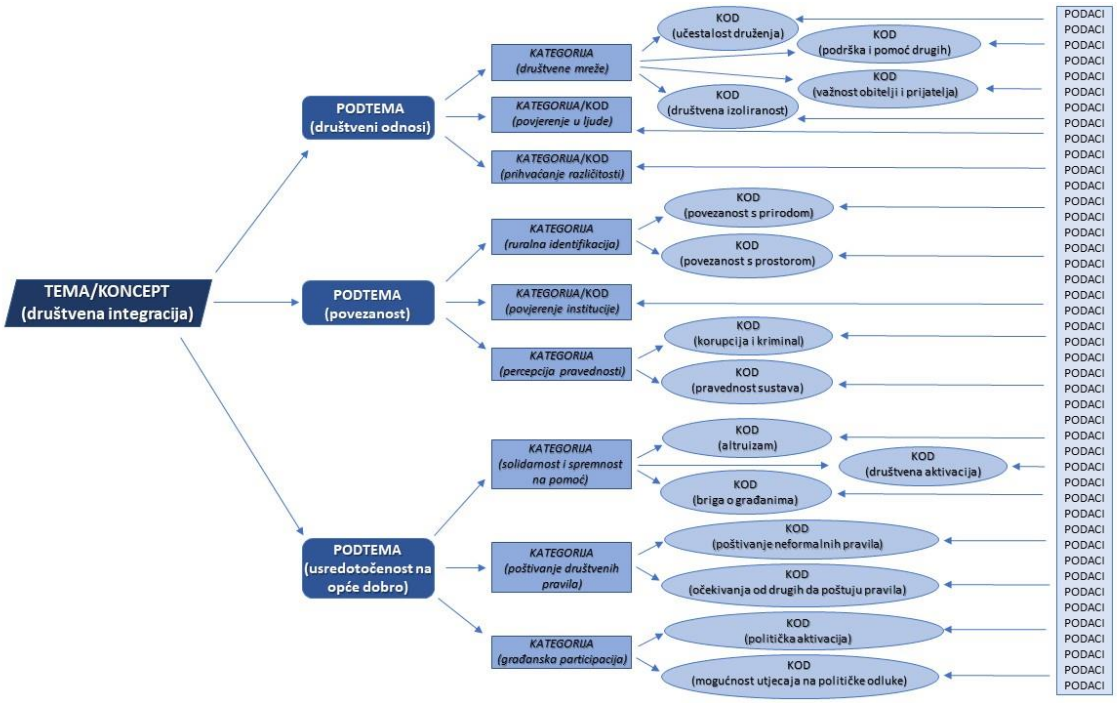

Slika 5. Shematski prikaz deduktivnog pristupa tematskoj analizi na primjeru teme društvene integracije (izradio autor; prilagođeno iz Saldaña, 2016: 14)

Konačno, kodovi su unaprijed određeni kao „neutralni“ (npr. građanska participacija, osobna fizička sigurnost, zadovoljstvo životom u naselju itd.) te su tijekom obrade podataka usmjeravani prema tome kako su evaluirani od strane samih sugovornika (pozitivno ili negativno). Takav način analize svakog koda predstavljen je i u rezultatima, odnosno unutar svake kategorije predstavili smo pozitivne i negativne evaluacije svakog zabilježenog koda.

5.4.6. Strategija kodiranja

Materijal je u cijelosti prvi puta kodiran nakon što je provedeno kvalitativno istraživanje na projektu i nakon što je sav materijal transkribiran. Metoda transkripcije uključivala je doslovnu verbalnu transkripciju, ali je tekst dodatno pročišćen zbog pojave određenih pravopisnih previda i pogrešaka. Zabilježene su pauze u govoru koje su označene s tri točke, dok su duže pauze ili digresije koje su lomile inicijalne zamisli sugovornika označene simbolom tri točke unutar zagrada. Nakon inicijalne transkripcije svih 37 intervjua autor rada je samostalno prošao kroz cijeli prikupljeni materijal.

Nakon toga transkripti su uneseni u program za obradu kvalitativnih podataka NVivo 12 Plus te su kodiranje i kasnija analitička procedura provedeni uz pomoć navedenog programa. Transkripti

intervjua označeni su šiframa u kojima su prva dva ili tri slova označavala općinu ili grad u koji spada ruralno naselje u kojem sugovornik živi, zatim su slijedile dvije znamenke koje su označavale redni broj intervjua provedenog u toj općini ili gradu. Osim toga, pri obilježavanju sugovornika u radu se koriste spol[11] i regija[12] kako bi se pružio određeni kontekst iskazanim citatima intervjua.

Kodiranje je proveo autor ovog rada i to u dvije etape. Nakon što je autor kodirao cijeli prikupljeni materijal od ukupno 37 intervjua u prvoj etapi, ponovno je prošao kroz sve intervjue dodatno provjeravajući sve zabilježene kodove, a ako je to bilo potrebno izvedeno je i rekodiranje određenih dijelova istraživačkog materijala. Tako je uz inicijalno iščitavanje istraživačkog materijala i dvije etape kodiranja cjelokupni materijal iščitan ukupno tri puta. Sljedeći uputu Pata Bazeleya (2007: 61) prvo je kodiran intervju bogat podacima s kojim je autor bio upoznat jer ga je sam provodio, a nakon toga je odabran intervju koji je bio siromašan podacima, odnosno autoru je ostao u sjećanju kao čista suprotnost prvo kodiranom zbog svojeg kratkog trajanja. Time smo rano u procesu kodiranja maksimalizirali potencijal za raznolikost u konceptima i oblicima izražavanja (Bazeley, 2007: 61). Provjeru valjanosti kodova izvršila je mentorica i voditeljica projekta izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak.

Prvotno je izvedeno kodiranje atributa (engl. *attribute coding*) koje omogućuje uspješno kvalitativno upravljanje podacima i pruža bitne demografske i kontekstualne informacije o sudionicima za analizu i daljnje tumačenje istraživačkog materijala (Saldaña, 2016: 83-86). Atributi koji su kodirani u sklopu analize su: spol, dobna skupina, stupanj obrazovanja, radni status, mjesto intervjua, općina ili grad, županija, regija, razvojna skupina općine ili grada prema indeksu razvijenosti te klasifikacija razvijenosti u odnosu na prosjek Hrvatske. Također smo koristili i strukturalno kodiranje (engl. *structural coding*) koje izvodi frazu temeljenu na sadržaju ili konceptualnu frazu koja predstavlja kategoriju, na veći segment podataka kako bi se kodirao i kategorizirao veći korpus podataka (Saldaña, 2016: 98-101). Tako su u određene kategorije kodirani veći dijelovi teksta kako bi se dobio dublji kontekstualni uvid u razmišljanja i stavove sugovornika. Nadalje je korišteno i deskriptivno kodiranje koje riječju ili kratkom frazom sažima osnovnu temu odlomka kvalitativnih podataka (Saldaña, 2016: 102-105). Tako su odabrane riječi

[11] Skraćenica M predstavlja muškarca, a Ž predstavlja ženu.
[12] Skraćenica DAL predstavlja regiju Dalmaciju, IPG Istru, Primorje i Gorski kotar, LBK Liku, Baniju i Kordun, SZH Sjeverozapadnu Hrvatsku, SLA Slavoniju i ZGŽ Zagrebačku županiju.

ili fraze koje sažeto opisuju što je rečeno u analiziranom paragrafu teksta (npr. kod nužnost posjedovanja automobila). Kako bi se istraživački materijal evaluirao u pozitivnom ili negativnom smjeru korišteno je evaluacijsko kodiranje (engl. *evaluation coding*) koje označava primjenu kodova u pogledu dodjeljivanja prosudbe o vrijednosti određene kategorije i/ili koda (Saldaña, 2016: 140-145), a dodjeljivanje te vrijednosti je u slučaju ovog rada proizlazilo iz perspektive sugovornika koji su sami u svojim iskazima iznosili vlastitu evaluaciju u odgovorima na postavljena pitanja u pozitivnom ili negativnom smjeru. Korišteno je i provizorno kodiranje (engl. *provisional coding*) koje uspostavlja unaprijed određeni skup kodova nastalih prije terenskog rada, a razvijeni su deduktivnim pristupom iz teorijski i konceptualno predviđenih kategorija koje se potencijalno mogu pojaviti u podacima koje tek treba analizirati (Saldaña, 2016: 168-170). Tako smo prije početka same analize imali razvijenu matricu kodova prema domenama tri temeljna koncepta koja čine ovaj doktorski rad (kvaliteta života, društvena integracija i namjera ostanka).

5.5. Kvantitativno istraživanje

5.5.1. Metoda prikupljanja podataka

Kvantitativno istraživanje provedeno je metodom ankete na reprezentativnom uzorku punoljetnih osoba (18 godina i više) oba spola sa stalnim prebivalištem u ruralnim naseljima Hrvatske (naselja veličine do 2.000 stanovnika). Terensko istraživanje provela je agencija Hendal tijekom prosinca 2022. i siječnja 2023. godine. Tehnika provođenja istraživanja bilo je CAPI anketiranje (engl. *Computer Assisted Personal Interviewing*), odnosno anketiranje uz pomoć računala, a u slučaju ovog istraživanja korišteni su tableti. Nakon provjere regrutnih kriterija i ulaska u kućanstvo, anketar je pročitao uvodni tekst (informirani pristanak) te je nakon ispitanikova pristanka na sudjelovanje ovisno o dobi ispitanika procijenio može li ponuditi mogućnost samoispunjavanja ili će se ispunjavanje upitnika provesti klasičnim načinom u kojem anketar čita pitanja i odgovore.[13]

[13] Pretpostavljalo se da će mlađi ispitanici biti upoznatiji s radom na tabletu i stoga moći sami ispuniti anketni upitnik, dok će kod starijih ispitanika to biti teže ostvariti. Anketari su instruirani da prate rad ispitanika koji su se odlučili za samoispunjavanje. Anketar je bio prisutan u istoj prostoriji tijekom samoispunjavanja ankete za eventualnu dodatnu pomoć. Kod ispitanika koji su tražili dodatnu pomoć, npr. kako prijeći na sljedeće pitanje i slično, anketar je u dogovoru s njima preuzeo tablet i nastavio ispunjavanje anketnog upitnika klasičnim načinom. Tijekom terenske kontrole pokazalo se da su ispitanici u dobi do 50 godina uglavnom sami ispunjavali upitnik, dok su oni stariji od 50 godina uglavnom odgovarali na pitanja anketara klasičnim putem. Dakle, moguće je zaključiti kako je populacija ovog rada svoj anketni upitnik velikom većinom ispunjavala samostalno na tabletu uz prisustvo anketara.

Trajanje ispunjavanja upitnika prethodno je testirano i procijenjeno na prosječno trajanje od 36 minuta.[14]

Prije početka terenskog istraživanja dobiveno je pozitivno mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (08-2022/2023) koje se nalazi u poglavlju *11. Prilozi* na kraju rada. Prije početka ispunjavanja anketnog upitnika ispitanici su bili upoznati s temeljnim ciljem i svrhom istraživanja. Nadalje, bili su obaviješteni o tome da je njihovo sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno, a rezultati anonimni. Osim toga, istaknuto je da će se podaci koristiti isključivo u znanstvene svrhe (izrada doktorskog rada i znanstvenih radova). Iako se od ispitanika tražilo da ispune cijeli anketni upitnik, postojala je mogućnost da u bilo kojem trenutku ne odgovore na neko pitanje ako to ne žele, odnosno u potpunosti odustanu od sudjelovanja u istraživanju.

5.5.2. Planirani uzorak

Istraživanu populaciju u ovom radu čine stanovnici ruralnih naselja Hrvatske (naselja s manje od 2.000 stanovnika koja su u sklopu općina)[15] dobne skupine od 18 do 34 godine. S obzirom na to da dostupni demografski podaci nisu u potpunosti usporedivi s istaknutim pokazateljima demografske strukture populacije istraživanja, veličina populacije procijenjena je na temelju niže navedenih podataka. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine u 428 hrvatskih općina živi 236.099 osoba u dobnoj skupini od 15 do 34 godine života (Državni zavod za statistiku, 2021). Na temelju te procjene, određeno je da je uz 95% pouzdanosti i maksimalnu pogrešku uzorka ±5% potrebna veličina uzorka iznosi N=384.

S obzirom na to da je prema podacima Državnog zavoda za statistika (2021) nemoguće razlučiti osobe s navršenih 18 i 19 godina iz prve dobne skupine 15 do 19 godina odlučili smo se u procjenu istraživane populacije uključiti i one osobe s 15 do 17 navršenih godina time zapravo povećavajući veličinu istraživane populacije. Također, istraživana je populacija dodatno povećana jer uključuje sva naselja u općinama bez obzira na broj stanovnika (dakle uključena su i ruralna/mješovita naselja s više od 2.000 stanovnika), kao i naselja u sklopu općina na hrvatskim otocima. Zbog toga

[14] Anketiranje su provodili anketari koji su prethodno (za potrebe drugih projekata) instruirani za rad na istraživanjima koja uključuju ruralnu populaciju. Dodatno, prije provedbe istraživanja anketari su dobili detaljno podučavanje o specifičnostima projekta koje je uključivalo opće informacije o projektu i prolaženje kroz sva pitanja anketnog upitnika.

[15] Kao i u slučaju kvalitativnog istraživanja planirani uzorak nije uključivao ruralna naselja na hrvatskim otocima.

što je istraživana populacija zapravo manja od ranije predstavljene smatramo kako planirani uzorak od N=350 (maksimalna pogreška uzorka ±5,23%) valjano reprezentira populaciju mladih iz hrvatskih ruralnih područja ovog rada.

Konstrukciju uzorka izvršila je istraživačka agencija Hendal. Uzorak korišten u radu dio je ukupno reprezentativnog uzorka punoljetnih osoba (18 godina i više) oba spola sa stalnim prebivalištem u ruralnim naseljima Hrvatske (naselja veličine do 2.000 stanovnika u sklopu općina) koji je nastao za svrhe šireg kvantitativnog istraživanja znanstveno-istraživačkog projekta „SECRURAL“ u sklopu kojeg je izrađen ovaj rad. U istraživanju je korišten dvoetapni stratificirani uzorak s obzirom na regiju, dob ispitanika te razvojnu skupinu jedinice lokalne samouprave u kojoj se nalazi ispitivano ruralno naselje. Finalni uzorak je sačinjavao N=1000 ispitanika.[16] Zbog uključivanja 350 ispitanika dobne skupine 18-34 godine za potrebe ovog rada, ukupni uzorak je podijeljen na sljedeći način: 831 ispitanik u osnovnom reprezentativnom uzorku ruralnih naselja Hrvatske te 169 ispitanika u dodatnom (engl. *boost*) uzorku koji je uključivao isključivo mlade iz ruralnih naselja Hrvatske (18-34 godine).

5.5.3. Ostvareni uzorak

Ukupni ostvareni uzorak u istraživanju ovog doktorskog rada (N=351) nastao tako da je iz reprezentativnog uzorka uzet ukupno 181 ispitanik dobne skupine od 18-34 godine te je tome nadodano 170 ispitanika iste dobne skupine u sklopu dodatnog uzorkovanja.[17]

Tablica 5 prikazuje osnovna individualna obilježja ostvarenog uzorka.

Tablica 5. Osnovna individualna obilježja ostvarenog uzorka (N=351)

Individualna karakteristika	**Kategorija**	**f**	**%**
Spol	Muški	178	51%
	Ženski	173	49%
Dobne skupine	18-24	117	33%
	25-34	234	67%
Regija	Zagrebačka županija	33	9%
	Slavonija	81	23%
	Dalmacija	59	17%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	42	12%
	Sjeverozapadna Hrvatska	105	30%
	Lika, Banija i Kordun	31	9%

[16] Odabir startnih točaka napravljen je slučajnim odabirom te je u istraživanje uključeno 100 startnih točaka.
[17] Uzorak nije ponderiran. Na kraju ostvareni uzorak ima jednog ispitanika više od planiranog (N=351 umjesto N=350).

Razvojna skupina Jedinice lokalne samouprave (JLS)	1-4	211	60%
	5-8	140	40%
Najviši završeni stupanj obrazovanja	Nezavršena osnovna škola	2	1%
	Završena osnovna škola	11	3%
	Srednja škola – jednogodišnja, dvogodišnja ili trogodišnja	87	25%
	Četverogodišnja srednja škola (strukovna ili gimnazija)	182	52%
	Viša škola (VŠS) ili preddiplomski studij (BA)	28	8%
	Fakultet ili diplomski studij (MA)	36	10%
	Magisterij znanosti, doktorat znanosti	4	1%
	NZ/BO	1	0%
Radni status	Plaćeni posao (samozaposlen/a ili kod poslodavca)	241	69%
	Rad na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu	5	1%
	Briga o kućanstvu puno radno vrijeme (briga o kući/djeci/starijima)	8	2%
	Nezaposleni	30	9%
	U obrazovanju	63	18%
	Ne rade zbog dugotrajne bolesti/invalidnosti	4	1%
Tip kućanstva	Samačko	18	5%
	Bračni/partnerski par bez djece	20	6%
	Bračni/partnerski par s djecom	124	35%
	Više generacija zajedno	189	54%
Bračni status	Neoženjeni/neudate	165	47%
	U braku	148	42%
	U izvanbračnoj zajednici/životnom partnerstvu s partnerom/icom	28	8%
	Rastavljeni	8	2%
	Udovci/ice	2	1%

U realiziranom uzorku gotovo su podjednako zastupljeni muškarci i žene. Što se dobnih skupina tiče, prevladavaju ispitanici iz starije dobne skupine od 25 do 34 godine starosti u odnosu na ispitanike iz mlađe dobne skupine od 18 do 24 godine starosti. Najveći broj ispitanika dolazi iz Sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije, a najmanji iz Zagrebačke županije te Like, Banije i Korduna. Prevladavaju ispitanici iz ispodprosječno razvijenih jedinica lokalne samouprave (razvojne skupine 1-4) u odnosu na ispitanike iz iznadprosječno razvijenih jedinica lokalne samouprave (razvojne skupine 5-8).

S obzirom na najviši završeni stupanj obrazovanja, preko 3/4 ispitanika završilo je trogodišnje ili četverogodišnje srednje obrazovanje dok nešto manje od 1/5 ima završeno više ili visoko obrazovanje dok samo 4% ispitanika ima nezavršeno ili završeno osnovno obrazovanje. Što se

radnog statusa tiče, najveći udio ispitanika, preko 2/3, je zaposleno, odnosno imaju plaćeni posao kod poslodavca ili su samozaposleni, zatim slijedi gotovo 1/5 ispitanika koja se još uvijek obrazuje, dok je manje od 1/10 ispitanika nezaposleno. Nadalje, najveći udio ispitanika, preko polovice njih, živi u višegeneracijskom kućanstvu, zatim slijede ispitanici koji žive s partnerima i djecom pa ispitanici koji žive sami sa svojim partnerima, dok je najmanje samačkih kućanstava. Konačno, gotovo polovica ispitanika i ispitanica su neoženjeni/neudate, a zatim slijede oni u braku (42%), dok ih samo 8% živi u izvanbračnom partnerstvu.

5.5.4. Sadržaj i struktura anketnog upitnika

Anketni upitnik je konstruiran na temelju pregleda postojeće literature, kao i na temelju saznanja dobivenih u sklopu kvalitativnog istraživanja mladih iz ruralnih područja i preliminarne kvantitativne analize postojećih podataka. Također, ovdje korišteni anketni upitnik dio je većeg i opširnijeg anketnog upitnika koji je nastao u sklopu projekta „SECRURAL“.

Anketni upitnik sastojao se od ukupno četiri tematske cjeline: 1. uvodna sociodemografska pitanja; 2. pitanja i čestice iz konceptualno-operacionalne razrade kvalitete života (istovremeno se ispitivala objektivna i subjektivna dimenzija kvalitete života); 3. pitanja i čestice iz konceptualno-operacionalne razrade društvene integracije; i 4. pitanja iz konceptualno-operacionalne razrade namjere ostanka. Na samom početku anketnog upitnika ispitanicima je predstavljen informirani pristanak u kojem su jasno iznesene sve ključne informacije o provedbi istraživanja (cilj i svrha istraživanja, dužina trajanja ispunjavanja upitnika, informacije o sudjelovanju i etičkim standardima). Dio anketnog upitnika koji se odnosio na teme uključene u ovaj rad sastojao se od ukupno 37 pitanja, odnosno 167 varijabli.

5.5.5. Mjerni instrumenti

Prvo ćemo predstaviti mjerne instrumente koji se odnose na koncept kvalitete života mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Iako je ranije predstavljena konceptualizacija kvalitete života najvećim dijelom slijedila onu Eurostata (2017), tematski smo određene čestice i indikatore subjektivne kvalitete života povezali zajedno. Tako je ukupno konstruirano sedam različitih mjernih instrumenata subjektivne kvalitete života, a to su: 1. zadovoljstvo cjelokupnim životom; 2. zadovoljstvo stambenim prostorom; 3. zadovoljstvo infrastrukturom stambenog prostora; 4. zadovoljstvo upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava; 5. zadovoljstvo okolišem; 6.

zadovoljstvo sadržajima i uslugama; i 7. zadovoljstvo prometnom infrastrukturom i povezanošću. Uz subjektivnu kvalitetu života ispitana je i objektivna dimenzija kvalitete života putem sljedećih indikatora: 1. mjesečna primanja kućanstva po ukućanu; 2. ekonomska sigurnost; 3. veličina stambenog prostora po ukućanu; 4. osobno posjedovanje nekretnine; 5. radni status i sektor zaposlenja; 6. samoprocijenjeno zdravlje; 7. stupanj obrazovanja; 8. način provođenja slobodnog vremena i članstvo u organizacijama; i 9. bračni status.

Zadovoljstvo cjelokupnim životom mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na*) s 12 čestica koje se odnose na različite aspekte zadovoljstva vlastitim životom,[18] a okupljaju sadržaje iz ukupno sedam pretpostavljenih domena Eurostatove (2017) konceptualizacije kvalitete života. Tih 12 čestica odnosilo se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo vlastitim životom općenito; zadovoljstvo životom u mjestu stanovanja; zadovoljstvo fizičkim zdravljem; zadovoljstvo mentalnim/psihičkim zdravljem; zadovoljstvo bračnim statusom; zadovoljstvo stečenim stupnjem obrazovanja; zadovoljstvo financijskom situacijom vlastitog kućanstva; zadovoljstvo radnim statusom; zadovoljstvo međuljudskim odnosima u mjestu; zadovoljstvo količinom slobodnog vremena; zadovoljstvo načinima ispunjavanja slobodnog vremena; i osjećaj sigurnosti u mjestu.[19] Za analizu dimenzionalnosti *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom* korištena je analiza glavnih komponenata.[20] U bazičnoj soluciji zadržane su tri komponente koje zajedno tumače 56,10%

[18] Jedna čestica koja se odnosila na zadovoljstvo prilikama za zaposlenje je isključena iz finalne verzije skale jer je njenim isključivanjem bilo moguće povećati pouzdanost konačne *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom*.

[19] Osjećaj sigurnosti je jedina čestica koja nije mjerena procjenom zadovoljstva već se ispitivalo u kojoj mjeri tvrdnja *Osjećam se sigurno u svom mjestu.* opisuje same ispitanike. Skala procjene je sljedeća: *1-Uopće me ne opisuje; 2-Uglavnom me ne opisuje; 3-Niti me opisuje, niti me ne opisuje; 4-Uglavnom me opisuje; 5-U potpunosti me opisuje*.

[20] Za ispitivanje analize dimenzionalnosti svih konstruiranih skala korištena je analiza glavnih komponenata (engl. *Principal Component Analysis – PCA*) uz Guttman-Kaiserov (GK) kriterij kao metodu zaustavljanja ekstrakcije komponenti, odnosno kao statistički značajne latentne dimenzije zadržane su one sa svojstvenom vrijednošću jednakom ili većom od 1. S obzirom na teorijski pretpostavljenu međusobnu povezanost različitih dimenzija kvalitete života, odnosno društvene integracije, korištena je tzv. direktna oblimin transformacija bazične solucije koja omogućuje korelaciju ekstrahiranih komponenti. Kao pretpostavke za primjerenost provedbe analize glavnih komponenata analizirani su Bartlettov test sfericiteta koji testira hipotezu da je matrica korelacija jednaka matrici identiteta (analiza je primjerena ako se ova hipoteza odbaci) te Kaiser-Meyer-Olkinovu mjeru adekvatnosti uzorkovanja (KMO koeficijent) za provjeru primjerenosti korelacijske matrice za provođenje analize, a za kojeg je poželjno da bude što veći, ali svakako veći od 0,5 (Hair i sur., 2014: 102). Tijekom analize dimenzionalnosti, ako je to bilo potrebno, proveden je postupak tzv. „čišćenja" faktorske solucije, tj. postupak donošenja odluka o tome koje čestice treba isključiti iz skale. U tu svrhu provjeravano je postojanje komponente specificiteta (komponenta koju u najvećoj mjeri saturira samo jedna varijabla), kao i provjera pouzdanosti čime smo htjeli uvidjeti je li isključivanjem određene čestice moguće povećati pouzdanost konačne skale.

ukupne varijance instrumenta. Pri oblimin transformaciji, prva je komponenta okupila pet čestica koje se odnose na zadovoljstvo mentalnim i fizičkim zdravljem, vlastitim životom općenito, bračnim statusom i načinima ispunjavanja slobodnog vremena, druga je komponenta okupila četiri čestice koje se odnose na zadovoljstvo financijskom situacijom, ravnotežom između poslovnog i privatnog života, zaposlenjem i završenim stupnjem obrazovanja, a treća je komponenta okupila tri čestice koje se odnose na zadovoljstvo životom u mjestu, osjećaj fizičke sigurnosti i zadovoljstvo međuljudskim odnosima. Unatoč trima dobivenim komponentama, osvrnuvši se na Carminesove i Zellerove (1979) kriterije jednodimenzionalnosti,[21] *Skala zadovoljstva cjelokupnim životom* se može smatrati jednodimenzionalnim mjernim instrumentom. Prvo, prva ekstrahirana komponenta u bazičnoj soluciji objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (gotovo 40% ukupne varijance instrumenta, odnosno 38,86%). Drugo, sljedeće komponente, uz njihovo postupno smanjivanje, objašnjavaju približno jednake proporcije preostale varijance (8,69% i 8,55%). Treće, sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvoj komponenti (od 0,422 do 0,722). Četvrto, sve čestice imaju veće saturacije na prvoj komponenti nego na komponentama koje slijede. Konačno, komponente imaju i relativno visoku međusobnu povezanost (r_{12}=0,373; r_{13}=0,426; r_{23}=0,338). Nadalje, uvrštavanjem zadržanih 12 čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,850 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala zadovoljstva cjelokupnim životom* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva cjelokupnim životom ispitanika.

Zadovoljstvo stambenim prostorom mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na*) sa šest čestica koje se odnose na uvjete stanovanja, a okupljaju sadržaje iz domene materijalni životni uvjeti (Eurostat, 2017). Tih šest čestica odnosilo se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo kvalitetom gradnje, veličinom, izgledom, lokacijom i unutrašnjim uređenjem stambenog prostora te veličinom okućnice. U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 61,74% ukupne varijance instrumenta. Nadalje,

[21] Carmines i Zeller (1979: 60-61) ističu četiri kriterija jednodimenzionalnosti: 1. prva ekstrahirana komponenta objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta; 2. sljedeće ekstrahirane komponente, uz njihovo postupno smanjivanje, objašnjavaju približno jednake proporcije preostale varijance; 3. sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvu ekstrahiranu komponentu u bazičnoj soluciji; i 4. sve čestice u bazičnoj soluciji imaju veće saturacije na prvoj ekstrahiranoj komponenti nego na komponentama koje slijede.

uvrštavanjem svih čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,873 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala zadovoljstva stambenim prostorom* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva stambenim prostorom u kojem ispitanici žive.

Zadovoljstvo infrastrukturom stambenog prostora mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na; 6-Ove infrastrukture nema*) s osam čestica koje se odnose na infrastrukturnu opremljenost stambenog prostora.[22] Tih osam čestica odnosilo se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo opskrbom tekućom (pitkom) vodom, električnom energijom i plinom, sustavom kanalizacije, komunalnom infrastrukturom, kvalitetom fiksne telefonske linije i kućne internetske veze te pokrivenošću mobilnom telefonskom mrežom. U bazičnoj soluciji zadržane su dvije komponente koje zajedno tumače 59,69% ukupne varijance instrumenta. Pri oblimin transformaciji, prva je komponenta okupila 6 čestica koje se odnose na infrastrukturu stambenog prostora koja je velikoj većini ispitanika dostupna (električna energija, komunalna infrastruktura, mobilna internetska veza, pitka voda, kućna telefonska mreža, fiksna telefonska linija), dok je druga komponenta okupila 2 čestice koje se odnose na infrastrukturne elemente koji ima slabiju dostupnost (sustav kanalizacije i opskrba plinom). Unatoč dvjema dobivenim komponentama, osvrnuvši se na Carminesove i Zellerove (1979) kriterije jednodimenzionalnosti, *Skala zadovoljstva infrastrukturom stambenog prostora* se može smatrati jednodimenzionalnim mjernim instrumentom. Prvo, prva ekstrahirana komponenta u bazičnoj soluciji objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (preko 40% ukupne varijance instrumenta, odnosno 46,17%). Drugo, sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvoj komponenti (od 0,544 do 0,760). Treće, gotovo sve čestice (osim dvije) imaju veće saturacije na prvoj komponenti nego na komponenti koja slijedi. Konačno, komponente imaju relativno visoku međusobnu povezanost (r=0,370). Nadalje, uvrštavanjem ovih osam čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,816 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala zadovoljstva infrastrukturom stambenog*

[22] Za potrebe izrade ovog mjernog instrumenta s ciljem izbjegavanja velikog broja nedostajućih (engl. *missing*) vrijednosti onim ispitanicima koji su označili odgovor *6-Ove infrastrukture nema* dodijeljena vrijednost *1-Izrazito sam nezadovoljan/a*.

prostora pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva infrastrukturom stambenog prostora u kojem ispitanici žive.

Zadovoljstvo upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na*) s četiri čestice koje okupljaju sadržaje iz domene upravljanja i poštivanja osnovnih prava (Eurostat, 2017). Te četiri čestice odnosile su se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo radom lokalne samouprave i države, zadovoljstvo vlastitom mogućnošću uključenja u aktivnosti lokalne samouprave i zadovoljstvo brigom lokalne samouprave o mještanima. U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 64,79% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem svih čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,815 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Zadovoljstvo upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva radom upravljačkih struktura i poštivanja osnovnih ljudskih prava.

Zadovoljstvo okolišem mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na*) sa šest čestica koje se odnose na zadovoljstvo kvalitetom fizičkog prostora mjesta u kojem ispitanici žive te prirodnog okoliša koji ga okružuje, a okupljaju sadržaje iz domene okoliša (Eurostat, 2017). Tih šest čestica odnosilo se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo čistoćom i održavanjem javnog prostora i prirodnog okoliša, zadovoljstvo kvalitetom zraka, vode i tla te zadovoljstvo održavanjem privatnih i javnih građevina. U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 58,71% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem ovih šest čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,858 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala zadovoljstva okolišem* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva čistoćom i kvalitetom privatnih i javnih građevina te prirodnog okoliša.

Zadovoljstvo sadržajima i uslugama mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na; 6-Ove usluge i/ili sadržaja nema u mjestu ili bližoj okolici (do 10 km)*) s 15 čestica koje se odnose na dostupnost i kvalitetu sadržaja i usluga u mjestu u kojem ispitanici žive ili u bližoj okolici (do 10 km).[23] Tih 15 čestica odnosilo se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo opskrbom kvalitetom trgovina mješovitom robom, specijaliziranih trgovina, ugostiteljskih objekata, odgojno-obrazovnih objekata, objekata primarne zdravstvene zaštite, ljekarni, doma za starije i nemoćne, crkve, pošte, banke i/ili bankomata, benzinske postaje, sportskih i rekreacijskih objekata, dječjih igrališta, kulturnih objekata i sadržaja te parkova i javnih površina za druženje. U bazičnoj soluciji zadržane su tri komponente koje zajedno tumače 59,51% ukupne varijance instrumenta. Pri oblimin transformaciji, prva je komponenta okupila osam čestica koje se odnose na osnovne sadržaje i usluge (ljekarna, trgovine mješovitom robom, objekti primarne zdravstvene zaštite, pošta, benzinska postaja, banka i/ili bankomat, odgojno-obrazovani objekti te crkva), zatim je druga komponenta okupila pet čestica koje se odnose na specijalizirane sadržaje i usluge (kulturni objekti i sadržaji, specijalizirane trgovine, dom za starije i nemoćne, sportski i rekreacijski objekti te ugostiteljski objekti), dok je treća komponenta okupila dvije čestice koje se odnose na javne sadržaje za druženje (parkovi i javne površine za druženje te dječja igrališta). Unatoč trima dobivenim komponentama, osvrnuvši se na Carminesove i Zellerove (1979) kriterije jednodimenzionalnosti, *Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama* se može smatrati jednodimenzionalnim mjernim instrumentom. Prvo, prva ekstrahirana komponenta u bazičnoj soluciji objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (preko 40% ukupne varijance instrumenta, odnosno 45,21%). Drugo, sljedeće komponente, uz njihovo postupno smanjivanje, objašnjavaju približno jednake proporcije preostale varijance (8,00% i 7,03%). Treće, sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvoj komponenti (od 0,522 do 0,761). Četvrto, sve čestice imaju veće saturacije na prvoj komponenti nego na komponentama koje slijede. Konačno, komponente imaju relativno visoku međusobnu povezanost (r_{12}=0,476; r_{13}=0,401; r_{23}=0,303). Nadalje, uvrštavanjem 15 čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,911 što označava izvrsnu pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama* pouzdano mjeri jedan

[23] Za potrebe izrade ovog mjernog instrumenta s ciljem izbjegavanja velikog broja nedostajućih (engl. *missing*) vrijednosti onim ispitanicima koji su označili odgovor *6-Ove usluge i/ili sadržaja nema u mjestu ili bližoj okolici (do 10 km)* dodijeljena vrijednost *1-Izrazito sam nezadovoljan/a*.

predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva kvalitetom različitih sadržaja i usluga mjesta (i bliže okolice) u kojem ispitanici žive.

Zadovoljstvo prometnom infrastrukturom i povezanošću mjereno je procjenom zadovoljstva (*1-Izrazito sam zadovoljan/na; 2-Uglavnom sam nezadovoljan/na; 3-Niti sam zadovoljan/na, niti nisam; 4-Uglavnom sam zadovoljan/na; 5-Izrazito sam zadovoljan/na*) sa šest čestica koje se odnose na kvalitetu prometne infrastrukture i povezanosti te kvalitetu i dostupnost javnog prijevoza. Tih šest čestica odnosilo se na sljedeće sadržaje: zadovoljstvo kvalitetom cesta, javne rasvjete, nogostupa i javnog prijevoza, zadovoljstvo dostupnošću javnog prijevoza i zadovoljstvo prometnom povezanošću s gradskim središtem županije. U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 52,53% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem ovih šest čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,818 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zadovoljstva kvalitetom i dostupnošću prometne infrastrukture.

Kao što je ranije i navedeno, uz subjektivnu kvalitetu života, ispitivana je i objektivna dimenzija kvalitete života putem devet indikatora koje ćemo ukratko predstaviti u nastavku. Mjesečna primanja po ukućanu su objektivni pokazatelj domene materijalni uvjeti života, a predstavlja ukupan iznos prosječnih mjesečnih neto primanja kućanstva podijeljen s brojem ukućana u tome kućanstvu. Sljedeći objektivni pokazatelj je veličina stambenog prostora po ukućanu koja također pripada u domenu materijalnih životnih uvjeta, a predstavlja ukupnu veličinu kuće ili stana izražene u m^2 podijeljenu s brojem ukućana u toj kući ili stanu. Osobno posjedovanje nekretnine je objektivni pokazatelj prema kojem su ispitanici kategorizirani u dvije kategorije: 1. osobno posjedovanje nekretnine (*2-Nasljedstvo kuće/stana od roditelja ili rodbine*; *3-Kupio/la sam ili izgradio/la kuću/stan*) te 2. osobno neposjedovanje nekretnine (1-*Stanujem u kući/stanu svojih roditelja*; *4-Iznajmljujem kuću/stan*). Nadalje, ekonomska sigurnost je objektivni pokazatelj zadovoljenja osobnih životnih potreba prema kojem ispitanici uzevši u obzir ukupne prihode njihovog kućanstva procjenjuju može li njihovo kućanstvo zadovoljiti osnovne životne potrebe svih ukućana (*1-Uopće ne može; 2-Uglavnom ne može; 3-Kako koji mjesec; 4-Uglavnom može; 5-U potpunosti može*). Dodatno, zbog potreba daljnjih analiza rekodirali smo pokazatelj ekonomske

sigurnosti u pokazatelj s dvije kategorije (*1-Ekonomski nesigurni; 2-Ekonomski sigurni*).[24] Sljedeći objektivni pokazatelji su radni status i sektor zaposlenja koji pripadaju u domenu radne djelatnosti gdje radni status predstavlja trenutno zaposlenje ispitanika (*1-Plaćeni posao (samozaposleni ili kod poslodavca); 2-Rad na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu; 3-Briga o kućanstvu puno radno vrijeme (briga o kući/djeci/starijima); 4-Nezaposleni; 5-U obrazovanju; 6-Ne rade zbog dugotrajne bolesti/invalidnosti*), a sektor zaposlenja vrstu sektora u kojem su radno aktivni ispitanici zaposleni (*1-Primarna djelatnost; 2-Sekundarna djelatnost; 3-Tercijarna djelatnost; 4-Javne službe*). Dodatno, zbog potreba daljnjih analiza rekodirali smo pokazatelj radnog statusa u pokazatelj s dvije kategorije (*1-Radno aktivni; 2-Radno neaktivni*).[25] Nadalje, samoprocijenjeno zdravlje je objektivni pokazatelj domene zdravlja, a predstavlja procjenu vlastitog zdravlja od strane samih ispitanika (*1-Izrazito loše; 2-Loše; 3-Ni dobro ni loše; 4-Dobro; 5-Izrazito dobro*). Dodatno, zbog potreba daljnjih analiza rekodirali smo pokazatelj samoprocijenjenog zdravlja u pokazatelj s dvije kategorije (*1-Loša samoprocjena; 2-Dobra samoprocjena*).[26] Sljedeći pokazatelj je stupanj obrazovanja ispitanika koji je objektivni pokazatelj domene obrazovanja, a predstavlja do sada najviši završeni stupanj obrazovanja ispitanika (*1-Nezavršena osnovna škola; 2-Završena osnovna škola: 3-Srednja škola – jednogodišnja, dvogodišnja ili trogodišnja; 4-Četverogodišnja srednja škola (strukovna ili gimnazija); 5-Viša škola (VŠS) ili preddiplomski studij (BA); 6-Fakultet ili diplomski studij (MA); 7-Magisterij znanosti, doktorat znanosti; 8-Ne znaju/bez odgovora*). Dodatno, zbog potreba daljnjih analiza rekodirali smo pokazatelj stupnja obrazovanja u dihotomni/binarni pokazatelj (*1-Završeno srednje obrazovanje ili niže*; *2-Završeno više ili visoko obrazovanje*).[27] Nadalje, način provođenja slobodnog vremena i članstvo u organizacijama su objektivni pokazatelji domene slobodnog vremena i društvenih interakcija gdje je način provođenja

[24] Kategorija *1-Ekonomski nesigurni* sastoji se od sljedećih kategorija: *1-Uopće ne može*; *2-Uglavnom ne može*; *3-Kako koji mjesec*. Kategorija *2-Ekonomski sigurni* sastoji se od sljedećih kategorija: *4-Uglavnom može; 5-U potpunosti može*.

[25] Kategorija *1-Radno aktivni* sastoji se od sljedećih kategorija: *1-Plaćeni posao (samozaposleni ili kod poslodavca)* te *2-Rad na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu*. Kategorija *2-Radno neaktivni* sastoji se od sljedećih kategorija: *3-Briga o kućanstvu puno radno vrijeme (briga o kući/djeci/starijima), 4-Nezaposleni*, *5-U obrazovanju* i *6-Ne rade zbog dugotrajne bolesti/invalidnosti*.

[26] Kategorija *1-Loša samoprocjena* sastoji se od sljedećih kategorija: *1-Izrazito loše*; *2-Loše*; *3-Ni dobro ni loše*. Kategorija *2-Dobra samoprocjena* sastoji se od sljedećih kategorija: *4-Dobro*; *5-Izrazito dobro*.

[27] Kategorija *1-Završeno srednje obrazovanje ili niže* sastoji se od sljedećih kategorija: *1-Nezavršena osnovna škola*, *2-Završena osnovna škola*, *3-Srednja škola – jednogodišnja, dvogodišnja ili trogodišnja* i *4-Četverogodišnja srednja škola (strukovna ili gimnazija).* Kategorija *2-Završeno više ili visoko obrazovanje* sastoji se od sljedećih kategorija: *5-Viša škola (VŠS) ili preddiplomski studij (BA)*, *6-Fakultet ili diplomski studij (MA)* i *7-Magisterij znanosti, doktorat znanosti*,

slobodnog vremena procjena učestalosti različitih aktivnosti kojima ispitanici potencijalno mogu ispunjavati svoje slobodno vrijeme (*1-Nikada; 2-Rijetko; 3-Ponekad; 4-Često; 5-Uvijek; 9-Ne želim odgovoriti*), dok članstvo u organizacijama označava članstvo ispitanika u različitim društvenim organizacijama (*1-Da; 2-Ne; 3-Ne želim odgovoriti*). Konačno, bračni status je objektivni pokazatelj koji pripada u domenu ljubavnog života, a predstavlja trenutni bračni status ispitanika (*1-Neoženjeni/neudate; 2-U braku; 3-U izvanbračnoj zajednici/životnom partnerstvu s partnerom/icom; 4-Rastavljeni; 5-Udovci/ice*). Dodatno, zbog potreba daljnjih analiza rekodirali smo pokazatelj bračnog statusa u dihotomni/binarni pokazatelj (*1-Nisu u ljubavnoj/partnerskoj vezi; 2-Jesu u ljubavnoj/partnerskoj vezi*).[28]

U nastavku ćemo predstaviti mjerne instrumente koji se odnose na koncept društvene integracije mladih u ruralnim područjima. Konstrukcija i evaluacija različitih domena društvene integracije gotovo je u potpunosti slijedila ranije predstavljenu konceptualizaciju Dragolova i suradnika (2013) koju smatramo najobuhvatnijom konceptualizacijom ovog fenomena. Tako je ukupno konstruirano osam različitih mjernih instrumenata društvene integracije, a to su: 1. društvene mreže; 2. povjerenje u druge ljude; 3. prihvaćanje različitosti; 4. ruralna identifikacija; 5. povjerenje u institucije; 6. solidarnost i spremnost na pomoć; 7. interes/zanimanje za politiku; i 8. politička participacija. Uz ovih osam mjernih instrumenata za potrebe daljnjih analiza koristit će se još dva pokazatelja koji će poslužiti kao zamjenski (engl. *proxy*) pokazatelji koji predstavljaju poddomene percepcije pravednosti i poštivanja društvenih pravila koje su zbog loših metrijskih karakteristika (zbog višedimenzionalnosti na malom broju čestica i niske pouzdanosti) isključene iz daljnjih analiza. Pokazatelj za poddomenu percepcije pravednosti je čestica *U Hrvatskoj svi ljudi imaju iste šanse da ostvare svoje želje i ciljeve*, dok je pokazatelj za poddomenu poštivanje društvenih pravila čestica *Kada se vozim automobilom uvijek stanem ljudima koji žele prijeći cestu preko pješačkog prijelaza*.

Poddomena društvenih mreža ispitivana je putem triju indikatora, a to su učestalost druženja, podrška i/ili pomoć od drugih i društvena izoliranost. Učestalost druženja mjerena je procjenom učestalosti sastajanja u svrhu druženja i provođenja zajedničkog vremena s članovima šire obitelji s kojima ispitanici ne žive, s prijateljima, s kolegama s posla/škole/fakulteta izvan radnog

[28] Kategorija *1-Nisu u ljubavnoj/partnerskoj vezi* sastoji se od sljedećih kategorija: *1-Neoženjeni/neudate*, *4-Rastavljeni* i *5-Udovci/ice*. Kategorija *2-Jesu u ljubavnoj/partnerskoj vezi* sastoji se od sljedećih kategorija: *2-U braku* i *3-U izvanbračnoj zajednici/životnom partnerstvu s partnerom/icom*.

vremena/nastave te sa susjedima/sumještanima (*1-Nikada ili gotovo nikada; 2-Jednom ili više puta godišnje; 3-Jednom ili više puta mjesečno; 4-Jednom ili više puta tjedno; 5-Svaki dan ili gotovo svaki dan*). Podrška i/ili pomoć od drugih je mjerena procjenom očekivanja podrške i/ili pomoći od drugih kao što su obitelj, prijatelji te susjedi/sumještani (*1-Uopće ne mogu; 2-Uglavnom ne mogu; 3-Nekad mogu, nekad ne mogu; 4-Uglavnom mogu; 5-Uvijek mogu*). Konačno, društvena izoliranost je mjerena procjenom slaganja učestalosti osjećaja usamljenosti i/ili izoliranosti u posljednje vrijeme (*1-Nikada; 2-Rijetko; 3-Povremeno; 4-Često; 5-Stalno*). Za analizu dimenzionalnosti *Skale društvenih mreža* korištena je analiza glavnih komponenata. U konačnoj bazičnoj soluciji[29] zadržane su dvije komponente koje zajedno tumače 60,19% ukupne varijance instrumenta. Pri oblimin transformaciji, prva je komponenta okupila četiri čestice koje se odnose na šire društvene mreže (učestalost druženja s prijateljima, susjedima i kolegama te podrška i pomoć od susjeda), dok je druga komponenta okupila tri čestice koje se odnose na uže društvene mreže (podrška i pomoć obitelji i prijatelja te društvena izoliranost[30]). Unatoč dvjema dobivenim komponentama, osvrnuvši se na Carminesove i Zellerove (1979) kriterije jednodimenzionalnosti, *Skala društvenih mreža* se može smatrati jednodimenzionalnim mjernim instrumentom. Prvo, prva ekstrahirana komponenta u bazičnoj soluciji objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (preko 40% ukupne varijance instrumenta, odnosno 42,80%). Drugo, sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvoj komponenti (od 0,437 do 0,759). Treće, sve čestice (osim jedne) imaju veće saturacije na prvoj komponenti nego na komponenti koja slijedi. Konačno, komponente imaju relativno visoku međusobnu povezanost (r=0,320). Nadalje, uvrštavanjem sedam čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,760 što označava dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala društvenih mreža* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj razvijenosti društvenih mreža ispitanika.

Nadalje, povjerenje u druge ljude mjereno je procjenom slaganja (*1-Uopće se ne slažem; 2-Uglavnom sam ne slažem; 3-Niti se slažem, niti se ne slažem; 4-Uglavnom se slažem; 5-U potpunosti se slažem*) s tri čestice koje se odnose na generalizirano povjerenje u druge ljude koji žive u mjestu stanovanja ispitanika (*Ljudima koji žive u mojem mjestu može se vjerovati; Ljudi koji*

[29] Jedna čestica koja se odnosila na učestalost druženja s članovima šire obitelji s kojima ispitanici ne žive je isključena iz konačne inačice skale jer je njenim isključivanjem bilo moguće povećati pouzdanost *Skale društvenih mreža*.
[30] Čestica koja mjeri društvenu izoliranost je rekodirana kako bi viša razina procjene iskazivala manju razinu društvene izoliranosti, odnosno veću društvenu uključenost u konačnoj inačici skale.

žive u mojem mjestu trude se biti pošteni prema drugim sumještanima.; Ljudi koji žive u mojem mjestu spremni su pomoći svojim sumještanima.). U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 72,82% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem ove tri čestice u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,813 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala povjerenja u ljude* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj povjerenja ispitanika u druge ljude koji žive u njihovom mjestu.

Prihvaćanje različitosti mjereno je procjenom socijalne distance tako da su ispitanici procjenjivali bi li im smetalo (*1-Uopće me ne bi smetalo; 2-Malo bi me smetalo; 3-Jako bi me smetalo*) da za prve susjede imaju pripadnike drugačijeg etniciteta, vjerskog ili političkog opredjeljenja i seksualne orijentacije (primjer čestice: *Pripadnike nacionalnih manjina u Hrvatskoj.*). U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 66,31% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem ovih osam čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,922 što označava izvrsnu pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala prihvaćanja različitosti* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj prihvaćanja pripadnika drugačijeg etniciteta, vjerskog ili političkog opredjeljenja i seksualne orijentacije kao prvih susjeda od strane ispitanika.[31]

Nadalje, ruralna identifikacija mjerena je procjenom važnosti (*1-Potpuno mi je nevažno; 2-Uglavnom mi je nevažno; 3-Niti mi je važno, niti mi je nevažno; 4-Uglavnom mi je važno; 5-Izrazito mi je važno*) osam čestica koje se odnose na identifikaciju ispitanika s njihovom ruralnom zajednicom[32] (primjer čestice: *Poznanstva i prijateljstva koje imam s drugim ljudima u ovoj ruralnoj zajednici znače mi puno.*). U konačnoj bazičnoj soluciji[33] zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 61,04% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem osam čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,890 što označava vrlo

[31] Svih 9 čestica u konačnoj inačici *Skale prihvaćanja različitosti* rekodirano je kako bi viša razina procjene iskazivala manju socijalnu distancu, odnosno višu razinu prihvaćanja različitosti.
[32] Ruralna zajednica predstavlja ruralni prostor, prirodu, ljude i običaje koji okružuju ispitanika.
[33] Čestica koja je negativno oblikovana, odnosno odnosila se na osjećaj nepripadanja ruralnoj zajednici je isključena iz konačne inačice *Skale ruralne identifikacije* jer je tvorila komponentu specificiteta (komponenta koju je u najvećoj mjeri saturirala samo jedna varijabla).

dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala ruralne identifikacije* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj identifikacije ispitanika s njihovom ruralnom zajednicom.[34]

Povjerenje u institucije mjereno je procjenom povjerenja (*1-Nimalo; 2-Malo; 3-Osrednje; 4-Mnogo; 5-Izrazito mnogo*) sa sedam čestica koje se odnose na povjerenje u sljedeće institucije: 1. lokalna tijela vlasti (načelnik/gradonačelnik i općinska/gradska uprava); 2. državna tijela vlasti (Vlada, Sabor i Predsjednik države, Ministarstva); 3. policija; 4. pravosudni sustav; 5. zdravstveni sustav; 6. odgojno-obrazovni sustav; i 7. sustav socijalne skrbi. U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 63,30% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem ovih sedam čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,903 što označava izvrsnu pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala povjerenja u institucije* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj povjerenja ispitanika u različite institucije Republike Hrvatske.

Percepcija pravednosti je inicijalno trebala biti mjerena procjenom slaganja (*1-Uopće se ne slažem; 2-Uglavnom se ne slažem; 3-Niti se slažem, niti se ne slažem; 4-Uglavnom se slažem; 5-U potpunosti se slažem*) s pet čestica koje se odnose na tri indikatora, a to su korupcija i kriminal (primjer čestice: *U Hrvatskoj je važnije imati dobru vezu nego biti sposoban.*), smanjenje razlika između bogatih i siromašnih (*Vlada poduzima sve što može kako bi smanjila razlike u visini dohotka između siromašnih i bogatih.)* i pravednost sustava prema ljudima (primjer čestice: *U Hrvatskoj se zakoni ne primjenjuju jednako na sve ljude.*). U bazičnoj soluciji zadržane su dvije komponente koja tumače 58,00% ukupne varijance instrumenta. Pri oblimin transformaciji, prva je komponenta okupila 2 čestice koje su pozitivno oblikovane, a odnose se na smanjenje razlika između bogatih i siromašnih te jednakost šansi za sve ljude u Hrvatskoj, dok je druga komponenta okupila 3 čestice koje su negativno oblikovane, a odnose se na koruptivne i nepoštene radnje te kako se zakoni ne primjenjuju jednako na sve ljude u Hrvatskoj. Osvrnuvši se na Carminesove i Zellerove (1979) kriterije jednodimenzionalnosti, ne možemo zaključiti kako ovih pet čestica

[34] Također je potrebno istaknuti kako je mjerena i važnost (*1-Potpuno mi je nevažno; 2-Uglavnom mi je nevažno; 3-Niti mi je važno, niti mi je nevažno; 4-Uglavnom mi je važno; 5-Izrazito mi je važno*) osjećaja pripadnosti ispitanika sljedećim grupama: 1. susjedstvu u kojem žive; 2. mjestu u kojem žive; 3. regiji u kojoj žive te 4. Hrvatskoj u cijelosti. Ovaj indikator poslužit će samo za deskripciju identifikacije ispitanika s različitim razinama geografskih zajednica, ali neće biti dio kasnijih kompleksnijih analiza.

zajedno mjere jedan predmet mjerenja. Osim toga, ove dvije komponente imaju izrazito nisku povezanost (r=-0,036). Stoga smo se odlučili ovu poddomenu društvene integracije u daljnjim analizama predstaviti kroz jednu zamjensku (engl. *proxy*) česticu, a to je *U Hrvatskoj svi ljudi imaju iste šanse da ostvare svoje želje i ciljeve.* (od *1-Uopće se ne slažem* do *5-U potpunosti se slažem*) za koju smatramo da sadržajno najbolje odražava temu ove poddomene.

Solidarnost i spremnost na pomoć mjerena je navođenjem sudjelovanja u posljednjih godinu dana (*0-Ne; 1-Da*) u tri vrste aktivnosti/ponašanja društvene aktivacije: 1. pomaganje sumještanima; 2. volonterski ili dobrovoljni neplaćeni rad u udrugama i organizacijama; i 3. donacija novčanih sredstava udrugama ili organizacijama. Stoga, na temelju ove tri čestice konstruiran je *Indeks društvene participacije*, a nastao je kao zbroj ovih triju aktivnosti dobrovoljnog pomaganja drugima u kojima su ispitanici sudjelovali (ili nisu) u posljednjih godinu dana.

Poštivanje društvenih pravila inicijalno je trebalo biti mjereno procjenom mjere opisa ispitanika i njihovog ponašanja u društvu (*1-Uopće me ne opisuje; 2-Uglavnom me ne opisuje; 3-Nekada me opisuje, nekada ne; 4-Uglavnom me opisuje; 5-U potpunosti me opisuje*) na temelju četiri čestice koje se odnose na dva indikatora, a to su poštivanje formalnih društvenih pravila (primjer čestice: *Kada se vozim automobilom uvijek stanem ljudima koji žele prijeći cestu preko pješačkog prijelaza.*) i očekivanja od drugih da poštuju društvena pravila (primjer čestice: *Nemam potrebu zaključavati vrata kuće/stana po noći.*). U bazičnoj soluciji zadržane su dvije komponente koja tumače 68,88% ukupne varijance instrumenta. Pri oblimin transformaciji, prva je komponenta okupila dvije čestice koje se odnose na poštivanje formalnih društvenih pravila, dok je druga komponenta okupila dvije čestice koje odnose se na očekivanja od drugih da poštuju društvena pravila. Osvrnuvši se na Carminesove i Zellerove (1979) kriterije jednodimenzionalnosti, ne možemo zaključiti kako ove četiri čestice zajedno mjere jedan predmet mjerenja. Osim toga, ove dvije komponente imaju izrazito nisku povezanost (r=-0,020). Stoga smo se odlučili ovu poddomenu društvene integracije u daljnjim analizama predstaviti kroz jednu zamjensku (engl. *proxy*) česticu, a to je *Kada se vozim automobilom uvijek stanem ljudima koji žele prijeći cestu preko pješačkog prijelaza.* (od *1-Uopće me ne opisuje* do *5-U potpunosti me opisuje*) za koju smatramo da sadržajno najbolje odražava temu ove poddomene.

Domena građanske (političke) participacije mjerena je putem dva mjerna instrumenta. Prvi se odnosi na interes/zanimanje za politiku koje je mjereno procjenom mjere opisa ispitanika i

njihovog interesa/zanimanja za politiku (*1-Uopće me ne opisuje; 2-Uglavnom me ne opisuje; 3-Nekada me opisuje, nekada ne; 4-Uglavnom me opisuje; 5-U potpunosti me opisuje*) na temelju četiri čestice koje se odnose na odlazak na izbore, zainteresiranost i raspravljanje o političkim temama i uključivanje u politička pitanja i rasprave važne za njihovo mjesto stanovanja (primjer čestice: *Zainteresiran sam za političke teme važne za moju lokalnu zajednicu.*). U bazičnoj soluciji zadržana je samo jedna komponenta koja tumači 71,39% ukupne varijance instrumenta. Nadalje, uvrštavanjem ovih čestica u analizu procjene pouzdanosti dobiven je Cronbachov α iznosa 0,862 što označava vrlo dobru pouzdanost (George i Mallery, 2003). Stoga, možemo zaključiti kako *Skala interesa za politiku* pouzdano mjeri jedan predmet mjerenja te je konstruirana aditivna skala u kojoj viši rezultat označava viši stupanj zanimanja/interesa ispitanika za politiku. Nadalje, drugi mjerni instrument je politička participacija koja je mjerena navođenjem sudjelovanja u posljednjih godinu dana (*0-Ne; 1-Da*) u četiri vrste aktivnosti/ponašanja: 1. sudjelovanje na sastanku ili okupljanju političke stranke ili aktivističke organizacije/udruge; 2. sudjelovanje na prosvjedu; 3. potpisivanje peticije; i 4. kontaktiranje predstavnika ili djelatnika općine/grada. Stoga, na temelju ove četiri čestice konstruiran je *Indeks političke participacije*, a nastao je kao zbroj ove četiri aktivnosti (ne)sudjelovanja u političkom životu ispitanika u posljednjih godinu dana.

Konačno, valja se dotaknuti i ključne zavisne varijable rada, a to je namjera ostanka koja je mjerena sa sljedećim pitanjima: *Namjeravate li u budućnosti ostati živjeti u Vašem trenutnom mjestu stanovanja?* (*1-Da*; *2-Ne*; *3-Ne znam, nisam siguran/a*.) te *Koliko je vjerojatno da ćete u sljedećih nekoliko godina ostati živjeti u Vašem mjestu stanovanja?* (*1-Sigurno ću otići; 2-Prije ću otići nego ostati; 3-Ne znam, ne mogu procijeniti; 4-Prije ću ostati nego otići; 5-Sigurno ću ostati*). Na temelju ovih dviju varijabli[35] stvorili smo konačnu varijablu namjere ostanka tako da smo: 1. one ispitanike koji su iskazali svoju namjeru ostanka (*1-Da, namjeravam u budućnosti ostati živjeti u trenutnom mjestu stanovanja*) smjestili u kategoriju *1-Namjeravaju ostati*; 2. ispitanike koji su iskazali namjeru odlaska (*2-Ne, ne namjeravam u budućnosti ostati živjeti u trenutnom mjestu stanovanja*) smjestili u kategoriju *2-Namjeravaju otići*; 3. one ispitanike koji ne znaju ili nisu sigurni u svoju namjeru ostanka, ali su iskazali vjerojatnost ostanka (*4-Prije ću ostati nego otići; 5-Sigurno ću ostati*) smjestili u kategoriju *1-Namjeravaju ostati*; 4. one ispitanike koji ne znaju ili nisu sigurni u svoju namjeru odlaska, ali su iskazali vjerojatnost odlaska (*1-Sigurno ću otići; 2-*

[35] Ove dvije varijable iskazuju visoku razinu međusobne povezanosti (Pearsonov r=0,712; p<0,01).

Prije ću otići nego ostati) smjestili u kategoriju *2-Namjeravaju otići* te 5. one ispitanike koji ne znaju ili nisu sigurni u svoju namjeru i vjerojatnost odlaska smjestili u kategoriju *3-Ne znaju, nisu sigurni*. Na Slici 6 nalazi se grafički prikaz rekodiranja dviju varijabli odluke o ostanku (Q54 i Q55) kako bismo dobili konačnu varijablu namjere ostanka (Q54r).

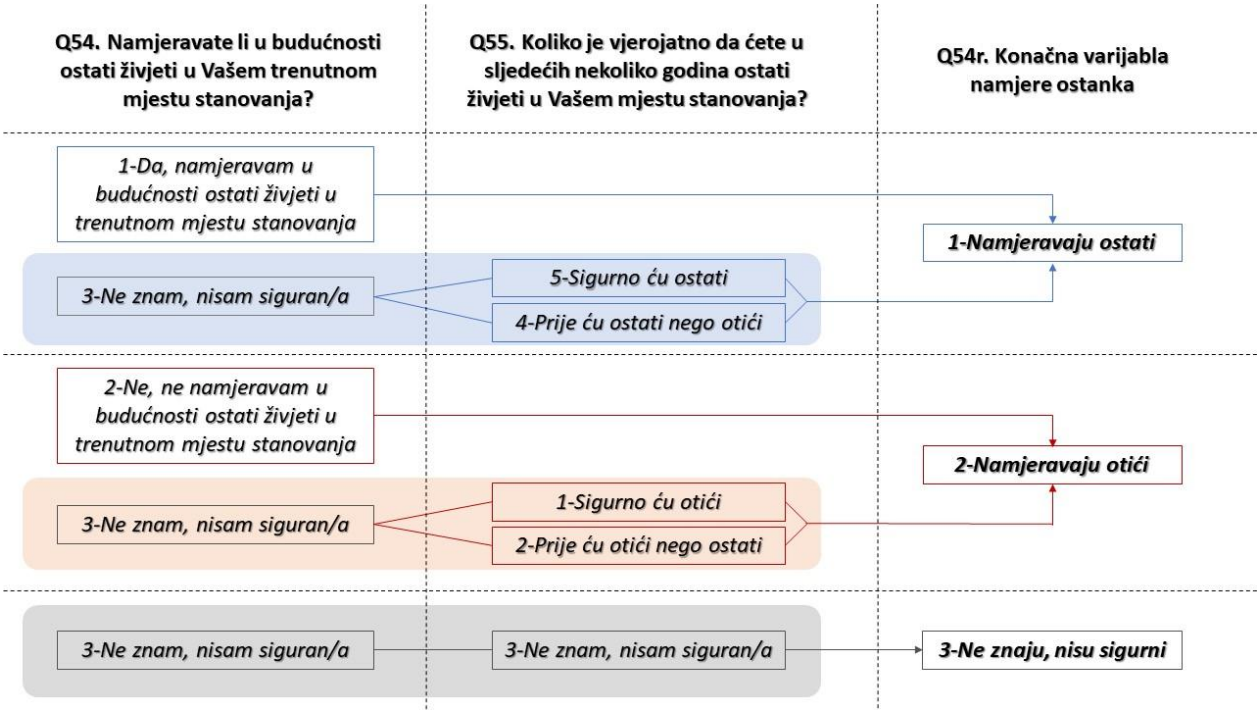

Slika 6. Grafički prikaz rekodiranja dviju varijabli (Q54 i Q55) s ciljem izrade konačne varijable namjere ostanka (Q54r) (izradio autor)

Konačno, za potrebe izrade modela binarne logističke regresijske analize namjere ostanka mladih u ruralnim područjima one ispitanike koji nisu mogli procijeniti svoju namjeru i vjerojatnost ostanka (*3-Ne znaju, nisu sigurni*) pridružili smo ispitanicima koji namjeravaju otići (*2-Namjeravaju otići*) kako bismo stvorili dihotomiziranu zavisnu varijablu namjere ostanka (*0-Namjeravaju otići ili su neodlučni*; *1-Namjeravaju ostati*).

5.5.6. Statistička obrada i analiza podataka

Statistička obrada i analiza podataka provedena je s pomoću statističkog programa IBM SPSS Statistics 29. Prvotno smo jednostavnim statističkim postupcima deskriptivno obradili podatke, odnosno za sve varijable i skale izračunati su osnovni deskriptivni pokazatelji poput frekvencija i postotaka odgovora, a gdje je bilo primjereno ovisno o vrsti varijable izračunate su i aritmetičke

sredine te standardne devijacije. Za evaluaciju skala korišteni su Pearsonov koeficijent korelacije (r), analiza glavnih komponenti i Cronbachov α koeficijent interne konzistentnosti. Testiranje normalnosti oblika distribucija skala provedeno je Kolmogorov-Smirnovljevim testom. U obradi podataka od bivarijatnih analiza korišteni su t-test za nezavisne uzorke, Pearsonov hi-kvadrat test neovisnosti varijabli, point-biserijalni koeficijent korelacije i Pearsonov koeficijent korelacije (r). Konačno, za analizu prediktora namjere ostanka mladih u ruralnim područjima korištena je binarna logistička regresijska analiza. Sve analize su izvršene na razini rizika od 5% ($p<0,05$).

Za sve nezavisne varijable koje su uključene u binarnu logističku regresijsku analizu provedena je višestruka imputacija za nedostajuće vrijednosti (engl. *multiple imputation*). Višestruka imputacija za nedostajuće vrijednosti izvršena je za 80 čestica.[36] Postotak nedostajućih vrijednosti u tih 50 varijabli varirao je između 0% i 12,5%. Svi nedostajući podaci su se odnosili na odgovor ispitanika *Ne želim odgovoriti*. Višestruka imputacija provedena je s pomoću statističkog programa IBM SPSS Statistics 29. Izrađeno je 10 višestruko imputiranih skupova podataka koji su konačno objedinjeni (engl. *pooled*) u jedan konačni skup podataka. Za usporedbu smo proveli potrebne analize na podskupu kompletnih slučajeva bez uključene višestruke imputacije i konačnom imputiranom skupu podataka te nije bilo značajnijih odstupanja, odnosno obje analize su dovele do sličnih rezultata.

Za pronalaženje ključnih prediktora namjere ostanka mladih u ruralnim područjima korištena je binarna logistička regresijska analiza. Ono što binarnu logističku regresiju razlikuje od modela linearne regresije je to da je varijabla ishoda u logističkoj regresiji binarna ili dihotomna (Hair i sur., 2014: 313; Hosmer, Lemeshow i Sturdivant, 2013: 1; Nathanson i Higgins, 2008: 153). Povezanost kriterijske, zavisne varijable i prediktorske, nezavisne varijable interpretira se iz omjera izgleda koji se označava kao vjerojatnost da se neki događaj pojavio u odnosu na vjerojatnost da se taj isti događaj nije pojavio (Nathanson i Higgins, 2008: 154). Prije provedbe binarne logističke regresije, potrebno je vidjeti jesu li zadovoljene sve potrebne pretpostavke za njezinu provedbu. U nastavku iznosimo sedam pretpostavki za provedbu binarne logističke regresijske analize (Laerd Statistics, 2018). Prve četiri pretpostavke odnose se na izbor dizajna studije i mjerenja, dok se

[36] Imputirane su vrijednosti za 80 čestica koje tvore sve konstruirane skale kvalitete života i društvene integracije, kao i indekse solidarnosti i spremnosti na pomoć i političke participacije te pojedinačne čestice ukupne veličine kuće/stana, broja ukućana u kućanstvu, mjesečnih primanja kućanstva i ekonomske sigurnosti kućanstva.

preostale tri pretpostavke odnose na to kako se podaci uklapaju u model binarne logističke regresijske analize (Laerd Statistics, 2018). Prvo, zavisna varijabla je dihotomna, tj. nominalna varijabla s dva ishoda, a kategorije kriterijske varijable kodiraju se s vrijednostima 0 i 1 pri čemu je kategorija kodirana s 0 referentna kategorija. Drugo, postoji jedna ili više nezavisnih kontinuiranih (intervalnih) ili nominalnih varijabli pri čemu je za nominalne, kategorijalne varijable potrebno unaprijed odrediti koja će kategorija biti referentna, odnosno ona kategorija s kojom se uspoređuju sve ostale. Osim toga, još je važno istaknuti kako se prediktorske ordinalne varijable tretiraju kao kvantitativne ili nominalne varijable. Treće, neovisnost promatranja kategorija dihotomne zavisne varijable, odnosno ishod binarne logističke regresije je ili „da“ ili „ne“, tj. ispitanik ne može biti upisan u obje kategorije istovremeno. Četvrto, potrebno je minimalno 15 slučajeva (ispitanika) po nezavisnoj varijabli, dok su preporuke i do 50 slučajeva (ispitanika) po nezavisnoj varijabli. Peto, potrebno je postojanje linearnog odnosa/veze između kontinuiranih nezavisnih varijabli i logit transformacije zavisne varijable. Šesto, potreban je izostanak multikolinearnosti koja se pojavljuje kada postoje dvije ili više nezavisnih varijabli koje su međusobno visoko povezane jer to dovodi do problema s razumijevanjem koja nezavisna varijabla doprinosi objašnjenoj varijanci zavisne varijable. Sedmo i konačno, potreban je izostanak značajnih ekstremnih vrijednosti (engl. *outliers*) u kontinuiranim prediktorskim varijablama jer takve vrijednosti mogu imati vrlo negativan učinak na jednadžbu regresije koja se koristi za predviđanje vrijednosti zavisne varijable na temelju nezavisnih varijabli, odnosno može smanjiti točnost predviđanja rezultata, kao i njihovu statističku značajnost (Laerd Statistics, 2018).

Prije provedbe vlastite binarne logističke regresijske analize provjerili smo jesmo li zadovoljili ranije iznesene pretpostavke za njezinu provedbu (Laerd Statistics, 2018). Prvo, zavisna varijabla u vlastitoj analizi je dihotomna varijabla namjere ostanka gdje je s vrijednošću 0 kodirana referentna kategorija namjere odlaska ili neodlučnost u toj namjeri, a kategorija kodirana s vrijednošću 1 predstavlja namjeru ostanka. Drugo, postoji više nezavisnih kontinuiranih te nominalnih varijabli (ukupno 28 prediktorskih varijabli) koje su uključene u analizu pri čemu je za nominalne (kategorijalne) varijable unaprijed određeno koje kategorije su referentne. Treće, zadovoljena je neovisnost promatranja kategorija dihotomne zavisne varijable. Četvrto, nije u potpunosti zadovoljen minimalni uvjet od 15 ispitanika po nezavisnoj varijabli (u trećem, konačnom koraku binarne logističke regresijske analize uključeno je ukupno 28 varijabli za što bi

nam bio potreban uzorak od ukupno 420 ispitanika).[37] Peto, postoji linearni odnos između kontinuiranih nezavisnih varijabli i logit transformacije zavisne varijable. Šesto, uvidom u bivarijatne odnose svih uključenih prediktora i kriterija, uočen je izostanak multikolinearnosti. Sedmo i konačno, u kontinuiranim prediktorskim varijablama nije uočeno postojanje značajnih ekstremnih vrijednosti.

Sam proces provedbe binarne logističke regresijske analize započeo je predstavljanjem osnovnih deskriptivnih pokazatelja za kriterijsku varijablu, kao i za sve prediktorske varijable koje ulaze u binarnu logističku regresijsku analizu. Nakon toga su prije provođenja same analize predstavljene kontingencijske tablice kriterijske varijable s kategorijalnim prediktorima kako bismo dobili inicijalni uvid u podatke i njihove odnose. Osim toga, predstavljeni su bivarijatni odnosi između prediktorskih varijabli s kriterijskom varijablom, kao i između samih prediktora. Nakon svega toga je provedena binarna logistička regresijska analiza koristeći *Enter* metodu izgradnje regresijskog modela kojom se u model unose sve nezavisne varijable odjednom. Dodatno, provedene su tri binarne logističke regresijske analize, odnosno cjelokupna analiza je provedena u 3 koraka (hijerarhijska binarna logistička regresijska analiza). Prvotno je provedena analiza s uključenim samo kontrolnim varijablama (individualne karakteristike spola, dobne skupine i indeksa razvijenosti JLS-a). Zatim je provedena analiza s uključenim kontrolnim varijablama (tri varijable) i svim prediktorskim varijablama koje se odnose na koncept kvalitete života (ukupno 15 prediktorskih varijabli; sedam skala, dvije kontinuirane varijable i šest nominalnih kategorijalnih varijabli). Konačno je provedena analiza s uključenim kontrolnim varijablama (tri varijable), svim prediktorskim varijablama koje se odnose na koncept kvalitete života (ukupno 15 prediktorskih varijabli; sedam skala, dvije kontinuirane varijable i šest nominalnih kategorijalnih varijabli) i svim prediktorskim varijablama koje se odnose na koncept društvene integracije (ukupno deset prediktorskih varijabli; šest skala, dva indeksa i dvije nominalne kategorijalne varijable).

[37] No, u prva dva provedena koraka binarne logističke regresijske analize zadovoljen je minimalni uvjet od 15 ispitanika po nezavisnoj varijabli. Također, kao test robusnosti analize provedena je binarna logistička regresijska analiza s uključenim isključivo statistički značajnim prediktorima oba ispitivana koncepta (kvaliteta života i društvena integracija), a prema kojoj je zadovoljen minimalni uvjet od 15 ispitanika po nezavisnoj varijabli te su dobiveni slični konačni rezultati kao i u analizi u kojoj su uključeni svi prediktori oba koncepta (kvaliteta života i društvena integracija). Stoga, možemo zaključiti kako nezadovoljavanje ovog minimalnog uvjeta u konačnoj analizi nije igralo značajnu ulogu u predikciji namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

6. ANALIZA SEKUNDARNIH PODATAKA

Prije nego što predstavimo rezultate analize sekundarnih podataka valja još jednom napomenuti kako se ova analiza temelji na podacima mlade populacije Hrvatske, a koji su prikupljeni u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Istraživanja mladih Jugoistočne Europe 2018./2019.“ Zaklade Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) koji je proveden početkom 2018. godine u 10 zemalja jugoistočne Europe.

6.1. Rezultati analize sekundarnih podataka

6.1.1. Skala evaluacije života

U Tablici 6 prikazana je deskripcija čestica *Skale evaluacije života*. Sve su četiri čestice zadovoljstva pozitivno ocijenjene pri čemu je većina ispitanika zadovoljna ili potpuno zadovoljna različitim aspektima svog života. Ispitanici su najzadovoljniji svojim krugom prijatelja s time da je više od 4/5 ispitanika zadovoljno ili potpuno zadovoljno. Najmanje su zadovoljni svojim obrazovanjem pri čemu je nešto više od 2/3 ispitanika zadovoljno ili potpuno zadovoljno postignutim obrazovanjem.

Tablica 6. Deskripcija čestica *Skale evaluacije života*

	1 – Izrazito nezadovoljan/na	**2**	**3**	**4**	**5 – Izrazito zadovoljan/na**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Zadovoljstvo krugom prijatelja	0%	3%	13%	40%	44%	0%	4,26	0,789
Zadovoljstvo životom općenito	1%	4%	18%	39%	39%	0%	4,11	0,877
Zadovoljstvo obiteljskim životom	0%	6%	20%	34%	40%	1%	4,07	0,93
Zadovoljstvo obrazovanjem	1%	5%	26%	39%	30%	0%	3,93	0,895

Ova pozitivna procjena posebno je vidljiva u Tablici 7 koja pokazuje da je prosječni rezultat na *Skali evaluacije života* (M=16,36; SD=2,827) iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 12. Nalaz upućuje na zaključak da hrvatska ruralna mladež općenito vrlo pozitivno ocjenjuje svoj život.

Tablica 7. Deskriptivna statistika za *Skalu evaluacije života*

	Min	**Max**	**M**	**SD**

Skala evaluacije života	7	20	16,36	2,827

6.1.2. Mjerni konstrukti društvene integracije

Tablica 8 prikazuje deskripciju svih skala i indeksa društvene integracije.

Tablica 8. Deskripcija skala i indeksa društvene integracije

	Min	**Max**	**M**	**SD**
Društvene mreže (*proxy* čestica)	1	5	3,58	0,895
Skala povjerenja u ljude	5	25	19,46	2,695
Skala prihvaćanja različitosti	8	38	22,36	6,081
Skala identifikacije	4	20	16,90	2,975
Skala povjerenja u institucije	8	35	19,32	6,784
Skala percepcije pravednosti	4	40	25,40	8,823
Skala solidarnosti i spremnosti na pomoć	2	10	4,15	1,783
Skala poštivanja društvenih pravila	2	6	3,95	1,485
Indeks građanske participacije	1	7	1,44	0,915

Prva se domena koncepta društvene integracije nazvana *Društveni odnosi* sastoje od tri mjerna konstrukta: *Društvene mreže* (*proxy* čestica), *Skale povjerenja u ljude* i *Skale prihvaćanja različitosti*. Poddomena *Društvene mreže* predstavljena je samo jednom česticom koja se odnosi na učestalost izlazaka s prijateljima. Većina ispitanika navodi da često izlaze s prijateljima. Nadalje, slijedi *Skala povjerenja u ljude* koja se odnosi na to koliko ispitanici imaju povjerenja u različite tipove ljudi. Srednja vrijednost na ovoj skali (M=19,46; SD=2,695) iznad je sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 15. Stoga, možemo ustvrditi da je hrvatska ruralna mladež u ovom istraživanju sklona izražavanju općeg povjerenja u druge ljude. Sljedeća je *Skala prihvaćanja različitosti* koja se odnosi na to u kojoj mjeri ispitanici prihvaćaju ljude različitog etniciteta, seksualne orijentacije, religijskog uvjerenja i drugih identitetskih obilježja. Srednja vrijednost na ovoj skali (M=22,36; SD=6,081) nešto je ispod sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 24. Dakle, možemo ustvrditi da je hrvatska ruralna mladež u ovom istraživanju generalno neodlučna u izražavanju svojih stavova o prihvaćanju različitosti.

Druga se domena koncepta društvene integracije nazvana *Povezanost* sastoji od tri mjerna konstrukta: *Skale identifikacije, Skale povjerenja u institucije* i *Skale percepcije pravednosti*. *Skala identifikacije* se odnosi na to koliko se ispitanici identificiraju sa svojom nacijom, regijom i mjestom stanovanja. Srednja vrijednost na skali (M=16,90; SD=2,975) nalazi se značajno iznad

sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 12. Stoga, možemo ustvrditi da je hrvatska ruralna mladež u ovom istraživanju sklona identifikaciji sa svojim nacionalnim i subnacionalnim identitetom. Nadalje, *Skala povjerenja u institucije* odnosi se na to koliko ispitanici vjeruju institucijama koje djeluju u Hrvatskoj. Srednja vrijednost na ovoj skali (M=19,32; SD=6,784) znatno je ispod sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 24. Stoga, možemo ustvrditi da je hrvatska ruralna mladež u ovom istraživanju sklona iskazivanju institucionalnog nepovjerenja. Sljedeća je *Skala percepcije pravednosti* koja se odnosi na to u kojoj mjeri ispitanici društvo u kojem žive doživljavaju pravednim i poštenim. Srednja vrijednost na skali (M=25,40; SD=8,823) nalazi se iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 22. Stoga, možemo ustvrditi da je hrvatska ruralna mladež sklona doživljavati svoje društvo pravednim i poštenim.

Treća se domena koncepta društvene integracije nazvana *Usredotočenost na opće dobro* sastoji od tri mjerna konstrukta: *Skale solidarnosti i spremnosti na pomoć, Skale poštivanja društvenih pravila* i *Indeksa građanske participacije*. *Skala solidarnosti i spremnosti na pomoć* odnosi se na potencijalni angažman ispitanika u volonterskim akcijama i inicijativama. Srednja vrijednost na ovoj skali (M=4,15; SD=1,783) ispod je sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 6. Stoga, možemo ustvrditi da hrvatska ruralna mladež u ovom istraživanju nije sklona sudjelovanju u volonterskim akcijama i inicijativama. Sljedeća je *Skala poštivanja društvenih pravila* koja se odnosi na to koliko se ispitanici boje biti žrtve različitih vrsta zločina. Srednja vrijednost na ovoj skali (M=3,95; SD=1,485) je oko sredine teorijskog raspona bodova koja je 4, odnosno mladi iz ruralnih područja u ovom istraživanju su neodlučni u pogledu poštivanja društvenih pravila. Konačno, posljednja poddomena predstavljena je putem *Indeksa građanske participacije*, a odnosi se na potencijalni angažman ispitanika u građanskoj i političkoj aktivaciji. Srednja vrijednost značajno je ispod sredine teorijskog raspona rezultata (M=1,44; SD=0,915) koja iznosi 4,5. Mladi iz ruralnih područja u ovom istraživanju nisu skloni građanskoj i/ili političkoj participaciji.

Ključni nalazi analize sekundarnih podataka su sljedeći: 1. velika većina ima završeno srednje obrazovanje, podjednak ih je broj radno aktivnih i neaktivnih te dobro i vrlo dobro procjenjuju vlastitu financijsku situaciju kućanstva; 2. općenito gledano vrlo dobro evaluiraju vlastito zadovoljstvo različitim aspektima svoga života (ponajviše su zadovoljni krugom prijatelja, a najmanje obrazovanjem); te 3. što se društvene integracije tiče, skloni su iskazivati povjerenje u druge ljude, ističu vlastitu identifikaciju sa subnacionalnim i nacionalnim identitetom, važno im je

učestalo druženje s prijateljima te percipiraju svoje okruženje poštenim i pravednim, dok istovremeno iskazuju nisku razinu povjerenja u institucije, društvene aktivacije (angažmana u pogledu volontiranja) te građanske i političke participacije.

6.1.3. Usporedba s mladima iz urbanih područja

Usporedit ćemo rezultate mladih iz ruralnih područja (ispitanici koji žive u naseljima veličine manje od 2.000 stanovnika; N=468) s onima koji žive u urbanim područjima (ispitanici koji žive u naseljima veličine veće od 2.000 stanovnika; N=751) kako bismo uvidjeli postoje li značajne razlike u životnom zadovoljstvu i društvenoj integraciji mladih s obzirom na njihov rezidencijalni status. Prvotno valja istaknuti kako provedbom t-testa za nezavisne uzorke nije pronađena statistički značajna razlika u prosječnom rezultatu na *Skali evaluacije života* (t=-1,141; p>0,05) između ispitanika iz ruralnih (M=16,36; SD=2,827) i urbanih područja (M=16,55; SD=2,823). Stoga, moguće je zaključiti kako hrvatska mladež općenito pozitivno ocjenjuje svoj život i nema značajnih razlika u evaluaciji vlastitog životnog zadovoljstva s obzirom na to žive li mlade osobe u ruralnim ili urbanim područjima.

Što se društvene integracije tiče, nisu pronađene statistički značajne razlike u rezultatima s obzirom na mjesto stanovanja na sljedećim konstruktima društvene integracije: *Društvene mreže*, *Skala povjerenja u ljude*, *Skala prihvaćanja različitosti*, *Skala identifikacije*, *Skala percepcije pravednosti* te *Skala solidarnosti i spremnosti na pomoć*. Međutim, mladi iz ruralnih područja (M=19,32; SD=6,583) postižu statistički značajno viši rezultat na *Skali povjerenja u institucije* (t=2,178; p<0,05) od mladih koji žive u urbanim područjima (M=18,43; SD=6,430). S druge strane, mladi iz ruralnih područja (M=3,95; SD=1,485) imaju statistički značajno niži rezultat na skali nazvanoj *Skala poštivanja društvenih pravila* (t=-2,380; p<0,01) od mladih iz urbanih područja (M=4,17; SD=1,550).[38] Također, mladi iz ruralnih područja (M=1,51; SD=0,965) imaju statistički

[38] Ovakav nalaz nije očekivan s obzirom na postojeća istraživanja koja pokazuju visoku percepciju sigurnosti i poštivanja društvenih pravila u ruralnim područjima. Do percipirane razlike u poštivanju društvenih pravila između mladih iz dva tipa naselja u analizi sekundarnih podataka potencijalno je došlo zbog niske razine percipiranog poštivanja društvenih pravila kod ženskih ispitanica koje žive u ruralnim naseljima (M=3,75; SD=1,386), a koje imaju statistički značajno niži rezultat na *Skali poštivanja društvenih pravila* (t=-2,890; p<0,01) u odnosu na svoje muške sumještane (M=4,15; SD=1,551), ali i statistički značajno niži rezultat (t=-2,386; p<0,05) u usporedbi sa ženskim ispitanicama iz urbanih naselja (M=4,04; SD=1,529).

značajno niži rezultat na *Indeksu građanske participacije* (t=-2,037; p<0,05) od mladih iz urbanih područja (M=1,55; SD=0,992).

Sve u svemu, prema predstavljenoj analizi sekundarnih podataka može se zaključiti kako se zadovoljstvo životom mladih iz ruralnih područja ne razlikuje od mladih iz urbanih područja, odnosno nije pronađena statistički značajna razlika u rezultatima na *Skali evaluacije života*. Razlike su pronađene u nekim poddomenama društvene integracije pa tako mladi iz ruralnih područja ističu snažnije povjerenje u institucije od svojih vršnjaka iz urbanih područja, ali ističu i niže poštivanje društvenih pravila i slabiju građansku participaciju.

7. REZULTATI KVANTITATIVNOG I KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

U ovom će poglavlju biti predstavljeni ključni rezultati na temelju provedenog empirijskog istraživanja kvalitativnim pristupom metodom polustrukturiranih intervjua i kvantitativnim pristupom metodom ankete. Prvotno će se predstaviti deskriptivni pokazatelji kvantitativne komponente istraživanja svih dimenzija temeljnih triju koncepata rada, a to su kvaliteta života, društvena integracija i namjera ostanka. Usporedno s deskripcijom proizašlom iz kvantitativne komponente, predstavit će se i kvalitativni nalazi, odnosno provest će se integracija kvantitativnih i kvalitativnih nalaza. Nakon toga uslijedit će kvantitativna analiza kojoj je cilj utvrditi ključne prediktore namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Ovdje ćemo također koristiti nalaze kvalitativnog istraživanja kako bismo produbili kvantitativnu analizu.

7.1. Kvaliteta života

Deskriptivni rezultati kvalitete života bit će predstavljeni po ključnim domenama prema kojima je ovaj fenomen konceptualiziran u doktorskom radu. Osvrnut ćemo se na ukupno 13 mjerenih domena kvalitete života. To ćemo učiniti istovremenim predstavljanjem kvantitativnih i kvalitativnih nalaza, odnosno integracijom nalaza proizašlih iz obje metode.

7.1.1. Materijalni životni uvjeti

Prva domena kvalitete života koju ćemo predstaviti su *materijalni uvjeti života*. U ovu su domenu uključeni prihodi kućanstva i zadovoljstvo financijskom situacijom kućanstva te zadovoljstvo stambenim uvjetima.

Prihodi kućanstva objektivni su indikator materijalnih uvjeta života. Najveći dio ispitanika (38%) u kvantitativnoj dionici istraživanja istaknuo je da su prihodi njihovog kućanstva od 8.001 do 14.500 HRK.[39] Zatim slijede kućanstva s prihodima od 14.501 do 20.000 HRK (20%) te kućanstva s prihodima od 4.501 do 8.000 HRK (18%). Najmanje je onih koji ističu da su prihodi njihovog kućanstva u najnižem razredu do 4.500 HRK (4%) i najvišem 20.001 HRK i više (7%). Ukupno 44 ispitanika, odnosno njih 13% nije htjelo odgovoriti na ovo pitanje. Objektivni indikator prihoda kućanstava nije ispitivan u kvalitativnoj dionici istraživanja.

Nastavno na prihode kućanstva ispitivana je i subjektivna dimenzija financijske situacije u kućanstvu, odnosno zadovoljstvo financijskom situacijom kućanstva u kvantitativnoj i kvalitativnoj dionici istraživanja. U kvantitativnoj istraživačkoj dionici preko polovice ispitanika uglavnom je zadovoljno ili izrazito zadovoljno financijskom situacijom kućanstva, a isto je potvrđeno u kvalitativnoj dionici istraživanja gdje općenito gledano sugovornici ističu kako su zadovoljni svojim materijalnim statusom.

Dakle, nama je sad ok, ajde, ono stignemo se pokriti, imamo onako, je li nisi bos nisi gol, nisi, sve ti je u granicama neke normale, (...) ali živim sasvim normalnim životom i ne težim nekim sad ekstremnim stvarima. Vjerojatno da težim ne bi bila tu gdje jesam.

PR02, Ž, DAL

Gotovo 1/3 ispitanika nije niti zadovoljna niti nezadovoljna financijskom situacijom kućanstva. Slično se može uvidjeti u kvalitativnoj istraživačkoj dionici gdje se uz generalno zadovoljstvo ističe i sintagma „uvijek može bolje“. Sugovornici navode da imaju dovoljno novaca za zadovoljiti potrebe svoje obitelji, ali isto tako da se ne živi iznad svojih mogućnosti, odnosno novci se ne troše na neke „luksuznije“ stvari (npr. putovanja, skupa tehnologija itd.).

Uvijek može bolje, ali nije da sam nezadovoljan jer kažem najbitnije mi je da sam kući, to mi je sad ono. Ne kažem, plaće bi morale biti veće u Hrvatskoj općenito, jer naš standard koji je, vidite. Dok sam kući dobro je. Dok ne moram ići van i zarađivati i to onda, zadovoljan sam.

RU02, M, DAL

[39] Provedba kvantitativnog istraživanja započela je u prosincu 2022. godine dok je u Hrvatskoj još uvijek službena valuta bila Hrvatska kuna (HRK). Stoga su prihodi kućanstva ispitivani u kunama, a ne eurima (€).

Konačno, u kvantitativnoj dionici istraživanja 12% ispitanika je uglavnom ili izrazito nezadovoljno financijskom situacijom svog kućanstva. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici sugovornici koji nisu zadovoljni financijskom situacijom svoga kućanstva ističu kako je problem to što jedva uspijevaju pokriti najnužnije egzistencijalne potrebe. No, ističu da je sličan problem u cijeloj Hrvatskoj, odnosno kako se radi o općenitom problemu koji je prisutan svugdje u hrvatskom društvu, a ponajprije je povezan s nedovoljno visokim plaćama i nižim životnim standardom.

Konačno, moguće je zaključiti kako sudionici obje dionice istraživanja relativno pozitivno evaluiraju prihode vlastitog kućanstva. Tako ističu da su relativno zadovoljni svojim prihodima kućanstva s napomenom da je uvijek moguće težiti boljem.

Drugi aspekt domene materijalnih uvjeta života odnosi se na zadovoljstvo stambenim prostorom. U sklopu kvantitativne dionice istraživanja ispitivani su objektivni indikatori stambenog prostora, a to su veličina stambenog prostora s obzirom na broj ukućana u stambenom prostoru i osobno posjedovanje nekretnine. U prosjeku je veličina stambenog prostora od 30 m^2 po ukućanu. Nadalje, preko polovice mladih ispitanika stanuje u kući ili stanu svojih roditelja, preko 1/4 je naslijedilo kuću ili stan od roditelja ili rodbine, 15% je kupilo ili izgradilo kuću ili stan i manje od 3% iznajmljuje kuću ili stan. Općenito gledano, 58% ispitanika osobno posjeduje nekretninu u kojoj žive, a 48% ne posjeduje nekretninu u kojoj žive.

U nastavku kvantitativne istraživačke dionice ispitivani su subjektivni indikatori zadovoljstva stambenim prostorom. Tablica 9 prikazuje deskripciju čestica zadovoljstva stambenim prostorom.

Tablica 9. Deskripcija čestica zadovoljstva stambenim prostorom

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	**2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**4 – Uglavnom sam zadovoljan/na**	**5 – Izrazito sam zadovoljan/na**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q8_2.	Veličinom stambenog prostora	1%	6%	14%	47%	31%	3%	4,04	0,86
Q8_7.	Veličinom okućnice	1%	6%	15%	47%	29%	1%	3,98	0,90
Q8_5.	Unutrašnjim uređenjem prostora (kvalitetom i opremljenošću namještajem, bijelom tehnikom i sl.)	2%	3%	19%	48%	27%	1%	3,96	0,86
Q8_3.	Izgledom stambenog prostora	1%	5%	16%	53%	23%	3%	3,95	0,81

Q8_1.	Kvalitetom gradnje stambenog prostora	1%	5%	18%	49%	23%	4%	3,92	0,85
Q8_4.	Lokacijom stambenog prostora	1%	7%	18%	46%	26%	1%	3,90	0,92

Ispitanici su u najvećoj mjeri zadovoljni veličinom stambenog prostora i okućnice, odnosno gotovo 4/5 ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno ovim aspektima. Nakon toga, prema zadovoljstvu ispitanika slijede unutrašnje uređenje prostora i izgled stambenog prostora kojima je uglavnom ili izrazito zadovoljno 3/4 ispitanika. Nešto su manje zadovoljni lokacijom i kvalitetom gradnje stambenog prostora, ali i u slučaju ovih čestica preko 2/3 ispitanika iskazuje da su uglavnom ili izrazito zadovoljni. Dakle, općenito gledano mladi ruralni ispitanici su zadovoljni različitim aspektima svog stambenog prostora, što potvrđuje i prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva stambenim prostorom* (M=23,73; SD=4,06)[40] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 18.

Slični nalazi dobiveni su u kvalitativnoj dionici istraživanja, odnosno sugovornici su većinom iskazivali zadovoljstvo vlastitim stambenim prostorom. Najviše se spominjalo zadovoljstvo lokacijom, veličinom stambenog objekta i izgledom stambenog objekta. Ono što se ističe kao prednosti stambenog objekta su dobra lokacija koja nije u središtu mjesta koja omogućuje veću privatnost od susjeda i udaljenost od prometa te veličina okućnice.

Zadovoljna sam. Kuća je stvarno, ovoga, velika, ima dva kata i to za nas dvoje stvarno, ovoga i više nego dovoljno… ima i veliku okućnicu, taj maslinik sa nekih tridesetak maslina pored. Tako da nije da nam je neka kuća zalijepljena odmah pored, taj dio mi se sviđa tako da stvarno ovoga, zadovoljna sam.

ME01, Ž, IPG

S druge strane, nezadovoljstvo stambenim prostorom primarno proizlazi iz starije gradnje (potrebno je preuređenje prostora), nedovoljno dobre lokacije (nalazi se u središtu mjesta, prevelika blizina susjeda, manja privatnost) i kod nekih sugovornika iz činjenice da žive u najmu, odnosno nisu vlasnici stambenih prostora u kojem žive.

Na kraju možemo zaključiti kako sudionici obje dionice istraživanja izrazito pozitivno evaluiraju vlastiti stambeni prostor. Najsnažnije zadovoljstvo ističu veličinom stambenog prostora i veličinom

[40] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva stambenim prostorom* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti (engl. *missing values*).

okućnice, odnosno život u ruralnom području donosi prednost stambenog prostora veće veličine i površine koji često uključuje i veći prostor oko stambene jedinice time omogućujući razne aktivnosti na otvorenom. S druge strane, sudionici obje istraživačke dionice su nešto manje zadovoljni lokacijom stambenog prostora i kvalitetom gradnje.

7.1.2. Zaposlenost

Sljedeća domena kvalitete života koju ćemo istaknuti je *zaposlenost*. U ovoj domeni objektivni pokazatelj radne ili druge djelatnosti je radni status sudionika istraživanja. U kvantitativnoj dionici istraživanja preko 2/3 ispitanika je zaposleno i to ponajviše u tercijarnom sektoru usluga i uslužnih djelatnosti (51%), zatim u sekundarnoj djelatnosti koja okuplja različite vrste industrijske proizvodnje (21%) i javnim službama (20%), dok ih je najmanje zaposleno u primarnoj djelatnosti koja se odnosi na poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo (9%). Nadalje, nešto manje od 1/5 se još uvijek nalazi u sustavu obrazovanja, manje od 1/10 ispitanika je nezaposleno, a još ih se 3% brine o kućanstvu, dok 1% ispitanika ne može raditi zbog dugotrajne bolesti ili invalidnosti. Što se radnog statusa tiče, u sklopu kvalitativne istraživačke dionice od ukupno 37 sugovornika petero je nezaposleno, dok ih se petero školuje ili studira, a ostala većina radi (27). Neki od sugovornika uz stalan posao rade i neke dodatne poslove (npr. imaju vlastiti OPG, najam apartmana za turiste itd.) koji služe za dodatnu zaradu. Stoga, možemo zaključiti kako je većina sudionika obje dionice istraživanja trenutno zaposlena.

Subjektivna strana ove domene mjerena je putem zadovoljstva zaposlenjem i zadovoljstvom prilikama za zaposlenje u mjestu stanovanja. U kvantitativnoj istraživačkoj dionici gotovo 2/3 ispitanika je izrazito ili uglavnom zadovoljno svojim zaposlenjem, 1/5 ih je neodlučna u svojem zadovoljstvu, dok je 1/10 ispitanika izrazito ili uglavnom nezadovoljna. U kvalitativnoj dionici istraživanja samo je nekolicina sugovornika govorila o vlastitom zadovoljstvu radnim statusom. Vlastito zadovoljstvo su ponajprije iskazali oni koji uživaju u vlastitom poslu ili oni kojima je radno mjesto blizu mjesta stanovanja (posebna prednost za one koji imaju djecu). S druge strane, jedna sugovornica je nezadovoljna jer je nezaposlena i ne može naći posao, a jedan sugovornik nije zadovoljan visinom plaće.

Kod zadovoljstva prilikama za zaposlenje zadovoljstvo ispitanika je ipak znatno niže u odnosu na zadovoljstvo zaposlenjem. U kvantitativnoj dionici istraživanja 37% ispitanika je izrazito ili uglavnom zadovoljno prilikama za zaposlenje u njihovom mjestu stanovanja ili bližoj okolici, 29%

ih je neodlučno u njihovoj evaluaciji zadovoljstva, dok ih je 32% izrazito ili uglavnom nezadovoljno. U kvalitativnoj dionici istraživanja zadovoljstvo prilikama za zaposlenje u mjestu stanovanja i bližoj okolici je izrazito negativno evaluirano, odnosno ovo je pokazatelj kvalitete života s kojim su sugovornici najmanje zadovoljni. Što se dostupnih poslova tiče, ponajprije su vezani za primarni (poljoprivreda, stočarstvo, šumarstvo i sl.) i sekundarni sektor (prehrambena industrija, drvna industrija i sl.).

Prilika ima ako želite radit na primjer u tvornici. Ali nema nešto ako su uredski poslovi to je već popunjeno i tko je tu upao vjerojatno neće otići do daljnjega. Tvornice i bauštela i ovo, ono za to uvijek ima posla.

RU02, M, DAL

Drugi pak napominju da iako nema prilika za zaposlenje u mjestu stanovanja dobra prometna povezanost omogućuje pronalazak zaposlenja u njegovoj blizini. Također, moguće je pronaći zaposlenje tamo gdje su razvijenije ili se razvijaju turističke djelatnosti. Dosta se spominjala i sintagma „tko želi raditi uvijek će si naći posao“. No, prilike u većini mjesta su prema mišljenju sugovornika gotovo nepostojeće, a naročito u manjim i udaljenijim ruralnim područjima. Neke prilike postoje isključivo u obližnjim općinskim središtima ili gradovima.

E to je problem. Pa jako slabo, teško je mladima uopće nešto započeti ako nemaju već neku podlogu, ako obitelj nema neku djelatnost kojom se bavi, ali i ovako problemi u poslu općenito. Teško je naći u Križevcima, Križevci su mali grad, i teško je naći posao, mora se tražiti u drugim gradovima. Dobro, srećom povezanost je dobra pa nije problem putovati. Ali svejedno, bilo bi ljepše kad bi to moglo biti sve na dohvat ruke.

KR01, Ž, SZH

U kvalitativnoj dionici istraživanja pokazalo se kako je ženama otežaniji pristup lokalnim prilikama za zaposlenje. Sve dostupne prilike za zaposlenje su pretežito u poslovima koji uključuju težak fizički rad (primarni i sekundarni sektor zaposlenja). Do poslova, ponajprije u tercijarnom sektoru zaposlenja (npr. javne službe) teže je doći pa su žene primorane izaći iz svog mjesta stanovanja u potrazi za poslom i u većoj su opasnosti od nezaposlenosti nego što su to njihovi muški sumještani. Zanimljivo je napomenuti kako su podjednako i sugovornice i sugovornici koji su o ovome govorili isticali da je ženama teže pronaći zaposlenje u ruralnim područjima.

Ženama je teže. Ili kakva trgovina ili konobarica u lokalnim birtijama. Uglavnom im je teško.

ČA01, M, IPG

U kvantitativnoj istraživačkoj dionici žene su nešto nezadovoljnije prilikama za zaposlenje u odnosu na muškarce (35% nezadovoljnih žena naprema 30% nezadovoljnih muškaraca), ali nije pronađen statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=5,465; p>0,05).

Nadalje, sudionici kvalitativne istraživačke dionice ističu da je teško očekivati brzo pronaći posao u struci (pogotovo ako je ona specifična) i to se posebno vidi kod onih koji su završili više ili visoko obrazovanje. Ovisno o završenoj struci moguće je naći posao, ali teže za neke specifične struke (npr. pravnici, geografi), a lakše za one koji su, primjerice, završili agronomiju ili menadžment u turizmu. Dakle, moguće je uvidjeti da je visokoobrazovnim osobama teže pronaći zaposlenje u struci na području svog mjesta i bliže okolice, odnosno moraju biti spremni tražiti posao u obližnjim gradovima i svakodnevno komutirati ili raditi poslove za koje su prekvalificirani ako žele raditi u svome ruralnom mjestu.

Dosta mladih se uz roditelje počelo baviti poljoprivredom, a ostali koji nisu za to su išli dalje, školovali se, neki su odlučili ostati, jedni su ovdje vidjeli priliku, naravno ako bi se neko htio baviti pravnim ili medicinskim poslovima, nema ovdje priliku osim da nešto svoje napravi, za sad još uvijek ne. A ovako tko je išao u smjer šumarstva ili turizma, lako može naći u mjestu.

VR02, Ž, LBK

U kvantitativnoj dionici istraživanja niže i srednje obrazovani ispitanici nešto su nezadovoljniji dostupnim prilikama za zaposlenje u odnosu na visokoobrazovane (33% naprema 29%), s time da nije pronađen statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=5,091; p>0,05).

Prije nego što sažmemo ključne nalaze obje dionice istraživanja u vezi s ovom domenom kvalitete života također treba napomenuti kako sudionici kvalitativne istraživačke dionice iskazuju kako su mladi nezainteresirani za rad u poljoprivredi i ostalim poslovima primarnog i sekundarnog sektora koje većinski pružaju ruralna područja. Također, javlja se mišljenje da mladi ne žele raditi fizičke poslove. Isto potvrđuju i kvantitativni nalazi o sektoru zaposlenja onih ispitanika koji su radno aktivni. Tako je manje od 1/10 ispitanika zaposleno u primarnoj djelatnosti koja se odnosi na poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo, dok je još 1/5 zaposlena u sekundarnoj djelatnosti koja okuplja različite vrste industrijske proizvodnje. No, nezainteresiranost za rad u poljoprivredi ne

proizlazi isključivo iz teških radnih uvjeta nego i kompliciranih i mukotrpnih administrativnih procesa dolaska do poljoprivrednog zemljišta te pokretanja i održavanja vlastitog posla, kao i koruptivnih radnji povezanih s dodjelom poljoprivrednih zemljišta, potpora i poticaja.

Iako je većina sudionika u obje dionice istraživanja u trenutku provedbe bila zaposlena te su uglavnom zadovoljni svojim zaposlenjem, moguće je uvidjeti svojevrsno nezadovoljstvo prilikama za zaposlenje u vlastitom mjestu stanovanja i bližoj okolici. To nezadovoljstvo se u kvalitativnoj dionici istraživanja ponajprije očituje u lošim prilikama za zaposlenje u blizini mjesta stanovanja (naročito za žene, visokoobrazovane i specifične struke). No, iako je uočeno nezadovoljstvo prilikama za zaposlenje u obje dionice istraživanja, možemo zaključiti kako je zaposlenost pokazatelj kvalitete života s kojim su sudionici općenito gledano, uglavnom zadovoljni jer ih je većina zaposlena i zadovoljna svojim zaposlenjem.

7.1.3. Zdravlje

Sljedeća domena kvalitete života koje ćemo se dotaknuti je *zdravlje*. U ovoj domeni objektivni pokazatelj je u sklopu kvantitativne dionice istraživanja samoprocijenjeno zdravlje prema kojem gotovo polovica ispitanika svoje zdravlje procjenjuje kao izrazito dobro i nešto više od 2/3 kao dobro. S druge strane, pet ispitanika od ukupnih 351 svoje je zdravlje procijenilo izrazito lošim ili lošim, dok ga je 15% ispitanika procijenilo ni dobrim ni lošim. Stoga, moguće je zaključiti kako velika većina ispitanika izrazito pozitivno procjenjuje svoje zdravstveno stanje.

Što se subjektivnog zadovoljstva fizičkim i mentalnim/psihičkim zdravljem tiče, rezultati korespondiraju nalazima objektivne komponente domene zdravlja. Tako je oko 3/4 ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanja izrazito ili uglavnom zadovoljno kako vlastitim fizičkim, tako i vlastitim mentalnim/psihičkim zdravljem. S druge strane, nešto je malo više onih koji su uglavnom ili izrazito nezadovoljni vlastitim mentalnim/psihičkim zdravljem nego fizičkim (15% naprema 11%).

Kvalitativni nalazi potvrđuju nalaze kvantitativne istraživačke dionice, odnosno gotovo svi sugovornici su izrazito zadovoljni svojim zdravljem. Pri tome neki sugovornici ističu da pomaže upravo to što žive u ruralnim područjima (čist zrak, zdrava hrana, manje stresa).

Zdravo se može živjeti, ono zrak je čist, što posadimo, znamo gdje što jedemo da je zdravo i to sve. (…) Što se tiče zdravlja, mislim da je ono odlično. Mislim da i zrak, da to sve ima utjecaja, vjerujem 100%.

LO02, M, LBK

Jedino su istaknuta tri slučaja nezadovoljstva od ukupno 37 sugovornika koji su ili nezadovoljni zbog loše prehrane i pretilosti ili zbog teških kliničkih slika (tumori, teže operacije).

Sveukupno, zdravlje je pokazatelj kvalitete života s kojim su gotovo svi sudionici obje dionice istraživanja zadovoljni. Dodatno, u sklopu kvantitativne dionice istraživanja objektivna samoprocjena zdravlja ispitanika izrazito je pozitivno evaluirana. Ovakva pozitivna evaluacija ove domene zasigurno proizlazi iz dobi samih sugovornika, ali kao važan čimbenik zadovoljstva zdravljem sugovornici ističu i prednosti života u ruralnim područjima (čist okoliš i zdrava hrana).

7.1.4. Obrazovanje

Sljedeća domena kvalitete života je obrazovanje koje je ispitivano u svome objektivnom (najviši završeni stupanj obrazovanja) i subjektivnom obliku (zadovoljstvo stečenim stupnjem obrazovanja). Što se objektivno istaknutog najvišeg završenog stupnja obrazovanja tiče, najveći udio ispitanika je završio srednje obrazovanje (trogodišnja ili četverogodišnja srednja škola), a čine 3/4 ukupnog uzorka. Visokoobrazovnih ispitanika (završeno više ili visoko obrazovanje) je nešto manje od 1/5. Konačno, samo 13 od ukupno 351 ispitanika, odnosno 4% imaju nezavršeno ili završeno osnovno obrazovanje (osnovna škola). S druge strane, u kvalitativnoj dionici istraživanja dvoje sugovornika imaju osnovno obrazovanje (jedna od njih je trenutno u srednjoj školi), 14 ih ima srednje obrazovanje, a 20 sugovornika ima više i visoko obrazovanje. Stoga, možemo zaključiti kako uzorak u kvalitativnoj dionici istraživanja odstupa od kvantitativnog, odnosno preteže na stranu visokoobrazovanih sugovornika.

Gotovo 3/4 ispitanika u kvantitativnoj istraživačkoj dionici izrazito je ili uglavnom zadovoljno svojom stečenom razinom obrazovanja. S druge strane, gotovo 1/5 ih je neodlučna u procjeni zadovoljstva vlastitim obrazovanjem, dok je 5% ispitanika uglavnom nezadovoljno svojim završenim obrazovanjem. Zadovoljstvo obrazovanjem nije posebno ispitivano u kvalitativnoj dionici istraživanja, ali je jedna sugovornica istaknula kako mlade osobe koje žive u ruralnim područjima moraju vrlo rano donositi izrazito važne obrazovne odluke koje su povezane i s time

gdje će živjeti u budućnosti. Tako oni koji su se odlučili za neke specifične profesije za koje neće moći pronaći posao u struci u mjestu u kojem žive imaju veću šansu otići od onih koji su se školovali za zanimanja za koje postoji potražnja u ruralnim područjima. Isto tako se ističe da postoji obrazovna nejednakost s obzirom na financijsku situaciju obitelji, odnosno neke se mlade osobe moraju pomiriti s nižim obrazovnim aspiracijama ako njihove obitelji nemaju dovoljno novca da financiraju njihov odlazak u udaljenija mjesta zbog nastavka školovanja.

Pa recimo, vjerujem da mnogi, počevši od osnovne škole, kad bi htjeli, možda ne krenu odmah ono što bi željeli zato što moraju ići daleko, ili nisu spremni, ili možda roditelji ne mogu to financijski podnijeti, uglavnom se ide u Korenicu ili Otočac u te smjerove koji postoje, ne znam, iduće bi se moglo ići u Karlovac, Zadar, Rijeka, Zagreb, što je i trošak i nisu svi spremni na to, i onda možda se zato većina odlučuje za ta dva smjera, turizam i poljoprivreda, tako da, to je možda neko najranije ograničenje sa kojima se mladi susreću.

VR02, Ž, LBK

Na kraju, vidljivo je kako su sudionici obje dionice istraživanja većinom zadovoljni vlastitom stečenom razinom obrazovanja.

7.1.5. Slobodno vrijeme i društvene interakcije

Sljedeća domena kvalitete života koju ćemo istaknuti je *slobodno vrijeme i društvene interakcije*. Ova je domena objektivno mjerena kroz način provedbe slobodnog vremena i članstva u organizacijama, dok je subjektivno mjerena zadovoljstvom količinom i načinom provedbe slobodnog vremena te zadovoljstvom međuljudskim odnosima u mjestu.

U Tablici 10 iznosimo različite načine provedbe slobodnog vremena i njihovu učestalost.

Tablica 10. Učestalost različitih načina provedbe slobodnog vremena

		1 – Nikada	**2 – Rijetko**	**3 – Ponekad**	**4 – Često**	**5 – Uvijek**	**M**	**SD**
Q30_9.	Surfanje na internetu	2%	2%	13%	41%	43%	4,20	0,89
Q30_2.	Druženje s obitelji i prijateljima	1%	1%	17%	50%	31%	4,07	0,80
Q30_5.	Gledanje TV-a	1%	3%	22%	48%	26%	3,95	0,83
Q30_6.	Slušanje glazbe	2%	2%	20%	52%	24%	3,94	0,84

Q30_13.	Pospremanje doma	5%	13%	29%	30%	24%	3,55	1,13
Q30_4.	Odlazak u kafić, restoran	3%	9%	35%	38%	15%	3,54	0,96
Q30_14.	Šetanje, pješačenje	5%	13%	39%	33%	10%	3,30	0,98
Q30_1.	Čitanje novina (tiskanih ili Internet izdanja)	10%	13%	29%	37%	11%	3,27	1,14
Q30_10.	Kuhanje	13%	16%	24%	24%	23%	3,27	1,34
Q30_15.	Obavljanje aktivnosti „uradi sam“ (popravci, dogradnja)	15%	27%	29%	24%	4%	2,75	1,10
Q30_17.	Održavanje cvijeća i okućnice	28%	16%	26%	21%	10%	2,70	1,33
Q30_19.	Posjećivanje kulturnih događanja	12%	30%	36%	19%	2%	2,69	0,99
Q30_12.	Rekreativno bavljenje sportom	23%	23%	27%	19%	9%	2,67	1,26
Q30_8.	Igranje video igara	26%	24%	20%	22%	9%	2,63	1,31
Q30_20.	Odlazak u crkvu ili neku drugu religijsku instituciju	20%	33%	28%	15%	5%	2,51	1,10
Q30_7.	Igranje društvenih igara	25%	25%	27%	20%	3%	2,50	1,15
Q30_16.	Briga za poljoprivredno imanje i životinje	39%	17%	24%	15%	6%	2,32	1,28
Q30_3.	Provođenje vremena u aktivnostima udruge/društva	66%	11%	11%	9%	3%	1,72	1,14
Q30_11.	Izrada ručnog rada	62%	17%	14%	5%	2%	1,68	1,03
Q30_18.	Sudjelovanje u lovu ili ribolovu	72%	9%	11%	6%	3%	1,59	1,07

Ispitanici u kvantitativnoj dionici istraživanja ističu kako slobodno vrijeme najčešće provode surfajući na internetu (društvene mreže, internetski portali itd.), družeći se s obitelji i prijateljima, gledajući TV i slušajući glazbu. Zatim nešto rjeđe sudjeluju u aktivnostima pospremanja doma, odlaska u ugostiteljske objekte i šetanju ili pješačenju. Najmanje slobodnog vremena provode sudjelovanjem u lovu ili ribolovu, izradi ručnog rada te radu i aktivnostima udruge/društva. Slični nalazi dobiveni su u kvalitativnoj istraživačkoj dionici pa se tako slobodno vrijeme najčešće provodi s obitelji (roditeljima i/ili djecom ako ih sugovornici imaju) i prijateljima (druženja na kavi, šetnja, boravak u prirodi). Upravo se boravak u prirodi ističe kao prednost provođenja slobodnog vremena u ruralnim područjima (u kvantitativnoj dionici istraživanja 43% ispitanika uvijek ili često šeta ili pješači što se može okarakterizirati kao način boravka u prirodi).

Idem na trening, a ostalo onako klasika. Druženje s prijateljima ili pobjeći vikendom negdje u prirodu i klasični poslovi i čišćenje po kući i oko kuće i tako što svima oduzima vremena u danu.

ME01, Ž, IPG

Osim druženja s prijateljima, kao način provedbe slobodnog vremena sugovornici često ističu vježbanje/rekreaciju i izlaske u noćne klubove. Samo nekolicina u slobodnom vremenu sudjeluje u radu udruga (npr. KUD-ovi), što potvrđuje ranije nalaze kvantitativne istraživačke dionice.

U kvantitativnoj dionici istraživanja još je kao objektivni pokazatelj ove domene mjereno članstvo u različitim organizacijama. Općenito gledano, ispitanici iskazuju relativno nisku razinu članstva u 11 ispitivanih organizacija. Najveći postotak ispitanika, njih 29%, članovi su knjižnica, 22% su članovi sportskih klubova i 17% su članovi crkvenih ili vjerskih organizacija. Najmanji udio ispitanika su članovi lokalnih akcijskih grupa, zadruga, nevladinih udruga (udruge žena, mladih, umirovljenika, zaštite prirode i sl.) i kulturno-umjetničkih društava (manje od 5% članstva za svaku pojedinu organizaciju).

Subjektivni vid provođenja slobodnog vremena u kvantitativnoj dionici istraživanja ispitivan je zadovoljstvom količinom i načinom provedbe slobodnog vremena. Ispitanici su nešto zadovoljniji načinom provedbe slobodnog vremena nego količinom slobodnog vremena. Tako je preko 3/4 ispitanika izrazito ili uglavnom zadovoljno načinom provedbe slobodnog vremena, dok ih je nešto manje od 2/3 zadovoljno količinom slobodnog vremena. Što se zadovoljstva količinom slobodnog vremena tiče, slične nalaze donosi kvalitativna dionica istraživanja oko kojeg su podijeljena mišljenja sugovornika. S jedne strane, moguće je uvidjeti da nešto više slobodnog vremena imaju nezaposleni, zaposleni na pola radnog vremena i učenici i studenti.

Zapravo imam puno slobodnog vremena u selu jer ne znam odeš na faks, vratiš se doma, nemaš što za raditi osim ne znam, možeš otići na kavu u Zaprešić, a to isto opet ne možeš svaki dan odlaziti negdje, pa onda baš imam puno slobodnog vremena.

DP01, Ž, ZGŽ

Također, ističe se da sugovornici koji ne rade u poljoprivredi imaju dovoljno slobodnog vremena i to naročito vikendom kojeg oni koji rade u poljoprivredi najčešće iskorištavaju za rad u polju. Količina slobodnog vremena je povezana i sa sezonalnošću poljoprivrednog posla pa kada je vrijeme sadnje ili žetve manje je slobodnog vremena, a zimi je ipak više slobodnog vremena.

Tko se god bavi poljoprivredom, nema slobodnog vremena. Zato je zima hajmo reći, od 1.11. do 1.4. vi nemate poslova nekih, što se tiče poljoprivrede. Onda sve iza posla imate slobodno, a ovako ljeti znači sezona je ako hoćete nešto zaraditi morate se pomiriti s tim da nemate slobodnog vremena.

RU02, M, DAL

S druge strane, ključni razlozi nezadovoljstva količinom slobodnog vremena su puno radno vrijeme, dodatni posao uz redovni posao (poljoprivreda ili turistička djelatnost), rad u kući ili oko kuće i provođenje vremena s djecom (može biti shvaćeno kao način slobodnog vremena koji sudionike osobno ispunjava, ali nekima i nije tako).

Konačno, uz ovaj pokazatelj kvalitete života potrebno je istaknuti i rodnu dimenziju koja se očituje u rodnoj podjeli uloga i poslova izvan radnog vremena. Ističe se kako je i dalje vidljiva tradicionalna podjela uloga i poslova na „muške" i „ženske". Iz iskaza sugovornika vidljivo je kako žene i dalje obavljaju većinu kućanskih poslova kao „domaćice i majke", odnosno nastavlja se tradicionalni patrijarhalni obrazac ponašanja koji se još uvijek barem djelomično nasljeđuje (i dalje postoje određena očekivanja od žena, a određena od muškaraca te u suprotnome može doći do osude ruralne zajednice koja je još uvijek većinski konzervativna). Također, vidljivo je kako muškarci manje uočavaju probleme vezane uz rodnu podjelu uloga/poslova, a neki se čak i zalažu za nastavak tradicionalnih obrazaca ponašanja. Osim toga, može se uočiti i dvostruka diskriminacija pa je tako „normalno" da žene u ruralnim područjima uz tradicionalne „ženske poslove" obavljaju i fizički zahtjevne poslove koje inače obavljaju muškarci (npr. rad u poljoprivredi, sječa drva). Međutim, dio sugovornika ipak ističe kako se ti obrasci polako mijenjaju te da je ta rodna podjela uloga i poslova kod mladih nešto ravnopravnija nego što je bila u prošlosti. To se posebno vidi u ravnopravnijem sudjelovanju muškaraca u odgoju i brizi o djeci.

Ovakve nalaze kvalitativne istraživačke dionice potvrđuju i kvantitativni nalazi. Dobiven je statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=61,52; p<0,01) za provođenje slobodnog vremena u kuhanju, odnosno 2/3 žena uvijek ili često provodi svoje slobodno vrijeme u kuhanju, dok to uvijek ili često čini manje od 1/3 muškaraca. Nadalje, dobiven je statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=123,97; p<0,01) za provođenje slobodnog vremena u pospremanju doma, odnosno više od 4/5 žena uvijek ili često provodi svoje slobodno vrijeme u pospremanju doma, dok to uvijek ili često čini manje od 1/4 muškaraca.

Drugi važan pokazatelj ove domene su međuljudski odnosi u mjestu, a koji su mjereni isključivo subjektivnim putem. U kvantitativnoj dionici istraživanju oko 2/3 ispitanika je zadovoljno međuljudskim odnosima u njihovom mjestu stanovanja. Kvalitativni nalazi su također obilježeni uglavnom pozitivnim iskazima o ovom pokazatelju kvalitete života. Raširena je svojevrsna pretpostavka među ruralnim sugovornicima kako su međuljudski odnosi u ruralnim područjima

kvalitetniji nego u urbanim jer se ljudi više međusobno poznaju („svi sve znaju“), veća je bliskost i ističu se bolji međususjedski odnosi.

Mislim da su možda međuljudski odnosi tu malo bolji nego u većim gradovima i većim mjestima mislim da je to najveći plus toga. (...) A kažem vam, iz mjesta iz kojeg sam ja, ja sam stvarno zadovoljna, svi smo nekako prijateljski nastrojeni. Ne mogu reći da ima sad nekih većih prepirki, svađi i to.

DI01, Ž, DAL

Dobri međuljudski odnosi ogledaju se i u međusobnom pomaganju, suradnji i druženju susjeda i sumještana.

S druge strane, 1/4 ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanja neodlučna je u svojoj procjeni zadovoljstva međuljudskim odnosima, dok je manje od 1/10 ispitanika izrazito ili uglavnom nezadovoljno. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici nekoliko je sugovornika istaknulo da se nezadovoljstvo ističe u značajnoj promjeni shvaćanja međuljudskih odnosa u usporedbi s prošlošću, gdje postoji mišljenje da su međuljudski odnosi nekada bili puno bolji, odnosno da je danas došlo do snažnije individualizacije i zatvaranja ljudi jednih prema drugima. Osim toga, smanjio se broj mladih stanovnika u mjestu pa za međusobnu povezanost i druženja jednostavno manjka ljudi.

Bilo je više ljudi, više druženja i možda bolji nekakav kolektiv globalno u cijelom selu nego što je sad. (...) U globalu mislim da to može biti puno bolje i mislim da bez obzira što je malo ljudi da nismo baš međusobno povezani, postoje u biti, hajmo reći ne klanovi, ali onako grupice ljudi.

GRS04, Ž, IPG

Također, ističe se da danas ljudi sve više gledaju vlastiti interes i postoji svojevrsna zavist među stanovnicima ruralnih područja (što je netko novo kupio, što je novo sagradio itd.). Sugovornici smatraju kako su spomenutim promjenama značajno doprinijele nove tehnologije i olakšana mobilnost koje otuđuju mlade od drugih unutar ruralnog mjesta.

Domena kvalitete života koja se odnosi na slobodno vrijeme i društvene interakcije je generalno pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja ovog rada. Unatoč nalazima o nešto slabijem zadovoljstvu količinom slobodnog vremena u obje istraživačke dionice, općenito je istaknuto

zadovoljstvo načinom provedbe slobodnog vremena koje je u ruralnim područjima često povezano s mogućnošću druženja s obitelji i prijateljima te boravka u prirodi. Iako kvalitativni nalazi pokazuju da su se međuljudski odnosi djelomično pogoršali u odnosu na prošlost, i u kvantitativnoj i kvalitativnoj dionici istraživanja sudionici su i dalje većinom pozitivno evaluirali međuljudske odnose u vlastitom mjestu stanovanja. Osim toga, kvalitativni nalazi ukazuju na percipirane kvalitetnije ruralne međuljudske odnose u usporedbi s onima u urbanim područjima, a najčešće se ta kvaliteta očituje u međusobnom druženju, pomaganju i suradnji.

7.1.6. Ekonomska i fizička sigurnost

U kvantitativnoj istraživačkoj dionici *ekonomska sigurnost* mjerena je pitanjem zadovoljavanja osnovnih životnih potreba svih ukućana uzevši u obzir prihode ispitanikova kućanstva. Najveći udio ispitanika istaknuo je da njihovo kućanstvo uglavnom može zadovoljiti osnovne životne potrebe svojih ukućana s obzirom na trenutne prihode kućanstva (42%), dok 14% ispitanika tvrdi da to može u potpunosti. No, preko 1/3 ispitanika ističe da to može kako koji mjesec, odnosno njihovo kućanstvo nije uvijek u stanju zadovoljiti osnovne životne potrebe svojih ukućana s obzirom na trenutne prihode kućanstva. Konačno, 7% ispitanika tvrdi da njihovo kućanstvo uglavnom ne može ili uopće ne može zadovoljiti osnovne životne potrebe svojih ukućana s obzirom na trenutne prihode kućanstva.

U kvalitativnoj dionici istraživanja ekonomska sigurnost nije eksplicitno ispitivana, ali se iznjedrio kod o troškovima života. Vezano za stambeni prostor u ruralnim područjima sugovornici ističu da su troškovi života niži nego u gradu (režije i najam stambenog prostora). No, sudionici kvalitativne istraživačke dionice smatraju da niži troškovi života indiciraju da se živi nižim životnim standardom općenito. Također, sugovornici navode kako su se u posljednje vrijeme cijene goriva, režija, ali i svakodnevnih potrepština znatno povećale. Upravo je povećanje cijene goriva veliki problem ekonomske sigurnosti za sugovornike koji ovise o svakodnevnom automobilskom prijevozu.

Što se *fizičke sigurnosti* tiče, ispitanici kvantitativne dionice istraživanja se velikom većinom osjećaju sigurno u svojem mjestu stanovanja. Tako preko 4/5 ispitanika smatra da ih tvrdnja *Osjećam se sigurno u svom mjestu* uglavnom ili u potpunosti opisuje. Kvalitativni nalazi također potvrđuju ranije izneseno pokazujući da se sugovornici osjećaju izrazito sigurnima u svojim ruralnim područjima i to navode kao značajnu prednost života u ruralnom naselju, a pogotovo

uspoređujući ih s urbanim područjima. Dodatnu sigurnost ulijeva i blizina obitelji i prijatelja koji mogu pomoći ako dođe do pojave nekih problema ili nedaća.

Neću nikoga sresti, pa onda mogu otići bilo gdje bez straha ikakvog da, da će mi se nešto dogoditi. Baš je puno mirnije i puno sigurnije.

DP01, Ž, ZGŽ

S druge strane, samo 11 od 351 ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanju ističe kako ih tvrdnja *Osjećam se sigurno u svom mjestu* uglavnom ili uopće ne opisuje. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici nezadovoljstvo fizičkom sigurnošću istaknuto je kod nekoliko sugovornika koji navode probleme s prolascima ilegalnih migranata i probleme koje imaju s divljim životinjama kao dva potencijalna rizika za sigurnost u ruralnim područjima. Jedna sugovornica ističe da se ne osjeća u potpunosti sigurno u svome mjestu po noći jer u njenom mjestu ne postoji javna rasvjeta.

Što se domene ekonomske i fizičke sigurnosti tiče, sudionici u obje dionice istraživanja ističu snažniju fizičku nego ekonomsku sigurnost. Tako je osobna fizička sigurnost pokazatelj kvalitete života kojeg sudionici obje istraživačke dionice izrazito pozitivno evaluiraju, odnosno fizička sigurnost je shvaćena kao jedna od značajnijih prednosti života u ruralnim područjima.

7.1.7. Upravljanje i poštivanje osnovnih prava

Ova domena kvalitete života odnosi se isključivo na subjektivnu dimenziju procjene sudionika obje dionice istraživanja o zadovoljstvu *upravljačkim strukturama i poštivanjem osnovnih prava*. U Tablici 11 moguće je vidjeti čestice koje se odnose na ovu domenu kvalitete života u sklopu kvantitativne dionice istraživanja.

Tablica 11. Zadovoljstvo upravljačkim strukturama i osnovnim pravima

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	**2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**4 – Uglavnom sam zadovoljan/na**	**5 – Izrazito sam zadovoljan/na**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q45_3.	Vlastitom mogućnošću uključenja u aktivnosti lokalne samouprave	6%	18%	41%	33%	3%	1%	3,09	0,92

Q45_1.	Radom lokalne samouprave	8%	17%	38%	33%	4%	1%	3,08	0,98
Q45_4.	Brigom lokalne samouprave o mještanima	8%	19%	37%	31%	4%	0%	3,04	1,00
Q45_2.	Radom države	17%	30%	33%	17%	3%	1%	2,57	1,05

Općenito gledano, ispitanici iskazuju nezadovoljstvo na sve četiri čestice uključene u ovu domenu kvalitete života. No, nešto su zadovoljniji vlastitom mogućnošću uključenja u aktivnosti lokalne samouprave, radom lokalne samouprave i brigom lokalne samouprave o mještanima, a s ova tri pokazatelja uglavnom ili izrazito je zadovoljno nešto više od 1/3 ispitanika. S druge strane, samo 1/5 ispitanika je zadovoljna radom države, odnosno gotovo polovica ispitanih ističe da su uglavnom ili izrazito nezadovoljni radom države. Također, najveći udio ispitanika je neodlučan u procjeni svoga zadovoljstva na sve četiri čestice koje čine ovu domenu kvalitete života. Dakle, općenito gledano ispitanici su neodlučni o različitim aspektima domene upravljanja i poštivanja osnovnih prava, što potvrđuje i prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava* (M=11,79; SD=3,17)[41] koji se nalazi ispod sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 12.

Vrlo slične nalaze nam donosi i kvalitativna dionica istraživanja koja pokazuje da je zadovoljstvo radom lokalne samouprave nešto pozitivnije evaluirano nego zadovoljstvo radom županije i države. S jedne strane, trećina sugovornika je zadovoljna radom lokalne samouprave, a u tom zadovoljstvu se najviše ističe kako su promjene na posljednjim lokalnim izborima (koji su se održali 2021. godine) donijele dosta toga dobroga razvoju njihovih ruralnih mjesta. To zadovoljstvo se češće iskazuje u onim mjestima gdje je došlo do promjene vlasti nego u onim gdje upravlja ista vladajuća skupina duže vremensko razdoblje.

Što se tiče nekakve lokalne uprave… do sad, mislim da je bila, hajmo reći, u redu, ali više je bila usmjerena prema ljudima istih usmjerenja, a sad nakon promjene vlasti koja je došla lani treba se u biti vidjeti s obzirom na stanje koje su mogućnosti, ali mislim da je cilj više uključiti mještane u sam nekakav razvoj i njihove potrebe. Mislim da do sad se to zanemarivalo, više godina. Tako da mislim da je u biti dijalog ono što može nekako unaprijediti općinu, možda ne u nekakvim ono infrastrukturnim mogućnostima i slično, ali čisto (…) da se ljudi osjećaju bolje.

[41] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

GRS04, Ž, IPG

Nadalje, neki sugovornici ističu zadovoljstvo zbog ulaganja u novu infrastrukturu i sadržaje kojima se pokušava povećati kvaliteta života mještana. Dodatno, kao prednost sugovornici vide mlado političko vodstvo za koje smatraju kako može modernizirati ruralna područja i učiniti ih kvalitetnijima za život mladih.

S druge strane, nezadovoljni sugovornici ističu kako ne postoji dobra komunikacija između načelnika (političkog vodstva općina) i građana. Prema percepciji sugovornika, ključni nedostatak nedovoljno je ulaganje u ostanak mladih u ruralnim prostorima od strane lokalne samouprave, što smatraju problemom za budućnost jer bi upravo mladi trebali biti ti koji će revitalizirati ruralna područja.

Mislim da su zapravo mladi pokretači općenito nekoga kraja jer ne možemo se mi bazirati na ljude koji su već u mirovini ili su već u nekim godinama. Njihov… oni su zapravo dali za svoj kraj ono što su mislili dati. Mislim da treba mlade svakako privući, zapravo ovdje jesu privlačili s ne znam nekim zemljištima i izgradnjom kuća, da ono daruju materijal, ali opet... Možete Vi izgraditi kuću, ali ako nemate posao… (…) Znači naći prvo posao i s poslom privući ljude. I tu onda nastajat će i obitelj i prilika za otvaranje i vrtića i osnovne škole ako je potrebno za to mjesto. Mislim, opet, djeca i mladi su zapravo pokretači svega da bi neki kraj već živnuo.

LO02, M, LBK

Također, smatra se kako lokalne samouprave nedovoljno iskorištavaju financijske potpore koje dolaze iz EU kako bi se unaprijedila ruralna područja, a to se najviše očituje kroz pasivnost vladajućih u takvim aktivnostima, odnosno ističe se da nemaju strategiju za razvoj ruralnih mjesta u kojima vladaju. Konačno, neki sugovornici koji žive u ruralnim mjestima koja administrativno spadaju pod gradove smatraju kako su zaboravljeni od strane grada jer jednostavno nemaju jednaku važnost kao drugi dijelovi gradova (npr. gradske četvrti).

Što se zadovoljstva radom županije i države tiče, koje je općenito gledano izrazito nisko, odnosno kao što smo ranije naveli, niže je nego zadovoljstvo radom lokalne samouprave, nalaze kvantitativne istraživačke dionice potvrđuju kvalitativni nalazi. Tek nekoliko sugovornika zadovoljno je radom viših razina i to vezano za potpore za očuvanje radnih mjesta u djelatnostima pogođenim COVID-om 19 (koronavirusom) ili potpore rada udrugama u koje su uključeni. S druge

strane, ističe se nesposobnost državnog vrha, kao i nezainteresiranost za ruralna područja i krajeve, a najviše se u tome ističu nedovoljni poticaji za poljoprivrednu proizvodnju.

Mislim da bi se trebao pojačati razvoj i najviše za to krivim županiju i državu. Čak i županiju ne toliko, jer mislim i županija nema veliki utjecaj koliki ima država i tu je ustvari sve centralizirano. Sve je centralizirano kod Zagreba. Ja mislim da smo mi ovdje Dalmacija, a pogotovo Slavonija, opustošeni i mislim da se radi o raseljavanju, a gradovi su kako bi rekao jedan, rekao profesor s fakulteta, da su gradovi ustvari crne rupe koje samo sisaju energiju, i kada propadne selo te energije više neće biti. Mislim da bi se trebalo raditi na poboljšavanju kvalitete života na selu, na poticanju neke poljoprivrede i stočarstva, na rješavanju imovinskopravnih odnosa na zemljištima.

ŠE01, M, DAL

Domena upravljanja i poštivanja osnovnih prava nešto je negativnije evaluirana od strane sudionika u obje dionice istraživanja. Sudionici obje dionice istraživanja nešto su zadovoljniji radom lokalne samouprave nego radom države, ali svejedno u kvalitativnoj dionici istraživanja znatan broj sudionika iznosi brojne razloge nezadovoljstva radom lokalnih političkih struktura. Potrebno je posebno istaknuti kako je rad države izrazito negativno evaluiran u obje dionice istraživanja ovog rada. Stoga, moguće je zaključiti kako je ovaj pokazatelj kvalitete života jedan od najlošije ocijenjenih od strane sudionika obje istraživačke dionice.

7.1.8. Okoliš

Sljedeća domena kvalitete života odnosi se na *okoliš* koja je ispitivana subjektivnom procjenom zadovoljstva sudionika u obje dionice istraživanja. U Tablici 12 prikazane su čestice koje se odnose na ovu domenu kvalitete života u sklopu kvantitativne dionice istraživanja.

Tablica 12. Zadovoljstvo okolišem

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	**2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**4 – Uglavnom sam zadovoljan/na**	**5 – Izrazito sam zadovoljan/na**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q15_5.	Kvalitetom vode	2%	5%	15%	51%	26%	1%	3,95	0,90
Q15_4.	Kvalitetom zraka	2%	8%	21%	47%	22%	1%	3,80	0,93

Q15_6.	Kvalitetom tla	2%	3%	26%	54%	15%	1%	3,76	0,81
Q15_1.	Čistoćom i održavanjem javnog prostora	2%	8%	23%	51%	15%	1%	3,71	0,88
Q15_2.	Čistoćom i održavanjem prirodnog okoliša	2%	7%	25%	51%	14%	1%	3,70	0,87
Q15_3.	Održavanjem privatnih i javnih građevina	3%	8%	26%	48%	14%	1%	3,64	0,92

Općenito gledano, ispitanici iskazuju zadovoljstvo na svih šest čestica ove domene kvalitete života. Ispitanici su najzadovoljniji kvalitetom vode kojom je više od 3/4 uglavnom ili izrazito zadovoljno. Zatim slijede zadovoljstvo kvalitetom zraka i tla pri čemu više od 2/3 ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno kvalitetom zraka i tla. Slični nalazi dobiveni su u kvalitativnoj dionici istraživanja gdje su sugovornici općenito gledano relativno zadovoljni kvalitetom vode, zraka i tla. Ponajviše se ističe čistoća zraka i vode, dok se kvaliteta tla nešto rjeđe spominje.

Super, znači… tlo nije zagađeno, zrak nije zagađen, imamo tu Cetinu koja je isto pitka.

ŠE01, M, DAL

S druge strane, svega nekoliko sugovornika se žali na nižu kvalitetu vode te zagađen zrak iz industrije, odlagališta otpada ili farmi.

Iako su ispitanici u kvantitativnoj istraživačkoj dionici nešto manje zadovoljni čistoćom i održavanjem javnog prostora, čistoćom i održavanjem prirodnog okoliša te održavanjem privatnih i javnih građevina od ranije predstavljenih čestica, njihovo zadovoljstvo i s ova tri pokazatelja domene okoliša je relativno visoko. Tako je oko 2/3 ispitanika uglavnom ili izrazito zadovoljno ovima trima česticama. Kvalitativni nalazi potvrđuju ranije iznesene rezultate. Prvo, kvaliteta prirodnog okoliša je izrazito pozitivno evaluirana. Nitko od sugovornika nije negativno procijenio ovaj element prirodnog i životnog okruženja.

Prelijepa je stvarno priroda. Zadovoljna sam, ne znam što bih rekla na to pitanje. Nemam baš nekih zamjerki.

GRC02, Ž, DAL

Upravo je kvaliteta prirodnog okoliša ono što se ističe kao ključna prednost života u ruralnim područjima.

A ovako svjež zrak i volim selo jednostavno. Mislim da je puno čišće i da je zdraviji život. (…) Pa eto svjež zrak, čistoća, priroda, ne znam. Za razliku od grada mislim da su to neke prednosti možda.

PR03, Ž, DAL

Osim zadovoljstva kvalitetom prirodnog okoliša, treba se istaknuti kako je priroda nešto što sugovornici izrazito cijene i boje se hoće li u budućnosti doći do njenog zagađenja ili uništenja (npr. zbog pretjerane turistifikacije). Takvi primjeri su isticani u Jadranskoj Hrvatskoj gdje sugovornici uočavaju zagađenje prirodnog okoliša zbog nepropisnog odlaganja građevinskog otpada nastalog uslijed snažne apartmanizacije jadranske obale. Nadalje, sugovornici su podijeljenog mišljenja što se tiče percepcije zagađenja okoliša. S jedne strane, dio sugovornika ističe kako okoliš nije zagađen jer nema razvijene teške industrije koja bi mogla biti zagađivač. Dodatno, spominje se postojanje divljih odlagališta otpada, ali je to u većini slučajeva brzo sanirano i više nije problem ruralnih područja u kojima žive. No, s druge strane, preostali dio sugovornika ističe kako su i dalje opstala neka divlja odlagališta otpada ili smeće koje ljudi bacaju u prirodu, ponajprije šumu (mješoviti i građevinski otpad, glomazni otpad). Također se ističe kako je svijest ljudi o zaštiti okoliša i pravilnom odvajanju otpada još uvijek dosta nerazvijena, odnosno niska u ruralnim mjestima.

Drugo, oko zadovoljstva fizičkim prostorom u kvalitativnom istraživanju su, za razliku od kvantitativnog, podijeljena mišljenja. S jedne strane, ističe se kako se danas više računa vodi o uređenju okoliša, izgradnji prometnica, a također se izgradilo i dosta novih kuća, izgradile su se nove škole i vrtići te uredili trgovi, odnosno neki javni prostori. Ističe se kako se ipak vidi neki napredak u odnosu na prošlost.

Pa je, sve je nekako drugačije, novije. Obnavlja se. Sve ide nekako naprijed.

ST01, M, DAL

S druge strane, kvalitativni nalazi ukazuju i na to da se ništa ne mijenja i nema nove izgradnje, a postojeće kuće i zgrade polako propadaju i ne bivaju obnovljene. Osim toga, dosta okoliša biva neuređeno (obrasla šikara, nepokošeni travnjaci itd.), dok nekadašnja poljoprivredna zemljišta ostaju neobrađena.

Svakako je bilo više ljudi pa je to prednost, sad su te kuće puste i veliki dio ih se ruši i za koju godinu ih neće biti, to je neki nedostatak jer narušavaju cijeli dojam ovog mjesta, a i općenito ljepše je kad je više ljudi… to podrazumijeva i bolji razvoj.

VR02, Ž, LBK

Međutim, moguće je uvidjeti i probleme vezane uz presnažnu turistifikaciju fizičkog prostora nekih ruralnih područja (npr. Istra i Primorje) pa tako sugovornici ističu kako im se ne sviđa nova izgradnja i promjena fizičkog izgleda mjesta jer se nauštrb ljepote mjesta i prirode grade apartmani (presnažna urbanizacija ruralnih mjesta).

Mogao si više uživati u prirodi, možeš i danas, ali priroda,… nije bilo toliko apartmanizacije, plaže su bile čišće, ne znam, svaka kuća je imala lijep pogled na more iz većina kvartova tu u Ližnjanu. Danas je kažem, gradi se puno, veća je buka, više je ljudi, promet.

LI01, M, IPG

Osvrnuvši se na nalaze obje dionice istraživanja sudionici su općenito gledano zadovoljni različitim aspektima domene okoliša što potvrđuje i prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva okolišem* u sklopu kvantitativne dionice istraživanja (M=22,57; SD=4,04)[42] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 18.

Domena okoliša je općenito gledano izrazito pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja u sklopu ovog rada. Zadovoljstvu ovim pokazateljem kvalitete života najviše doprinosi percepcija iznimne kvalitete prirodnog okoliša te vode, zraka i tla. Ta dva aspekta ove domene kvalitete života su izrazito pozitivno evaluirana od gotovo svih sudionika obje dionice istraživanja. Tako sudionici kvalitativne istraživačke dionice smatraju da upravo čist prirodni okoliš predstavlja jednu od najvećih prednosti života u ruralnim područjima u odnosu na urbana. Iako nekolicina sugovornika iznosi određene primjere zagađenja okoliša u njihovim mjestima stanovanja, može se zaključiti kako ipak prevladava mišljenje da značajno zagađenje okoliša izostaje u ruralnim područjima. Konačno, što se fizičkog prostora tiče, tu postoje određene razlike između kvantitativne i kvalitativne dionice istraživanja. Dok su u kvantitativnoj istraživačkoj dionici ispitanici uglavnom zadovoljni čistoćom i održavanjem javnih prostora te privatnih i javnih građevina, u kvalitativnoj

[42] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva okolišem* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

su mišljenja podijeljena, odnosno istovremeno se ističe napredak u obnovi fizičkog izgleda mjesta, ali i nezadovoljstvo sadašnjim fizičkim izgledom mjesta zbog izostanka obnove ili pak pretjerane izgradnje i urbanizacije. Sve u svemu, ipak je moguće zaključiti kako je domena okoliša jedna od domena kvalitete života s kojom su sugovornici najzadovoljniji.

7.1.9. Opće zadovoljstvo životom

Sljedeća domena kvalitete života je *opće zadovoljstvo životom* koje se odnosi na zadovoljstvo vlastitim životom općenito, kao i životom u svom mjestu stanovanja. Također, ovdje ćemo se dotaknuti *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom* koja je razvijena u kvantitativnoj dionici istraživanja, a okuplja različite aspekte zadovoljstva životom koje smo ranije predstavili u ovom poglavlju.

Na početku valja istaknuti kako su ispitanici u kvantitativnoj istraživačkoj dionici iskazali svoje zadovoljstvo vlastitim životom općenito, ali i životom u svom mjestu stanovanja. Tako je 3/4 ispitanika uglavnom ili izrazito zadovoljno svojim životom općenito, a više od 2/3 ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno svojim životom u mjestu stanovanja. S druge strane, svega 5% ispitanika je uglavnom ili izrazito nezadovoljno svojim životom općenito, odnosno 7% ispitanika je uglavnom ili izrazito nezadovoljno svojim životom u mjestu stanovanja. U kvalitativnoj dionici istraživanja cjelokupno iskustvo života ponajprije se ispitivalo kroz prostornu dimenziju zadovoljstva životom u mjestu stanovanja. Općenito gledano, sudionici kvalitativne dionice istraživanja zadovoljni su svojim životom u mjestu stanovanja. Zadovoljstvo najviše proizlazi iz povezanosti s mjestom i prirodom, ali i onim što se u teoriji naziva ruralna idila (mir, tišina, sloboda, prirodne ljepote itd.), dok određeni iskazi nezadovoljstva proizlaze iz obilježja ruralne dosade, odnosno nedostatka privatnosti i sadržaja za mlade te nemogućnosti zadovoljenja vlastitih životnih aspiracija.

Pa, jesam. Baš volim taj kraj, volim to sve. Volim jako da ostanem tu. (…) Zadovoljan sam jer sam se naučio na tu sredinu i to sve, priroda, okoliš, mir i tako nije gužva, nekako smo odvojeni od svega, u pozitivnom smislu, od svega lošeg.

ČA01, M, IPG

Pa zadovoljna sam, jesam. Ali činjenica je da je to mjesto u kojem sam odrasla, tako da potpuno… zadovoljna sam u potpunosti. Iako generalno da ima svoje prednosti, mislim da život na selu i u

ruralnim prostorima općenito ima veću kvalitetu života. (…) Pa, što se tiče prednosti definitivno mir, tišina. Ja osobno živim u naselju koje ima, ne znam da li ima 10 stanovnika trenutno. Tako da… izuzetni mir i tišina.

SV01, Ž, IPG

No, iako mnogi sugovornici općenito gledano jesu zadovoljni, smatraju kako ima mjesta za napredak, odnosno da su potrebna ulaganja kako bi se u budućnosti povećala kvaliteta života u ruralnim područjima.

Moglo bi biti bolje jer mi mladi imamo drugačiju sliku, ali u principu, ne mislim se više pretjerano žaliti. Za sad je onako, u redu.

PEV07, Ž, SZH

U kvantitativnoj dionici istraživanja razvijena je *Skala zadovoljstva cjelokupnim životom* koja je okupila 12 čestica koje se odnose na zadovoljstvo ispitanika sljedećim sadržajima: vlastitim životom općenito; životom u mjestu stanovanja; fizičkim zdravljem; mentalnim/psihičkim zdravljem; bračnim statusom; stečenim stupnjem obrazovanja; financijskom situacijom vlastitog kućanstva; radnim statusom; međuljudskim odnosima u mjestu; količinom slobodnog vremena; načinima ispunjavanja slobodnog vremena; te percepcija osjećaja sigurnosti u mjestu. U Tablici 13 predstavljeni su deskriptivni pokazatelji za uključenih 12 čestica.

Tablica 13. Deskripcija čestica *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom*

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	**2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam**	**4 – Uglavnom sam zadovoljan/na**	**5 – Izrazito sam zadovoljan/na**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q37_1.	Sigurnošću u mjestu[43]	1%	3%	14%	50%	32%	0%	4,11	0,78
Q29_3.	Fizičkim zdravljem	1%	5%	17%	38%	36%	3%	4,08	0,90
Q29_4.	Mentalnim/psihičkim zdravljem	1%	6%	13%	42%	35%	4%	4,08	0,90
Q29_1.	Svojim životom općenito	0%	5%	16%	50%	26%	3%	3,99	0,81

[43] Sigurnost je jedina čestica koja nije mjerena procjenom zadovoljstva već se ispitivalo u kojoj mjeri tvrdnja *Osjećam se sigurno u svom mjestu.* opisuje same ispitanike. Skala procjene je sljedeća: *1-Uopće me ne opisuje; 2-Uglavnom me ne opisuje; 3-Niti me opisuje, niti me ne opisuje; 4-Uglavnom me opisuje; 5-U potpunosti me opisuje*.

Q29_13.	Načinima ispunjavanja slobodnog vremena	0%	5%	14%	54%	23%	3%	3,98	0,80
Q29_6.	Trenutnim bračnim statusom	2%	6%	21%	33%	33%	4%	3,93	1,02
Q29_7.	Stečenim stupnjem obrazovanja	0%	5%	20%	50%	21%	3%	3,91	0,80
Q29_2.	Životom u mjestu	0%	7%	23%	50%	19%	2%	3,81	0,83
Q29_11.	Međuljudskim odnosima u mjestu	2%	6%	25%	50%	15%	3%	3,71	0,82
Q29_12.	Količinom slobodnog vremena	2%	6%	25%	50%	15%	3%	3,70	0,88
Q29_9.	Trenutnim radnim statusom/zaposlenjem	3%	9%	22%	46%	17%	3%	3,69	0,97
Q29_8.	Trenutnom financijskom situacijom kućanstva	2%	10%	31%	46%	10%	2%	3,52	0,88
Q29_10.[44]	Prilikama za zaposlenje u mjestu u kojem živite i/ili bližoj okolici	10%	22%	29%	32%	5%	2%	3,00	1,08

Općenito promatrajući svih 12 čestica *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom* moguće je zaključiti kako su ispitanici u kvantitativnoj dionici istraživanja općenito zadovoljni svim aspektima cjelokupnog životnog zadovoljstva. Tako su najzadovoljniji sigurnošću u svom mjestu stanovanja, fizičkim i psihičkim zdravljem, svojim životom općenito i načinima ispunjavanja slobodnog vremena. S druge strane, u svojoj procjeni cjelokupnog životnog zadovoljstva, ispitanici kvantitativne istraživačke dionice najmanje su zadovoljni prilikama za zaposlenje u mjestu i bližoj okolici, financijskom situacijom vlastitog kućanstva, radnim statusom, količinom slobodnog vremena i međuljudskim odnosima u mjestu stanovanja. Općenito zadovoljstvo različitim aspektima života moguće je uvidjeti iz prosječnog rezultata na *Skali zadovoljstva cjelokupnim životom* u sklopu kvantitativnog istraživanja (M=46,41; SD=6,34)[45] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 36.

U kvalitativnoj istraživačkoj dionici opće zadovoljstvo životom predstavljeno je na nešto drugačiji način s obzirom na dobivene kvalitativne podatke. Kvalitativna analiza više je usredotočena na prostorni aspekt životnog zadovoljstva te je opće životno zadovoljstvo opisano kroz koncepte ruralne idile i ruralne dosade kroz koje najčešće mladi opisuju vlastita ruralna područja, odnosno prednosti i nedostatke koji su povezani s (ne)zadovoljstvom životom u ruralnim područjima. Ovi

[44] Čestica Q29_10 nije dio konačne *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom.*

[45] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva cjelokupnim životom* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

koncepti nisu bili uključeni u inicijalno pretpostavljenu matricu kodova, ali su induktivno izgrađeni iz samih podataka.

Ruralna idila, shvaćena kao prednosti života u ruralnim područjima, ponajviše je okarakterizirana kroz slobodu, opuštenost, mir i tišinu koju život u ruralnim područjima donosi.

Taj mir i tišina. Kažem, ujutro se probudiš i ne čuješ trubu automobila već čuješ ptičice. Smiriš se ujutro. Ja ujutro skuham kavu, sjednem vani i gledam izlazak sunca, zalazak sunca popodne, nema veze. I vidim to sunce i vidim one zvijezde. Vidiš, sjedneš vani i vidiš zvijezde vani.

DE01, Ž, IPG

Osim toga, ističe se ljepota prirodnog okoliša i mogućnost uživanja u prirodi koja se smatra ključnom prednosti života u ruralnim područjima u odnosu na urbana područja koja su okarakterizirana kao bučna, prepuna gužve i stresna. Dodatno, navodi se i da je život u ruralnim područjima sporiji u odnosu na ubrzani život u gradu.

Pa svakako mir, mir, nema i nema toliko gužvi manje je stresno. (...) Opet s jedne strane većinu sumještana poznaš nekako što se toga tiče smo si bliski, mislim da sa susjedima, poznam sve susjede u kvartu, sa svima opušteno stanem i porazgovaram.

LI01, M, IPG

Isto tako spominje se mogućnost bavljenja poljoprivredom kako bi svakodnevno mogli imati vlastitu zdravu hranu. Većinom se sugovornici bave proizvodnjom hrane za osobne potrebe. To čine zato što smatraju da je izrazito važno imati zdravu hranu čije porijeklo znaju, a i tako se mogu smanjiti određeni financijski izdaci za kupovinu proizvoda koje uzgoje. Dodatno, ruralno područje zdravo je okruženje za odrastanje djece jer se mogu osjećati slobodnije u odnosu na grad (nije potrebna tolika zaštita i nadgledanje roditelja), djeca provode više vremena u prirodi i razvijaju neke vještine koje se ne razvijaju u gradu (rad u poljoprivredi, zanatima itd.).

S druge strane, ruralna dosada, shvaćena kao nedostaci života u ruralnim područjima, okarakterizirana je kroz dva ključna aspekta: 1. nedostatak anonimnosti i privatnosti te 2. zavist, ljubomoru, zadrtost i tračanje. S jedne strane, ističe se veća privatnost nego što je to slučaj u urbanim područjima zbog ukupno manjeg broja ljudi u fizičkom prostoru i dojma sugovornika da zbog toga što žive u kućama s okućnicama nisu toliko blizu drugim sumještanima/susjedima. No,

s druge strane, ta privatnost i anonimnost manja je jer se svi sumještani međusobno poznaju, odnosno teže je proći neprimijećen u nekim situacijama jer će svi pričati o tome što si napravio ili kome se nešto dogodilo ili slično.

Kada vidim ovako pokvarene ljude i bezobrazne, najradije bi bila sama, ozbiljno. Jer ovog malog mjesta, a većeg zla i bezobrazluka u životu svom nisam vidjela. Ali dobro, vi to u Zagrebu i ne primjećujete toliko zato što je dosta ljudi, nitko se ne bavi tuđim životom... (...) A ovdje netko radi, netko ne radi i kada dobije posao recimo negdje, odmah, ajme, odakle je posao, a to je preko neke stranke, i preko ovog i preko onog.

GRC02, Ž, DAL

Upravo taj nedostatak anonimnosti dovodi do problema tračanja o tome što je tko kupio, tko se gdje zaposlio itd. Kako sugovornici navode, toga su posebno žrtve žene. Osim tračanja koje proizlazi iz nedostatka anonimnosti, moguće je primijetiti i zavist, odnosno ljubomoru između ljudi.

To znači da imam dojam da tu vlada nekakva zadrtost. (...) Primorski jal je nešto, ljubomora, zavist u isto vrijeme i neka zlovolja. To je malo prisutno valjda je to i kulturološki uvjetovano, zato što su ljudi oduvijek bili tu siromašni. Zemlja je siromašna. Onda je tako malo i mentalitet poprimio.

JE02, M, IPG

Opće zadovoljstvo životom u obje dionice istraživanja pozitivno je evaluirano, odnosno sudionici obje dionice istraživanja zadovoljni su svojim životom općenito, kao i životom u mjestu stanovanja. U kvantitativnoj dionici istraživanju ispitanici su iskazali općenito zadovoljstvo svim promatranim aspektima vlastitog života, a ponajviše se ističu sigurnost života u mjestu stanovanja, zadovoljstvo fizičkim i psihičkim zdravljem te životom općenito, dok su najmanje zadovoljni trenutnim prilikama za zaposlenje u mjestu i bližoj okolici. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici veći je naglasak stavljen na prostorni aspekt zadovoljstva životom, a općenito zadovoljstvo životom u mjestu stanovanja ponajviše je povezano s identifikacijom s ruralnom zajednicom u fizičkom (priroda i ruralni prostor) i društvenom smislu (obitelj i prijatelji).

7.1.10. Kvaliteta i dostupnost sadržaja i usluga

Ova domena kvalitete života odnosi se na *dostupnost većeg broja različitih sadržaja i usluga*, kao i *zadovoljstvo istim sadržajima i uslugama* od strane samih sudionika istraživanja. U kvantitativnoj dionici istraživanja ispitivana je dostupnost i zadovoljstvo ukupno 15 različitih sadržaja i usluga čija je deskripcija iznesena u Tablici 14.

Tablica 14. Deskripcija dostupnosti i zadovoljstva različitim sadržajima i uslugama u mjestu stanovanja i bližoj okolici (do 10 km)

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	**2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**4 – Uglavnom sam zadovoljan/na**	**5 – Izrazito sam zadovoljan/na**	**6 – Ove usluge ili sadržaja nema**	**NZ/BO**	**M[46]**	**SD**
Q1_8.	Crkva	1%	3%	18%	48%	27%	3%	1%	3,91	0,95
Q1_9.	Pošta	2%	6%	24%	40%	25%	3%	1%	3,74	1,05
Q1_4.	Odgojno-obrazovni objekti	1%	7%	26%	39%	24%	3%	1%	3,71	1,04
Q1_11.	Benzinska postaja	2%	7%	24%	33%	29%	5%	1%	3,70	1,15
Q1_1.	Trgovine mješovitom robom	2%	7%	28%	35%	25%	3%	1%	3,69	1,08
Q1_6.	Ljekarna	3%	8%	20%	35%	28%	6%	1%	3,67	1,21
Q1_5.	Objekti primarne zdravstvene zaštite	1%	8%	27%	39%	21%	4%	0%	3,62	1,07
Q1_3.	Ugostiteljski objekti	3%	8%	24%	39%	23%	4%	0%	3,61	1,13
Q1_13.	Dječja igrališta	1%	10%	27%	39%	19%	4%	1%	3,56	1,07
Q1_15.	Parkovi, javne površine za druženje	3%	13%	24%	38%	19%	3%	1%	3,53	1,10
Q1_10.	Banka i/ili bankomat	5%	10%	23%	37%	19%	6%	1%	3,43	1,22
Q1_12.	Sportski i rekreacijski objekti	5%	12%	26%	35%	17%	6%	0%	3,36	1,19
Q1_2.	Specijalizirane trgovine	6%	17%	22%	31%	15%	8%	1%	3,17	1,28
Q1_7.	Dom za starije i nemoćne	7%	11%	28%	28%	12%	13%	1%	3,02	1,30
Q1_14.	Kulturni objekti i sadržaji	7%	16%	29%	27%	9%	11%	0%	2,94	1,24

Što se dostupnosti različitih sadržaja i usluga u mjestu stanovanja i bližoj okolici tiče, ispitanici kvantitativne istraživačke dionice ističu kako su najdostupniji crkva, pošta, odgojno-obrazovni objekti, trgovine mješovitom robom te parkovi i javne površine za druženja. S druge strane, najnedostupniji sadržaji i usluge su kulturni objekti i sadržaji, domovi za starije i nemoćne te specijalizirane trgovine. Što se zadovoljstva kvalitetom sadržaja i usluga tiče, ispitanici u

[46] Prosječni rezultat za svaku pojedinu česticu je mjeren na rekodiranim varijablama na kojima je ispitanicima s odgovorom *6-Ove usluge i/ili sadržaja nema u mjestu ili bližoj okolici (do 10 km)* dodijeljena vrijednost *1-Izrazito sam nezadovoljan/a* kako bi se izbjegao velik broj nedostajućih (engl. *missing*) vrijednosti.

kvantitativnoj dionici istraživanju su relativno zadovoljni s većinom sadržaja i usluga. No, te su razine zadovoljstva ipak nešto niže od, primjerice, ranije predstavljenog zadovoljstva cjelokupnim životom ili zadovoljstva stambenim prostorom, ali još uvijek više od, primjerice, zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava. Ispitanici su najzadovoljniji crkvom, tj. gotovo 3/4 ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno ovim sadržajem. Zatim slijedi nekolicina sadržaja s kojima je oko 2/3 ispitanika uglavnom ili izrazito zadovoljno, a to su pošta, odgojno-obrazovni objekti, benzinska postaja i ljekarna. S druge strane, ispitanici su najmanje zadovoljni kulturnim objektima i sadržajima, domovima za starije i nemoćne te specijaliziranim trgovinama s kojima je uglavnom ili izrazito zadovoljno manje od polovice ispitanika. Konačno, dotaknut ćemo se općenitog zadovoljstva svim sadržajima i uslugama u sklopu kvantitativne istraživačke dionice. Tako prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva sadržajima i uslugama* (M=52,65; SD=11,42)[47] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 45 pokazuje da su ispitanici kvantitativne istraživačke dionice relativno zadovoljni sadržajima i uslugama u njihovom mjestu i okolici.

Kvalitativni nalazi u najvećem dijelu potvrđuju nalaze kvantitativne dionice istraživanja, ali je u kvalitativnoj istraživačkoj dionici uključen ipak nešto manji broj sadržaja i usluga. Prvo, sugovornici su većinom zadovoljni odgojno-obrazovnim institucijama što odgovara rezultatima kvantitativne dionice istraživanja (2/3 ispitanika kvantitativnog istraživanja je zadovoljno ovim sadržajem). To zadovoljstvo se u kvalitativnoj dionici ogleda u dostupnosti osnovnih škola (do 4 razreda ili svih 8 razreda) i vrtića te je nekolicina sugovornika istaknula kako su se nedavno otvorile nove škole i vrtići u njihovom mjestu ili okolici. Sugovornici koji su pozitivno evaluirali odgojno-obrazovne institucije smatraju kako se ulaže u kvalitetu obrazovanja djece. Osim toga, ističe se kako je cijena vrtića niža nego u gradu i ima dovoljno mjesta za svu djecu.

Opet imamo tu u mjestu vrtić, imamo školu, tako da sve je tu blizu sve je mislim da je ono ne znam, da je zadovoljavajuće sve.

DI01, Ž, DAL

[47] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva sadržajima i uslugama* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

S druge strane, razlozi nezadovoljstva su nedostupnost vrtića u nekim mjestima i nedostatak ulaganja u rekreativne sadržaje (npr. sportske dvorane).

Drugo, iako većinom rade na pola radnog vremena pošte su uglavnom dostupne u mjestu ili njegovoj blizini, a često pošte imaju bankomat ili obavljaju dužnosti banke (poštanska banka), dok je dostupnost banaka puno manja, ali se djelomično nadoknađuje dostupnošću bankomata koji također nisu previše dostupni. Dodatno, nekoliko je sugovornika istaknulo kako su banke postojale u njihovim mjestima ili neposrednoj blizini, ali su se zatvorile zbog malog obima posla. Tako se banke većinom nalaze u obližnjim gradovima, a bankomati u općinskim središtima. Ovakve nalaze potvrđuje i kvantitativna dionica istraživanja gdje je istaknuta veća dostupnost pošti od banaka i bankomata, kao i više zadovoljstvo poštom u odnosu na banke i bankomate.

Treće, većina sugovornika ističe kako u njihovom mjestu ili neposrednoj blizini postoje manje trgovine s najosnovnijim namirnicama. Isto potvrđuju i kvantitativni nalazi gdje su ispitanici istaknuli visoku dostupnost trgovina mješovitom robom, kao i relativno zadovoljstvo ispitanika ovim sadržajem (60% ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno). S druge strane, nekolicina sugovornika u kvalitativnoj istraživačkoj dionici tvrdi kako još uvijek nemaju nikakvu trgovinu. No, najveći problem s manjim trgovinama u mjestu, ako postoje, su katkad više cijene proizvoda nego u većim trgovinama u obližnjim gradovima i slaba dostupnost proizvoda. Stoga se u slučaju nužde kupovanja nekih osnovnih namirnica ide u obližnju trgovinu, a sve veće nabavke obavljaju se u većim trgovinama u obližnjim gradovima, što može biti problem zbog sve većih cijena goriva.

Četvrto, o zdravstvenim sadržajima i uslugama su sudionici kvalitativne dionice istraživanja najviše govorili. Osnovni medicinski sadržaji postoje u mjestu ili bližoj okolici (domovi zdravlja, liječnici obiteljske medicine) što potvrđuju i nalazi kvantitativne dionice istraživanja gdje je 96% ispitanika istaknulo da su objekti primarne zaštite dostupni u njihovom mjestu ili bližoj okolici te je 60% uglavnom ili izrazito zadovoljno ovim sadržajima. Nekolicina sugovornika u kvalitativnoj istraživačkoj dionici navela je da u njihovim mjestima postoje objekti koji obavljaju i više od osnovne zdravstvene zaštite (npr. zubari, dolazak specijalista u samo mjesto za provedbu posebnih pregleda). No, sugovornici navode kako se za obavljanje dodatnih zdravstvenih usluga mora ići dalje izvan mjesta stanovanja. Osim toga, nekoliko sugovornika čak i primarnu zdravstvenu zaštitu obavlja u obližnjem gradu jer nisu zadovoljni uslugom u njihovom mjestu stanovanja. Također, sugovornici svoje nezadovoljstvo zdravstvenim sadržajima i uslugama izražavaju općenito u

odnosu na funkcioniranje cijelog zdravstvenog sustava koji procjenjuju kao nekvalitetan u Hrvatskoj. Tako nekoliko sugovornika ističe kako su zbog loše kvalitete javnog zdravstva i predugih lista čekanja primorani odlaziti privatnom liječniku, odnosno obavljati zdravstvene preglede privatno.

Pa mislim da su svi u Hrvatskoj što se zdravstva, javnog zdravstva tiče u nikakvom položaju. Baš mislim da smo ono katastrofalno.

LI02, M, IPG

No, nezadovoljstvo se većinom očituje u tome da u njihovoj lokalnoj sferi ne postoji stalna zdravstvena skrb (skraćeno radno vrijeme, dostupnost samo nekoliko dana u tjednu, nepostojanje hitne zdravstvene usluge) te u tome što se za odlazak liječniku treba koristiti automobil (može biti problem za stariju populaciju). Poseban se problem javlja kod zdravstvene skrbi žena, odnosno u bližoj okolici većine mjesta izostaje ginekološka skrb i rodilišta.

U kvalitativnoj dionici istraživanja sugovornici ističu da su ljekarne većinom dostupne, a najčešće se nalaze u općinskim središtima ili obližnjim gradovima. Isto potvrđuju i kvantitativni nalazi gdje je 94% ispitanika istaknulo da su ljekarne dostupne te je njima zadovoljno 63% ispitanika.

Peto, dostupnost ugostiteljskih objekata (ponajprije kafića) je prema iskazima sudionika dobra, odnosno oko polovice sugovornika ističe da postoji kafić u njihovom mjestu stanovanja, dok restorana najčešće nema u ruralnim područjima. U kvantitativnoj dionici istraživanja ugostiteljski objekti su velikom većinom dostupni u mjestu ili bližoj okolici, a nešto manje od 2/3 ih je uglavnom ili izrazito zadovoljno njihovom kvalitetom.

Međutim, iskazi sudionica kvalitativne dionice istraživanja pokazuju da su ugostiteljski objekti u ruralnim naseljima pretežito namijenjeni samo muškarcima. Tako sugovornice ukazuju na postojanje određene stigme zbog koje djevojke i žene ne mogu slobodno otići u kafić, a da ne budu promatrane ili da se o tome ne raspravlja u negativnom smislu (tračanje u mjestu). Ovo također, prema mišljenju sugovornica, ima veze s patrijarhalnim obrascima ponašanja prema kojima žene bivaju „zarobljene“ u privatnoj sferi te ne bi smjele biti dio javnog društvenog života. Osim toga, nekolicina sugovornica je istaknula i pretrpljeno uznemiravanje koje se ponajprije očitovalo u osjećaju konstantnih pogleda muškaraca i fizičkim prilazima obilježenim seksualnim propozicijama (to se, primjerice, događalo sugovornicama koje su radile kao konobarice).

Imamo dva kafića, u koja pretežito muškarci idu, žene tamo ne idu. (…) Jer ako se želite družiti morate otići 20-ak, 40-ak kilometara dalje, a ne možete otići u lokalnu birtiju i popiti piće i družiti se, bez da imaš ružne poglede i komentare i sutradan „E ona tvoja je bila…".

VO04, Ž, SLA

U kvantitativnoj dionici istraživanja nije dobiven statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=6,29; p>0,05), ali se pokazalo da su žene nešto zadovoljnije ugostiteljskim objektima (64% žena su uglavnom ili izrazito zadovoljne ugostiteljskim objektima naspram 58% muškaraca).

Šesto, što se dostupnosti sportskih i rekreacijskih sadržaja tiče, sugovornici u kvalitativnoj istraživačkoj dionici ističu kako postoje igrališta na otvorenom, dječja igrališta i sportske dvorane u sklopu škola. Samo dvoje sugovornika tvrdi da postoje i sadržaji za vježbanje (teretane), dok se kao problem većinom ističe upravo to da nema organiziranih sadržaja za vježbanje. Također, što se sportskih udruženja tiče, ističe se samo nogomet, dok ostalih sportova nedostaje kako za djecu tako i za mlade, i to naročito one ženskog spola.

U kvantitativnoj dionici istraživanja ispitanici su nešto veću dostupnost i zadovoljstvo iskazali dječjim igralištima nego sportskim i rekreacijskim objektima, a u usporedbi s drugim sadržajima i uslugama ova dva sadržaja imaju nešto niže razine percipiranog zadovoljstva.

Sedmo, u kvalitativnoj istraživačkoj dionici samo je nekolicina sugovornika istaknula specijalizirane trgovine. Tu su se ponajprije spominjale poljoprivredne trgovine za koje su samo neki istaknuli da postoje u njihovom mjestu. No, ovdje je potrebno napomenuti da je važnost dostupnosti poljoprivredne trgovine puno veća za one pojedince koji se bave poljoprivredom. U kvantitativnoj dionici istraživanja istaknuta je nešto manja dostupnost specijaliziranih trgovina u odnosu na ostale sadržaje, a i zadovoljstvo ispitanika ovim sadržajem je nešto manje u usporedbi s većinom drugih ispitivanih sadržaja i usluga.

Osmo, iako se jako malo sugovornika dotaknulo staračkih domova u kvalitativnoj dionici istraživanja ovog rada, oni koji jesu tvrde da je ovaj sadržaj sve važniji jer je sve više starije populacije u ruralnim područjima. Podijeljeno je mišljenje oko dostupnosti ove usluge, tj. neki tvrde da postoje u njihovoj blizini, dok drugi govore da ih nedostaje i da ih je potrebno izgraditi jer postoji velika potražnja (a bit će još i veća u budućnosti zbog starenja stanovništva ruralnih mjesta).

U kvantitativnoj dionici istraživanja ovaj sadržaj je istaknut kao najmanje dostupan i nalazi se pri dnu zadovoljstva ispitanika.

Deveto, sugovornici nisu isticali zadovoljstvo kulturnim sadržajima, a potencijalni razlozi za to mogu biti zato što ih nema u njihovim ruralnim područjima ili im nisu potrebni. To potvrđuju nalazi kvantitativne dionice istraživanja gdje su kulturni objekti i sadržaji percipirani kao najmanje dostupni, ali i sadržaji kojima su ispitanici najmanje zadovoljni.

Konačno, u kvalitativnoj dionici istraživanja sugovornici su se osvrnuli i na sadržaje i usluge koje se odnose na mlade stanovnike ruralnih mjesta (ovaj sadržaj nije bio uključen u kvantitativnu istraživačku dionicu). Tako sugovornici ističu da je dostupnost sadržaja za mlade izrazito mala, odnosno samo nekolicina je istaknula kako postoje neki sadržaji za mlade u njihovom mjestu. Nezadovoljni sugovornici su ovo istaknuli kao jedan od ključnih nedostataka života za mlade osobe u ruralnim područjima.

U Siraču nemam ja baš sad eto neki socijalni život da bi to rekla mislim onako postoje dvije birtije, doslovno birtije i to je to, da. (…).Ne, sadržaja za mlade nema. Nekad prije je to, ja bih čak rekla bilo i malo bolje, više mladih općenito bilo, imali su neki svoj dom, neku udrugu, neku zadrugu gdje su se nalazili. Mladi su se skupljali po igralištu…

SI02, Ž, SZH

Isto tako ne postoje ni rekreativni sadržaji, niti zabavni sadržaji koji se većinom nalaze u obližnjim gradovima (a nekada ih nema čak ni tamo). Dodatni je to problem za one mlade koji nisu mobilni, odnosno nemaju položen vozački ispit ili nemaju automobil jer ne mogu lako doći do obližnjih gradova gdje su takvi sadržaji dostupni. No, ako i mogu, javljaju se problemi noćnih izlazaka, odnosno mora se paziti da se ne pije alkohol ako se nakon izlaska vozi kući ili nema dostupnog javnog prijevoza za vratiti se kući. Konačno, oni sugovornici koji su roditelji ističu da nema dovoljno sadržaja za djecu i tinejdžere (edukativnih, sportskih i rekreacijskih).

Pa mislim da je najveći problem kod nas društveni život. Znači ono, ako ćemo otići nekud van moramo do Zaboka, ako nećemo u Zabok, moramo u Zagreb. Imamo mi ta instant druženja, ovo ono, ali noćni život, sportovi, recimo, otići u kino i takve stvari. Nemamo tog ničega. To je mali problem. Ali ono, preživi se bez toga.

KU04, Ž, SZH

Što se kvalitete i dostupnosti sadržaja i usluga tiče, moguće je zaključiti kako sudionici obje dionice istraživanja ne iskazuju sasvim komplementarne nalaze. U kvantitativnoj dionici istraživanja zabilježena je izrazito visoka dostupnost gotovo svih promatranih sadržaja i usluga, dok su u kvalitativnoj dionici istraživanja sugovornici uglavnom isticali relativnu dostupnost različitih sadržaja i usluga. Određena nekomplementarnost kvantitativnih i kvalitativnih nalaza o dostupnosti sadržaja i usluga proizlazi iz toga što su sugovornici kvalitativne dionice istraživanja najčešće dostupnost gledali s obzirom na postojanje određenog sadržaja i usluge u njihovom mjestu, a nešto rjeđe na okolicu mjesta što je u kvantitativnoj istraživačkoj dionici izravno ispitivano. Što se kvaliteta sadržaja i usluga tiče, u kvantitativnoj dionici se ističe relativno visoko zadovoljstvo kvalitetom gotovo svih sadržaja i usluga, izuzev zadovoljstva kulturnim objektima i sadržajima, domovima za starije i nemoćne te specijaliziranim trgovinama. U kvalitativnoj dionici istraživanja sugovornici su uglavnom zadovoljni kvalitetom različitih sadržaja i usluga. No, ipak se ističe relativno nezadovoljstvo kvalitetom pošti, banaka i bankomata, ugostiteljskih objekata, trgovina i rekreacijskih sadržaja, a naročito zdravstvenog sustava. Izrazito nezadovoljstvo kvalitetom zdravstvenih usluga potencijalno proizlazi iz toga što su sudionici kvalitativne dionice istraživanja imali priliku osvrnuti se na cjelokupni zdravstveni sustav općenito pa tako govoriti i o dodatnoj (a ne samo osnovnoj) zdravstvenoj zaštiti, dok su sudionici kvantitativne dionice istraživanja procjenjivali samo jednu česticu koja se odnosila na kvalitetu primarne zdravstvene zaštite.

7.1.11. Kvaliteta i dostupnost infrastrukture

Ova domena kvalitete života odnosi se na *dostupnost i kvalitetu infrastrukturne opremljenosti stambenog prostora*. U kvantitativnoj dionici istraživanja ispitivana je dostupnost i zadovoljstvo ukupno osam različitih infrastrukturnih elemenata čija je deskripcija iznesena u Tablici 15.

Tablica 15. Deskripcija čestica dostupnosti i zadovoljstva infrastrukturnim elementima u stambenom prostoru ispitanika

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na	3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na	4 – Uglavnom sam zadovoljan/na	5 – Izrazito sam zadovoljan/na	6 – Ove infrastrukture nema	NZ/BO	M[48]	SD
Q9_1.	Opskrbom tekućom (pitkom) vodom	2%	3%	9%	44%	40%	3%	1%	4,12	1,00
Q9_2.	Opskrbom električnom energijom	2%	4%	9%	40%	41%	3%	2%	4,10	1,04
Q9_7.	Pokrivenošću mobilnom telefonskom mrežom	4%	6%	10%	46%	32%	1%	1%	3,95	1,06
Q9_8.	Komunalnom infrastrukturom (npr. odvozom smeća i sl.)	2%	3%	18%	46%	29%	2%	0%	3,92	0,98
Q9_5.	Kvalitetom fiksne telefonske linije	2%	3%	16%	43%	28%	7%	1%	3,78	1,16
Q9_6.	Kvalitetom kućne internetske veze (WI-FI)	4%	6%	16%	45%	25%	3%	0%	3,77	1,11
Q9_4.	Opskrbom plinom	3%	5%	18%	34%	22%	17%	1%	3,35	1,41
Q9_3.	Sustavom kanalizacije	8%	5%	19%	37%	19%	12%	0%	3,31	1,38

Što se dostupnosti različitih infrastrukturnih elemenata tiče, najdostupnija je pokrivenost mobilnom telefonskom mrežom (99%), a zatim slijede dostupnost komunalne infrastrukture (98%), tekuće (pitke) vode (97%), električne energije (97%) i kućne internetske veze (97%). Nešto je slabija dostupnost fiksne telefonske linije (93%), ali je značajno niža dostupnost sustava kanalizacije (88%) i opskrbe plinom (83%). Što se pak kvalitete spomenutih infrastrukturnih elemenata tiče, ispitanici u kvantitativnoj dionici istraživanja su najzadovoljniji opskrbom tekućom (pitkom) vodom i opskrbom električnom energijom kojima je uglavnom ili izrazito zadovoljno više od 4/5 ispitanika. Zatim slijedi zadovoljstvo pokrivenošću mobilnom telefonskom mrežom i komunalnom infrastrukturom s kojima je uglavnom ili izrazito zadovoljno oko 3/4 ispitanika. S druge strane, ispitanici su najmanje zadovoljni opskrbom plinom i sustavom kanalizacije kojima je zadovoljno više od polovice ispitanika. Konačno, moramo se dotaknuti i općenitog zadovoljstva svim infrastrukturnim elementima stambenog prostora ispitanika u sklopu kvantitativnog istraživanja. Tako prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva infrastrukturom stambenog prostora* (M=30,28;

[48] Prosječni rezultat za svaku pojedinu česticu je mjeren na rekodiranim varijablama na kojima je ispitanicima s odgovorom *6-Ove infrastrukture nema* dodijeljena vrijednost *1-Izrazito sam nezadovoljan/a* kako bi se izbjegao velik broj nedostajućih (engl. *missing*) vrijednosti.

SD=6,07)[49] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 24 pokazuje da su ispitanici kvantitativne dionice istraživanja relativno zadovoljni infrastrukturnom opremljenošću svog stambenog prostora.

U kvalitativnoj dionici istraživanja ispitivani su samo neki od ranije spomenutih infrastrukturnih elemenata. Prvo, što se zadovoljstva opskrbom električnom energijom tiče, gotovo su svi sudionici kvalitativne istraživačke dionice zadovoljni što je komplementarno s ranije predstavljenim kvantitativnim podacima (više od 4/5 ispitanika u kvantitativnoj dionici je uglavnom ili izrazito zadovoljno ovim infrastrukturnim elementom), odnosno sugovornici opskrbu električnom energijom danas podrazumijevaju kao nešto svima dostupno. S druge strane, nezadovoljnih je samo dvoje sugovornika koji ističu probleme uslijed loših vremenskih uvjeta i problem neadekvatno riješenog priključka na strujnu mrežu.

Zatim valja istaknuti zadovoljstvo sudionika kvalitativne dionice istraživanja opskrbom pitkom vodom kojom su sugovornici izrazito zadovoljni. Većinom imaju proveden vodovod, a ako ga i nemaju, imaju bunare kao zamjenu. Nezadovoljstvo se javlja ljeti za vrijeme suša ili za vrijeme obilnih padalina, ali i zbog toga što su neki priključeni na privatne, a ne gradske/općinske vodovode. Ovdje je moguće uočiti svojevrsno odstupanje od nalaza kvantitativnog istraživanja koji pokazuju da je opskrba tekućom vodom infrastrukturni element kojim je najveći udio ispitanika uglavnom ili izrazito zadovoljan.

Zadovoljstvo dostupnošću i kvalitetom internetske veze u kvalitativnoj istraživačkoj dionici je podijeljeno. S jedne strane, sudionici kvalitativne dionice istraživanja ističu kako se u posljednjih nekoliko godina situacija s internetskom vezom poboljšala, odnosno sve se više ulaže u ovaj infrastrukturni element, ali još uvijek ona nije na razini kvalitete i dostupnosti gradova (niža brzina i slabiji signal). No, to je sugovornicima koji pozitivno evaluiraju ovu uslugu za sada zadovoljavajuće. S druge strane, glavno nezadovoljstvo druge polovice sugovornika nije dostupnošću internetskog priključka već kvalitetom internetskog signala i brzinom, odnosno većina sugovornika ima uslugu, ali ona ne radi dovoljno kvalitetno ili plaćaju uslugu koja ne funkcionira kako bi trebala.

[49] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva infrastrukturom stambenog prostora* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

Fali internet, brzi internet. (...) Nezgodno je raditi u uvjetima gdje ti nemaš dobru, dobru povezanost. (...) Voljela bi da jednog dana imamo jako brz internet jer tu sad plaćamo račune jako skupo. Znači tristo kuna, a nemamo ništa, to šteka svako malo, onda si vidio ne možeš, nemaš baš signala u svakom dijelu sela. Dakle, ne može ti pomoć ni tvoj mobilni internet koji imamo svi na mobitelu i eto, to mi je onako glavni nedostatak.

PRL02, Ž, DAL

Konačno, sudionici kvalitativne dionice istraživanja su se u nekim slučajevima dotaknuli i ostalih infrastrukturnih elemenata poput plinskog priključka ili kanalizacije, a podijeljena su mišljenja oko zadovoljstva ovim elementima. Kanalizacija je većinom riješena tako da svaka kuća ima proveden vlastiti odvod (crnu/septičku jamu), dok plin većinom nije proveden, nego svako kućanstvo ima svoju plinsku bocu (slični nalazi dobiveni su i u kvantitativnoj dionici gdje su ova dva infrastrukturna elementa najmanje dostupna).

Kanalizacija je svima septička jama. A plin ja mislim koliko ja znam da nema, nije proveden plin. Plinske boce svi koriste u kućanstvu.

PR02, Ž, DAL

Općenito gledano, u obje dionice istraživanja istaknuta je relativno visoka dostupnost i kvaliteta infrastrukturnih elemenata. Dostupnost i zadovoljstvo kvalitetom električne energije je na izrazito visokoj razini u obje dionice istraživanja, a slično je i s dostupnošću i zadovoljstvom opskrbom pitke vode i kvalitetom internetske veze. Što se ostale infrastrukture tiče, poput kanalizacije i priključka za plin, postoji još uvijek nešto manja dostupnost pa ne treba čuditi niti nešto slabije zadovoljstvo njihovom kvalitetom u obje dionice istraživanja. Konačno, iz nalaza obje istraživačke dionice moguće je zaključiti kako infrastrukturna opremljenost ruralnih područja sve više počinje nalikovati onoj u urbanim područjima i ne predstavlja jedan od ključnih problema s kojima se suočavaju stanovnici ruralnih područja, kao što je to bilo isticano u ranijim istraživanja, o čemu će više govora biti u poglavlju *8. Diskusija*.

7.1.12. Kvaliteta prometne infrastrukture

Ova domena kvalitete života odnosi se na *kvalitetu prometne infrastrukture i povezanosti*. U kvantitativnoj istraživačkoj dionici ispitivano je zadovoljstvo kvalitetom različitih prometnih

infrastrukturnih elemenata, ali i zadovoljstvo prometnom povezanošću te dostupnošću i kvalitetom javnog prijevoza. Deskripcija čestica iznesena je u Tablici 16.

Tablica 16. Deskripcija čestica kvalitete prometne infrastrukture i povezanosti

		1 – Izrazito sam nezadovoljan/na	**2 – Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**3 – Niti sam zadovoljan/na niti sam**	**4 – Uglavnom sam zadovoljan/na**	**5 – Izrazito sam zadovoljan/na**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q12_2.	Kvalitetom javne rasvjete	4%	10%	20%	54%	13%	0%	3,61	0,97
Q12_6.	Prometnom povezanošću s gradskim središtem županije	8%	16%	24%	39%	13%	0%	3,32	1,14
Q12_3.	Kvalitetom nogostupa	9%	18%	27%	39%	7%	1%	3,17	1,08
Q12_1.	Kvalitetom cesta	9%	17%	30%	37%	6%	1%	3,15	1,06
Q12_5.	Kvalitetom usluge javnog prijevoza	13%	17%	29%	36%	6%	0%	3,05	1,13
Q12_4.	Dostupnošću javnog prijevoza	13%	20%	28%	31%	9%	0%	3,02	1,17

Najveći udio ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanja je uglavnom ili izrazito zadovoljno kvalitetom javne rasvjete. Slično potvrđuju kvalitativni nalazi prema kojima je javna rasvjeta većinom dostupna svima i to odnedavno, odnosno značajno se ulagalo u ovu vrstu infrastrukture u posljednje vrijeme (iako nekoliko sugovornika ističe da je u njihovom mjestu još uvijek nema).

Zatim, nešto više od polovice ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanja zadovoljna je prometnom povezanošću s gradskim središtem županije. Slično pokazuju i kvalitativni rezultati, odnosno sugovornici su uglavnom zadovoljni prometnom povezanošću s okolnim naseljima i gradovima. No, ta povezanost evaluirana je isključivo s obzirom na korištenje automobila, odnosno ne procjenjuje se u odnosu na korištenje javnog prijevoza. S druge strane, nezadovoljstvo prometnom povezanošću ponajprije proizlazi iz nužnosti korištenja automobila za prijevoz jer druge vrste prijevoza, odnosno javni prijevoz (autobus i vlak) nije dostupan ni kvalitetan. Nezadovoljstvo prometnom povezanošću više ističu sugovornici koji žive u mjestima koja su udaljenija od najbližih gradova, odnosno ona mjesta koja su izoliranija.

Udaljenost tih nekih pratećih sadržaja od trgovina, ljekarne, doktora, sve to. Sve je nekako udaljeno i raštrkano. Mislim da je to dosta ovaj problem.

LO02, M, LBK

Stoga, sudionici kvalitativne istraživačke dionice ističu kako je za život u ruralnim područjima potrebno razviti naviku o provođenju značajne količine vremena dnevno u prometu, ali to je nešto s čime su sugovornici upoznati od svojih školskih dana.

Nadalje, nešto više od 40% ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno kvalitetom nogostupa i kvalitetom cesta u kvantitativnoj dionici istraživanja. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici prevladavaju iskazi o nezadovoljstvu kvalitetom prometnica. S jedne strane, sugovornici koji su zadovoljni kvalitetom prometnica ističu kako lokalna vlast ulaže u prometnice i da se u odnosu na prošlost dosta prometnica obnovilo. Također, ističe se da su županijske i državne ceste nešto bolje uređene nego lokalne seoske ceste. No, s druge strane, sugovornici koji su nezadovoljni kvalitetom prometnica ističu da su ključni razlozi nezadovoljstva neasfaltiranje nekih cesta i puteva (većinom lokalnih seoskih) te loše stanje i održavanje županijskih cesta koje ih spajaju s obližnjim gradovima. Također, ističe se nepostojanje ili nedovoljna uređenost nogostupa što onda dovodi do smanjene prometne sigurnosti za pješake.

Ali ceste, ti sada kada bi krenuo prema Imotskom ima milijardu i jedna rupa na cesti. (…) Treba ih sve… To sve treba proparati, ponovo napravit ovaj čak dio je ok, ali tamo kad se krene prema Imotskom to je katastrofa. Doista katastrofa, užasna je cesta, znači puno rupa, puno svega, naj, najljepše za auto uništiti, eto to ti je.

PRL02, Ž, DAL

Konačno, najveće nezadovoljstvo ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanja izraženo je kvalitetom i dostupnošću javnog prijevoza, odnosno oko 1/3 je uglavnom ili izrazito nezadovoljno dostupnošću i kvalitetom usluge javnog prijevoza. Isto je potvrđeno u kvalitativnoj istraživačkoj dionici gdje je zadovoljstvo javnim prijevozom nisko, odnosno sugovornici su istaknuli javni prijevoz kao jedan od ključnih nedostataka života u ruralnim područjima jer se na uslugu javnog prijevoza ne može računati. Jedina pozitivna stvar je da postoji prijevoz za školsku djecu i to je dovoljno dobro uređeno. Takvu vrstu prijevoza nekada mogu koristiti i ostali mještani, ali ona je dostupna samo nekoliko puta u danu u određenim terminima i nema je za vrijeme školskih praznika. Nezadovoljstvo se primarno javlja zbog niske kvalitete prijevoza (stari autobusi), visoke cijene karata, dugotrajnog puta (višestruko duži nego automobilom zbog čestih stajanja na usputnim stanicama i starosti voznog parka) i rijetkog voznog reda. Isto tako oni sugovornici koji mogu koristiti željeznicu kao način javnog prijevoza niti s njom nisu zadovoljni.

Prijevoz je jako zeznuta stvar imamo tog jednog prijevoznika koji drži monopol i onda ne znam karta je skupa i jako rijetko dolaze busevi pa kasne, stari su busevi.

DP01, Ž, ZGŽ

Pogotovo se problematičnim pokazuje povratak mladih u svoje mjesto stanovanja kasnije navečer ako nemaju automobil, odnosno teško se vratiti iz noćnog izlaska upravo zbog nedostupnosti javnog prijevoza. Dodatno, nekolicina sugovornika ističe kako ne postoji zainteresiranost ljudi za prometovanje javnim prijevozom, odnosno mještani ruralnih područja prisiljeni su priviknuti se na korištenje automobila kao glavnog prijevoznog sredstva te su se s time morali pomiriti kao načinom prilagodbe za život u ruralnim područjima.

Povezano s ranije napomenutim, u kvalitativnoj dionici istraživanja se pojavio kod koji nismo uključili u inicijalnu matricu kodova niti kvantitativnu dionicu istraživanja, a odnosi se na nužnost posjedovanja vlastitog automobila. Kroz veliku većinu intervjua nužnost posjedovanja vlastitog automobila se pojavila kao izrazito važna odrednica ostanka u ruralnim područjima (naročito ako je mjesto udaljenije od gradova ili općinskih središta). Automobil omogućuje veću dostupnost kvalitetnijih sadržaja koji se nalaze izvan mjesta, olakšava dolazak na mjesta gdje je potrebno ići (posao, škola, fakultet, zdravstvene ustanove) i nadoknađuje nedostatke javnog prijevoza.

Znači prometna povezanost je, ako nemaš svoj auto... jako teška.

BE04, Ž, SLA

Ta je nužnost toliko razvijena da su mladi ljudi primorani i žele čim prije polagati vozački ispit (oni koji nemaju vozačku dozvolu bivaju izolirani jer ovise o roditeljima, prijateljima ili drugima za prijevoz jer je teško računati na javni prijevoz kao valjanu opciju). No, danas se kao potencijalni problem javlja i visoka cijena goriva koja ljudima u ruralnim područjima povećava troškove života u odnosu na ljude koje žive u gradu.

Prije nego se osvrnemo na sažeti prikaz nalaza ove domene kvalitete života potrebno je navesti kako prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću* (M=19,31; SD=4,74)[50] koji se nalazi nešto iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 18 pokazuje

[50] Prosječni rezultat na *Skali zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

da ispitanici kvantitativne istraživačke dionice ipak iskazuju nešto veće zadovoljstvo nego nezadovoljstvo prometnom infrastrukturom i povezanošću.

Kvaliteta prometne infrastrukture i prometna povezanost je pokazatelj kvalitete života oko koje su sudionici obje istraživačke dionice podijeljeni u svojem (ne)zadovoljstvu, s time da su sudionici kvalitativne dionice nešto nezadovoljniji od sudionika kvantitativne dionice istraživanja. Nezadovoljstvu ovom domenom u obje istraživačke dionice ponajviše doprinosi nezadovoljstvo javnim prijevozom kojeg sudionici kvalitativne dionice opisuju nekvalitetnim i nedostupnim, a predstavlja veliki nedostatak njihovih ruralnih područja. Nezadovoljstvo ovom domenom dodatno doprinosi nedovoljna razina zadovoljstva kvalitetom prometnica, kako lokalnih tako i županijskih cesta. Što se prometne povezanosti tiče, sudionici obje istraživačke dionice relativno su zadovoljni, ali kvalitativni nalazi pokazuju kako su stanovnici ruralnih naselja primorani koristiti automobil u obavljanju svakodnevnih aktivnosti te oni koji nemaju tu mogućnost nerijetko bivaju odsječeni iz ekonomskog i društvenog života.

7.1.13. Ljubavni život

Domena *ljubavnog života* mjerena je putem jednog objektivnog pokazatelja, bračnog statusa, i jednog subjektivnog pokazatelja, zadovoljstva bračnim statusom. Što se bračnog statusa tiče, većina ispitanika u kvantitativnoj dionici istraživanja ovog rada je neoženjena/neudata (47%). Nakon toga slijede ispitanice i ispitanici koji su u braku, a njih je 42%, zatim oni koji su u izvanbračnoj zajednici (životnom partnerstvu), kojih je 8%. Konačno, još je osam rastavljenih te dvoje udovaca/ica od ukupno 351 ispitanika. U kvalitativnoj dionici istraživanja od ukupno 37 sugovornika, najviše je neoženjenih/neudatih (24), zatim onih u braku (7), a najmanje onih u izvanbračnoj zajednici, odnosno životnom partnerstvu (4). Što se subjektivne dimenzije ove domene tiče, 2/3 ispitanika je uglavnom ili izrazito zadovoljno svojim bračnim statusom u kvantitativnoj dionici istraživanja. Potrebno je još napomenuti kako je 1/5 neodlučnih, odnosno onih koji su niti zadovoljni niti nezadovoljni i 9% uglavnom ili izrazito nezadovoljnih. Subjektivna dimenzija ove domene nije posebno ispitivana u kvalitativnoj istraživačkoj dionici, odnosno samo je nekolicina sugovornika istaknulo visoko zadovoljstvo vlastitim ljubavnim i obiteljskim životom.

7.1.14. Usporedba mjerenih domena kvalitete života

Na kraju potpoglavlja koje se bavilo rezultatima kvalitete života potrebno je istaknuti usporedbu svih konstruiranih skala kvalitete života. U Tablici 17 su prikazani standardizirani i usporedivi prosječni rezultati svih konstruiranih skala kvalitete života u sklopu kvantitativne istraživačke dionice ovog rada.

Tablica 17. Standardizirana prosječna vrijednost konstruiranih skala kvalitete života

	Broj čestica	**N**	**Stand. M[51]**
Skala zadovoljstva stambenim prostorom	6	351	3,96
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	12	351	3,87
Skala zadovoljstva infrastrukturom stambenog prostora	8	351	3,79
Skala zadovoljstva okolišem	6	351	3,76
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	15	351	3,51
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	6	351	3,22
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	4	351	2,95

Ispitanici kvantitativne dionice istraživanja najzadovoljniji su stambenim prostorom u kojem žive. Nakon toga se ističe zadovoljstvo cjelokupnim životom, infrastrukturom stambenog prostora i okolišem. Nakon toga je zadovoljstvo ipak značajno niže s dostupnim sadržajima i uslugama te prometnom infrastrukturom i povezanošću. Konačno, najniže zadovoljstvo ispitanika u sklopu kvantitativne dionice istraživanja uočeno je kod zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava.

Kako bismo ranije iznesenim kvantitativnim nalazima pružili određeni kontekst usporedit ćemo dobivene nalaze s onima iz kvalitativne dionice istraživanja i ukazati na njihovu komplementarnost. Slično kvantitativnim nalazima, sugovornici u kvalitativnoj istraživačkoj dionici zadovoljni su svojim stambenim prostorom i njegovom infrastrukturnom opremljenošću. Što se cjelokupnog životnog zadovoljstva tiče, nalazi obje istraživačke dionice također su komplementarni jer su sudionici kvalitativne dionice istaknuli zadovoljstvo svojim životom i životom u vlastitom ruralnom naselju, a u tome najveću ulogu igraju osobna fizička sigurnost, zdravlje, slobodno vrijeme i društvene interakcije, a najmanju radna djelatnost. Domena okoliša također donosi komplementarne nalaze jer su različiti pokazatelji ove domene pozitivno evaluirani u obje istraživačke dionice, a tome najviše doprinosi percepcija iznimne kvalitete prirodnog okoliša te vode, zraka i tla. Komplementarne nalaze moguće je pronaći i kod percepcije kvalitete prometne

[51] Prosječni rezultat na skali je standardiziran tako da je ukupni prosječni rezultat na određenoj skali podijeljen s brojem čestica te skale kako bismo mogli uspoređivati različite konstruirane skale kvalitete života (na ljestvici od 1 do 5).

infrastrukture i povezanosti koja se nalazi pri dnu evaluacije zadovoljstva kod sudionika obje istraživačke dionice. Nadalje, slično kvantitativnim nalazima, domena upravljanja i poštivanja osnovnih prava je izrazito negativno evaluirana i od strane sudionika kvalitativne istraživačke dionice te predstavlja najlošije percipirani pokazatelj kvalitete života u obje dionice istraživanja ovog rada. Tamo gdje se kvantitativni i kvalitativni nalazi najviše razlikuju, odnosno nisu posve komplementarni je kvaliteta i dostupnost sadržaja i usluga. Ovdje su sudionici kvalitativne dionice istraživanja sveukupno gledano manje zadovoljniji dostupnošću i kvalitetom sadržaja u njihovom mjestu stanovanja i neposrednoj okolici, dok sudionici kvantitativne dionice istraživanja iskazuju relativno visoku dostupnost i kvalitetu gotovo svih sadržaja i usluga.

Zaključno, sudionici obje dionice istraživanja zadovoljniji su vlastitim stambenim prostorom i njegovom infrastrukturnom opremljenošću, cjelokupnim životom i okolišem nego što je to slučaj s percepcijom zadovoljstva sadržaja i usluga te prometne infrastrukture i povezanosti, a naročito u usporedbi sa zadovoljstvom upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava koja je daleko najlošije percipirana domena kvalitete života u oba istraživanja.

7.2. Društvena integracija

Deskriptivni rezultati društvene integracije predstavit će se putem triju domena, odnosno devet poddomena društvene integracije mjerenih u ovom radu. Prva domena društvene integracije nazvana *društveni odnosi* sastoji se od poddomena *društvenih mreža*, *povjerenja u ljude* i *prihvaćanja različitosti*. Druga domena društvene integracije nazvana *povezanost* sastoji se od poddomena *identifikacije*, *povjerenja u institucije* i *percepcije pravednosti*. Treća i posljednja domena društvene integracije nazvana *usredotočenost na opće dobro* sastoji se od poddomena *solidarnosti i spremnosti na pomoć*, *poštivanja društvenih pravila* i *građanske participacije*. Svaka poddomena bit će predstavljena istovremenim navođenjem kvantitativnih i kvalitativnih nalaza, odnosno integracijom nalaza proizašlih iz obje metode.

7.2.1. Društvene mreže

Društvene mreže poddomena su društvenih veza koja je mjerena putem nekoliko različitih pokazatelja u obje dionice istraživanja, a to su: 1. učestalost druženja; 2. podrška/pomoć obitelji i prijatelja; te 3. društvena izoliranost.

U Tablici 18 moguće je vidjeti deskripciju čestica koje iskazuju učestalost druženja ispitanika iz kvantitativne dionice istraživanja.

Tablica 18. Deskripcija čestica učestalosti druženja

		1 – Nikada ili gotovo nikada	2 – Jednom ili više puta godišnje	3 – Jednom ili više puta mjesečno	4 – Jednom ili više puta tjedno	5 – Svaki dan ili gotovo svaki dan	NZ/BO	M	SD
Q33_2.	S prijateljima	1%	3%	22%	41%	33%	0%	4,03	0,86
Q33_1.	S članovima šire obitelji s kojima ne živite	3%	7%	37%	40%	13%	0%	3,54	0,90
Q33_4.	Sa susjedima/sumještanima	4%	11%	29%	41%	14%	0%	3,49	1,01
Q33_3.	S kolegama s posla/škole/ fakulteta izvan radnog vremena/nastave	5%	17%	27%	34%	16%	1%	3,40	1,10

Ispitanici se najčešće druže s prijateljima pa se tako gotovo 3/4 ispitanika barem jednom tjedno druži sa svojim prijateljima. Nadalje, nešto više od polovice ispitanika se barem jednom tjedno druži s članovima šire obitelji s kojima ne žive te susjedima i sumještanima. Najmanje se ispitanika, polovica njih, barem jednom tjedno druži s kolegama s posla/škole/fakulteta izvan radnog vremena ili nastave. U kvalitativnoj dionici istraživanja dobiveni su slični rezultati što se tiče skupina ljudi s kojima se sugovornici druže, odnosno najčešće se druže s prijateljima pa susjedima. Sam čin međusobnog druženja najviše se odvija u kafićima, prirodi ili kod nekoga u kući.

Većinu iskoristim za druženje s prijateljima, šetnja, ovako po prirodi to mi je ono gušt, otići na kavu kao svatko mlađi, možda i ono subota, petak izlazak.

PR02, Ž, DAL

Međutim, sudionici kvalitativne istraživačke dionice ističu kako učestalost druženja ipak nije više toliko česta. Za to navode nekoliko razloga. Prvotno se ističe manjak broja mladih ljudi u ruralnim naseljima kao najveća prepreka za učestalije društvene kontakte. Nadalje, navodi se nedostatak zabavnih sadržaja za mlade, a kako bi tu želju zadovoljili sugovornici moraju putovati u grad pa to posljedično otežava učestalije kontakte.

Pa najviše nedostaci, malo je mladih u samom mjestu, druženje, ta neka socijalizacija, mjesta za izaći, kafić i popiti kavu. Sve to se mora ići u grad.

LI02, M, IPG

Također, neki sugovornici ističu općeniti nedostatak vremena zbog brojnih obaveza, odnosno navode kako je teško uskladiti rasporede različitih pojedinaca.

Sljedeći pokazatelj u poddomeni društvenih mreža je podrška/pomoć obitelji i prijatelja. U Tablici 19 iznesene su tri čestice koje se u kvantitativnoj istraživačkoj dionici odnose na podršku/pomoć koju ispitanici dobivaju od drugih.

Tablica 19. Deskripcija čestica podrške/pomoći obitelji i prijatelja

		1 – Uopće ne mogu	**2 – Uglavnom ne mogu**	**3 – Nekada mogu nekada ne mogu**	**4 – Uglavnom mogu**	**5 – Uvijek mogu**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q35_1.	Od obitelji	0%	1%	9%	23%	66%	0%	4,55	0,72
Q35_2.	Od prijatelja	0%	2%	14%	41%	43%	0%	4,25	0,77
Q35_3.	Od susjeda/sumještana	6%	5%	24%	44%	21%	0%	3,70	1,05

Sudionici kvantitativne dionice istraživanja ističu kako najveću podršku i pomoć u svome životu dobivaju od obitelji, odnosno gotovo 90% ispitanika smatra da uglavnom ili uvijek može računati na podršku i pomoć svoje obitelji. Nadalje, nešto više od 4/5 ispitanika uglavnom ili uvijek može računati na podršku i pomoć svojih prijatelja, dok najmanje, oko 2/3 ispitanika može, uglavnom ili uvijek računati na podršku i pomoć svojih susjeda i sumještana. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici sugovornici ističu kako je u ruralnim područjima moguće računati na podršku i pomoć prijatelja i susjeda. Dodatno, smatraju kako se na pomoć i podršku obitelji uvijek može računati.

Pomaganja ima, samo ono ovisi vam od osobe do osobe, normalno nije svaka osoba ista, ali ovi koje poznajemo mi ovako susjedi naši i ovi ostali oni će pomoći, kao i mi što ćemo pomoći i oni će pomoći, i prijatelji isto pomognu i mi njima, sve normalno. I obitelj normalno pomaže svatko.

PR02, Ž, DAL

Osim toga, gotovo svi sugovornici ističu iznimnu važnost obitelji, ali i prijatelja u svojim životima. Upravo je to ono što nekima od njih ruralno naselje čini „domom“, odnosno nije im toliko važno

mjesto kao fizički prostor koliko su im važni ljudi koji borave u njemu. Obitelj se kod većine sugovornika ističe kao nešto najvažnije u životu, a blizina i povezanost s obitelji se ističe kao izrazito važan razlog ostanka i daljnjeg života u ruralnom mjestu stanovanja.

Nadalje, u kvantitativnoj dionici istraživanja ispitanici su velikom većinom istaknuli kako se ne osjećaju društveno izolirano. Tako gotovo polovica ispitanika ističe da se nikada nije osjećala usamljeno u posljednje vrijeme, dok se još gotovo 1/3 ispitanika rijetko osjećala usamljeno. Nadalje, samo 16% ispitanika se povremeno osjećala usamljeno, 3% često, a samo se jedna osoba od ukupno 351 ispitanika u uzorku stalno osjećala usamljeno u posljednje vrijeme. U kvalitativnoj dionici istraživanja sugovornici ipak navode neke društvene procese koji dovode do porasta osjećaja izoliranosti i usamljenosti u ruralnim područjima. Dio sugovornika navodi kako je moguće prepoznati svojevrsno otuđenje ljudi, odnosno sve veću individualizaciju života u ruralnim naseljima („svi žive za sebe u svojoj privatnosti“). Sugovornici ističu i neke razloge za promjene u odnosu na prošlost. Prvi i najočitiji je manji broj ljudi u ruralnim područjima općenito, a pogotovo mladih osoba, odnosno istaknuta društvena izoliranost najviše se pojavljuje zbog toga jer nema mladih za druženje. Sugovornici ističu kako su sumještani njihovih godina/generacija većinom odselili u urbana područja. Nadalje, nekada su se ljudi družili zajedno radeći u poljoprivredi, a danas je poljoprivredna proizvodnja snažno opala pa izostaje i zajedničko druženje u radu. Konačno, postoji i fizička izoliranost koja proizlazi iz odcijepljenosti ruralnih mjesta koja se nalaze dalje od urbanih središta, a nemaju razvijene infrastrukturne i društvene sadržaje.

Danas nas je malo ljudi u Gorskom Kotaru recimo, svaki dođe s posla i nekako živimo svaki za sebe. Otuđeni su jedni od drugih.

ČA01, M, IPG

Mladi koji ostaju živjeti u svojim ruralnim područjima moraju svakodnevno odlaziti iz svojih mjesta ne samo kako bi zadovoljili vlastite obrazovne i radne potrebe nego i održali društveni život (sport, rekreacija, druženje, zabava, izlasci).

Pa sad, kako da to kažem ja tu nemam prijatelja. Znači tu je, tu su mladi, uglavnom mladi koji, s kojima sam se ja nekad možda družila, otišli su. Tu nema baš fakultetski obrazovanih ljudi i sad to zvuči jako ovako glupo, ali ja nemam tu neke istomišljenike s kojima bi se ja mogla družiti i to je nešto što meni tu nedostaje definitivno. Da ono ne, nemam ja sad koga tu nazvati otići popiti kavu

s njim… Zato što nisam baš uključena toliko u tu socijalnu sferu našeg mjesta, ali možda nisam s razlogom jer evo ja se nemam tu s kim družiti, svi moji prijatelji s kojima sam se nekad i družila nisu ovdje.

SI02, Ž, SZH

Također, jedna sugovornica ističe da se osjeća otuđeno jer se nikada nije prilagodila životu u ruralnom naselju zbog toga što je u djetinjstvu živjela u gradu.

Konačno, u kvantitativnoj dionici istraživanja konstruirana je *Skala društvenih mreža* koja okuplja tri ranije predstavljena skupa pokazatelja, odnosno ispitanici imaju relativno razvijene društvene mreže s obzirom na to da se prosječni rezultat na skali (M=27,69; SD=4,11)[52] nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 21.

Zaključno, valja se osvrnuti na evaluaciju poddomene društvenih mreža u kojoj su vidljivi ne posve komplementari nalazi kvantitativne i kvalitativne dionice istraživanja. Unatoč istaknutoj podršci i pomoći od strane obitelji i prijatelja u obje istraživačke dionice, sudionici kvalitativne dionice ukazuju na postojanje i razloge društvene izoliranosti i usamljenosti u svojim ruralnim naseljima. Iskazi sudionika kvalitativne dionice istraživanja pokazuju da su mladi društveno izolirani zbog malog broja vršnjaka u njihovim mjestima stanovanja, odnosno sumještani njihove dobne generacije su pretežito napustili svoja ruralna područja. Taj osjećaj društvene izoliranosti se onda u kvalitativnoj istraživačkoj dionici preslikava i na slabiju učestalost druženja jer je jednostavno manji broj mladih ljudi u ruralnim područjima, odnosno sugovornici nemaju priliku družiti se s drugima u svojim ruralnim naseljima te su primorani napuštati ih kako bi zadovoljili ne samo svoje egzistencijalne potrebe (posao i obrazovanje), već i društvene. S druge strane, kvantitativni nalazi pokazuju da se 3/4 ispitanika barem jednom tjedno druži sa svojim prijateljima, a 1/3 svaki ili gotovo svaki dan, a više od 4/5 ispitanika se nikada ili rijetko osjećala usamljeno. No, sve u svemu, moguće je zaključiti kako sudionici obje istraživačke dionice imaju relativno razvijene društvene mreže.

7.2.2. Povjerenje u ljude

[52] Prosječni rezultat na *Skali društvenih mreža* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

Sljedeća poddomena društvenih veza je *povjerenje u ljude* koja je mjerena putem povjerenja u sumještane. U Tablici 20 predstavljene su tri čestice koje opisuju ovu domenu društvenih veza.

Tablica 20. Deskripcija čestica povjerenja u ljude

		1 – Uopće se ne slažem	**2 – Uglavnom se ne slažem**	**3 – Niti se slažem niti ne slažem**	**4 – Uglavnom se slažem**	**5 – U potpunosti se slažem**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q36_3.	Ljudi koji žive u mojem mjestu spremni su pomoći svojim sumještanima	1%	5%	20%	54%	21%	0%	3,91	0,80
Q36_2.	Ljudi koji žive u mojem mjestu trude se biti pošteni prema drugim sumještanima	2%	5%	23%	54%	16%	0%	3,78	0,84
Q36_1.	Ljudima koji žive u mojem mjestu može se vjerovati	2%	6%	24%	56%	12%	0%	3,70	0,83

Najveći broj ispitanika, njih 3/4, uglavnom ili u potpunosti tvrdi da su ljudi koji žive u njihovim ruralnim mjestima spremni pomoći svojim sumještanima. Nadalje, nešto više od 2/3 uglavnom ili u potpunosti tvrdi da se ljudi koji žive u njihovim ruralnim mjestima trude biti pošteni prema drugim sumještanima, kao i da se ljudima koji žive u njihovim ruralnim mjestima može vjerovati. Konačno, prosječni rezultat na *Skali povjerenja u ljude* (M=11,38; SD=2,10)[53] koja je konstruirana na temelju ranije predstavljene tri čestice nalazi se značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 9.

Iz iskaza sudionika kvalitativne dionice istraživanja koji se odnose na međuljudske odnose u njihovim ruralnim zajednicama moguće je uvidjeti kako većinom postoji povjerenje među ljudima u mjestu, ali poneki sugovornici navode kako neki sumještani djeluju iz vlastitih interesa, traže usluge zauzvrat danih i tome slično. No, općenito gledano moguće je zaključiti kako sugovornici pozitivno evaluiraju povjerenje među ljudima u njihovom mjestu stanovanja, odnosno smatraju kako se sumještanima generalno može vjerovati. Stoga, moguće je vidjeti kako su u sklopu ove poddomene društvenih veza kvantitativni i kvalitativni nalazi komplementarni, odnosno mlade osobe u hrvatskim ruralnim naseljima ističu općenito povjerenje u druge ljude, tj. svoje sumještane.

7.2.3. Prihvaćanje različitosti

[53] Prosječni rezultat na *Skali povjerenja u ljude* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

Treća i posljednja poddomena društvenih veza se odnosi na *prihvaćanje različitosti* među ljudima. U kvantitativnoj dionici istraživanja ispitivalo se prihvaćanje različitih skupina ljudi kao prvih susjeda, a deskripcija tih osam čestica predstavljena je u Tablici 21.

Tablica 21. Deskripcija čestica prihvaćanja različitih skupina ljudi kao prvih susjeda

		1 – Jako bi mi smetalo	**2 – Malo bi mi smetalo**	**3 – Uopće mi ne bi smetalo**	**NZ/BO**
Q40_6.	Ljude koji su se doselili iz drugih dijelova Hrvatske	5%	13%	82%	0%
Q40_4.	Ljude suprotnog političkog uvjerenja	6%	14%	80%	0%
Q40_3.	Ljude drugačijeg vjerskog opredjeljenja	5%	16%	78%	0%
Q40_2.	Pripadnike nacionalnih manjina u Hrvatskoj	7%	21%	72%	0%
Q40_1.	Ljude drugačije rase	8%	23%	69%	0%
Q40_8.	Strane radnike	9%	28%	63%	0%
Q40_5.	Ljude drugačije seksualne orijentacije	13%	27%	60%	0%
Q40_7.	Imigrante i/ili izbjeglice	17%	37%	46%	1%

Ispitanici u sklopu kvantitativne dionice istraživanja su najotvoreniji prihvaćanju ljudi koji su doselili iz drugih dijelova Hrvatske, ljudi suprotnog političkog uvjerenja od njihovog i ljudi drugačijeg vjerskog opredjeljenja od njihovog (preko 3/4 ispitanika uopće ne bi smetalo imati ove tri skupine ljudi za prve susjede). Zatim, nešto je više od 2/3 ispitanika istaknulo da im uopće ne bi smetalo za prve susjede imati pripadnike nacionalnih manjina i ljude drugačije rase. Nadalje, nešto manje od 2/3 ispitanika istaknulo je da im uopće ne bi smetalo za prve susjede imati strane radnike i ljude drugačije seksualne orijentacije. Konačno, manje od polovice ispitanika istaknulo je da im uopće ne bi smetalo za prve susjede imati imigrante i/ili izbjeglice. Općenito gledano, sudionici kvantitativne istraživačke dionice otvoreni su prihvaćati različitosti u njihovom ruralnom mjestu. Isto potvrđuje i prosječni rezultat na *Skali prihvaćanja različitosti* (M=20,80; SD=4,04)[54] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 16.

[54] Prosječni rezultat na *Skali prihvaćanja različitosti* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

U kvalitativnoj istraživačkoj dionici neki ruralni mladi smatraju se otvorenijima prema prihvaćanju različitosti od svojih starijih sumještana, u smislu nacionalnosti, ali i seksualnih manjina i stranih radnika.

Možda stariji malo drukčije [to vide] jer njihovo vrijeme je bilo drukčije nego naše. U njihovo vrijeme recimo nije bilo ovih muško-muško, žensko-žensko, tog prije nije bilo, to je njima nepojmljivo. Okruženi smo time i nama je to normalno, normalnije.

PR02, Ž, DAL

Sugovornici također ističu kako danas u ruralnim područjima ima dosta useljenika iz drugih dijelova Hrvatske, ali i drugih, ponajprije, susjednih država i da postoji normalan međusobni suživot.

Voćin je dosta onako multikulturalan oduvijek bio, većinsko stanovništvo je zapravo s Kosova, s tim da mislim da je njihova adaptacija prije bila onako malo sporija nekako, ali sada je to sve OK, mislim da generalno nema problema, to je bar moj dojam.

VO03, Ž, SLA

Također, kvalitativni nalazi ukazuju na prihvaćanje različitosti prema političkom opredjeljenju.

S druge strane, uočeno je neprihvaćanje migranata koje se češće spominje kod onih sugovornika koji su imali doticaje s njima, odnosno žive u regijama kroz koje prolaze migrantski putevi/rute. Ovakva neotvorenost prihvaćanja migranata vidljiva je i u kvantitativnim nalazima. Također, jedna sugovornica, pripadnica srpske manjine istaknula je da smatra kako se još uvijek osjeća razlika između Hrvata i Srba, ali da to nije povezano s njenim mjestom stanovanja već da je tako općenito u Hrvatskoj.

Zaključno, valja se osvrnuti na evaluaciju domene prihvaćanja različitosti među ljudima koja je pretežito pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja, ali se može uvidjeti nešto pozitivnija evaluacija ove domene u sklopu kvalitativne dionice u usporedbi s kvantitativnom. U obje dionice istraživanja postoji prihvaćanje novih doseljenika iz ostalih dijelova Hrvatske, pripadnika drugih političkih i religijskih svjetonazora te pripadnika nacionalnih manjina. No, s druge strane, nešto su manje prihvaćeni strani radnici i pripadnici seksualnih manjina, dok se najsnažnije negativne evaluacije ove poddomene u obje istraživačke dionice ponajprije vežu za migrante.

Domena društvenih mreža je sveukupno gledano relativno pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja ovog rada. Općenito gledano, sudionici obje istraživačke dionice ovu domenu pozitivno evaluiraju ističući podršku i pomoć obitelji i prijatelja, razvijeno povjerenje u druge sumještane i općenito prihvaćanje ljudi različitih nacionalnosti, svjetonazora i uvjerenja. Iako je općenito gledano domena pozitivno evaluirana, u kvalitativnoj istraživačkoj dionici prisutan je negativno evaluirani sadržaj društvene izoliranosti mladih nastao uslijed odlaska velikog udjela mlade generacije iz hrvatskih ruralnih područja, dok se u kvantitativnoj dionici istraživanja ističe nešto niža razina prihvaćanja stranih radnika, pripadnika seksualnih manjina i migranata u odnosu na kvalitativne nalaze.

7.2.4. Identifikacija

Poddomena povezanosti nazvana *identifikacija* ponajviše je promatrana kroz prizmu ruralne identifikacije u obje dionice istraživanja, ali je dodatno ispitivan i osjećaj pripadnosti različitim vrstama identiteta. U Tablici 22 predstavljamo osjećaj pripadnosti različitim vrstama identiteta u sklopu kvantitativne istraživačke dionice.

Tablica 22. Deskripcija čestica važnosti osjećaja pripadnosti određenom identitetu

		1 – Potpuno mi je nevažno	**2 – Uglavnom mi je nevažno**	**3 – Niti mi je važno niti mi je nevažno**	**4 – Uglavnom mi je važno**	**5 – Izrazito mi je važno**	**M**	**SD**
Q41_4.	Hrvatskoj u cijelosti	4%	3%	15%	51%	27%	3,94	0,94
Q41_2.	Mjestu u kojem živite	1%	7%	15%	49%	27%	3,93	0,92
Q41_3.	Regiji u kojoj živite	2%	7%	16%	49%	26%	3,91	0,93
Q41_1.	Susjedstvu u kojem živite	2%	5%	19%	55%	20%	3,85	0,85

Sudionici kvantitativne dionice istraživanja podjednako se identificiraju sa sve četiri ispitivane razine identiteta, odnosno 3/4 ispitanika ističe da im je uglavnom ili izrazito važno pripadanje Hrvatskoj u cijelosti, mjestu, regiji i susjedstvu u kojem žive. Dakle, nemoguće je odrediti razlike u važnosti razine identiteta, već većina ispitanika ističe važnost svih razina identiteta, od najniže, lokalne razine susjedstva do najviše, nacionalne razine. U kvalitativnoj dionici istraživanja u kojoj su sugovornici slobodno mogli govoriti o svojem osjećaju pripadnosti najčešće su isticali

identifikaciju s lokalnim prostorom vlastitog ruralnog područja (niža razina identiteta), dok je nešto rjeđe spominjana identifikacija s višim razinama identiteta poput nacionalne razine.

Potaknuti snažno istaknutom identifikacijom s lokalnom ruralnom zajednicom i prostorom u kvalitativnoj dionici istraživanja, u kvantitativnoj dionici ruralna identifikacija dublje je istraživana i ispitivana nego što je to bilo inicijalno planirano. U nastavku iznosimo ključne nalaze vezane za ruralnu identifikaciju koja je detaljno ispitivana u obje istraživačke dionice.

Tablica 23. Deskripcija čestica ruralne identifikacije

		1 – Uopće se ne slažem	2 – Uglavnom se ne slažem	3 – Niti se slažem niti ne slažem	4 – Uglavnom se slažem	5 – U potpunosti se slažem	NZ/BO	M	SD
Q42_2.	Poznanstva i prijateljstva koje imam s drugim ljudima u ovoj ruralnoj zajednici znače mi puno	1%	6%	15%	50%	28%	0%	3,99	0,86
Q42_4.	Budućnost ove ruralne zajednice mi je izrazito važna	1%	4%	19%	47%	29%	0%	3,99	0,87
Q42_5.	Sretan/a sam što sam dio ove ruralne zajednice	1%	5%	19%	51%	24%	0%	3,91	0,85
Q42_3.	Dijelim zajedničke životne vrijednosti s pripadnicima ove ruralne zajednice	2%	5%	21%	50%	22%	0%	3,86	0,87
Q42_8.	Osjećam snažnu povezanost s prirodnim okolišem koji me okružuje	3%	5%	23%	42%	27%	0%	3,84	0,97
Q42_6.	Očuvanje tradicionalnih kulturnih običaja ove ruralne zajednice mi je izrazito važno	3%	7%	23%	46%	20%	1%	3,75	0,94
Q42_7.	Osjećam snažnu povezanost s ovim prostorom jer moji obiteljski korijeni sežu daleko u prošlost ovog kraja	5%	8%	21%	39%	27%	0%	3,75	1,08
Q42_1.[55]	Osjećam se kao da ne pripadam ovoj ruralnoj zajednici	31%	18%	20%	22%	9%	0%	2,59	1,36

U Tablici 23 moguće je vidjeti kako velika većina sudionika kvantitativne istraživačke dionice iskazuje snažnu ruralnu identifikaciju. Oko 3/4 ispitanika se uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjama da im poznanstva i prijateljstva u njihovoj ruralnoj zajednici puno znače, da im je budućnost njihove ruralne zajednice izrazito važna te da su sretni što su dio svoje ruralne zajednice. Nešto malo manje od 3/4 ispitanika se uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom kako dijele zajedničke životne vrijednosti s pripadnicima svoje ruralne zajednice. Nadalje, 2/3 ispitanika se

[55] Čestica Q42_1. nije dio konačne *Skale ruralne identifikacije.*

uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjama da je očuvanje tradicionalnih kulturnih običaja njihove ruralne zajednice izrazito važno i da osjećaju snažnu povezanost s prostorom svoje ruralne zajednice. S druge strane, jedina čestica s kojom se samo nešto manje od 1/3 ispitanika uglavnom ili u potpunosti složila je ona o osjećaju nepripadanja vlastitoj ruralnoj zajednici što dodatno osnažuje nalaze o tome da velika većina ispitanika osjeća snažnu ruralnu identifikaciju. Isto potvrđuje i prosječni rezultat na *Skali ruralne identifikacije* (M=27,10; SD=5,01)[56] koji se nalazi značajno iznad sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 21.

U kvalitativnoj dionici istraživanja ruralna identifikacija istaknula se kroz povezanost s ruralnom zajednicom, prirodom i ruralnim fizičkim prostorom. Prvotno se povezanost s ruralnom zajednicom očituje kroz snažnu povezanost s ljudima, odnosno s obitelji i prijateljima koji žive u ruralnom kraju sugovornika (sinergija ljudi i prostora). Upravo je tvrdnja o poznanstvima i prijateljstvima s drugim ljudima u ruralnoj zajednici ona s kojom se najveći udio sudionika kvantitativne istraživačke dionice uglavnom ili u potpunosti slaže (više od 4/5 njih).

Volim živjeti ovdje sad u Ližnjanu, vezan sam, obitelj sva mi je tu, i tako vezan… vezan sam za ovo mjesto.

LI01, M, IPG

Nadalje, vidljiva je i vremenska dimenzija, odnosno povezanost s prostorom zbog uspomena iz djetinjstva provedenog u tom mjestu, tj. formativnih životnih trenutaka i događaja koje sugovornici vežu za ljude i prostor u kojem su odrasli.

Tamo gdje me srce vuče. Dom, roditelji, mjesto gdje sam odgojen, gdje sam odrastao. Mjesto gdje sam proveo najviše vremena.

ŠE01, M, DAL

Također, ističe se povezanost s fizičkim prostorom kao takvim, odnosno emocionalna povezanost s mjestom i ruralnim krajem u kojem su sugovornici odrastali i za koji navode da su se na njega tijekom godina naviknuli te ga zavoljeli. Kod nekolicine sugovornika ta povezanost s vlastitim mjestom stanovanja dodatno se pojačava ako su neko vrijeme živjeli izvan svog mjesta, a pogotovo

[56] Prosječni rezultat na *Skali ruralne identifikacije* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

ako su živjeli u drugačijem tipu naselja, odnosno u gradu. Konačno, ta povezanost onda ima i neke svoje posebne prednosti pa tako jedna sugovornica navodi kako upravo zbog emocionalne povezanosti i značaja koje mjesto stanovanja ima za nju želi ostati i dalje živjeti u svom ruralnom području kako bi u budućnosti sudjelovala u njegovom napretku i revitalizaciji.

Povezanost s prirodom se očituje kroz nekoliko ključnih dimenzija. Prva se dimenzija odnosi na mir, slobodu i otvorenost prirode, a uključuje prednosti tišine i prirodnih zvukova, a izostanak buke automobila i drugih prometala kao što je slučaj u gradu. Upravo se ranije navedene prednosti koje karakteriziraju ruralni način života ističu kao ključne determinante povezanosti sugovornika s prirodom njihovih ruralnih krajeva. Nadalje, sugovornici ističu prirodne ljepote kao poseban element povezanosti s prirodom ruralnih područja (planine, more, travnjaci, pašnjaci, šume itd.). Posebna je povezanost i s prostorom koji okružuje kuću (okućnica), ali i obradivim površinama te domaćim životinjama i kućnim ljubimcima. Povezanost s prirodom se očituje i kroz prednosti čistog i netaknutog okoliša koji navode kao značajnu prednost ruralnih područja u odnosu na urbana (naročito se ističe čist zrak kao najveća razlika u odnosu na gradove). Konačno, posljednja stavka koja pospješuje povezanost sudionika kvalitativne istraživačke dionice s prirodom svojih ruralnih područja su i sportsko-rekreacijske aktivnosti, odnosno šetnje i ostale aktivnosti koje se odvijaju u prirodi.

Dom je taj cijeli kraj. To je moj dom, uključujući i šumu i sve te livade koje znamo i puteljke i svaki kamen. Ja sam baš vezan za to.

ČA01, M, IPG

Ovakvi kvalitativni nalazi potvrđeni su i u kvantitativnoj dionici istraživanja gdje se više od 2/3 ispitanika uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom *Osjećam snažnu povezanost s prirodnim okolišem koji me okružuje*.

Iako prevladavaju pozitivne evaluacije povezanosti s mjestom stanovanja i ruralnim područjem u kvalitativnoj dionici istraživanja, dva sugovornika su istaknula da ih povezanost s mjestom ne može zadržati u njemu ako se pojavi bolja prilika za zaposlenje ili ostvarenje vlastitih životnih aspiracija, odnosno bolja ekonomska perspektiva, u vidu viših plaća i boljih radnih uvjeta, ipak nadjačava emocionalnu povezanost i važnost ruralnog područja u kojem su odrastali i u kojem trenutno žive.

Ne znam baš da bi netko da je toliko vezan za Viškovo, da bi ostao u Viškovu ako mu se pruži neka bolja prilika... koliko god da tu živim cijeli život, koliko mi je dobro, ono, ne mogu ništa reći, ne znam da mogu otići živjet... čak ne moram ni iz Hrvatske, mogu na drugi kraj Rijeke, ne znam ako će mi se tamo više sviđati, zašto ne, nemam tu nešto što me... povezuje.

VI03, Ž, IPG

Zaključno, valja se osvrnuti na evaluaciju poddomene identifikacije koja je promatrana kroz osjećaj pripadnosti i ruralnu identifikaciju. Prvo, kod osjećaja pripadnosti došlo je do nekomplementarnosti nalaza dviju dionica istraživanja jer je u kvantitativnoj dionici dobivena podjednaka važnost pripadanju svim razinama identiteta (od lokalnog do nacionalnog), dok sudionici kvalitativne dionice češće navode važnost identifikacije s lokalnom ruralnom razinom nego višim instancama. Drugo, ruralna je identifikacija izrazito pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja, odnosno sudionici su u velikoj većini iskazali snažnu ruralnu identifikaciju. U obje istraživačke dionice istaknuta je važnost povezanosti s obitelji i prijateljima te prirodom i fizičkim prostorom, ali se ističe i važnost budućnosti i buduće opstojnosti ruralnih zajednica.

7.2.5. Povjerenje u institucije

Sljedeća poddomena povezanosti je *povjerenje u institucije* čiju deskripciju čestica iznosimo u Tablici 24.

Tablica 24. Deskripcija čestica povjerenja u institucije

		1 – Nimalo	**2 – Malo**	**3 – Osrednje**	**4 – Mnogo**	**5 – Izrazito mnogo**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q46_6.	Odgojno-obrazovni sustav	7%	11%	38%	37%	7%	0%	3,26	0,99
Q46_5.	Zdravstveni sustav	6%	16%	39%	33%	6%	0%	3,17	0,98
Q46_3.	Policija	8%	18%	42%	28%	4%	0%	3,03	0,97
Q46_7.	Sustav socijalne skrbi	17%	18%	46%	16%	3%	1%	2,70	1,02
Q46_1.	Lokalna tijela vlasti (načelnik/ gradonačelnik te općinska/gradska uprava)	13%	26%	42%	17%	1%	1%	2,68	0,95
Q46_4.	Pravosudni sustav	25%	23%	37%	13%	2%	0%	2,45	1,06
Q46_2.	Državna tijela vlasti (Vlada, Sabor i Predsjednik države, Ministarstva)	30%	25%	33%	11%	1%	1%	2,28	1,04

Općenito gledano, sudionici kvantitativne dionice istraživanja ne iskazuju povjerenje u institucije Republike Hrvatske. Isto potvrđuje i prosječni rezultat na *Skali povjerenja u institucije* (M=19,56; SD=5,57)[57] koji se nalazi ispod sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 21. Najviše povjerenja je iskazano u odgojno-obrazovni sustav u koji manje od polovice ispitanika iskazuje mnogo ili izrazito mnogo povjerenja. Zatim slijedi zdravstveni sustav u kojeg nešto više od 1/3 ispitanika ima mnogo ili izrazito mnogo povjerenja i policija u koju nešto manje od 1/3 ispitanika ima mnogo ili izrazito mnogo povjerenja. Nakon toga slijede četiri institucije u koje ispitanici kvantitativnog istraživačke dionice iskazuju snažnije nepovjerenje nego povjerenje. Tako u sustav socijalne skrbi 1/3 ispitanika ima malo ili nimalo povjerenja, a u lokalna tijela vlasti nešto više od 1/3 ispitanika ima malo ili nimalo povjerenja. Konačno, gotovo polovica ispitanika ima malo ili nimalo povjerenja u pravosudni sustav, dok više od polovice ispitanika ima malo ili nimalo povjerenja u državna tijela vlasti. Iako u kvalitativnoj dionici istraživanja povjerenje u institucije nije posebno ispitivano, vidljivo je nepovjerenje u lokalnu i državnu vlast. Dok je uočeno gotovo potpuno nepovjerenje u državnu vlast, u lokalnu je ipak nešto više povjerenja, ali je i dalje prisutno i vidljivo nepovjerenje zbog prisutnosti koruptivnih radnji i na nižim političkim razinama. Stoga, moguće je zaključiti kako sudionici obje istraživačke dionice negativno evaluiraju povjerenje u različite institucije Republike Hrvatske.

7.2.6. Percepcija pravednosti

Treća i posljednja poddomena povezanosti je *percepcija pravednosti* čija je deskripcija čestica iznesena u Tablici 25.

Tablica 25. Deskripcija čestica percepcije pravednosti

		1 – Uopće se ne slažem	**2 – Uglavnom se ne slažem**	**3 – Niti se slažem niti ne slažem**	**4 – Uglavnom se slažem**	**5 – U potpunosti se slažem**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q50_1.	U Hrvatskoj je važnije imati dobru vezu nego biti sposoban	3%	8%	16%	34%	39%	0%	3,97	1,08
Q50_4.	U Hrvatskoj se zakoni ne primjenjuju jednako na sve ljude	10%	8%	21%	34%	27%	0%	3,58	1,25

[57] Prosječni rezultat na *Skali povjerenja u institucije* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

Q50_2.	Da bi riješio neki problem koji imaš, ponekad je u redu poslužiti se nepoštenim radnjama	17%	21%	29%	21%	11%	2%	2,87	1,25
Q50_5.	U Hrvatskoj svi ljudi imaju iste šanse da ostvare svoje želje i ciljeve	29%	27%	27%	14%	3%	0%	2,37	1,14
Q50_3.	Vlada poduzima sve što može kako bi smanjila razlike u visini dohotka između siromašnih i bogatih	32%	25%	26%	15%	2%	0%	2,31	1,14

Gotovo 3/4 sudionika kvantitativne istraživačke dionice se uglavnom ili u potpunosti slaže da je u Hrvatskoj važnije imati dobru vezu nego biti sposoban. Nešto manje od 2/3 ispitanika se uglavnom ili u potpunosti slaže da se zakoni u Hrvatskoj ne primjenjuju jednako na sve ljude. Ispitanici su podijeljenog mišljenja oko čestice koja se odnosi na mogućnost korištenja nepoštenih radnji kako bi riješili neki problem pa se tako nešto više od 1/3 uglavnom ili uopće nije složilo s ovom tvrdnjom, dok se gotovo 1/3 uglavnom ili u potpunosti složila s ovom tvrdnjom. Više od polovice ispitanika se uglavnom ili uopće ne slaže s tvrdnjama da u Hrvatskoj svi ljudi imaju iste šanse ostvariti svoje želje i ciljeve te da hrvatska vlada poduzima sve što može kako bi smanjila razlike između siromašnih i bogatih građana. Gledajući slaganje sa svim predstavljenim česticama možemo zaključiti kako sudionici kvantitativne istraživačke dionice hrvatsko društvo percipiraju nepravednim.

Slični nalazi dobiveni su u kvalitativnoj dionici istraživanja. Tako sugovornici osjećaju prisutnost koruptivnih radnji na nižoj, lokalnoj političkoj razini kroz nepravedna zapošljavanja, ali i na višoj razini u pogledu dodjela poljoprivrednih zemljišta i poljoprivrednih potpora od strane države ili EU. Posebno snažno se ističe pojava koruptivnih radnji kod nepravednih zapošljavanja u ruralnim područjima, a najprisutnija su u sektoru javne uprave i obrazovnom sustavu.

Većinom tu prevladavaju obiteljske veze ili neke druge vezice da bi ti tu našao neki posao.

DE01, Ž, IPG

Sudionici kvalitativne istraživačke dionice smatraju kako su koruptivne radnje koje su prisutne ne samo u ruralnim područjima nego na svim državnim razinama ono što koči ruralni razvoj i motivira mlade na odlazak iz ruralnih područja, ali i države općenito.

Nije lako ostati, pogotovo kod nekih zanimanja koja nisu priznata toliko, recimo doktori ili recimo mladi inženjeri strojarstva, elektrotehnike, mislim da nisu dovoljno priznati kod nas. Mislim da bi na njima trebalo temeljiti hrvatsku budućnost, a ne na ovima koji su tu po stranačkoj iskaznici da

se tako izrazim. Mislim da tu leži problem razvitka. Ne samo sela, ne samo Dalmacije, nego cijele Hrvatske.

ŠE01, M, DAL

Nepravednost sustava se ogleda u nekoliko stavki prema mišljenju sudionika kvalitativne dionice istraživanja. Prva i ključna stavka se odnosi na nepravedan socijalni sustav koji ne radi dovoljno na smanjivanju razlika između bogatih i siromašnih građana (slično je i u kvantitativnoj dionici istraživanja gdje se preko polovice ispitanika ne slaže s tvrdnjom *Vlada poduzima sve što može kako bi smanjila razlike u visini dohotka između siromašnih i bogatih*). Tako sugovornici smatraju da se država nedovoljno dobro brine za ranjive skupine stanovništva poput, primjerice, starijih osoba.

Samo mi je žao na primjer ovih starijih ljudi. Ne znam, tipa, da, da su im malčice više mirovine (…) Oni jadni baš preživljavaju. (…) Onda kad ti dođeš kad ti vidiš kako ti jadni ljudi žive, imaju to nešto malo mirovine, znači to jednostavno nije dostatno da bi oni… režije rastu…

PRL02, Ž, DAL

Drugo, sugovornici smatraju da je sustav nepravedan u smislu previše kompliciranе birokracije i papirologije koja koči ljude u razvoju vlastitog poduzetničkog duha, ponajprije u poljoprivredi i turizmu, ali i drugim gospodarskim granama. Kao najsnažnije prepreke se pokazuju teški i kompliciranі procesi pokretanja i održavanja vlastitog posla, kao i dolaska do zemljišta za gradnju kuće ili obrađivanje.

Zaključno, valja se osvrnuti na evaluaciju poddomene percepcije pravednosti koja je izrazito negativno evaluirana u obje dionice istraživanja, a kvantitativni i kvalitativni nalazi su u potpunosti komplementarni. Neslaganje s koruptivnim radnjama u hrvatskom društvu koje je ustanovljeno u kvantitativnoj istraživačkoj dionici kontekstualizirano je u kvalitativnoj dionici gdje su prepoznate sveprisutne koruptivne radnje u ruralnim područjima sugovornika, a posebno se ističu nepravedna zapošljavanja. Osim toga, u obje dionice istraživanja je vidljiva i nepravednost društvenog sustava u Hrvatskoj. Tako se većina sudionika kvantitativne dionice istraživanja ne slaže da Vlada Republike Hrvatske radi na smanjivanju razlika između bogatih i siromašnih stanovnika, a isto je prepoznato i od strane sudionika kvalitativne dionice koji ističu da taj jaz između siromašnih i bogatih najviše pogađa starije osobe koje žive u ruralnim područjima. Dodatno, u kvalitativnoj

istraživačkoj dionici istaknuta je i nepravednost sustava koja najviše pogađa mlade, a odnosi se na presnažnu birokratizaciju koja koči razvoj poduzetničkih aktivnosti, ali i dolazak do zemljišta za gradnju. Sve u svemu, kao najsnažniji dezintegrativni čimbenik u obje dionice istraživanja pokazuje se korupcija koja je od strane sudionika okarakterizirana kao problem koji je sveprisutan u Hrvatskoj općenito, a ne samo njihovim ruralnim područjima.

Što se sveukupne evaluacije druge domene društvene integracije nazvanoj povezanost tiče, ona je izrazito polarizirana u obje istraživačke dionice. Prva stavka ove domene koja se odnosi na osjećaj pripadnosti i ruralnu identifikaciju je izrazito pozitivno evaluirana i predstavlja snažan integrativni čimbenik za mlade u hrvatskim ruralnim područjima. Tako su sudionici obje dionice istraživanja u velikoj većini iskazali snažnu ruralnu identifikaciju koja se ponajviše očituje kroz važnost povezanosti s obitelji i prijateljima te prirodom i fizičkim prostorom. Međutim, druge dvije stavke ove domene, institucionalno povjerenje i percepcija pravednosti, u obje su dionice istraživanja izrazito negativno evaluirane i čine snažne dezintegrativne čimbenike. Tako sudionici obje istraživačke dionice ovog rada iskazuju nepovjerenje u institucije Republike Hrvatske i to naročito u državnu vlast za koju pak smatraju da nedovoljno radi na smanjivanju društvene nepravednosti i iskorjenjivanju koruptivnih radnji. Sve u svemu, teško je donijeti opći zaključak oko evaluacije ove domene društvene integracije, odnosno postoji snažna divergencija u mišljenjima i stavovima sudionika. Ono što se može istaknuti je to da bez obzira na negativnu evaluaciju društveno-političkog stanja u Hrvatskoj koja se u ovom radu ogleda u niskom povjerenju u institucije te percepciji nepravednosti hrvatskog društva, ne izostaje povezanost sudionika obje istraživačke dionice s nacionalnom, a pogotovo lokalnom, ruralnom identitetskom razinom.

7.2.7. Solidarnost i spremnost na pomoć

Prva poddomena usredotočenosti na opće dobro je *solidarnost i spremnost na pomoć* koja se odnosi na društvenu participaciju sudionika obje dionice istraživanja. Prvotno ćemo predstaviti deskripciju čestica u sklopu kvantitativne istraživačke dionice.

Tablica 26. Deskripcija čestica solidarnosti i spremnosti na pomoć (*Indeks društvene participacije*)

	0 – Ne	**1 – Da**	**NZ/BO**

Q34_1.	Pomagali sumještanima (npr. čuvanje djece, briga o starijima i nemoćnima, popravci u i na kući, davanje hrane i potrepština potrebitima)	56%	44%	0%
Q34_3.	Donirali novac udrugama ili organizacijama (npr. humanitarne ili socijalne organizacije, kulturna i sportska udruženja i sl.)	72%	27%	1%
Q34_2.	Volontirali ili dobrovoljno obavljali neplaćeni rad u udrugama ili organizacijama (npr. humanitarne ili socijalne organizacije, kulturna i sportska udruženja i sl.)	85%	15%	0%

U Tablici 26 vidljivo je kako ispitanici nisu društveno aktivni, odnosno više sudjeluju u neformalnim društvenim aktivnostima poput pomaganja sumještanima, a manje u formalnim društvenim aktivnostima poput volontiranja ili donacija. Tako je najveći broj ispitanika u posljednjih godinu dana pomagao sumještanima (44%), zatim donirao novac udrugama ili organizacijama (27%), a najmanje je onih koji su volontirali ili dobrovoljno obavljali neplaćeni rad u udrugama ili organizacijama (15%). Konačno, nisku društvenu aktivaciju u kvantitativnoj dionici istraživanja pokazuje distribucija rezultata na konstruiranom *Indeksu društvene participacije* pa je tako svega 6% ispitanika sudjelovalo u sve tri ispitivane društvene aktivnosti u posljednjih godinu dana, nešto manje od 1/5 je sudjelovalo u dvije ispitivane aktivnosti, 1/3 u jednoj od ispitivanih aktivnosti, dok 43% ispitanika u posljednjih godinu dana nije sudjelovalo u niti jednoj od ispitivanih društvenih aktivnosti.

Slični nalazi dobiveni su u kvalitativnoj dionici gdje sugovornici ističu da kada je nekome potrebna pomoć, i to ne samo prijateljima i obitelji, već i primjerice susjedima, nije problem pomoći nekome. Pomoć se naročito očituje kada su u pitanju neke veće poljoprivredne aktivnosti, posebni obiteljski događaji ili neki građevinski radovi.

Stvarno kad se nešto radi, kad se treba pomoći, uvijek su svi spremni pomoći. (...) Što se tiče pomaganja i radova uvijek se skupi gomila ljudi kad nešto treba.

KU04, M, SZH

Isto tako sugovornici uviđaju da kada je i njima potrebna pomoć vjeruju da ima ljudi koji bi im pomogli što dodatno potvrđuje nalaz da postoji razvijeno povjerenje u sumještane. Također, valja napomenuti kako taj altruizam proizlazi iz toga da se većina ljudi u ruralnim mjestima međusobno poznaje pa je razvijena zajednička solidarnost. Osim pomaganja u poslu, uočena je i spremnost na pomoć, odnosno briga o ranjivim skupinama, a sugovornici ponajprije tu govore o brizi za starije (npr. ako im je potrebno kupiti nešto u trgovini, ako ih se mora odvesti liječniku).

S druge strane, dvoje sugovornika je istaknulo da se altruizam mještana izmijenio u odnosu na prošlost. Smatraju kako je danas ipak sve stvar interesa, odnosno svatko gleda svoje aktivnosti i postupke. Pomoć se može očekivati samo od obitelji i prijatelja, odnosno možda najbližih susjeda, ali razina pomaganja kao što je bilo u prošlosti kada se često aktivirala većina mještana ruralnog naselja izostaje. Osim ranije spomenute individualizacije, sugovornici smatraju da je tome doprinijela i manja poljoprivredna proizvodnja jer su upravo aktivnosti poput zajedničke žetve povezivale ljude međusobnim pomaganjem u prošlosti.

Što se društvene aktivacije i volontiranja tiče, u kvalitativnoj dionici istraživanju uočena su podijeljena mišljenja. S jedne strane, neki sugovornici ističu kako postoje brojne udruge od kojih se najviše ističu DVD-ovi i KUD-ovi, a nešto manje ekološke udruge i udruge za mlade. Iako prevladaju kulturne aktivnosti, nekolicina sugovornika sudjeluje i u udrugama civilnog društva kroz koje pomažu starijima, djeci, mladima itd. Neki od sugovornika su članovi istih i sudjeluju na zajedničkim sastancima i aktivnostima. No, sudjelovanje u udruženjima nije usko povezano samo s lokalnom zajednicom jer neki sudjeluju u udruženjima koja se nalaze izvan njihovih ruralnih područja, u obližnjim mjestima ili gradovima.

Volontiram u nekoj udruzi. (...). To je udruga za mlade i onda se bavimo raznim projektima. Kad taj projekt se završi, pokrene se neki novi. Mislim to isto sad tek u zadnjih godinu dana otkad sam se doselila volontiram, sad smo se baš… to jest u zadnju godinu je bio, projekt, znači, bavio se održivim razvojem. I gledam tako okoliš, zaštita okoliša, na to je bio naglasak. Imali smo isto projekt gdje smo čistili plaže, od smeća i to onda putem preko društvenih mreža nastojali promovirati i tako, pa makar da ljudi možda manje bacaju smeće ako ne moraju, ne moraju čistiti, skupljat za drugima ali… na taj neki način promovirati. (...) Vikendom su bile te akcije čišćenja, ali ne bi bilo samo između nas, pozvali bi i građane, pa razne radionice isto.

ME01, Ž, IPG

Sugovornici navode da postoji dovoljno prilika za društvenu aktivaciju, a može se uključiti svatko tko to želi. Također, sugovornici koji su društveno aktivni ili volontiraju ističu kako ih to ispunjava i kako vole sudjelovati u takvim aktivnostima.

Međutim, s druge strane, veći dio sudionika kvalitativne dionice istraživanja ističe da nisu dio nikakvih udruženja. Iako u njihovom mjestu ili blizini postoje mogućnosti za društvenu aktivaciju

sugovornici se na nju ne odlučuju zbog manjka vremena zbog posla, nisu zadovoljni ponudom udruženja ili jednostavno ne žele sudjelovati. Sugovornici ističu da kada i postoje aktivnosti koje su otvorene svima malo se ljudi u njih uključuje.

Da, u praksi ovako, svi smo glasni po društvenim mrežama, trebalo bi ovo, trebalo bi ono, a u samoj praksi kad se toliko eko akcija radi, desetak eko akcija godišnje uvijek to bude organizirano, a svi su pozvani i lokalni i mještani, ali se slabo odazivaju, slabo se odazivaju.

LI01, M, IPG

Dodatno, sudionici kvalitativne istraživačke dionice dotaknuli su se brige o građanima (od strane lokalne samouprave), a koja nije posebno ispitivana u kvantitativnoj dionici. Pozitivne evaluacije brige o građanima najviše se povezuju s EU projektom *Zaželi*[58] kojim se pomaže starijim i najpotrebitijim dijelovima populacije. Sugovornici izrazito pozitivno evaluiraju taj program jer osim što se njime pomaže onima kojima je to najpotrebnije, istovremeno se zapošljavaju žene kojima je teško pronaći zaposlenje u ruralnim područjima. Također, ističe se, ali ipak nešto rjeđe, i zdravstvena pomoć starijima ili pomoć s prijevozom od strane općine, udruga ili političkih stranaka. Iako neka mjesta imaju i staračke domove, starije osobe se i dalje većinom zbrinjavaju u krugu obitelji.

S druge strane, najvećim dijelom se negativna evaluacija brige o građanima odnosi na završetak projekta *Zaželi* koji je u većini općina završio ili je pri svom kraju što je prema mišljenju sugovornika izrazito loše za starije osobe u njihovim ruralnim područjima. Sugovornici ponovno ističu da je kod brige za starije veliki teret na samoj obitelji (nema pomoći izvana, odnosno od strane lokalnih i državnih vlasti). Očito je nepovjerenje u lokalnu samoupravu što se tiče brige za najpotrebitije građane i vidi se da postoje samo inicijative koje dolaze izvana poput EU.

Zaključno, valja se osvrnuti na evaluaciju poddomene solidarnost i spremnost na pomoć koja je uglavnom negativno evaluirana. Iako je nešto češća neformalna društvena aktivacija sudionika obje

[58] EU projekt *Zaželi – program zapošljavanja žena* odnosi se na skup aktivnosti vezanih za zapošljavanje teže zapošljivih žena na poslovima pružanja potpore i podrške za starije i/ili nemoćne osobe (Hrvatski zavod za zapošljavanje, n.d.). Ovaj projekt ima za cilj uključivanje teže zapošljivih i ranjivih skupina žena na tržište rada, što ujedno podrazumijeva borbu protiv siromaštva i smanjenje nezaposlenosti te prevenciju prerane institucionalizacije i poboljšavanje kvalitete života krajnjih korisnika ovog projekta, odnosno osoba u starijoj životnoj dobi i/ili nemoćnih osoba pružajući im podršku u svakodnevnom životu, posebice onih koji žive u teško dostupnim i slabije naseljenim mjestima (Hrvatski zavod za zapošljavanje, n.d.).

istraživačke dionice, odnosno postoji spremnost na pomoć drugim sumještanima, taj se altruizam ne preslikava i na formalnu društvenu participaciju kroz dobrovoljni aktivni rad u udrugama, volontiranje i donacije. Također, altruizam koji je u svojem neformalnom obliku uočen na individualnoj razini u međusobnom pomaganju pojedinaca u sklopu kvalitativne dionice istraživanja ne preslikava se na razvijenu brigu o građanima od strane lokalne samouprave (kvalitativni nalazi ističu da sustavni altruizam viših razina ipak izostaje).

7.2.8. Poštivanje društvenih pravila

Druga poddomena usredotočenosti na opće dobro odnosi se na *poštivanje društvenih pravila*, a u Tablici 27 je predstavljena deskripcija čestica koje su uključene u kvantitativnu dionicu istraživanja.

Tablica 27. Deskripcija čestica poštivanja društvenih pravila

		1 – Uopće me ne opisuje	**2 – Uglavnom me ne opisuje**	**3 – Niti me opisuje niti me ne opisuje**	**4 – Uglavnom me opisuje**	**5 – U potpunosti me opisuje**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q37_2.	Kada se vozim automobilom uvijek stanem ljudima koji žele prijeći cestu preko pješačkog prijelaza	3%	3%	9%	42%	43%	1%	4,19	0,93
Q37_3.	U svom mjestu uvijek slijedim pravila javnog reda i mira	1%	4%	12%	50%	34%	0%	4,12	0,81
Q37_5.	Ne bojim se maloljetnu djecu/unuke/sestre/braću pustiti da sami hodaju po mjestu	7%	12%	25%	38%	18%	0%	3,46	1,14
Q37_4.	Nemam potrebu zaključavati vrata kuće/stana po noći	28%	22%	17%	25%	9%	0%	2,65	1,35

Više od 4/5 ispitanika ističe da ih tvrdnje koje se odnose na poštivanje prometnog pravila propuštanja pješaka preko pješačkog prijelaza i slijeđenje pravila javnog reda i mira uglavnom ili u potpunosti opisuju. S druge strane, preostale dvije tvrdnje ove poddomene imaju značajno nižu evaluaciju. Nešto više od polovice ispitanika ističe da ih tvrdnja koja se odnosi na izostanak straha pri dopuštanju maloljetnoj djeci, braći i sestrama da sami hodaju po mjestu uglavnom ili u potpunosti opisuje. Konačno, samo 1/3 ispitanika tvrdi da ih tvrdnja o izostanku potrebe zaključavanja vrata kuće i stana tijekom noći uglavnom ili u potpunosti opisuje (više je ispitanika, točnije polovica cjelokupnog uzorka, koji tvrde da ih ova tvrdnja uglavnom ili uopće ne opisuje).

Dakle, značajno bolje su evaluirane tvrdnje koje se odnose na poštivanje društvenih pravila koje trebaju slijediti sami ispitanici, odnosno koje su u njihovoj moći, dok druge dvije tvrdnje koje se odnose na očekivanja od drugih da poštuju društvena pravila, odnosno koje su izvan moći samih ispitanika i uključuju povjerenje u druge ljude ipak nešto lošije evaluirane.

Ova poddomena nije posebno ispitivana u kvalitativnoj istraživačkoj dionici, ali su se sugovornici ipak u manjoj mjeri dotaknuli nekih njenih aspekata. Prvotno valja istaknuti kako je došlo do određenih promjena u očekivanjima od drugih da poštuju društvena pravila u odnosu na prošlost, odnosno sugovornici uočavaju da je razina očekivane sigurnosti i poštivanja zajedničkih društvenih pravila manja nego u prošlosti. No, nekolicina sugovornika ističe da i danas ne zaključavaju svoje kuće ili automobile te da se ne boje pustiti djecu da sama hodaju po mjestu ili da se igraju na ulici. Također, i dalje je razvijena percepcija da je poštivanje društvenih pravila koje donosi veću sigurnost ipak nešto veće u ruralnim područjima nego što je u gradovima.

Danas ima puno više prometa, danas se djeca ne kreću tako slobodno mjestom kao što smo se mi kretali kad smo bili u tim godinama, ali opet mislim da je puno slobodnije i roditeljima je, je danas lakše, mirnije, mirnije duše će pustiti djecu da se igraju i na cesti, nego recimo u gradu i po tim igralištima i pustiti djecu da, da sami otiđu recimo na nogometno igralište ili na trening nogometa i vrate se pješke bez da, bez da puno brinu gdje su, gdje su, i što su.

LI01, M, IPG

Osim toga, sudionici kvalitativne dionice istraživanja naveli su i poštivanje neformalnih društvenih pravila kod kojeg prevladava poštivanje starijih, odnosno sugovornici ističu kako i danas mladi poštuju starije i da se to nije promijenilo u odnosu na prošlost. Također, uobičajeno je pozdraviti nekoga na cesti, makar ga i ne poznaješ jer živite u istom mjestu (to je percipirano kao značajna razlika u odnosu na grad).

Poddomena poštivanja društvenih pravila uglavnom je pozitivno evaluirana u obje istraživačke dionice. Iako su u kvalitativnoj dionici istraživanja uočene razlike u odnosu na prošlost, sugovornici ističu kako je i danas vidljivo međusobno poštivanje sumještana i zajedničkih društvenih pravila u ruralnoj zajednici. Isto nije u potpunosti vidljivo u kvantitativnoj dionici istraživanja gdje su čestice koje se odnose na očekivanje drugih da poštuju društvena pravila značajno lošije evaluirane od onih čestica koja se odnose na poštivanje pravila od strane samih

ispitanika. Unatoč tome što ne postoji potpuna komplementarnost kvantitativnih i kvalitativnih nalaza, moguće je uvidjeti kako sudionici obje istraživačke dionice ističu općenito poštivanje društvenih pravila u njihovim ruralnim mjestima što posljedično dovodi do (ali istovremeno i dolazi od) visoko percipirane sigurnosti ruralnih naselja.

7.2.9. Građanska participacija

Posljednja poddomena usredotočenosti na opće dobro je *građanska participacija* koja se u obje dionice istraživanja zapravo odnosi na političku participaciju. Tablice 28 i 29 se odnose na dvije skupine pokazatelja ove poddomene u kvantitativnoj dionici istraživanja, a to su interes za politiku te izravna politička participacija.

Tablica 28. Deskripcija čestica interesa za politiku

		1 – Uopće me ne opisuje	**2 – Uglavnom me ne opisuje**	**3 – Niti me opisuje niti me ne opisuje**	**4 – Uglavnom me opisuje**	**5 – U potpunosti me opisuje**	**NZ/BO**	**M**	**SD**
Q48_1.	Nastojim glasati na svakim izborima	13%	14%	25%	32%	16%	1%	3,24	1,25
Q48_3.	Zainteresiran/a sam za političke teme važne za moju lokalnu zajednicu	20%	22%	30%	22%	5%	0%	2,71	1,18
Q48_2.	Često raspravljam o politici s drugim ljudima	25%	23%	29%	17%	5%	0%	2,55	1,19
Q48_4.	Uključujem se u politička pitanja/javne rasprave koja se tiču mog mjesta kad god je to moguće	28%	22%	28%	17%	5%	0%	2,48	1,20

Najveći broj ispitanika, nešto manje od polovice cjelokupnog uzorka, ističe kako ih tvrdnja o nastojanju izbornog glasanja na svakim izborima uglavnom ili u potpunosti opisuje. Ovo je ujedno jedina čestica interesa za politiku za koju sudionici kvantitativne dionice istraživanja ističu da ih više opisuje nego što ih ne opisuje. Nešto više od 2/5 ispitanika iskazuje da ih tvrdnja o zainteresiranosti o političkim temama važnim za njihovu lokalnu zajednicu uglavnom ili uopće ne opisuje. Nadalje, oko polovice ispitanika iskazuje da ih tvrdnje o čestom raspravljanju o politici s drugim ljudima i uključivanju u politička pitanja i javne rasprave o njihovom ruralnom mjestu uglavnom ili uopće ne opisuju. Stoga, moguće je zaključiti kako sudionici kvantitativne dionice istraživanja ne iskazuju interes za politiku. To potvrđuje prosječni rezultat na *Skali interesa za*

politiku (M=10,99; SD=4,05)[59] koji se nalazi ispod sredine teorijskog raspona rezultata koja iznosi 12.

U kvalitativnoj istraživačkoj dionici sugovornici ističu kako nije moguće utjecati na političke odluke u njihovoj lokalnoj sredini. Sugovornici smatraju kako je građansko uključivanje u donošenje političkih odluka nedovoljno i nevidljivo. Nekolicina tvrdi da postoji mogućnost slanja određenih prijedloga putem javnih savjetovanja ili udruga, ali upitno je hoće li se taj prijedlog i prihvatiti. Drugi pak nisu dovoljno upoznati s mogućnostima vlastitog utjecaja, odnosno nisu ni pokušavali utjecati na donošenje političkih odluka u svome mjestu (smatraju da to jednostavno nema smisla).

Mislim te sjednice kad ima, da mogu doći ljudi pa davati svoje prijedloge i mogu vidjeti kako to izgleda, ali nisam nikad shvatila da je tu netko uvažio neke prijedloge. (...) To sve postoji zapravo u teoriji, koliko sam ja shvatila, a u praksi baš i ne, ali kao imaš mogućnosti.

PO06, Ž, SLA

Također, sugovornici ističu potrebu uključivanja mladih u donošenje važnih političkih odluka za mjesto kako bi se poboljšao njihov položaj u ruralnim područjima te otvorile i ostvarile bolje mogućnosti za ostanak. Iako postoji spoznaja važnosti uključivanja mladih osoba u politiku, ističe se općenita pasivnost za političko djelovanje jer je prisutno opće mišljenje da se ništa ne može niti neće promijeniti na bolje.

Ne, tu postoje određeni ljudi koji donose određene odluke i tu se ne pitaju drugi. Znači, ti kao pojedinac ne možeš utjecati na ništa.

DE01, Ž, IPG

S druge strane, manji broj sugovornika ističe da je moguće obratiti se lokalnoj samoupravi ako postoji neki problem. To je jednostavnije učiniti nego na nekoj višoj političkoj razini jer se u manjim mjestima svi poznaju pa postoji velika vjerojatnost za poznavanjem načelnika općine. U mjestima gdje postoje mjesni odbori to je lakše učiniti, ali oni ne postoje baš svugdje i, prema mišljenju sugovornika, potrebno ih je razviti kako bi se povećao utjecaj mještana u odlučivanju.

[59] Prosječni rezultat na *Skali interesa za politiku* izračunat je s uključenim imputiranim podacima za ranije nedostajuće vrijednosti.

No, moguće je steći dojam kako sugovornici koji iskazuju da je moguće sudjelovati u političkim procesima u njihovoj lokalnoj sredini zapravo nisu previše upoznati s mogućnošću utjecaja na političke odluke ili uopće nisu pokušali iskoristiti tu mogućnost ako i postoji.

Konačno, iz iskaza sugovornica, ali i bilješki s terena, pokazuje se da je veći broj muškaraca nego žena na vodećim političkim pozicijama i to posebice pozicije načelnika. Stoga, može se dobiti dojam da žene nemaju ravnopravan politički utjecaj kao i muškarci, odnosno prevladava mišljenje sugovornica da su muškarci ti koji donose ključne političke odluke.

Tablica 29. Deskripcija čestica političke participacije (*Indeks političke participacije*)

		0 – Ne	**1 – Da**	**NZ/BO**
Q49_3.	Potpisali peticiju (u fizičkom obliku ili online putem Interneta) i/ili sudjelovali u prikupljanju/pokretanju peticije	78%	22%	0%
Q49_2.	Sudjelovali na prosvjedu	91%	9%	0%
Q49_4.	Kontaktirali predstavnika ili djelatnika općine/grada zbog pritužbe ili pohvale na rad i uslugu	92%	8%	0%
Q49_1.	Sudjelovali na sastanku ili okupljanju koje je organizirala politička stranka ili aktivistička organizacija/udruga	93%	6%	1%

Ispitanici kvantitativne dionice istraživanja nisu politički aktivni, odnosno većinom ne sudjeluju u političkim aktivnostima. Najveći broj ispitanika, njih nešto manje od 1/4, u posljednjih godinu dana potpisalo je peticiju ili sudjelovalo u prikupljanju/pokretanju peticije. Zatim slijede političke aktivnosti u kojima više od 90% ispitanika u posljednjih godinu dana nije sudjelovalo, a to su sudjelovanje na prosvjedu, kontaktiranje predstavnika ili djelatnika lokalne samouprave i sudjelovanje na sastanku, odnosno okupljanju političke strane, organizacije ili udruge. Konačno, nisku političku aktivaciju u kvantitativnoj istraživačkoj dionici pokazuje i distribucija rezultata na konstruiranom *Indeksu političke participacije* pa je tako svega dvoje od ukupno 351 ispitanika sudjelovalo u sve četiri ispitivane političke aktivnosti u posljednjih godinu dana, 3% je sudjelovalo u tri ispitivane političke aktivnosti, nešto manje od 1/10 je sudjelovalo u dvije ispitivane aktivnosti, nešto manje od 1/5 u jednoj od ispitivanih aktivnosti, dok više od 2/3 ispitanika u posljednjih godinu dana nije sudjelovalo u niti jednoj od ispitivanih političkih aktivnosti.

Slični nalazi pojavljuju se i u kvalitativnoj dionici gdje sugovornici ističu kako velikom većinom nisu politički aktivni i ne participiraju u političkom životu svoje lokalne zajednice. Isto napominju

i za svoje sumještane, odnosno moguće je uvidjeti općenitu političku neaktivnost, ali i neaktivnost mladih u ruralnim područjima.

Više je ljudi strah nešto pitati, nešto iznijeti, nego što se... nisu baš pretjerano aktivni.

ST01, M, DAL

Sugovornici shvaćaju da je za dobrobit svih stanovnika potrebno politički participirati u svojoj lokalnoj zajednici, ali rijetki to i čine, ponajprije smatrajući kako njihovi prijedlozi neće učiniti nikakvu razliku ili se jednostavno ne žele time baviti (nemaju vremena za to, odnosno smatraju da je bolje uložiti svoje vrijeme u nešto drugo).

Da, svatko može dati svoj doprinos, a ljudi tu često ne iskazuju baš puno interesa, misle ma ovako i onako to bude isto, ali ne bude, svatko bi trebao na svoj način pokazati što želi i što misli da nije dobro.

KR01, Ž, SZH

Međutim, nekolicina sugovornika ipak sudjeluje u radu lokalne samouprave (npr. članovi su općinskih vijeća), a drugi smatraju kako bi se ponovnim uvođenjem mjesnih odbora ta aktivnost mještana potencijalno povećala. Sugovornici ističu kako su mjesni odbori lokalna politička institucija koja puno dublje može shvatiti probleme lokalnih stanovnika od same lokalne samouprave i njihovih vladajućih struktura te ima veću moć u zastupanju stavova lokalnih stanovnika nego što to oni imaju sami kao fizičke osobe. Konačno, jedan sugovornik navodi kako je bilo i nekih primjera gdje je aktivacijom i participacijom sumještana došlo do nekih pozitivnih političkih promjena.

Poddomena građanske (političke) participacije većinom je negativno evaluirana, odnosno sudionici obje istraživačke dionice iskazuju nizak interes za politiku, ističu kako postoji limitirana mogućnost utjecaja na lokalne političke odluke koje se donose u njihovim ruralnim područjima i izostaje motivacija za političko djelovanje. Sve to dovodi do izrazito niskih razina političke participacije, aktivacije i sudjelovanja mladih u različitim političkim aktivnostima koje su percipirane u obje dionice istraživanja ovog rada. Na temelju kvantitativnih, a posebice kvalitativnih nalaza, moguće je zaključiti kako vlada nezainteresiranost mladih za političku aktivaciju i sudjelovanje u političkom životu svoje ruralne zajednice, čak i kada postoji spoznaja o mogućnosti sudjelovanja i utjecaja na donošenje političkih odluka. Iz kvalitativnih nalaza vidljivo

je da ta nezainteresiranost za politiku, kao i nedostatak političke aktivacije, proizlaze iz osjećaja bespomoćnosti, odnosno mišljenja kako se ništa neće promijeniti na bolje i kako njihovo sudjelovanje, akcija i aktivacija ničemu ne služe. Stoga, moguće je zaključiti da je građanska (politička) participacija još jedan dezintegrativni čimbenik za mlade u ruralnim područjima.

Konačno, potrebno je osvrnuti se na evaluaciju cjelokupne domene usredotočenosti na opće dobro koja je većinom negativno evaluirana od strane sugovornika. Ujedno je moguće zaključiti kako se radi o domeni društvene integracije koja je značajno lošije evaluirana od dvije ranije predstavljene domene društvenih veza i povezanosti. S jedne strane, postoji pozitivna percepcija u obje dionice istraživanja o razvijenom međusobnom altruizmu sumještana (neformalna društvena aktivacija), kao i općeg poštivanja društvenih pravila. No, s druge strane, u ovoj domeni ipak prevladavaju kvantitativni i kvalitativni nalazi o izostanku formalne društvene i političke participacije te općoj nezainteresiranosti za uključivanje u političke teme, ali i kvalitativni nalazi o nedovoljnoj brizi lokalne samouprave o svojim građanima koje nedovoljno motivira za uključivanje u aktivnosti važne za donošenje političkih odluka. Dakle, iako mladi stanovnici ruralnih područja uviđaju važnost i potrebu za vlastitim angažmanom u sferi političkog djelovanja, njihova politička aktivacija za sada gotovo u potpunosti izostaje. Međutim, svakako se ne smije zanemariti uloga sustava koji potencijalno mlade drži neaktivnim, odnosno svojim obrascima djelovanja u mladima razvija mišljenje o tome kako je besmisleno osobno se aktivirati, pokušati samostalno donijeti promjene u ruralna područja i ostvariti postojeće ruralne potencijale.

7.2.10. Usporedba mjerenih poddomena društvene integracije

Na kraju potpoglavlja koje se bavilo rezultatima društvene integracije donosi se usporedba konstruiranih skala društvene integracije. U Tablici 30 moguće je vidjeti standardizirane i usporedive prosječne rezultate konstruiranih skala društvene integracije u sklopu kvantitativne dionice istraživanja doktorskog rada.

Tablica 30. Standardizirana prosječna vrijednost konstruiranih skala društvene integracije[60]

[60] Prikazane su standardizirane prosječne vrijednosti samo pet konstruiranih skala društvene integracije zbog toga što: 1. *Skala prihvaćanja različitosti* može dosegnuti standardiziranu prosječnu vrijednost od 1 do 3 jer su njene čestice mjerene na skali procjene od 3 stupnja pa nisu usporedive s predstavljenim skalama u ovom potpoglavlju čije standardizirane prosječne vrijednosti dosežu vrijednosti od 1 do 5; 2. Poddomene *Percepcija pravednosti* i *Poštivanje društvenih pravila* nemaju reprezentativnu konstruiranu skalu zbog toga što nije bilo moguće konstruirati pouzdane jednodimenzionalne skale kao što je i napomenuto u poglavlju 5. *Metodologija*; 3. Dvije poddomene (*Solidarnost i*

	Broj čestica	N	Stand. M[61]
Skala društvenih mreža	7	351	3,96
Skala ruralne identifikacije	7	351	3,87
Skala povjerenja u ljude	3	351	3,80
Skala povjerenja u institucije	7	351	2,80
Skala interesa za politiku	4	351	2,75

Ispitanici kvantitativne istraživačke dionice postižu najviši prosječni rezultat na *Skali društvenih mreža* koji pokazuje visoku učestalost druženja s drugim ljudima, snažnu podršku i pomoć koju ispitanici dobivaju od obitelji i prijatelja i društvenu uključenost. Nakon toga slijedi prosječni rezultat na *Skali ruralne identifikacije* koji pokazuje snažnu povezanost ispitanika s njihovom ruralnom zajednicom. Nadalje, s nešto višim prosječnim rezultatom ističe se *Skala povjerenja u ljude* koji pokazuje razvijeno povjerenje ispitanika u svoje sumještane. Nakon toga slijede posljednje dvije skale društvene integracije koje imaju značajno niže prosječne rezultate. Sljedeća po prosječnom rezultatu je *Skala povjerenja u institucije* koji pokazuje nisko povjerenje ispitanika u institucije Republike Hrvatske. Konačno, najniži prosječni rezultat na skalama društvene integracije u sklopu kvantitativne dionice zabilježen je na *Skali interesa za politiku* koji pokazuje nisku zainteresiranost mladih iz ruralnih područja za politiku.

Kako bismo ranije iznesenim kvantitativnim nalazima pružili određeni kontekst, usporedit ćemo dobivene nalaze s onima iz kvalitativne istraživačke dionice i prokomentirati njihovu komplementarnost. U poddomeni društvenog povjerenja postoji komplementarnost kvantitativnih i kvalitativnih nalaza jer sudionici obje dionice istraživanja ističu općenito povjerenje u svoje sumještane. Isto tako i u poddomeni institucionalnog povjerenja postoji komplementarnost kvantitativnih i kvalitativnih nalaza jer sudionici obje istraživačke dionice ističu nisko povjerenje u institucije Republike Hrvatske. U poddomeni percepcije pravednosti sudionici obje dionice istraživanja iskazuju nepravednost društvenog sustava u Hrvatskoj koji je obilježen korupcijom i nejednakim šansama za sve stanovnike. Komplementarnost nalaza obje dionice istraživanja vidljiva je i u poddomeni solidarnost i spremnost na pomoć gdje izostaje formalna društvena participacija sudionika. Konačno, u poddomeni građanske (političke) participacije prisutna je

spremnost na pomoć te *Politička participacija*) reprezentirane su putem indeksa koji mjere sudjelovanje u aktivnostima i stoga nisu usporedive sa predstavljenim skalama u ovom potpoglavlju.

[61] Prosječni rezultat na skali je standardiziran tako da je ukupni prosječni rezultat na određenoj skali podijeljen s brojem čestica te skale kako bismo mogli uspoređivati različite konstruirane skale društvene integracije (na ljestvici od 1 do 5).

komplementarnost kvantitativnih i kvalitativnih nalaza jer sudionici obje istraživačke dionice iskazuju nizak interes za politiku i izostaje njihova politička participacija.

No, u nekim poddomenama postoje određeni nesrazmjeri u kvantitativnim i kvalitativnim nalazima. Tako u poddomeni društvenih mreža sudionici kvalitativne dionice istraživanja ukazuju na prisutnost društvene izoliranosti i usamljenosti u njihovim ruralnim područjima. No, unatoč tome, moguće je zaključiti kako sudionici obje dionice istraživanja imaju razvijene društvene mreže. U poddomeni prihvaćanja različitosti u obje dionice istraživanja postoji prihvaćanje novih doseljenika iz ostalih dijelova Hrvatske, pripadnika drugih političkih i religijskih svjetonazora te pripadnika nacionalnih manjina. No, dok je u kvalitativnoj dionici istraživanja zabilježena sklonost prihvaćanja stranih radnika, pripadnika seksualnih manjina i migranata, ista izostaje u kvantitativnoj dionici. Pri evaluaciji poddomene identifikacije postoji određena nekomplementarnost jer kvalitativni nalazi ističu jaču važnost identifikacije s lokalnom, ruralnom razinom, dok je u kvantitativnoj dionici istraživanja dobivena podjednaka važnost pripadanju svim razinama identiteta (od lokalne do nacionalne). No, unatoč tome, ruralna identifikacija je izrazito pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja. Konačno, u poddomeni poštivanja društvenih pravila kvalitativni nalazi ukazuju na opću prisutnost međusobnog poštivanja sumještana i zajedničkih društvenih pravila u ruralnoj zajednici, dok isto nije u potpunosti vidljivo u kvantitativnoj dionici istraživanja gdje je očekivanje od drugih da poštuju društvena pravila značajno lošije evaluirano od poštivanja društvenih pravila od strane samih ispitanika.

Na kraju ovog potpoglavlja valja istaknuti kako je domena društvenih mreža sveukupno gledano najbolje evaluirana od tri domene društvene integracije u obje dionice istraživanja ovog rada. Općenito gledano, sudionici evaluirajući ovu domenu ističu snažnu podršku i pomoć obitelji i prijatelja, razvijeno povjerenje u druge sumještane i općenito prihvaćanje ljudi različitih etniciteta, opredjeljenja i uvjerenja. Sljedeća prema evaluaciji sudionika obje istraživačke dionice je domena povezanosti koja je izrazito polarizirana u obje istraživačke dionice. S jedne strane, sudionici iskazuju snažnu pripadnost i povezanost sa svojom ruralnom zajednicom što čini snažan integrativni čimbenik za mlade u ruralnim područjima dok je, s druge strane, uočeno nisko povjerenje u institucije i percepcija nepravednosti hrvatskog društva. Konačno, najlošiju evaluaciju u obje istraživačke dionice ima domena usredotočenosti na opće dobro. Iako sudionici uočavaju razvijen altruizam sumještana i opće poštivanje društvenih pravila, unutar ove domene prevladaju

kvantitativni i kvalitativni nalazi o gotovo potpunom izostanku formalne društvene i političke participacije sudionika i njihovom slabom interesu za uključivanje u politička pitanja i odluke važne za njihova ruralna područja.

7.3. Namjera ostanka u hrvatskim ruralnim područjima

7.3.1. Odluka o namjeri ostanka u hrvatskim ruralnim područjima

Tablica 31 pokazuje rezultate namjere ostanka ispitanika uključenih u kvantitativnu dionicu istraživanja.

Tablica 31. Namjera ostanka u mjestu stanovanja

Q54. Namjeravate li u budućnosti ostati živjeti u Vašem trenutnom mjestu stanovanja?	**f**	**%**
1 – Da	191	54
2 – Ne	58	17
3 – Ne znam, nisam siguran/a	102	29

Više od polovice ispitanika istaknulo je namjeru ostanka u svom mjestu stanovanja, odnosno svom ruralnom naselju. S druge strane, manje od 1/5 ispitanika iskazalo je namjeru odlaska iz vlastitog ruralnog naselja. Konačno, gotovo 1/3 ispitanika ne zna, odnosno nije sigurna u svoju namjeru ostanka.

Dodatno, ističemo i česticu kojom se ispitivala vjerojatnost odlaska mladih iz njihovih ruralnih naselja. Deskripcija te čestice prikazana je u Tablici 32.

Tablica 32. Vjerojatnost ostanka u mjestu stanovanja

Q55. Koliko je vjerojatno da ćete u sljedećih nekoliko godina ostati živjeti u Vašem mjestu stanovanja?	**f**	**%**
1 – Sigurno ću otići	26	7
2 – Prije ću otići nego ostati	35	10
3 – Ne znam, ne mogu procijeniti	91	26
4 – Prije ću ostati nego otići	95	27
5 – Sigurno ću ostati	104	30

Što se vjerojatnosti ostanka i daljnjeg življenja u vlastitom mjestu stanovanja tiče, najveći broj ispitanika kvantitativnog istraživanja, odnosno 30% njih ističe da će sigurno ostati. Nadalje, još 27% ističe kako će prije ostati nego otići. U ovom slučaju nešto je manje neodlučnih ispitanika, odnosno 26% ne zna ili ne može procijeniti vjerojatnost ostanka. Konačno, najmanje ispitanika iskazuje vjerojatnost odlaska pa tako 10% ispitanika ističe da će prije otići nego ostati, dok još 7%

tvrdi da će sigurno otići. Na temelju ovih dviju varijabli stvorili smo konačnu zavisnu varijablu namjere ostanka čime smo dobili distribuciju odgovora koja je prikazana u Tablici 33.

Tablica 33. Konačna varijabla namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima

Q54r. Konačna varijabla namjere ostanka	**f**	**%**
1 – Namjeravaju ostati	209	60
2 – Namjeravaju otići	74	21
3 – Ne znaju, nisu sigurni	68	19

Konačna varijabla namjere ostanka pokazuje kako 60% ispitanika kvantitativne istraživačke dionice namjerava ostati i dalje živjeti u vlastitom mjestu stanovanja, 21% namjerava otići iz svog mjesta stanovanja, a 19% ispitanika ne zna, odnosno nije sigurna u svoju namjeru ostanka. Za potrebe kasnije binarne logističke regresije ispitanici koji nisu mogli procijeniti svoju namjeru i vjerojatnost ostanka pridruženi su ispitanicima koji namjeravaju otići pa je konačna distribucija rezultata takva da 40% ispitanika namjerava otići (sigurni su u svoj odlazak) ili su neodlučni, a 60% ispitanika namjerava ostati, odnosno sigurni su u svoj ostanak.

U kvalitativnoj dionici istraživanja od ukupno 37 sugovornika 26 ih je iskazalo namjeru ostanka i daljnjeg življenja u vlastitom mjestu stanovanja u budućnosti, dok je njih 11 iskazalo namjeru odlaska iz svog ruralnog područja.

Ne, nikada se ne bih odselio. Ne znam što bi me moglo natjerati na to.

ČA01, M, IPG

Sviđa mi se baš tu gdje jesam. (…) Pa imala sam priliku i nisam se odselila tako da, ne bi se voljela nikad odseliti i ne bi voljela da se ikad dogodi situacija da ono jednostavno tu se ne mogu prehraniti. Onda idem u potrazi za boljim životom. Doista to ne bi voljela jer volim život ovdje, tu sam nekako svoja na svome, lijepo mi je, imam sve što mi treba.

PRL02, Ž, DAL

Kod većine sugovornika koji namjeravaju ostati vidi se jasan stav o tome da ako će biti primorani otići, ponajprije zbog egzistencijalnih razloga, otići će, ali zapravo ne bi, odnosno radije bi ostali živjeti u svom ruralnom području. No, ako bi bili primorani otići onda bi se odselili u blizini mjesta od kuda dolaze ili negdje drugdje u Hrvatskoj, ali ne i u inozemstvo. Slično je i s onima koji

namjeravaju otići, odnosno moguće je uvidjeti da se sugovornici ponajprije odlučuju preseliti negdje drugdje u Hrvatskoj, ali ne i izvan nje, odnosno postoji jača nacionalna orijentiranost.

Svakako, volio bih ostat u Hrvatskoj jer odgovara mi i klima i kako bih rekao ne znam kada si svoj na svome to je nekako drugačije, a ne kada odete negdje van pa živite u sredini gdje ima 100 različitih nacionalnosti opet nekako… ljepše je kad ste tu i onda to zapravo da se osjećate kao kod kuće i kada ste okruženi ljudima koji govore isti jezik.

LO02, M, LBK

Jedna je sugovornica iskazala jasnu namjeru odlaska izvan Hrvatske zbog boljeg životnog standarda. Također, velika većina sugovornika kada i govore o odlasku ili potencijalnom odlasku istovremeno govore i o potencijalnom povratku u budućnosti pa makar, u krajnjoj liniji, u starosti.

7.3.2. Odrednice namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima

U ovome potpoglavlju rada primarno ćemo predstaviti rezultate kvantitativne analize utvrđivanja ključnih odrednica namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, dok ćemo se kvalitativnih rezultata dotaknuti u svrhu nadopunjavanja kvantitativnih nalaza. Provedena je binarna logistička regresijska analiza sa zavisnom varijablom namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima (N=351). Kao što smo ranije istaknuli, riječ je o dihotomnoj nominalnoj varijabli sa sljedećim kategorijama: 0 – Namjeravaju otići ili su neodlučni u svojoj namjeri (N=142; 40%) koja je ujedno i referentna kategorija te 1 – Namjeravaju ostati (N=209; 60%). Prvo ćemo prikazati deskriptivne statističke pokazatelje za sve varijable koje su uključene u binarnu logističku regresijsku analizu (Tablica 34).

Tablica 34. Deskripcija svih čestica koje su uključene u binarnu logističku regresijsku analizu (N=351)

Varijabla	**Kategorija varijable/ Obilježja skale**	**f/N**	**%**	**M**	**SD**
Zavisna varijabla					
Namjera ostanka u hrvatskim ruralnim područjima	Namjeravaju otići ili su neodlučni u svojoj namjeri (referentna kategorija)	142	40%		
	Namjeravaju ostati	209	60%		
Nezavisne varijable					
Kontrolne varijable					
Spol	Muški	178	51%		
	Ženski	173	49%		
Dobna skupina	18-24	117	33%		

	25-34	234	67%		
Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave	1-4 (ispodprosječno razvijena JLS)	211	60%		
	5-8 (iznadprosječno razvijena JLS)	140	40%		
Odrednice kvalitete života					
Objektivne odrednice kvalitete života					
Stupanj obrazovanja	Srednje i niže (1-Nezavršena osnovna škola; 2-Završena osnovna škola; 3-Srednja škola – jednogodišnja, dvogodišnja ili trogodišnja; 4-Četverogodišnja srednja škola (strukovna ili gimnazija))	282	80%		
	Više i visoko (5-Viša škola (VŠS) ili preddiplomski studij (BA); 6-Fakultet ili diplomski studij (MA); 7-Magisterij znanosti, doktorat znanosti)	69	20%		
Radni status	Radno aktivni (1-Plaćeni posao (samozaposlen ili kod poslodavca); 2-Radim za obiteljski posao na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu)	246	70%		
	Radno neaktivni (3-Brinem o kućanstvu puno radno vrijeme (briga o kući/djeci/starijima); 4-Nezaposlen/a; 5-Školujem se; 6-U mirovini; 7-Ne mogu raditi zbog dugotrajne bolesti/invalidnosti)	105	30%		
Bračni status	Samci (1-Neoženjen/neudata; 4-Rastavljen/a; 5-Udovac/ica)	175	50%		
	Partnerstvo (2-U braku; 3-U izvanbračnoj zajednici/životnom partnerstvu s partnerom/icom)	176	50%		
Ekonomska sigurnost	Ekonomski nesigurni (1-Uopće ne može; 2-Uglavnom ne može; 3-Kako koji mjesec)	153	44%		
	Ekonomski sigurni (4-Uglavnom može; 5-U potpunosti može)	198	56%		
Mjesečna primanja po ukućanu	Kategorijalna varijabla prosječnih mjesečnih primanja kućanstva (Q27) podijeljena je s kontinuiranom varijablom broj ukućana (Q5)	351		0,93	0,47
Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu	Kontinuirana varijabla ukupna veličina kuće/stana u m^2 (Q1) podijeljena je s kontinuiranom varijablom broj ukućana (Q5)	351		37,07	29,41
Osobno posjedovanje nekretnine	Da	203	58%		
	Ne	148	42%		
Samoprocijenjeno zdravlje	Loše i neodlučni (1-Izrazito loše; 2-Loše; 3-Ni dobro ni loše)	59	17%		
	Dobro (4-Dobro; 5-Izrazito dobro)	292	83%		
Subjektivne odrednice kvalitete života					

Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja	6 čestica; Min=6; Max=30	351		23,73	4,06
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	4 čestice; Min=4; Max=20	351		11,79	3,17
Skala zadovoljstva okolišem	6 čestica; Min=6; Max=30	351		22,57	4,04
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	6 čestica; Min=6; Max=30	351		19,31	4,74
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	15 čestica; Min=15; Max=75	351		52,65	11,42
Skala zadovoljstva infrastrukturom	8 čestica; Min=8; Max=40	351		30,28	6,07
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	12 čestica; Min=27; Max=60	351		46,41	6,34
Odrednice društvene integracije					
Skala društvenih mreža	7 čestica; Min=11; Max=35	351		27,69	4,11
Skala povjerenja u ljude	3 čestice; Min=3; Max=15	351		11,38	2,10
Skala prihvaćanja različitosti	8 čestica; Min=8; Max=24	351		20,80	4,04
Skala ruralne identifikacije	7 čestica; Min=7; Max=35	351		27,10	5,01
Skala povjerenja u institucije	7 čestica; Min=7; Max=35	351		19,56	5,57
Percepcija pravednosti (*proxy* čestica – Q50_5. U Hrvatskoj svi ljudi imaju iste šanse da ostvare svoje želje i ciljeve)	Neslaganje (1-Uopće se ne slažem; 2-Uglavnom se ne slažem)	194	55%		
	Neodlučnost (3-Niti se slažem niti ne slažem)	95	27%		
	Slaganje (4-Uglavnom se slažem; 5-U potpunosti se slažem)	62	18%		
Indeks društvene participacije	Nisu sudjelovali u niti jednoj društvenoj aktivnosti u posljednjih godinu dana	152	43%		
	Sudjelovali u jednoj društvenoj aktivnosti u posljednjih godinu dana	116	33%		
	Sudjelovali u dvije društvene aktivnosti u posljednjih godinu dana	62	18%		
	Sudjelovali u sve tri društvene aktivnosti u posljednjih godinu dana	21	6%		
Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica – Q37_2. Kada se vozim automobilom uvijek stanem ljudima koji žele prijeći cestu preko pješačkog prijelaza)	Neslaganje i neodlučnost (1-Uopće me ne opisuje; 2-Uglavnom me ne opisuje; 3-Niti me opisuje niti me ne opisuje)	52	15%		
	Slaganje (4-Uglavnom me opisuje; 5-U potpunosti me opisuje)	299	85%		
Skala interesa za politiku	4 čestice; Min=4; Max=20	351		10,99	4,05
Indeks političke participacije	Nisu sudjelovali u niti jednoj političkoj aktivnosti u posljednjih godinu dana	245	70%		
	Sudjelovali u jednoj političkoj aktivnosti u posljednjih godinu dana	65	18%		
	Sudjelovali u dvije političke aktivnosti u posljednjih godinu dana	30	8%		
	Sudjelovali u tri političke aktivnosti u posljednjih godinu dana	9	3%		
	Sudjelovali u sve četiri političke aktivnosti u posljednjih godinu dana	2	1%		

Nakon deskripcije svih varijabli uključenih u binarnu logističku regresijsku analizu osvrnut ćemo se na kontingencijske tablice kriterijske varijable s kategorijalnim prediktorskim varijablama kako bismo dobili jasniji uvid u podatke, odnosno vidjeli postoje li određene razlike u namjeri ostanka između ispitanika koji pripadaju različitim kategorijama prediktorskih varijabli (Tablica 35). Osim toga, ovi podaci će nam poslužiti za određivanje referentne kategorije svih kategorijalnih prediktorskih varijabli (pri odabiru referentne kategorije težilo se odabrati onu kategoriju ispitanika koji iskazuju najmanju namjeru ostanka u hrvatskim ruralnim područjima u budućnosti).

Tablica 35. Kontingencijska tablica kategorijalnih prediktorskih varijabli s dihotomnom varijablom namjere ostanka kao kriterijem

Varijabla	**Kategorija**	**Namjeravaju otići ili su neodlučni u svojoj namjeri (N=142)**		**Namjeravaju ostati (N=209)**		**Ukupno (N=351)**		**Pearson χ2**
		f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	
Kontrolne varijable								
Spol	Muški (ref. kat.)	75	42%	103	58%	178	100%	0,423
	Ženski	67	39%	106	61%	173	100%	
Dobna skupina	18-24 (ref. kat.)	70	60%	47	40%	117	100%	27,344**
	25-34	72	31%	162	69%	234	100%	
Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave	1-4 (ref. kat.)	90	43%	121	57%	211	100%	1,061
	5-8	52	37%	88	63%	140	100%	
Odrednice kvalitete života								
Stupanj obrazovanja	Srednje i niže	111	39%	171	61%	282	100%	0,713
	Više i visoko (ref. kat.)	31	45%	38	55%	69	100%	
Radni status	Radno aktivni	84	34%	162	66%	246	100%	13,590**
	Radno neaktivni (ref. kat.)	58	55%	47	45%	105	100%	
Bračni status	Samci (ref. kat.)	93	53%	82	47%	175	100%	23,320**
	Partnerstvo	49	28%	127	72%	176	100%	
Ekonomska sigurnost	Ekonomski nesigurni (ref. kat.)	69	45%	84	55%	153	100%	2,426
	Ekonomski sigurni	73	37%	125	63%	198	100%	
Osobno posjedovanje nekretnine	Da	43	29%	105	71%	148	100%	13,810**
	Ne (ref. kat.)	99	49%	104	51%	203	100%	
Samoprocijenjeno zdravlje	Loše i neodlučni	20	34%	39	66%	59	100%	1,266
	Dobro (ref. kat.)	122	42%	170	58%	292	100%	
Odrednice društvene integracije								

Percepcija pravednosti (*proxy* čestica)	Neslaganje (ref. kat.)	83	43%	111	57%	194	100%	1,783
	Neodlučnost	33	35%	62	65%	95	100%	
	Slaganje	26	42%	36	58%	62	100%	
Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica)	Neslaganje i neodlučnost (ref. kat.)	23	44%	29	56%	52	100%	0,361
	Slaganje	119	40%	180	60%	299	100%	
Napomena: *p<0,05; **p<0,01								

Ovdje ćemo se ukratko dotaknuti statistički značajnih razlika u prediktorskim kategorijalnim varijablama s obzirom na namjeru ostanka ispitanika. Prvotno, što se kontrolnih varijabli tiče, nismo pronašli značajne razlike u namjeri ostanka ispitanika s obzirom na spol i indeks razvijenosti jedinice lokalne samouprave. No, s obzirom na dobnu skupinu ispitanici starije dobne skupine (25-34) skloniji su iskazivati veću namjeru ostanka (69% namjerava ostati) u odnosu na ispitanike mlađe dobne skupine (18-24) (40% namjerava ostati) te je dobiven statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=27,344; df=1; p<0,01). Kod odrednica kvalitete života nisu pronađene značajne razlike u namjeri ostanka ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja, ekonomsku sigurnost i samoprocijenjeno zdravlje. No, s obzirom na radni status, ispitanici koji su radno aktivni skloniji su iskazivanju namjere ostanka (66% namjerava ostati) nego radno neaktivni, odnosno nezaposleni, ispitanici trenutno u obrazovanju i radno nesposobni (45% namjerava ostati) te je dobiven statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=13,590; df=1; p<0,01). Nadalje, s obzirom na bračni status, ispitanici koji su u ljubavnoj/partnerskoj vezi skloniji su iskazivati veću namjeru ostanka (72% namjerava ostati) u odnosu na ispitanike koji nisu u ljubavnoj/partnerskoj vezi (47% namjerava ostati) te je dobiven statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=23,320; df=1; p<0,01). Zatim, s obzirom na osobno posjedovanje nekretnine, ispitanici koji osobno posjeduju nekretninu iskazuju veću namjeru ostanka (71% namjerava ostati) nego ispitanici koji osobno ne posjeduju nekretninu (51% namjerava ostati) te je dobiven statistički značajan Pearsonov hi-kvadrat (χ^2=13,810; df=1; p<0,01). Također, kod dvije kategorijalne varijable koje su se odnosile na odrednice društvene integracije nisu pronađene statistički značajne razlike u namjeri ostanka ispitanika.

Konačno, prije provedbe binarne logističke regresijske analize osvrnuli smo se na bivarijatne odnose prediktorskih varijabli s kriterijem, kao i na bivarijatne odnose prediktora međusobno. U Tablici 36 predstavljamo povezanost prediktora (kontinuirane zavisne varijable) s kriterijem

namjere ostanka. Statističku značajnu povezanost s kriterijskom varijablom namjere ostanka imaju sljedeći prediktori (samo kontinuirane zavisne varijable): *Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja*, *Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava*, *Skala društvenih mreža*, *Skala povjerenja u ljude*, *Skala ruralne identifikacije* i *Skala interesa za politiku*.

Tablica 36. Point-biserijalni koeficijent korelacije (r_{pb}) prediktora (kontinuirane zavisne varijable) s kriterijem

	Namjera ostanka[62]
Odrednice kvalitete života	
Objektivne odrednice kvalitete života	
Mjesečna primanja po ukućanu	0,045
Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu	0,042
Samoprocijenjeno zdravlje	-0,060
Subjektivne odrednice kvalitete života	
Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja	0,176**
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	0,117*
Skala zadovoljstva okolišem	0,050
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	0,043
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	0,018
Skala zadovoljstva infrastrukturom	-0,001
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	0,099
Odrednice društvene integracije	
Skala društvenih mreža	0,105*
Skala povjerenja u ljude	0,116*
Skala prihvaćanja različitosti	-0,050
Skala ruralne identifikacije	0,242**
Skala povjerenja u institucije	-0,040
Indeks društvene participacije	0,010
Skala interesa za politiku	0,160**
Indeks političke participacije	-0,045
*Napomena: *p<0,05; **p<0,01*	

U Tablici 37 moguće je vidjeti povezanost kontrolnih varijabli sa svim prediktorima. Posebno se statističkom značajnošću i iznosom Pearsonovog hi-kvadrata ističu povezanost dobne skupine i radnog statusa ($\chi2$=88,300; p<0,01; mladi starije dobne skupine od 25-34 godina značajno su više radno aktivni), povezanost dobne skupine i bračnog statusa ($\chi2$=45,134; p<0,01; mladi starije dobne skupine od 25-34 godina značajno su više dio ljubavne, partnerske veze) te povezanost

[62] Dihotomna nominalna varijabla sa sljedećim kategorijama: 0 – Namjeravaju otići ili su neodlučni u svojoj namjeri te 1 – Namjeravaju ostati.

dobne skupine i osobnog posjedovanja nekretnine ($\chi 2=23,927$; $p<0,01$; mladi starije dobne skupine od 25-34 godina značajno su više vlasnici nekretnina). Preostale su statistički značajne povezanosti kontrolnih varijabli i ostalih prediktora slabe ili izrazito slabe.

Tablica 37. Korelacija kontrolnih varijabli sa svim prediktorima[63]

	Spol	**Dobne skupine**	**Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave**
Dobne skupine	*1,117*		
Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave	*1,187*	*0,149*	
Stupanj obrazovanja	*4,609**	*11,689***	*0,017*
Radni status	*0,275*	*88,300***	*4,469**
Bračni status	*8,009***	*45,134***	*0,002*
Ekonomska sigurnost	*0,117*	*0,000*	*1,220*
Mjesečna primanja po ukućanu	-0,032	0,119*	0,136*
Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu	-0,044	0,089	-0,013
Osobno posjedovanje nekretnine	*0,000*	*23,927***	*3,974**
Samoprocijenjeno zdravlje	*0,069*	*2,944*	*2,601*
Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja	0,054	0,024	-0,103
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	0,044	-0,022	-0,02
Skala zadovoljstva okolišem	0,010	-0,100	0,026
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	-0,013	-0,085	-0,055
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	0,062	-0,033	-0,143**
Skala zadovoljstva infrastrukturom	0,075	-0,010	-0,173**
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	0,049	-0,120*	-0,082
Skala društvenih mreža	-0,019	-0,166**	-0,055
Skala povjerenja u ljude	0,069	-0,035	0,009
Skala prihvaćanja različitosti	0,085	-0,038	0,060
Skala ruralne identifikacije	0,008	0,000	-0,046
Skala povjerenja u institucije	0,054	-0,079	-0,049
Percepcija pravednosti (*proxy* čestica)	*0,316*	*0,023*	*2,792*
Indeks društvene participacije	0,067	0,064	-0,031
Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica)	*1,190*	*0,045*	*1,318*
Skala interesa za politiku	-0,012	0,202**	0,033

[63] Povezanosti kontrolnih varijabli (dihotomne varijable) s drugim dihotomnim varijablama mjerene su putem Pearsonovog hi-kvadrat testa neovisnosti varijabli (iznosi tih povezanosti u tablici su istaknuti kurzivom), a povezanosti kontrolnih varijabli s kontinuiranim varijablama mjerene su putem point-biserijalnog koeficijenta korelacije (r_{pb}).

Indeks političke participacije	0,094	0,189**	0,038
Napomena: *p<0,05; **p<0,01			

U Tablici 38 moguće je vidjeti povezanost objektivnih odrednica kvalitete života s preostalim prediktorima (bez prikazivanja odnosa s kontrolnim varijablama koji su predstavljeni u ranijoj tablici). Pronađena je jaka statistički značajna povezanost između varijabli mjesečna primanja po ukućanu i veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu (r=0,613; p<0,01). Nadalje, statističkom značajnošću i iznosom Pearsonovog hi-kvadrata ističu se povezanost bračnog statusa i osobnog posjedovanja nekretnine ($\chi 2$=41,470; p<0,01; mladi koji su dio ljubavne, partnerske veze značajno više posjeduju vlastitu nekretninu od samaca), povezanost radnog i bračnog statusa ($\chi 2$=20,987; p<0,01; mladi koji su radno aktivni značajno su više dio ljubavne, partnerske veze) te povezanost stupnja obrazovanja i radnog statusa ($\chi 2$=16,010; p<0,01; niže i srednje obrazovani češće su radno neaktivni nego više i visokoobrazovani). Preostale su statistički značajne povezanosti objektivnih odrednica kvalitete života i ostalih prediktora slabe ili izrazito slabe.

Tablica 38. Korelacija objektivnih odrednica kvalitete života s ostalim prediktorima[64]

	Stupanj obrazovanja	**Radni status**	**Bračni status**	**Ekonomska sigurnost**	**Mjesečna primanja po ukućanu**	**Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu**	**Osobno posjedovanje nekretnine**	**Samoprocijenjeno zdravlje**
Radni status	*16,010***							
Bračni status	*1,398*	*20,987***						
Ekonomska sigurnost	*10,700***	*2,145*	*0,342*					
Mjesečna primanja po ukućanu	0,100	-0,081	-0,0900	0,176**				
Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu	0,025	0,047	-0,064	0,096	0,613**			
Osobno posjedovanje nekretnine	*0,001*	*12,999***	*41,470***	*2,663*	-0,056	-0,111*		
Samoprocijenjeno zdravlje	*0,021*	*1,091*	*1,713*	*14,617***	0,026	-0,090	5,512*	

[64] Povezanosti objektivnih odrednica kvalitete života koje su dihotomne varijable s drugim dihotomnim varijablama mjerene su putem Pearsonovog hi-kvadrat testa neovisnosti varijabli (iznosi tih povezanosti u tablici su istaknuti kurzivom), a povezanosti objektivnih odrednica kvalitete života koje su dihotomne varijable s kontinuiranim varijablama mjerene su putem point-biserijalnog koeficijenta korelacije (r_{pb}). Povezanosti dviju objektivnih odrednica kvalitete života koje su kontinuirane varijable (mjesečna primanja po ukućanu i veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu) s dihotomnim varijablama mjerene su putem point-biserijalnog koeficijenta korelacije (r_{pb}), a povezanosti dviju objektivnih odrednica kvalitete života koje su kontinuirane varijable (mjesečna primanja po ukućanu i veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu) s drugim kontinuiranim varijablama mjerene su putem Pearsonovog (r) koeficijenta korelacije.

Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja	0,101	-0,0300	0,099	0,269**	-0,094	0,064	-0,114*	0,053
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	0,021	0,040	0,008	0,066	0,030	0,029	-0,107*	0,034
Skala zadovoljstva okolišem	0,117*	0,048	-0,085	0,234**	0,084	-0,051	0,033	0,113*
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	0,028	0,041	-0,064	0,107*	0,053	-0,020	-0,031	0,015
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	0,028	0,059	-0,019	0,087	0,007	0,087	-0,051	-0,047
Skala zadovoljstva infrastrukturom	0,069	0,048	0,000	0,216**	0,071	0,025	-0,058	0,045
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	0,196**	0,042	0,036	0,300**	0,053	-0,026	0,055	0,355**
Skala društvenih mreža	0,024	0,050	-0,049	0,142**	-0,087	-0,089	0,088	0,306**
Skala povjerenja u ljude	-0,002	0,038	0,031	0,091	0,028	-0,051	0,052	0,180**
Skala prihvaćanja različitosti	-0,007	0,010	0,057	0,265**	0,000	-0,153**	0,123*	0,329**
Skala ruralne identifikacije	0,000	-0,011	-0,028	0,085	-0,063	-0,058	0,012	0,190**
Skala povjerenja u institucije	0,019	0,109*	-0,083	0,021	0,006	-0,014	0,028	-0,024
Percepcija pravednosti (*proxy* čestica)	*0,094*	*0,051*	*0,004*	*0,015*	-0,052	-0,017	*1,590*	*7,610***
Indeks društvene participacije	-0,137*	-0,009	0,063	0,019	-0,048	-0,008	-0,100	-0,058
Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica)	*1,484*	*1,277*	*0,388*	*6,376**	0,018	-0,088	*1,537*	*8,507***
Skala interesa za politiku	0,097	-0,163**	0,134*	-0,040	-0,021	0,015	-0,076	-0,141**
Indeks političke participacije	-0,300**	0,108*	0,048	0,113*	0,073	0,000	-0,047	0,03
Napomena: *p<0,05; **p<0,01								

U Tablici 39 moguće je vidjeti povezanost subjektivnih odrednica kvalitete života s preostalim prediktorima (bez prikazivanja odnosa s kontrolnim varijablama i objektivnim odrednicama kvalitete života koji su predstavljeni u ranijim tablicama). Pronađena je jedna jaka statistički značajna povezanost između *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom* i *Skale društvenih mreža* (r=0,617; p<0,01). Nadalje, ukupno osam bivarijatnih odnosa moguće je okarakterizirati kao umjereno povezani. Od tih osam povezanosti šest ih se odnosi na međusobni bivarijatni odnos subjektivnih odrednica kvalitete života, dok se dvije odnose na povezanost subjektivnih odrednica kvalitete života i odrednica društvene integracije. Te dvije povezanosti su povezanost između *Skale zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava* i *Skale povjerenja u institucij*e (r=0,579; p<0,01), kao i *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom* i *Skale ruralne identifikacije* (r=0,475; p<0,01). Konačno, preostale statistički značajne povezanosti subjektivnih odrednica kvalitete života i odrednica društvene integracije su slabe ili izrazito slabe.

Tablica 39. Korelacija subjektivnih odrednica kvalitete života s ostalim prediktorima[65]

	Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja	**Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava**	**Skala zadovoljstva okolišem**	**Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću**	**Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama**	**Skala zadovoljstva infrastrukturom**	**Skala zadovoljstva cjelokupnim osobnim životom**
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	0,106*						
Skala zadovoljstva okolišem	0,321**	0,128*					
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	0,152**	0,268**	0,425**				
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	0,324**	0,095	0,239**	0,347**			
Skala zadovoljstva infrastrukturom	0,492**	0,070	0,395**	0,371**	0,450**		
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	0,430**	0,288**	0,477**	0,272**	0,250**	0,403**	
Skala društvenih mreža	0,264**	0,135*	0,320**	0,172**	0,176**	0,204**	0,617**
Skala povjerenja u ljude	0,176**	0,208**	0,299**	0,146**	0,091	0,145**	0,396**
Skala prihvaćanja različitosti	0,194**	0,057	0,292**	0,128*	0,120*	0,320**	0,205**
Skala ruralne identifikacije	0,328**	0,203**	0,351**	0,189**	0,139**	0,159**	0,475**
Skala povjerenja u institucije	0,009	0,579**	0,093	0,275**	-0,026	0,168**	0,156**
Percepcija pravednosti (*proxy* čestica)	-0,206**	0,270**	-0,139**	-0,003	-0,106*	-0,168**	-0,094
Indeks društvene participacije	0,120*	-0,040	0,119*	-0,061	0,025	0,018	0,197**
Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica)	0,163**	0,018	0,123*	-0,009	0,068	0,111*	0,298**
Skala interesa za politiku	0,000	0,209**	-0,061	-0,028	0,03	-0,013	-0,090
Indeks političke participacije	0,060	0,045	0,089	0,044	0,140**	0,131*	0,126*
Napomena: *p<0,05; **p<0,01							

U Tablici 40 moguće je vidjeti povezanost odrednica društvene integracije (bez prikazivanja odnosa s kontrolnim varijablama, objektivnim odrednicama kvalitete života i subjektivnim odrednicama kvalitete života koji su predstavljeni u ranijim tablicama). Ukupno su pronađene tri umjerene povezanosti između odrednica društvene integracije, a to su: 1. povezanost *Skale društvenih mreža* i *Skale povjerenja u ljude* (r=0,579; p<0,01); 2. povezanost *Skale društvenih*

[65] Povezanosti svih subjektivnih odrednica kvalitete života koje su kontinuirane varijable s dihotomnim varijablama mjerene su putem point-biserijalnog koeficijenta korelacije (r_{pb}), a povezanosti svih subjektivnih odrednica kvalitete života koje su kontinuirane varijable s drugim kontinuiranim varijablama mjerene su putem Pearsonovog (r) koeficijenta korelacije.

mreža i *Skale ruralne identifikacije* (r=0,543; p<0,01); te 3. povezanost *Skale povjerenja u ljude* i *Skale ruralne identifikacije* (r=0,513; p<0,01). Konačno, preostale statistički značajne povezanosti odrednica društvene integracije su slabe ili izrazito slabe.

Tablica 40. Korelacija odrednica društvene integracije s ostalim prediktorima[66]

	Skala društvenih mreža	**Skala povjerenja u ljude**	**Skala prihvaćanja različitosti**	**Skala ruralne identifikacije**	**Skala povjerenja u institucije**	**Percepcija pravednosti (proxy varijabla)**	**Indeks društvene participacije**	**Poštivanje društvenih pravila (proxy varijabla)**	**Skala interesa za politiku**
Skala povjerenja u ljude	0,579**								
Skala prihvaćanja različitosti	0,223**	0,143**							
Skala ruralne identifikacije	0,543**	0,513**	0,100						
Skala povjerenja u institucije	0,055	0,140**	0,111*	0,092					
Percepcija pravednosti (*proxy* čestica)	-0,152**	-0,060	-0,185**	-0,061	0,310**				
Indeks društvene participacije	0,208**	0,052	0,083	0,135*	0,022	-0,049			
Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica)	0,290**	0,271**	0,098	0,263**	-0,023	*2,052*	0,078		
Skala interesa za politiku	-0,098	0,073	-0,130*	0,100	0,205**	0,236**	0,035	-0,007	
Indeks političke participacije	0,104	0,039	0,029	0,000	0,117*	-0,004	0,273**	0,067	0,261**
Napomena: *p<0,05; **p<0,01									

Nakon predstavljanja ključnih deskriptivnih statističkih pokazatelja, kao i bivarijatnih odnosa prediktora i kriterija, u nastavku ističemo rezultate binarne logističke regresijske analize. U prvom koraku su kao prediktori namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima uključene samo kontrolne varijable (spol, dobna skupina i indeks razvijenosti JLS). Prvi model proveden je na cjelokupnom uzorku, odnosno 351 slučaju. Model se pokazao statistički značajnim (χ^2=28,233; df=3; p<0,01), čime smo odbacili nultu hipotezu da su regresijski koeficijenti svih prediktora jednaki nuli. Nadalje, model pokazuje prihvatljivo pristajanje uz podatke (engl. *goodness of fit*) zbog toga što nije dobiven statistički značajan statistik na Hosmer i Lemeshow testu (χ^2=0,84;

[66] Povezanosti odrednica društvene integracije koje su kontinuirane varijable s dihotomnim varijablama mjerene su putem point-biserijalnog koeficijenta korelacije (r_{pb}), a povezanosti odrednica društvene integracije koje su kontinuirane varijable s drugim kontinuiranim varijablama mjerene su putem Pearsonovog (r) koeficijenta korelacije. Povezanost dviju odrednica društvene integracije koje su dihotomne varijable (*proxy* čestice) međusobno mjerena je putem Pearsonovog hi-kvadrat testa neovisnosti varijabli (iznos te povezanosti u tablici je istaknut kurzivom), a povezanosti s ostalim prediktorima koji su sve kontinuirane varijable mjerene su putem point-biserijalnog koeficijenta korelacije (r_{pb}).

df=5; p>0,05), odnosno prihvaćamo nultu hipotezu kako model odgovara podacima. Dodavanjem triju kontrolnih varijabli u model, klasifikacija namjere ostanka poboljšava se za 6% u odnosu na nul-model. Osim toga, model ima dobru specifičnost (prepoznavanje ispitanika koji namjeravaju ostati) od 78%, ali nešto slabiju osjetljivost (prepoznavanje ispitanika koji namjeravaju otići) od 49%. Na temelju svega ranije iznesenog zaključujemo da model prihvatljivo predviđa namjeru ostanka te ga ima smisla primjenjivati na uzorkovanoj populaciji. U Tablici 41 predstavljen je prvi model binarne logističke regresijske analize s uključenim samo kontrolnim varijablama kao nezavisnim varijablama.

Tablica 41. Prvi hijerarhijski model binarne logističke regresijske analize (samo kontrolne varijable)

MODEL 1	**N=351**	**B**	**Stand. pogreška**	**Waldov test**	**df**	**OR**	**95% interval pouzdanosti za OR**	
							Donji	**Gornji**
Kontrolne varijable								
Spol	Muški (ref. kat.)							
	Ženski	0,072	0,227	0,100	1	1,075	0,688	1,678
Dobne skupine	18-24 (ref. kat.)							
	25-34	1,204	0,236	25,929	1	**3,334****	2,097	5,299
Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave	1-4 (ref. kat.)							
	5-8	0,219	0,233	0,886	1	1,245	0,789	1,966
Konstanta		*-0,517*	*0,232*	*4,952*	*1*	*0,597**		
Napomena: *p<0,05; **p<0,01								

Kao statistički značajni prediktor pokazala se samo dobna skupina. Tako mladi iz starije dobne skupine (25-34) imaju 3,3 puta (95% IP: 2,10-5,30) veće izglede za ostanak nego mladi iz mlađe dobne skupine (18-24), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=25,929; df=1; p<0,01). Spol i razvojna skupina jedinica lokalne samouprave nisu statistički značajni prediktori namjere ostanka mladih iz ruralnih područja.

U drugom koraku analize su kao prediktori namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima, uz kontrolne varijable, uključene objektivne i subjektivne odrednice kvalitete života. Drugi model također je proveden na cjelokupnom uzorku, odnosno 351 slučaju. Model se pokazao statistički značajnim (χ^2=76,101; df=18; p<0,01). Nadalje, model pokazuje prihvatljivo pristajanje uz podatke zbog toga što nije dobiven statistički značajan statistik na Hosmer i Lemeshow testu (χ^2=6,223; df=8; p>0,05). Dodavanjem odrednica kvalitete života (osam objektivnih odrednica kvalitete

života i sedam subjektivnih odrednica kvalitete života) u model, klasifikacija namjere ostanka poboljšava se za 11%, odnosno 5% u odnosu na prvi model. Drugi model također ima jednako dobru specifičnost (prepoznavanje ispitanika koji namjeravaju ostati) od 78%, a nešto slabiju osjetljivost (prepoznavanje ispitanika koji namjeravaju otići), ali koja je narasla u odnosu na prvi model i sada iznosi 61%. Na temelju svega ranije iznesenog zaključujemo da drugi model prihvatljivo predviđa namjeru ostanka te ga ima smisla primjenjivati na uzorkovanoj populaciji. U Tablici 42 predstavljen je drugi model binarne logističke regresijske analize s uključenim objektivnim i subjektivnim odrednicama kvalitete života kao nezavisnim varijablama (uz kontrolne varijable iz prvog modela).

Tablica 42. Drugi hijerarhijski model binarne logističke regresijske analize (kontrolne varijable i odrednice kvalitete života)

MODEL 2	**N=351**	**B**	**Stand. pogreška**	**Waldov test**	**df**	**OR**	**95% interval pouzdanosti za OR**	
							Donji	**Gornji**
Kontrolne varijable								
Spol	Muški (ref. kat.)							
	Ženski	0,056	0,253	0,049	1	1,057	0,644	1,736
Dobne skupine	18-24 (ref. kat.)							
	25-34	1,020	0,315	10,466	1	**2,773****	1,495	5,143
Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave	1-4 (ref. kat.)							
	5-8	0,318	0,267	1,424	1	1,374	0,815	2,317
Odrednice kvalitete života								
Objektivne odrednice kvalitete života								
Stupanj obrazovanja	Više i visoko (ref. kat.)							
	Srednje i niže	0,988	0,330	8,968	1	**2,686****	1,407	5,129
Radni status	Radno neaktivni (ref. kat.)							
	Radno aktivni	0,356	0,313	1,292	1	1,428	0,773	2,640
Bračni status	Samci (ref. kat.)							
	Partnerstvo	0,709	0,278	6,505	1	**2,033***	1,178	3,505
Ekonomska sigurnost	Ekonomski nesigurni (ref. kat.)							
	Ekonomski sigurni	0,283	0,275	1,061	1	1,327	0,775	2,274
Mjesečna primanja po ukućanu		0,182	0,377	0,233	1	1,200	0,573	2,513
Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu		0,000	0,006	0,000	1	1,000	0,989	1,011
Osobno posjedovanje nekretnine	Ne (ref. kat.)							
	Da	0,336	0,278	1,464	1	1,400	0,812	2,413
Samoprocijenjeno zdravlje	Dobro (ref. kat.)							
	Loše i neodlučni	0,827	0,373	4,909	1	**2,287***	1,100	4,755
Subjektivne odrednice kvalitete života								
Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja		0,105	0,040	6,948	1	**1,111***	1,027	1,201

Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava	0,051	0,043	1,386	1	1,052	0,967	1,144
Skala zadovoljstva okolišem	0,006	0,038	0,027	1	1,006	0,933	1,085
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću	0,027	0,032	0,728	1	1,028	0,965	1,094
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama	-0,007	0,013	0,270	1	0,993	0,968	1,019
Skala zadovoljstva infrastrukturom	-0,061	0,028	4,721	1	**0,941***	0,890	0,994
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom	0,057	0,027	4,321	1	**1,058***	1,003	1,117
Konstanta	*-6,550*	*1,371*	*22,840*	*1*	*0,001***		
Napomena: *p<0,05; **p<0,01							

Kao statistički značajni prediktori u drugom modelu pokazale su se tri objektivne odrednice kvalitete života (stupanj obrazovanja, bračni status i samoprocijenjeno zdravlje) i tri subjektivne odrednice kvalitete života (*Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja*, *Skala zadovoljstva infrastrukturom* i *Skala zadovoljstva cjelokupnim životom*), dok je od kontrolnih varijabli dobna skupina ponovno jedini statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima kao i u prvom modelu. Tako mladi iz starije dobne skupine (25-34) imaju 2,8 puta (95% IP: 1,50-5,14) veće izglede za ostanak nego mladi iz mlađe dobne skupine (18-24), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=10,466; df=1; p<0,01).

Što se objektivnih odrednica kvalitete života tiče, prvi statistički značajni prediktor je stupanj obrazovanja. Tako srednje i niže obrazovani mladi imaju 2,7 puta (95% IP: 1,41-5,13) veće izglede za ostanak nego visokoobrazovani mladi, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=8,968; df=1; p<0,01). Nadalje, što se bračnog statusa tiče, mladi koji su u ljubavnoj/partnerskoj vezi imaju 2 puta (95% IP: 1,18-3,51) veće izglede za ostanak nego mladi koji nisu u ljubavnoj/partnerskoj vezi, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=6,505; df=1; p<0,05). Posljednja objektivna odrednica kvalitete života koja se pokazala statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima je samoprocijenjeno zdravlje. Tako mladi koji vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni imaju 2,3 puta (95% IP: 1,10-4,76) veće izglede za ostanak nego mladi koji svoje zdravlje procjenjuju dobrim, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=4,909; df=1; p<0,05).

Što se subjektivnih odrednica kvalitete života tiče, prvi statistički značajni prediktor je *Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja*. Tako se za jednu jedinicu porasta na *Skali zadovoljstva uvjetima stanovanja* (viši rezultat na skali označava viši stupanj zadovoljstva uvjetima stanovanja) izgledi

za ostanak u ruralnom području povećavaju za 11% (95% IP: 1,03-1,20), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=6,948; df=1; p<0,05). Zatim, što se zadovoljstva infrastrukturom tiče, za jednu jedinicu porasta na toj skali (viši rezultat na skali označava viši stupanj zadovoljstva infrastrukturom) izgledi za ostanak u ruralnom području se smanjuju za 6% (95% IP: 0,89-0,99), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=4,721; df=1; p<0,05). Posljednji statistički značajan prediktor u drugom koraku analize je *Skala zadovoljstva cjelokupnim životom*. Tako se za jednu jedinicu porasta na toj skali (viši rezultat na skali označava viši stupanj zadovoljstva cjelokupnim životom) izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 6% (95% IP: 1,00-1,12), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=4,321; df=1; p<0,05).

U trećem koraku analize su kao prediktori namjere ostanka u hrvatskim ruralnim područjima, uz kontrolne varijable te objektivne i subjektivne odrednice kvalitete života, uključene odrednice društvene integracije. Treći model ponovno je proveden na cjelokupnom uzorku, odnosno 351 slučaju. Model se pokazao statistički značajnim (χ^2=102,807; df=29; p<0,01). Nadalje, model pokazuje prihvatljivo pristajanje uz podatke zbog toga što nije dobiven statistički značajan statistik na Hosmer i Lemeshow testu (χ^2=14,268; df=8; p>0,05), odnosno prihvaćamo nultu hipotezu kako model odgovara podacima. Dodavanjem 10 odrednica društvene integracije u model, klasifikacija namjere ostanka poboljšava se za 14% u odnosu na nul-model, odnosno 8% u odnosu na prvi model te 3% u odnosu na drugi model. Treći model ima dobru specifičnost (prepoznavanje ispitanika koji namjeravaju ostati) od 83% (porast od 5% u odnosu na prva dva modela), a nešto slabiju osjetljivost (prepoznavanje ispitanika koji namjeravaju otići) koja iznosi 62% (porast od 13% u odnosu na prvi model, ali samo 1% u odnosu na drugi model). Na temelju svega ranije iznesenog zaključujemo da treći model prihvatljivo predviđa namjeru ostanka te ga ima smisla primjenjivati na uzorkovanoj populaciji. U Tablici 43 predstavljen je treći model binarne logističke regresijske analize s uključenim odrednicama društvene integracije kao nezavisnim varijablama (uz kontrolne varijable i odrednice kvalitete života iz drugog modela).

Tablica 43. Treći hijerarhijski model binarne logističke regresijske analize (kontrolne varijable, odrednice kvalitete života i odrednice društvene integracije)

MODEL 3	**N=351**	**B**	**Stand. pogreška**	**Waldov test**	**df**	**OR**	**95% interval pouzdanosti za OR**	
							Donji	**Gornji**

Kontrolne varijable								
Spol	Muški (ref. kat.)							
	Ženski	0,160	0,267	0,361	1	1,174	0,696	1,980
Dobne skupine	18-24 (ref. kat.)							
	25-34	1,067	0,337	10,014	1	**2,907****	1,501	5,630
Razvojna skupina jedinice lokalne samouprave	1-4 (ref. kat.)							
	5-8	0,336	0,282	1,419	1	1,399	0,805	2,430
Odrednice kvalitete života								
Objektivne odrednice kvalitete života								
Stupanj obrazovanja	Više i visoko (ref. kat.)							
	Srednje i niže	0,848	0,361	5,527	1	**2,336***	1,152	4,737
Radni status	Radno neaktivni (ref. kat.)							
	Radno aktivni	0,198	0,328	0,365	1	1,219	0,641	2,320
Bračni status	Samci (ref. kat.)							
	Partnerstvo	0,859	0,302	8,088	1	**2,360****	1,306	4,265
Ekonomska sigurnost	Ekonomski nesigurni (ref. kat.)							
	Ekonomski sigurni	0,468	0,294	2,539	1	1,597	0,898	2,842
Mjesečna primanja po ukućanu		0,466	0,413	1,273	1	1,593	0,710	3,576
Veličina kuće/stana (m^2) po ukućanu		-0,003	0,006	0,280	1	0,997	0,985	1,009
Osobno posjedovanje nekretnine	Ne (ref. kat.)							
	Da	0,285	0,297	0,920	1	1,330	0,743	2,383
Samoprocijenjeno zdravlje	Dobro (ref. kat.)							
	Loše i neodlučni	0,902	0,421	4,598	1	**2,464***	1,081	5,619
Subjektivne odrednice kvalitete života								
Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja		0,091	0,043	4,484	1	**1,096***	1,007	1,192
Skala zadovoljstva upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava		0,070	0,057	1,480	1	1,072	0,958	1,200
Skala zadovoljstva okolišem		-0,019	0,042	0,196	1	0,982	0,904	1,066
Skala zadovoljstva prometnom infrastrukturom i povezanošću		0,034	0,036	0,901	1	1,034	0,965	1,109
Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama		-0,010	0,014	0,554	1	0,990	0,963	1,017
Skala zadovoljstva infrastrukturom		-0,032	0,032	0,987	1	0,969	0,910	1,031
Skala zadovoljstva cjelokupnim životom		0,019	0,034	0,303	1	1,019	0,953	1,090
Odrednice društvene integracije								
Skala društvenih mreža		0,088	0,051	3,060	1	1,093	0,989	1,206
Skala povjerenja u ljude		-0,046	0,084	0,292	1	0,955	0,810	1,127
Skala prihvaćanja različitosti		-0,041	0,039	1,147	1	0,959	0,889	1,035
Skala ruralne identifikacije		0,090	0,035	6,462	1	**1,094***	1,021	1,173
Skala povjerenja u institucije		-0,056	0,034	2,641	1	0,946	0,884	1,012
Percepcija pravednosti (*proxy* čestica)	Neslaganje (ref. kat.)							
	Neodlučnost	0,198	0,329	0,362	1	1,219	0,640	2,323
	Slaganje	0,341	0,406	0,703	1	1,406	0,634	3,116
Indeks društvene participacije		-0,011	0,157	0,004	1	0,990	0,727	1,347

Poštivanje društvenih pravila (*proxy* čestica)	Neslaganje i neodlučnost (ref. kat.)							
	Slaganje	-0,318	0,387	0,675	1	0,727	0,340	1,554
Skala interesa za politiku		0,077	0,038	4,102	1	**1,080***	1,002	1,163
Indeks političke participacije		-0,337	0,189	3,169	1	0,714	0,492	1,035
Konstanta		*-8,037*	*1,719*	*21,851*	*1*	*0,000*		
Napomena: *p<0,05; **p<0,01								

Kao statistički značajni prediktori u trećem modelu pokazala su se jedna kontrolna varijabla (dobna skupina), tri objektivne odrednice kvalitete života (stupanj obrazovanja, bračni status i samoprocijenjeno zdravlje), jedna subjektivna odrednica kvalitete života (*Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja*), ali i dvije odrednice društvene integracije (*Skala ruralne identifikacije* te *Skala interesa za politiku*). Što se kontrolnih varijabli tiče, ponovno je samo dobna skupina statistički značajni prediktor namjere ostanka mladih u ruralnim područjima. Tako mladi iz starije dobne skupine (25-34) imaju 2,9 puta (95% IP: 1,50-5,63) veće izglede za ostanak nego mladi iz mlađe dobne skupine (18-24), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=10,014; df=1; p<0,01).

Što se objektivnih odrednica kvalitete života tiče, ponovno su ista tri prediktora statistički značajna kao i u drugom modelu binarne logističke regresijske analize. Što se stupnja obrazovanja tiče, srednje i niže obrazovani mladi imaju 2,3 puta (95% IP: 1,15-4,74) veće izglede za ostanak nego visokoobrazovani mladi, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=5,527; df=1; p<0,05). Nadalje, mladi koji su u ljubavnoj/partnerskoj vezi imaju 2,4 puta (95% IP: 1,31-4,27) veće izglede za ostanak nego mladi koji nisu u ljubavnoj/partnerskoj vezi, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=8,088; df=1; p<0,01). Posljednja objektivna odrednica kvalitete života koja se ponovno pokazala statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima je samoprocijenjeno zdravlje. Tako mladi koji vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni imaju 2,5 puta (95% IP: 1,08-5,62) veće izglede za ostanak nego mladi koji svoje zdravlje procjenjuju dobrim, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=4,598; df=1; p<0,05).

U trećem koraku analize od subjektivnih odrednica kvalitete života statistički značajni prediktor je isključivo *Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja*. Tako se za jednu jedinicu porasta na ovoj skali (viši rezultat na skali označava viši stupanj zadovoljstva uvjetima stanovanja) izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 10% (95% IP: 1,01-1,19), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=4,484; df=1; p<0,05).

U treći model binarne logističke regresijske analize smo kao prediktore uključili i odrednice društvene integracije te su se ukupno dvije odrednice pokazale kao statistički značajni prediktori namjere ostanka. Prva je *Skala ruralne identifikacije*, odnosno za jednu jedinicu porasta na ovoj skali (viši rezultat na skali označava viši stupanj ruralne identifikacije) izgledi za ostanak u ruralnom području se povećavaju za 9% (95% IP: 1,02-1,17), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=6,462; df=1; p<0,05). Nadalje, statistički se značajnim prediktorom pokazala i *Skala interesa za politiku*. Tako se za jednu jedinicu porasta na ovoj skali (viši rezultat na skali označava viši stupanj zainteresiranosti za politiku) izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 8% (95% IP: 1,00-1,16), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov χ^2=4,102; df=1; p<0,05).

Konačno, predstavljamo usporedbu ovih triju modela binarne logističke regresijske analize. U Tablici 44 su sažeti ključni pokazatelji triju izgrađenih modela.

Tablica 44. Usporedba pokazatelja triju modela binarne logističke regresijske analize

	-2 Log likelihood	**Cox i Snell R^2**	**Nagelkerke R^2**
Model 1	445,488	0,077	0,104
Model 2	397,620	0,195	0,263
Model 3	370,914	0,254	0,343

Neprestano smanjivanje pokazatelja -2 Log likelihood ukazuje na bolje pristajanje modela podacima u drugom modelu u odnosu na prvi, kao i u slučaju trećeg modela koji ima bolje pristajanje podacima u odnosu na prva dva modela (kod idealnog modela koji savršeno pristaje uz podatke iznos -2Log likelihood pokazatelja iznosio bi 0). Nadalje, iako binarna logistička regresijska analiza nema ekvivalent pokazatelju R^2 koji se uobičajeno predstavlja kao pokazatelj snage prediktivnosti modela u višestrukoj linearnoj regresijskoj analizi (engl. *multiple regression analysis* – MRA), postoje dva pseudo R^2 pokazatelja (Cox i Snell R^2 i Nagelkerke R^2). Budući da ovi pokazatelji ne znači ono što R^2 znači u MRA (udio varijance objašnjen prediktorima) ove pokazatelje nećemo tumačiti kao snagu prediktivnosti modela (njihov apsolutni broj) već ćemo istaknuti razlike u promjeni pseudo R^2 kroz tri izgrađena modela kako bismo zaključili koji model najbolje pristaje uz podatke. S obzirom na to da je zabilježen rast oba pseudo R^2 pokazatelja u drugom modelu u odnosu na prvi (ΔCox i Snell R^2=0,118; Δ Nagelkerke R^2=0,159) možemo zaključiti kako drugi model bolje pristaje podacima u odnosu na prvi. No, treći model istovremeno iskazuje bolje pristajanje podacima u odnosu na prvi i drugi model, odnosno zabilježen je rast oba

pseudo R^2 pokazatelja u trećem modelu u odnosu na prvi (ΔCox i Snell R^2=0,177; Δ Nagelkerke R^2=0,239), kao i u odnosu na drugi model (ΔCox i Snell R^2=0,059; Δ Nagelkerke R^2=0,080). Stoga, možemo zaključiti kako treći model binarne logističke regresijske analize najbolje pristaje podacima te ga smatramo ključnim modelom u interpretaciji društvenih odrednica namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Prema trećem modelu binarne logističke regresijske analize mladi iz hrvatskih ruralnih područja koji su dio starije dobne skupine (25-34), srednjeg su ili nižeg obrazovanja, dio su bračne/partnerske veze, vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni i iskazuju veće zadovoljstvo uvjetima stanovanja, snažniju ruralnu identifikaciju i veći interes za politiku imaju veće izglede ostanka u ruralnom naselju.

Nakon iznošenja nalaza kvantitativne analize, istaknut će se kvalitativni nalazi koji se odnose na prepoznavanje najznačajnijih društvenih odrednica u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, a sve kako bismo nadopunili kvantitativne nalaze. Prvi i najčešći istaknuti razlog ostanka u hrvatskim ruralnim područjima od strane sudionika kvalitativne dionice istraživanja je snažna povezanost s ruralnim mjestom u kojem sugovornici žive. Ta snažna povezanost se najviše očituje u povezanosti, važnosti i blizini obitelji i prijatelja, ali se važna pokazuje i povezanost s prirodom i fizičkim prostorom.

Bolno pitanje, bolno pitanje, mislim da ne bi [otišao]. Ne bih htio napuštati ovo mjesto. Zašto? Zato što sam previše povezan, ustvari čak bi, ali to ne bi bilo dalje od Omiša. To bi bilo tu u krugu od nekih pedesetak kilometara da opet mogu svaki dan doći ovamo.

ŠE01, M, DAL

Nadalje, kao razlog se ističe i navika na ruralni način života, odnosno sugovornici smatraju kako bi im teško bilo priviknuti se na život u gradu. Ta navika na ruralni način života se najviše očituje u izrazito pozitivnom vrednovanju obilježja onoga što se u literaturi naziva ruralna idila, odnosno važnosti mira, tišine, slobode, prirode, zdrave hrane itd.

Ja ne mogu sebe zamisliti u gradu u onoj buci, u onoj vrevi, recimo evo sad spominjem Zadar, Split. Ne bih mogla podnijeti. Možda bi se ja s vremenom navikla, možda je to samo trenutno moje razmišljanje, ali ne mogu se zamisliti nekako, ne volim onu vrućinu, ne volim one cvrčke, ono kada pogledaš u one velike visoke zgrade, a ono sve one rolete one krive sve ono zatvoreno, ne mogu. Ja se odmah naježim. Meni je ovo moje zakon, samo da ostane ovako kako jeste. Nadam se.

GRC02, Ž, DAL

Stoga, moguće je zaključiti kako prema kvalitativnim nalazima ovog rada ruralna identifikacija, koja se očituje kroz snažnu povezanost s pripadnicima ruralne zajednice, ali i kroz identifikaciju s fizičkim prirodnim prostorom i kroz osjećaj pripadnosti ruralnom načinu života, igra ključnu ulogu o donošenju odluke o namjeri ostanka i daljnjeg življenja u vlastitom ruralnom naselju. Svakako ovdje treba istaknuti komplementarnost nalaza kvalitativne istraživačke dionice s onim kvantitativnim jer se ruralna identifikacija pokazala kao značajan prediktor namjere ostanka u sklopu binarne logističke regresijske analize.

Sljedeći najčešće spominjani razlog ostanka u kvalitativnoj dionici istraživanja odnosi se na općenito zadovoljstvo životom u ruralnom naselju.

Također, kao čest razlog ostanka pojavljuje se i situirani, odnosno već izgrađeni obiteljski život koji uključuje bračno/ljubavno partnerstvo, odgoj i odrastanje vlastite djece ili želju za osnivanjem obitelji. Samo jedna sugovornica ističe da ju trenutna ljubavna veza prijeći da ode iz ruralnog naselja, iako to želi (partner je zbog prirode svog poljoprivrednog posla vezan za svoje ruralno područje).

Pa vjerojatno mislim, ne znam, vjerojatno ne zato što mi je tu dečko i onako nekako gledamo onda zajednički smjer ne mogu kao, a da sam sama, e pa bilo bi mi svejedno gdje živim (...) A opet da sam sama ne bi živjela na selu.

ME01, Ž, IPG

Sljedeći spominjani razlog od strane sudionika kvalitativne istraživačke dionice je vlastita radna aktivnost, odnosno kao razlog ostanka se ističe visoko zadovoljstvo trenutnim zaposlenjem. Jedna sugovornica kao razlog ostanka napominje potencijalno unapređenje života u svom mjestu stanovanja kroz vlastiti angažman i društveno-političku aktivaciju.

Ja sam studirala u Zadru, a odselila bi se na trajno van Voćina da je bilo neke mogućnosti za dobar posao, ali mislim da bi me uvijek nešto vuklo ovdje jer želim nešto promijeniti na bolje, a ne samo otići i reći ne može se, i tako.

VO03, Ž, SLA

Na samom kraju ovog potpoglavlja potrebno je istaknuti i neke strategije prilagodbe za mogućnost daljnjeg življenja u ruralnim područjima. Ovo nije ispitivano u kvantitativnoj dionici istraživanja, već je induktivno izvedeno iz kvalitativnih podataka. Sudionici kvalitativne istraživačke dionice ističu tri strategije prilagodbe kako prebroditi ranije istaknuti manjak prilika za zaposlenje, a sve s ciljem daljnjeg života u ruralnim područjima. Kao prvu strategiju prilagodbe sugovornici ističu rad na više poslova, odnosno često je poljoprivreda upravo taj posao koji se obavlja uz glavno zaposlenje, ali ima i drugih primjera (npr. turističke djelatnosti).

Imamo OPG, samo mali OPG. Uzgajamo krumpir. Krumpir, kapulu i tako te žitarice za naše domaće životinje. Većinom distribuiramo to prema restoranima, uz posao i to.

RU02, M, DAL

Nadalje, nekoliko je sugovornika kao strategiju ostanka istaknulo i pokretanje vlastitog posla, odnosno kako ne bi bili nezaposleni sami su si stvorili radno mjesto (poljoprivreda, turizam, ugostiteljstvo, digitalni marketing itd.).

Recimo, ovako, suprug i ja smo otvorili kafić da bismo mi imali gdje raditi. (…) Tako da mi smo se odlučili samostalno krenuti i napraviti nešto.

DE01, Ž, IPG

Konačno, kao posljednja, ali i najčešća strategija prilagodbe za ostanak u ruralnim područjima pokazuje se svakodnevno putovanje automobilom na posao ili školovanje (komutiranje). Sugovornici ističu kako je to najjednostavnija prilagodba za ostvarivanje mogućnosti daljnjeg života u ruralnom području. Tako sugovornici istovremeno mogu iskoristi prilike koje im pružaju urbana područja (veća dostupnost dobro plaćenih poslova, veće mogućnosti ispunjenog društvenog života), ali i dalje ostati živjeti u svojoj lokalnoj zajednici koja im donosi prednosti blizine ruralnog i obiteljskog načina života te prirodnog okoliša.

Nekako i te sve nedostatke koje vidim da imaju [ruralna područja], čovjek se pomiri s tim i navikne se i ono, položit ću vozački, ne treba mi javni prijevoz i čovjek se snađe s tim.

VR02, Ž, LBK

8. RASPRAVA

U ovom poglavlju bit će predstavljena interpretacija i rasprava rezultata po potpoglavljima koji odgovaraju istraživačkim pitanjima postavljenima u uvodu doktorskog rada. Prvo se potpoglavlje (8.1.) odnosi na metodološki cilj rada, odnosno konceptualno-operacionalnu razradu mjera kvalitete života i društvene integracije mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Zatim slijede četiri potpoglavlja podijeljena prema dva empirijska cilja rada u kojima će rezultati biti uspoređeni s rezultatima postojećih istraživanja. U potpoglavlju 8.2. bit će prikazana rasprava o rezultatima vezanim za kvalitetu života ruralnih mladih, u potpoglavlju 8.3. bit će iznesena rasprava o društvenoj integraciji mladih u njihove ruralne sredine, u potpoglavlju 8.4. bit će prikazana rasprava rezultata o namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, a u potpoglavlju 8.5. bit će iznesena interpretacija rezultata analize povezanosti društvenih odrednica s namjerom ostanka mladih u ruralnim područjima. U posljednjem potpoglavlju (8.6.) bit će izložena ograničenja rada i istaknute preporuke za buduća istraživanja.

8.1. Kako mjeriti kvalitetu života, društvenu integraciju i namjeru ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja?

Dubinskim pregledom i analizom postojećih istraživanja o migracijskim namjerama mladih osoba iz hrvatskih ruralnih područja uočeno je da se dominantno ispituje namjera odlaska. Međutim, kako je vlastita operacionalizacija fokus preusmjerila na namjeru ostanka, postojeći instrumenti koji u svojoj srži primarno mjere namjeru, želju ili razmišljanje o odlasku morali su biti donekle prilagođeni. Namjera ostanka i namjera odlaska zapravo su dva supstancijalno povezana koncepta jer namjera ostanka uključuje i donošenje odluke o tome kako mladi pojedinac neće otići iz svog ruralnog područja, a vrijedi i obrnuto (uz mogućnost postojanja i treće opcije koja se odnosi na neodlučnost u odluci o ostanku ili odlasku). Međutim, u ovom radu fokus je usmjeren na koncept namjere ostanka kako bi se utvrdile relevantne društvene odrednice koje stoje u pozadini odluke o zadržavanju i daljnjem životu mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Stoga, u ovom radu namjera ostanka ispitivana je putem dviju čestica koje su se odnosile na namjeru ostanka i vjerojatnost ostanka i daljnjeg življenja u vlastitom ruralnom području u budućnosti, a njihovim

sjedinjavanjem nastala je konačna varijabla namjere ostanka koja je zavisna (kriterijska) varijabla kvantitativne analize društvenih odrednica namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja.

U konceptualno-operacionalnoj razradi dvaju koncepata rada – kvalitete života i društvene integracije – korišten je sveobuhvatni pristup kojim se težilo zahvatiti što širi opus društvenih odrednica koje su u relevantnoj znanstvenoj literaturi istaknute kao važni prediktori namjere ostanka mladih u ruralnim područjima. Stoga, konceptualno-operacionalna razrada oslonila se na holističku konceptualizaciju kvalitete života u skladu s onom koju donosi Eurostat (2017) uz dodavanje četiri konceptualne domene koje su važne za ruralni kontekst mladih osoba, te sveobuhvatnu konceptualizaciju društvene integracije prema onome kako ju predstavljaju Dragolov i suradnici (2013). Prilikom operacionalizacije navedenih koncepata velika važnost pridana je prilagodbi mjernih instrumenta specifičnosti aktera i konteksta koji se promatraju i istražuju, a to je populacija mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima.

Što se evaluacije mjernih instrumenata kvalitete života tiče, ukupno je konstruirano sedam skala subjektivne kvalitete života i devet indikatora objektivne kvalitete života. Sedam konstruiranih mjernih instrumenata odnosi se na zadovoljstvo različitim dimenzijama života poput stambenog prostora, infrastrukturne opremljenosti, političkog upravljanja, okoliša, sadržaja i usluga, prometne infrastrukture i cjelokupnog života. Sve konstruirane skale pokazuju vrlo dobre i odlične vrijednosti pouzdanosti (Cronbachov α sedam skala u rasponu je od 0,815 do 0,911). Osim toga, u evaluaciji svih mjernih skala zadržane su gotovo sve čestice koje su i operacionalizirane kao indikatori kvalitete života (isključena je samo jedna čestica koja je trebala činiti *Skalu zadovoljstva cjelokupnim životom*, a sadržajno se odnosila na zadovoljstvo prilikama za zaposlenje). Konačno, moguće je zaključiti kako konstruirani mjerni instrumenti kvalitete života sadržajno valjano i pouzdano mjere sve konceptualno pretpostavljene domene kvalitete života.

Što se evaluacije mjernih instrumenata društvene integracije tiče, ukupno je konstruirano šest skala društvene integracije i dva indeksa participacije. Šest konstruiranih mjernih skala odnosi se na društvene mreže, povjerenje u druge ljude, prihvaćanje različitosti, ruralnu identifikaciju, povjerenje u institucije i interes za politiku, dok se dva indeksa participacije odnose na sudjelovanje u društvenom i političkom životu. Šest konstruiranih skala pokazuju dobre, vrlo dobre i odlične vrijednosti pouzdanosti (Cronbachov α šest skala u rasponu je od 0,760 do 0,922). Osim toga, u evaluaciji svih mjernih skala i indeksa zadržane su gotovo sve čestice koje su i operacionalizirane

kao indikatori društvene integracije (u evaluaciji svih šest skala isključene su samo dvije čestice koje su trebale činiti *Skalu društvenih mreža* i *Skalu ruralne identifikacije*, a sadržajno se odnose na učestalost druženja s članovima šire obitelji i osjećaj nepripadanja ruralnoj zajednici).

Međutim, pri evaluaciji dvaju poddomena društvene integracije koje se odnose na percepciju pravednosti i poštivanje društvenih pravila nisu razvijeni pouzdani mjerni instrumenti. U oba slučaja pri provjeri dimenzionalnosti nije dobiven instrument koji mjeri jedan predmet mjerenja. Osim toga, pri provjeri pouzdanosti nisu dobivene zadovoljavajuće vrijednosti pouzdanosti. Stoga, u oba slučaja bili smo primorani u daljnjim analizama koristiti zamjenske (engl. *proxy*) čestice kao predstavnice tih sadržajnih domena. Pri operacionalizaciji društvene integracije pretpostavili smo kako će ove poddomene biti najteže operacionalizirati jer ovako konceptualizirani konstrukti nikada nisu bili ispitivani na hrvatskoj populaciji, a pogotovo ne na populaciji mladih iz ruralnih područja. Kod poddomene percepcije pravednosti moguće je uočiti nekoliko potencijalnih problema: 1. nekoliko bliskih, ali očito nedovoljno sličnih konstrukata ispitivano je unutar ove sadržajne domene (korupcija i kriminal, smanjenje razlika između bogatih i siromašnih te pravednost sustava prema ljudima); 2. ispitanici se generalno slažu da je hrvatski sustav nepravedan u pogledu primjene zakona i povlačenja veza, ali istovremeno ne iskazuju potpunu netoleranciju prema korištenju nepoštenih radnji ako će im to riješiti neki osobni problem; i 3. možda je potrebno sve čestice oblikovati u jednom smjeru, odnosno sve čestice usmjeriti ili u pozitivnom ili u negativnom smjeru percepcije pravednosti). Nadalje, kod poddomene poštivanja društvenih pravila prilikom prilagodbe sadržaja ove poddomene odstupili smo od koncepta koji ovu domenu primarno veže za poštivanje prometnih pravila, a poslužili smo se nalazima kvalitativne dionice istraživanja koja su se odnosila na očekivanja od drugih da poštuju i ostala društvena pravila. No, iako su u kvalitativnoj istraživačkoj dionici dobiveni pozitivno evaluirani nalazi o izostanku potrebe o zaključavanju kuća i automobila te mogućnosti puštanja maloljetne djece bez nadzora u ruralnom naselju, oni su u kvantitativnoj dionici istraživanja izostali. Stoga, došlo je do raslojavanja dvaju sadržaja unutar ove poddomene i nije dobiven jednodimenzionalni mjerni instrument zadovoljavajuće pouzdanosti. U budućim istraživanjima trebalo bi dodatno ispitati i provjeriti ove dvije poddomene društvene integracije na hrvatskoj populaciji kako bi se konstruirali kvalitetniji mjerni instrumenti. Unatoč tome, moguće je zaključiti kako konstruirani mjerni instrumenti društvene integracije sadržajno valjano i pouzdano mjere gotovo sve konceptualno pretpostavljene domene društvene integracije.

Zaključno, smatramo kako smo ostvarili metodološki cilj ovog doktorskog rada koji se odnosio na konstrukciju novih i prilagodbu postojećih kvantitativnih mjernih instrumenata kvalitete života i društvene integracije istraživanju mladih osoba u ruralnim područjima i izvršenje njihove evaluacije. Osim toga, evaluacijom sveobuhvatne konceptualno-operacionalne razrade temeljnih pojmova rada ponudili smo odgovor na prvo istraživačko pitanje „Kako mjeriti kvalitetu života, društvenu integraciju i namjeru ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja?“. Konačno, potrebno je istaknuti kako je evaluacija mjernih instrumenata kvalitete života nešto uspješnija od evaluacije mjernih instrumenata društvene integracije, ali to ne treba čuditi s obzirom na to da je kvaliteta života u svojim različitim instancama višestruko mjeren koncept, uključujući i u hrvatskom ruralnom kontekstu, dok smo u ovom doktorskom radu prvi puta pristupili mjerenju koncepta društvene integracije u njegovoj cjelovitosti unutar hrvatske ruralne sociologije, ali i hrvatske sociologije općenito.

8.2. Kakva je osobna percepcija mladih o kvaliteti života u hrvatskim ruralnim područjima?

U ovom ćemo potpoglavlju predstaviti interpretaciju rezultata kvalitativne i kvantitativne istraživačke dionice o kvaliteti života mladih u hrvatskim ruralnim područjima, odnosno dotaknut ćemo se svih ispitivanih domena kvalitete života i usporediti ih s rezultatima prethodnih istraživanja i rezultatima prve istraživačke dionice, odnosno vlastite analize sekundarnih podataka.

Prvo, što se materijalnih životnih uvjeta tiče, sudionici obje istraživačke dionice relativno pozitivno evaluiraju prihode vlastitog kućanstva. Sudionici ističu subjektivno zadovoljstvo prihodima svoga kućanstva, a objektivno gledano najveći dio kućanstava smješta se u razred prosječnih primanja u Hrvatskoj. Dobiveni rezultati u skladu su s istraživanjem Pupak i Trako Poljak (2021) gdje je istaknuto kako su mladi ruralni stanovnici općenito zadovoljni svojom materijalnom situacijom i životnim standardom. S druge strane, ovakvi rezultati nešto su pozitivniji u odnosu na neka ranija istraživanja koja pokazuju kako stanovnici hrvatskih ruralnih naselja imaju prihode niže od prosječnih primanja u Hrvatskoj (Klempić Bogadi i sur., 2016; Svirčić Gotovac, 2006).

Međutim, kvalitativni nalazi pokazuju kako, iako općenito zadovoljni financijskom situacijom vlastitog kućanstva, zadovoljstvo sugovornika nije apsolutno, odnosno mnogi ističu kako treba i može biti bolje. Tako ističu da iako imaju dovoljno novaca za zadovoljenje osnovnih obiteljskih

potreba, ne žive iznad svojih financijskih mogućnosti. Dodatno, kvalitativna dionica istraživanja pokazuje kako nezadovoljstvo nekolicine sugovornika financijskom situacijom proizlazi iz nemogućnosti pokrivanja najnužnijih obiteljskih potreba. Sugovornici ističu kako se u tome ne smatraju jedinstveni u ruralnim područjima, već kako se zapravo radi o sveprisutnom problemu hrvatskog društva, a koji je povezan s općenitim niskim životnim standardom. To objašnjava i zašto je od svih elemenata zadovoljstva cjelokupnim životom u kvantitativnoj dionici istraživanja zadovoljstvo financijskom situacijom pri dnu procjene zajedno s niskim zadovoljstvom radnim statusom i prilikama za zaposlenje. Stoga, ipak nije moguće zaključiti kako se rezultati o materijalnim životnim uvjetima u sklopu ovog rada značajno razlikuju od ranijih istraživanja koja govore o niskom životnom standardu ruralnih stanovnika (Grgić i sur., 2010b; Klempić Bogadi i sur., 2016; Potočnik, 2017; Svirčić Gotovac, 2006; Žutinić i sur., 2010).

Drugi dio domene materijalnih uvjeta života odnosi se na zadovoljstvo stambenim prostorom koje izrazito pozitivno vrednuju sudionici obje dionice istraživanja. Upravo je ova domena kvalitete života najbolje ocijenjena od sudionika obje istraživačke dionice. Općenito zadovoljstvo stambenim prostorom u skladu je s nalazima prethodnih istraživanja u hrvatskim ruralnim područjima (Berc i sur., 2004; Hodžić, 2006; Pupak i Trako Poljak, 2021; Žanić i sur., 2019). Najsnažnije zadovoljstvo istaknuto je veličinom stambenog prostora i veličinom okućnice koje sudionici navode kao najveće prednosti života u ruralnim područjima te se ti elementi stambenog prostora smatraju dostupnijima i prisutnijima nego u urbanim područjima. Ovakvi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjima koja kao prednost stanovanja u ruralnim naseljima ističu upravo veću površinu stambenog prostora (Berc i sur., 2004; Seferagić,1992; Svirčić Gotovac, 2006). No, nekolicina sudionika kvalitativne istraživačke dionice ističe nezadovoljstvo stambenim prostorom koje proizlazi iz zastarjele gradnje stambenog prostora, nedovoljno dobre lokacije koja je obilježena smanjenom razinom privatnosti od drugih sumještana i neposjedovanja vlastitog životnog prostora (život u najmu).

Sljedeća promatrana domena kvalitete života je zaposlenost. Vidljiva je određena diskrepancija u vrednovanju ove domene kvalitete života. Iako su sudionici obje istraživačke dionice većinom zaposleni i uglavnom zadovoljni svojim zaposlenjem, istovremeno se ističe snažno nezadovoljstvo postojećim prilikama za zaposlenje kako u samom ruralnom mjestu, tako i u bližoj okolici. Nezadovoljstvo prilikama za zaposlenje posebno je loše evaluirano u kvalitativnoj dionici

istraživanja, a ponajprije se očituje u lošim prilikama za zaposlenje u blizini mjesta stanovanja (naročito ako se ono ne nalazi u blizini općinskog središta ili grada). Općenito gledano, ova dva elementa cjelokupnog zadovoljstva životom su najlošije ocijenjena elementa u sklopu kvantitativne istraživačke dionice uz zadovoljstvo financijskom situacijom. Ovime potvrđujemo nalaze ranijih istraživanja koja ističu probleme lošijih radnih uvjeta i niže mogućnosti zapošljavanja, odnosno slabe dostupnosti poslova u hrvatskim ruralnim područjima (Grgić i sur., 2010b; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010).

U sklopu kvalitativne dionice istraživanja pokazalo se kako je ženama teže pronaći zaposlenje u ruralnim područjima u odnosu na njihove muške sumještane. Takvi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjima koja govore kako ruralna struktura zapošljavanja većinom uključuje poslove primarnog i sekundarnog sektora u kojem dominiraju muškarci, dok izostaju poslovi tercijarnog sektora koji obilježavaju urbano tržište rada u kojima se žene primarno zapošljavaju (Corbett, 2005; Dahlström, 1996; Leibert, 2016). Stoga, ruralne mlade žene uključene u ovaj doktorski rad su u nepovoljnijem ekonomskom i društvenom položaju kao što je to ranije istaknula Bokan (2021). Također, kvalitativni nalazi su pokazali kako je visokoobrazovnim osobama i onima koji su završili obrazovanje za određenu struku ili profesiju koja nije tražena u ruralnim područjima teže pronaći posao u vlastitom ruralnom naselju i bližoj okolici. Stoga, određeni pojedinci moraju biti spremni na pronalazak posla u najbližim gradovima i svakodnevno komutirati ili se zadovoljiti određenim poslom koji je dostupan u njihovom ruralnom području, a nije njihove struke ili završenih kvalifikacija. Dakle, moguće je uvidjeti usporedne sličnosti s ranijim istraživanjem Grgića i suradnika (2010b) o slaboj mogućnosti izbora zanimanja povezanih s kvalifikacijama ili interesima pojedinaca u ruralnim područjima.

U sklopu domene zaposlenosti potrebno je ukratko se dotaknuti i rada u poljoprivredi za koji su sudionici obje dionice istraživanja nezainteresirani, a slična se nezainteresiranost pojavljuje i kod ostalih poslova primarnog i sekundarnog sektora koji danas i dalje prevladavaju u ruralnim područjima. Kvalitativni nalazi pokazuju kako mladi ne žele raditi teže fizičke poslove koji obilježavaju primarni i sekundarni sektor zaposlenja. Osim toga, nezainteresiranost mladih za rad u poljoprivredi također je povezana s kompliciranim i mukotrpnim administrativnim procesom dolaska do poljoprivrednog zemljišta te pokretanja i održavanja vlastitog posla, kao i s percipiranim koruptivnim radnjama koja se odnose na dodjelu poljoprivrednih zemljišta, potpora i poticaja.

Ovakvi nalazi su u skladu s ranijim domaćim, ali i međunarodnim istraživanjima koja pokazuju kako je poljoprivreda neatraktivna profesija za mlade ljude u ruralnim područjima zbog teških radnih uvjeta, intenzivnog fizičkog rada i velikog opsega posla, ali i administrativnih prepreka i korupcije kojom se pogoduje „moćnijima“ (Bahtijarević i sur., 1977; Pupak i Trako Poljak, 2021; Štefok i Puzek, 2023; White, 2019). S druge strane, kao najvažnija prednost bavljenja poljoprivredom istaknuta je dodatna zarada, odnosno nekolicina sudionika kvalitativne istraživačke dionice se uz glavno zaposlenje bavi poljoprivredom kao vidom osnaživanja mjesečnih prihoda kućanstva. Ovakvi nalazi su u skladu s rezultatima istraživanja Štefok i Puzev (2023) gdje mladi na rad u poljoprivredi gledaju kao na potencijalni izvor dodatne zarade zbog izazova poljoprivredne proizvodnje u kojoj prihodi često nisu proporcionalni zalaganju i uloženom trudu.

Zdravlje je pokazatelj kvalitete života kojeg su objektivno i subjektivno izrazito pozitivno vrednovali sudionici obje istraživačke dionice. Izrazito pozitivna evaluacija ove domene u skladu je s postojećim istraživanjima, primjerice onim Bouilett (2017) koje pokazuje razmjerno povoljnu procjenu zdravstvenog stanja mladih u Hrvatskoj s obzirom na to da većina mladih ističe da nema nikakve zdravstvene teškoće. Dakle, većina sudionika obje dionice istraživanja istovremeno je vrlo zadovoljna svojim mentalnim i fizičkim zdravljem. U kvalitativnoj dionici istraživanja visoko zadovoljstvo zdravljem povezuju se s prednostima života u ruralnim područjima koja su obilježena čistim prirodnim okolišem i zdravom hranom. To je u skladu s ranijim istraživanjima koja ukazuju na prednosti zdravijeg načina života u ruralnim područjima (Rye, 2006; Leyshon, 2008; Pupak i Trako Poljak, 2021; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Osim navedenih prednosti čiste i nezagađene prirode ističe se kako je život u ruralnim područjima manje obilježen svakodnevnim stresom kojeg neki sudionici kvalitativne istraživačke dionice više povezuju s načinom života u urbanim područjima.

Nadalje, prisutno je općenito zadovoljstvo obrazovanjem sudionika obje dionice istraživanja. Tako je u sklopu kvantitativne dionice gotovo 3/4 ispitanika zadovoljno stečenim stupnjem obrazovanja. Ovakav rezultat odgovara onom dobivenom u vlastitoj analizi sekundarnih podataka, s time da je ovdje nešto viši s obzirom na to da je u analizi sekundarnih podataka oko 2/3 ispitanika zadovoljno ili potpuno zadovoljno postignutim obrazovanjem. Dodatno, u kvalitativnoj dionici pojavio se nalaz koji je prepoznat u ranijim istraživanjima, a vezan je uz odluku mladih o visokom

obrazovanju i budućoj profesionalnoj karijeri koju moraju donijeti vrlo rano u svojem životu, najčešće na prijelazu iz osnovne u srednju školu (Gulløv i Gulløv, 2020; Juvonen i Romakkaniemi, 2018). Tako odluka o nastavku visokog obrazovanja, pogotovo u nekoj specifičnoj struci, potencijalno povećava vjerojatnost odlaska mladih iz ruralnih područja u odnosu na odabir srednje stručne spreme koja donosi širi dijapazon dostupnosti zanimanja u ruralnim područjima. To je u skladu s nekim ranijim istraživanjima koja pokazuju da se orijentacija prema visokom obrazovanju tradicionalno smatra važnom društvenom pozadinom za objašnjenje namjera migracije mladih iz ruralnih područja (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Stockdale, 2006; Thissen i sur., 2010). Osim toga, u kvalitativnoj dionici istraživanja ističe se zanimljiv nalaz o obrazovnoj nejednakosti s obzirom na financijsku situaciju obitelji pa se tako neke mlade osobe iz ruralnih područja vrlo rano u životu moraju pomiriti s nižim obrazovnim aspiracijama zbog nižeg socioekonomskog statusa vlastite obitelji, odnosno nedostatka financijskih kapaciteta za odlazak u neka udaljenija mjesta na daljnje obrazovanje.

Što se slobodnog vremena tiče, sudionici obje dionice istraživanja ističu nešto slabije zadovoljstvo količinom slobodnog vremena, ali općenito zadovoljstvo načinom provedbe slobodnog vremena. U kvalitativnoj dionici se pokazalo da sugovornici koji rade puno radno vrijeme, imaju dodatni posao uz glavno zaposlenje i/ili imaju djecu iskazuju nezadovoljstvo količinom slobodnog vremena, što je u skladu s ranijim nalazima o smanjenju količine raspoloživog slobodnog vremena s preuzimanjem profesionalnih i obiteljskih obveza (Ilišin, 2017b). Slobodno vrijeme mladih u ruralnim područjima često je povezano s mogućnošću druženja s obitelji i prijateljima te boravkom u prirodi. Osim toga, kao vid provedbe slobodnog vremena ruralne mladeži još se ističe i provođenje vremena na internetu (društvene mreže, internetski portali itd.), gledanje TV-a i slušanje glazbe. S druge strane, sudionici obje dionice istraživanja iskazuju nisku razinu sudjelovanja u društveno-kulturnim organizacijama i tradicionalnim oblicima provedbe slobodnog vremena (poljoprivredne aktivnosti, lov, ribolov itd.). Nalazi o slobodnom vremenu u ovom radu potvrđuju ranija istraživačka saznanja (Ilišin i sur., 2013; Ilišin, 2017b; Gvozdanović i sur., 2019) o tome da je slobodno vrijeme mladih u Hrvatskoj ponajprije ispunjeno zabavnim i relaksirajućim sadržajima, dok izostaje društveno-političko djelovanje, odnosno kao i opća populacija hrvatske mladeži, ruralni mladi slobodno vrijeme uglavnom ne koriste za vlastiti rast i razvoj. Također, potvrđen je nalaz Klempić Bogadi i suradnica (2015) koje su prepoznale sportske aktivnosti kao važan vid provedbe slobodnog vremena i međusobnog druženja mladih u ruralnim naseljima, a u

obje dionice istraživanja česti načini provedbe slobodnog vremena su upravo šetnja prirodom s prijateljima, vježbanje i rekreativno bavljenje sportom. Konačno, u obje dionice istraživanja pokazalo se da mladi iz hrvatskih ruralnih područja iskazuju nisku razinu članstva i općenito sudjelovanja u civilnim ili kulturnim udrugama i organizacijama što je u skladu s nalazima ranijih istraživanja (Ilišin i sur., 2013; Ilišin, 2017b; Gvozdanović i sur., 2019).

Ovdje se također mora istaknuti i rodna dimenzija provedbe slobodnog vremena prema kojoj je vidljivo da u populaciji mladih iz ruralnih područja i dalje postoji rodna podjela uloga i poslova u vremenu izvan radnog vremena. Tako nalazi obje dionice istraživanja pokazuju kako žene i dalje obavljaju većinu kućanskih poslova i svakodnevnih obveza. Međutim, kvalitativni nalazi ukazuju na neke promjene tradicionalnih patrijarhalnih obrazaca kod mlađe populacije, a koja je najočitija kod nešto rodno ravnopravnijeg sudjelovanja u odgoju i brizi za djecu. Ovakvi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjem Bokan (2021) koje pokazuje kako žene u ruralnim područjima i dalje u većoj mjeri sudjeluju u nevidljivom radu u kućanstvu i brizi za članove obitelji u odnosu na muškarce.

U sklopu iste domene ispitivani su sadržaji društvene interakcije u ruralnom naselju, odnosno kvaliteta međuljudskih odnosa. U obje dionice istraživanja mladi ističu većinom pozitivno vrednovanje međuljudskih odnosa u vlastitom mjestu stanovanja koji su najčešće obilježeni međusobnim pomaganjem, suradnjom i druženjem sumještana, što je u skladu s ranijim međunarodnim (Silve i sur., 2021) i domaćim istraživanjima (Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Međutim, u kvantitativnoj dionici istraživanja međuljudski odnosi se ne nalaze pri vrhu procjene elemenata cjelokupnog životnog zadovoljstva, a dublji kvalitativni nalazi pokazuju da su međuljudski odnosi djelomično pogoršali u odnosu na prošlost (iako i dalje opstaje mišljenje o tome kako su kvalitetniji nego u urbanim područjima). Dodatno, kvalitativni nalazi pokazuju kako su razlozi pogoršanja međuljudskih odnosa u odnosu na prošlost snažnija individualizacija i zatvaranje ljudi jednih prema drugima, ali i nedostatak slobodnog vremena i općenito manji broj ljudi u mjestu zbog čega izostaje učestalije međusobno druženje sumještana. Dakle, unatoč tome što su međuljudski odnosi u ovom radu obilježeni uglavnom pozitivnim vrednovanjem, mogu se uvidjeti nešto niže razine evaluacije ovog elementa kvalitete života ili barem složenija situacija vezana za procjenu ove domene nego što je to bio slučaj u ranijim istraživanjima mladih u hrvatskim ruralnim područjima u kojima su međuljudski odnosi istaknuti

kao jedan od najpozitivnijih elemenata života u ruralnim naseljima (Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010).

Prvi dio domene sigurnosti odnosio se na ekonomsku sigurnost. Iako kvantitativni rezultati pokazuju da preko polovice ispitanika smatra kako njihovo kućanstvo uglavnom ili u potpunosti može zadovoljiti osnovne životne potrebe svojih ukućana s obzirom na trenutne prihode, kvalitativni nalazi ukazuju na sve ugroženiju ekonomsku sigurnost stanovnika ruralnih područja zbog povećanja troškova života (ponajprije povećanje cijena režija i goriva) koji su se uobičajeno smatrali nešto nižima nego u urbanim područjima. Unatoč određenom nesrazmjeru kvantitativnih i kvalitativnih nalaza o ekonomskoj sigurnosti mladih iz ruralnih područja, nalazi obje dionice istraživanja nešto su pozitivniji od ranijih istraživanja koja ukazuju na snažnu ekonomsku nesigurnost ruralnih kućanstava (Klempić Bogadi i sur., 2016; Potočnik, 2017), ali kao što je to bio slučaj u predstavljanju domene materijalnih uvjeta života, kvalitativni nalazi rada ukazuju na oprez pri zaključivanju kako se ekonomska sigurnost ruralnih područja značajnije povećala u odnosu na prošlost.

Drugi dio domene sigurnosti odnosio se na fizičku sigurnost koja je izrazito pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja. U sklopu kvantitativne dionice ova odrednica zadovoljstva cjelokupnim životom nalazi se na vrhu procjene zadovoljstva, dok u kvalitativnoj dionici sugovornici snažno razvijen osjećaj fizičke sigurnosti navode kao značajnu prednost života ruralnih područja, naročito kada ga uspoređuju s urbanim. Dodatno, kvalitativni nalazi ukazuju na posebnu životnu sigurnost koju ulijeva blizina obitelji i prijatelja na koje se uvijek može računati za pomoć u slučaju pojave nekog problema. Stoga, moguće je zaključiti kako je fizička sigurnost shvaćena kao jedna od najznačajnijih prednosti života u hrvatskim ruralnim područjima. Ovakvi rezultati u skladu su s nalazima ranijih međunarodnih (Fabiansson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Haukanes, 2013; Rye, 2006; Rawsthorne i sur., 2019) i domaćih istraživanja (Klempić Bogadi i sur., 2015; Žanić i sur., 2019) koja ističu percepciju visoke sigurnosti ruralnih područja kod mladih stanovnika.

Domena upravljanja i poštivanja osnovnih prava najlošije je procijenjena domena kvalitete života u obje dionice istraživanja. Sudionici su nešto zadovoljniji radom lokalne samouprave nego radom države, ali u kvalitativnoj dionici istraživanja znatan broj sudionika istaknuo je brojne primjere nezadovoljstva radom i lokalnih političkih struktura. Tako, s jedne strane, kvalitativni nalazi pokazuju da se zadovoljstvo lokalnom vlašću ponajprije očituje u ulaganjima u novu infrastrukturu

i sadržaje kojima se teži povećati kvaliteta života mještana, pozitivnim primjerima rješavanja pojedinačnih problema mještana i pojavi mladog političkog vodstva koje teži modernizaciji ruralnih područja time ih čineći kvalitetnijima za život mladih mještana. S druge strane, percipirano nezadovoljstvo lokalnim političkim strukturama ponajprije proizlazi iz nedovoljnog ulaganja u populaciju ruralne mladeži, manjka komunikacije između načelnika i građana i pasivnosti vladajućih u iskorištavanju mogućnosti državnih i europskih financijskih potpora. Nadalje, sudionici obje dionice istraživanja iskazuju snažno nezadovoljstvo radom države i njenih političkih struktura koje se prema njihovom mišljenju ponajprije očituje u nezainteresiranosti državnih i županijskih dužnosnika za probleme ruralnih područja, ali i u percipiranoj nesposobnosti i nedovoljnim poticajima za poljoprivrednu proizvodnju. Ovakvi rezultati potvrđuju nalaze ranijih istraživanja koja navode kako su mladi razočarani funkcioniranjem hrvatskih institucija i političkih aktera (Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin, 2017a). Dodatno, kvalitativni rezultati ovog rada potvrđuju i ranije nalaze o nedovoljnoj zastupljenosti interesa mladih u politici (Gvozdanović i sur., 2019), a ponajviše se očituju u nezadovoljstvu manjkom ulaganja lokalne samouprave u ostanak mladih u ruralnim područjima koji bi, prema mišljenju sudionika kvalitativne dionice istraživanja, trebali biti pokretači revitalizacije hrvatskih ruralnih područja u budućnosti. Također, ovakvi su rezultati u skladu s istraživanjem Klempić Bogadi i suradnica (2016) na općoj populaciji ruralnih naselja općine Gornja Rijeka koji pokazuju kako stanovnici ne prepoznaju aktivnosti lokalne samouprave kao pozitivan čimbenik unapređenja njihove kvalitete života.

Sljedeća domena kvalitete života odnosi se na prirodni okoliš s kojim su sudionici obje dionice istraživanja vrlo zadovoljni. Tom zadovoljstvu ponajviše doprinosi percepcija o iznimnoj kvaliteti prirodnog okoliša, a posebno vode, zraka i tla. Kvaliteta prirodnog okoliša istaknuta je kao ključna prednost života u ruralnim područjima u kvalitativnoj istraživačkoj dionici. Dodatno, takvo mišljenje potvrđuje nalaz kako nitko od sudionika kvalitativne dionice istraživanja nije negativno procijenio okolišne elemente svojih ruralnih naselja. Time su rezultati ovog rada u skladu s ranijim domaćim (Klempić Bogadi i sur., 2016; Pupak i Trako Poljak, 2021; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010) i međunarodnim istraživanjima (Haukanes, 2013; McLaughlin i sur., 2014; Rye, 2006; Silva i sur., 2021) koja pokazuju kako je prirodni prostor i okoliš jedna od najprivlačnijih strana života za mlade iz ruralnih područja. Također, u sklopu kvalitativne dionice potvrđen je nalaz Haukanesa (2013) koji ističe da je upravo čist i prirodni okoliš komparativna prednost ruralnih područja u odnosu na urbana. Osim toga, rezultati ukazuju na očuvanje kvalitete

prirode i prirodnih uvjeta, poput čistog zraka i vode, kao izrazite prednosti života u ruralnim područjima čak i 50 godina nakon sličnih nalaza pionirskih istraživanja hrvatske ruralne mladeži 1970-ih godina (Dilić, 1971; Bahtijerević i sur., 1977). Međutim, kod sudionika kvalitativne dionice istraživanja postoji određena bojazan oko očuvanja prirodnog okoliša ruralnih područja u budućnosti uslijed sve snažnijeg okretanja turističkoj djelatnosti koja dovodi do problema uništavanja i zagađenja do sada većinom čistog okoliša (pretjerana građevinska izgradnja, divlja odlagališta otpada, općenito povećanje količine otpada itd.). Ta bojazan je dodatno ojačana mišljenjem nekih sugovornika kako je ekološka svijest ruralnih stanovnika o važnosti zaštiti okoliša i pravilnog odvajanja otpada još uvijek nedovoljno razvijena.

Nadalje, nalazi obje dionice istraživanja o zadovoljstvu fizičkim prostorom ruralnih naselja (građevinama, javnim prostorima itd.) pokazuju nešto niže vrednovanje u odnosu na prirodni okoliš. Iako je moguće uvidjeti kvalitativne nalaze u kojima se ističe napredak u fizičkom izgledu ruralnih naselja izgradnjom novih kuća, škola i vrtića te uređenjem javnih prostora, pojavljuju se i iskazi sugovornika o odsustvu obnove koje dovodi do propadanja postojećih privatnih kuća i javnih građevina, kao i izostanku vizualnog uređenja okućnica, javnih prostora i poljoprivrednih zemljišta. Ovakvi nalazi su ipak nešto pozitivniji u odnosu na, primjerice, rezultate ranijeg istraživanja Klempić Bogadi i suradnica (2015) u ruralnim naseljima općine Gornja Rijeka prema kojem je manje od polovice stanovnika ocijenilo uređenost kuća i okućnica dobrom ili odličnom. Sve u svemu, moguće je zaključiti kako su prednosti prirodnog i fizičkog okruženja u hrvatskim ruralnim područjima prepoznati od strane sudionika obje dionice istraživanja.

Što se cjelokupnog zadovoljstva životom tiče, ono je u obje istraživačke dionice pozitivno evaluirano, odnosno velika većina sudionika zadovoljna je svojim životom općenito, kao i životom u svom mjestu stanovanja. Ovakvi nalazi u skladu su s ranijim istraživanjima provedenim na populacijama mladih u Hrvatskoj (Ilišin i Gvozdanović, 2017), ali i mladih osoba iz hrvatskih ruralnih područja (Žanić i sur., 2019). Osim toga, kvantitativni nalazi su u skladu s dobivenim nalazima o životnom zadovoljstvu u sklopu vlastite analize sekundarnih podataka koja je pokazala da je nešto više od 3/4 mladih iz ruralnih područja zadovoljno svojim životom općenito. Kao što smo ranije u ovom potpoglavlju rasprave istaknuli, u kvantitativnoj dionici istraživanja uočeno je općenito zadovoljstvo svim promatranim aspektima vlastitog života, a ponajviše se ističu sigurnost života u mjestu stanovanja, zadovoljstvo fizičkim i psihičkim zdravljem te životom općenito, dok

se najmanje zadovoljstvo iskazuje trenutnim prilikama za zaposlenje u vlastitom ruralnom mjestu i bližoj okolici, trenutnom financijskom situacijom kućanstva te trenutnim radnim statusom ili zaposlenjem. U kvalitativnoj dionici istraživanju veći je naglasak bio stavljen na prostorni aspekt zadovoljstva životom, odnosno sugovornici su zadovoljni svojim životom u mjestu stanovanja. To zadovoljstvo se ponajprije očituje u povezanosti s ruralnom zajednicom u fizičkom (priroda i ruralni prostor) i društvenom smislu (obitelj i prijatelji), ali i obilježjima ruralne idile poput mira, opuštenosti, tišine, slobode, izostanka stresa i uživanja u prirodnim ljepotama. S druge strane, u sklopu kvalitativne istraživačke dionice nezadovoljstvo životom u ruralnom naselju se očituje u nemogućnosti zadovoljenja vlastitih profesionalnih aspiracija, smanjenoj anonimnosti i privatnosti te nedostatku sadržaja i usluga (naročito onih za mlade). Kvalitativni nalazi o aspektima zadovoljstva, odnosno nezadovoljstva vlastitim ruralnim naseljem gotovo u potpunosti odgovaraju konceptima ruralne idile i ruralne dosade o kojima govore brojni istraživači ruralne mladeži (Glendinning i sur., 2003; Haukanes, 2013; Leyshon, 2008; Looker i Naylor, 2009; Pedersen i Gram, 2018; Rye, 2006; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010).

Nalazi kvantitativne i kvalitativne istraživačke dionice za sljedeću domenu kvalitete života, kvalitetu i dostupnost sadržaja i usluga, nisu posve komplementarni. U kvantitativnoj dionici istraživanja istaknuta je visoka dostupnost gotovo svih sadržaja i usluga, kao i relativno zadovoljstvo kvalitetom istih. S druge strane, u kvalitativnoj dionici posebno se ističe nezadovoljstvo sugovornika dostupnošću i kvalitetom zdravstvenih usluga koje ponajviše proizlazi iz nepostojanja stalne osnovne i hitne zdravstvene skrbi, nužnosti daljeg putovanja za zdravstvene usluge koje izlaze iz sfere osnovne zdravstvene skrbi, izostanka adekvatne zdravstvene zaštite žena i općenite nedjelotvornosti hrvatskog zdravstvenog sustava. Osim zdravstvenih sadržaja i usluga, kvalitativni nalazi pokazuju nešto slabiju dostupnost i kvalitetu trgovina (slabija dostupnost i više cijene proizvoda) i ugostiteljskih objekata (npr. nezadovoljstvo žena zbog stigme posjećivanja takvih mjesta i uznemiravanja koje katkad doživljaju). Dodatno, u kvalitativnoj dionici istraživanja istaknula se slaba dostupnost sadržaja za mlade koji se primarno odnose na druženje i zabavu, a upravo je slaba dostupnost ovih društvenih sadržaja istaknuta kao jedan od ključnih nedostataka života za mlade osobe u ruralnim područjima. Sve u svemu, uspoređujući nalaze kvantitativne dionice istraživanja s ranijim istraživanjima poput Župančićevog (2005) moguće je uočiti nešto veću dostupnost sadržaja i usluga, ali do toga je potencijalno došlo jer se u sklopu istraživanja u ovom radu ispitivala dostupnost sadržaja i usluga ne samo u ruralnom naselju nego i u bližoj

okolici. Kao i u Župančićevom (2005) istraživanju najdostupnije su odgojno-obrazovne ustanove, osnovne zdravstvene usluge, trgovine mješovitom robom i ugostiteljski objekti. No, u ovom radu nešto je veća dostupnost financijskih službi i pošte, parkova i dječjih igrališta te sportsko-rekreacijskih terena. Konačno, slično kao nalazi Župančićevog (2005) istraživanja te Žutinić i Bokan (2008) i Žutinić i suradnika (2010), na dnu dostupnosti sadržaja i usluga nalaze se kulturni sadržaji, iako se u ovom radu iskazuje nešto veća dostupnost i ovih sadržaja. Što se kvalitete sadržaja i usluga tiče, moguće je uvidjeti nešto više vrijednosti procjene kvalitete nego što je to slučaj s nalazima prošlih istraživanja (Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Tako su za razliku od istraživanja Žutinić i suradnika (2010) bolje evaluirane odgojno-obrazovne institucije, zdravstvene usluge i financijske službe. Kao i u slučaju istraživanja Žutinić i suradnika (2010) najlošije su vrednovani kulturni objekti i sadržaji te socijalna usluga doma za starije i nemoćne osobe. No, ipak je moguće zaključiti kako je dostupnost, ali i kvaliteta sadržaja i usluga u sklopu ovog istraživanja nešto veća u usporedbi s ranijim istraživanjima u hrvatskim ruralnim područjima (Klempić Bogadi i sur., 2015; 2016; Sviržić Gotovac, 2006; Župančić, 2005; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010).

Nastavno na dostupnost i kvalitetu sadržaja i usluga potrebno je dotaknuti se dostupnosti i kvalitete infrastrukturne opremljenosti stambenog prostora ruralnih stanovnika. Istovremeno, u kvantitativnoj i kvalitativnoj dionici istraživanja dostupnost i kvaliteta infrastrukturnih elemenata pozitivno su vrednovani. Zabilježena je nešto veća dostupnost opskrbe pitkom vodom, električnom energijom i telekomunikacijskim mrežama, dok je istaknuta nešto manja dostupnost opskrbe plinom i sustava kanalizacije. Slični rezultati vrednovanja dobiveni su i pri procjeni kvalitete infrastrukturne opremljenosti s kvalitetom pitke vode i električne energije pri vrhu, a kvalitetom opskrbe plinom i sustavom kanalizacije pri dnu. Nalazi obje dionice istraživanja korespondiraju ranijim istraživanjima o infrastrukturnoj opremljenosti stambenih prostora u hrvatskim ruralnim područjima gdje se ističe lošije vrednovanje dostupnosti i kvalitete opskrbe plinom i odvodnjom otpadnih voda, dok su značajno bolje vrednovane telefonska i internetska mreža, opskrba električnom energijom i opskrba pitkom vodom (Klempić Bogadi i sur., 2015; Župančić, 2005). Tako je moguće zaključiti da infrastrukturna opremljenost stambenog prostora u hrvatskim ruralnim područjima sve više nalikuje infrastrukturnoj opremljenosti dostupnoj u urbanim područjima, a koje također pokazuju nalazi ranijih istraživanja Hodžića (2006) i Žanića i suradnika (2019).

Nadalje, nalazi obje dionice istraživanja u ovom radu pokazuju općenito nezadovoljstvo prometnom infrastrukturom i povezanošću, što je u skladu s ranijim istraživanjima koja pokazuju negativno vrednovanje ovog aspekta kvalitete života u hrvatskim ruralnim područjima (Kuzmić i sur., 2021; Pupak i Trako Poljak, 2021; Župančić, 2005). Zadovoljstvo kvalitetom prometnica i prometnom povezanosti u obje dionice istraživanja je zadovoljavajuće, iako nekolicina sudionika kvalitativne dionice ističe lošu ili potpunu neuređenost lokalnih cesta i puteva, loše stanje i održavanje županijskih cesta koje ruralna naselja spajaju s obližnjim gradovima i nepostojanje ili nedovoljnu uređenost nogostupa. No, prevladavajuće nezadovoljstvo ovom domenom se ponajprije povezuje s nedostupnošću i nedovoljnom razinom kvalitete javnog prijevoza koji se smatra jednim od glavnih nedostataka ruralnih područja. Dakle, sudionici kvalitativne dionice istraživanja iskazuju primoranost korištenja automobila za obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti, a ruralni mladi koji ne posjeduju (ili njihove obitelji ne posjeduju) automobil ili nemaju vozačku dozvolu bivaju isključeni iz ekonomskog i društvenog života. Nužnost posjedovanja automobila uočena je kao izrazito važna odrednica ostanka u ruralnim područjima jer automobilski prijevoz omogućuje veću dostupnost kvalitetnijih sadržaja koji se nalaze izvan ruralnog mjesta te nadoknađuje nedostatke koje ima javni prijevoz. Ovakvi nalazi su komplementarni s rezultatima domaćeg (Pupak i Trako Poljak, 2021) i međunarodnog istraživanja (Glendinning i sur., 2003) koji pokazuju da je polaganje vozačkog ispita i posjedovanje osobnog automobila preduvjet za nastavak života mladih osoba u ruralnom području. No, iako se korištenje automobila ističe kao ustaljen i uobičajen način prijevoza za mlade osobe iz ruralnih područja, prema iskazima sudionika kvalitativne dionice, prevladavanje ovakve vrste prijevoza nad javnim prijevozom sa sobom povlači i određene negativne strane u pogledu osobne sigurnosti života mladih osoba (npr. kasni povratci iz noćnih izlazaka, vožnja pod utjecajem alkohola). Unatoč tome što sudionici obje istraživačke dionice relativno pozitivno procjenjuju prometnu povezanost svojih ruralnih naselja s obližnjom mrežom naselja, zbog neadekvatne razvijenosti javnog prijevoza sudionici su kvalitetu prometne povezanosti primorani procjenjivati iz pogleda korištenja osobnog automobilskog, a ne javnog prijevoza. Stoga, moguće je zaključiti kako je i dalje prisutna neadekvatno razvijena mreža naselja koje zagovaraju Sviričić Gotovac (2006) i Župančić (2005) još početkom 21. stoljeća, a koja bi omogućila stanovnicima infrastrukturno manje opremljenih ruralnih naselja lakše zadovoljenje svojih potreba u obližnjim bolje opremljenim (ruralnim ili gradskim) naseljima.

Ovdje ćemo se dotaknuti i posljednje domene kvalitete života, odnosno ljubavnog života mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Općenito gledano, sudionici obje dionice istraživanja relativno su zadovoljni ljubavnim i/ili bračnim statusom. Osim toga, zadovoljstvo mladih ovim elementom nalazi se u gornjoj polovici procjene elemenata cjelokupnog životnog zadovoljstva. Nalazi u sklopu ovog rada tako odstupaju od rezultata istraživanja autorica Brkljačić i Kaliterna Lipovčan (2010) prema kojima se zadovoljstvo ljubavnim životom nalazilo pri dnu procjene elemenata životnog zadovoljstva mladih te su više u skladu s rezultatima vlastite analize sekundarnih podataka u ovom radu prema kojoj je gotovo 3/4 mladih iz ruralnih područja zadovoljno svojim obiteljskim životom.

Zaključno, kao odgovor na drugo istraživačko pitanje „Kakva je osobna percepcija mladih o kvaliteti života u hrvatskim ruralnim područjima?“ u nastavku sažeto iznosimo usporedbu svih nalaza o kvaliteti života mladih iz hrvatskih ruralnih područja u sklopu doktorskog rada s postojećom domaćom i međunarodnom znanstvenom literaturom o ovome fenomenu. Pri vrhu zadovoljstva mladih iz hrvatskih ruralnih područja nalaze se zadovoljstvo vlastitim stambenim prostorom i njegovom infrastrukturnom opremljenošću, zadovoljstvo cjelokupnim životom i zadovoljstvo okolišem. Visoko zadovoljstvo ovim domenama kvalitete života korespondira većini ranijih istraživanja koje slične elemente kvalitete života smještaju pri vrhu zadovoljstva mladih osoba općenito (Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin i sur., 2013; Ilišin, 2017), ali i specifično mladih iz ruralnih područja (Grgić i sur., 2010b; Klempić Bogadi i sur., 2015; Pupak i Trako Poljak, 2021; Žanić i sur., 2019; Župančić, 2005; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Isto tako, najlošije percipirane domene kvalitete života u obje dionice istraživanja, odnosno zadovoljstvo prometnom infrastrukturom i povezanošću te zadovoljstvo upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava, korespondiraju nalazima dosadašnjih istraživanjima kvalitete života mladih koji također pokazuju niske evaluacije ovih domena kvalitete života (Glendinning i sur., 2003; Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin, 2017a; Kuzmić i sur., 2021; Pupak i Trako Poljak, 2021; Župančić, 2005). Jedina domena kvalitete života mladih iz hrvatskih ruralnih područja za koju je pronađena značajnija diskrepancija nalaza s obzirom na one ranijih istraživanja je zadovoljstvo sadržajima i uslugama u ruralnim područjima. Tako su u sklopu ovog rada dobivene nešto pozitivnije procjene dostupnosti i kvalitete sadržaja i usluga nego što je to bio slučaj u ranijim domaćim istraživanjima o ovim elementima kvalitete života u ruralnim područjima (Klempić Bogadi i sur., 2015; 2016; Svirčić Gotovac, 2006; Župančić, 2005; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), a to se djelomično može objasniti tako

što se u ovom radu uz dostupnost sadržaja i usluga u ruralnom naselju, ispitivala i dostupnost sadržaja i usluga u njegovoj bližoj okolici.

8.3. Kakva je društvena integracija mladih u lokalnu zajednicu hrvatskih ruralnih područja?

U ovom potpoglavlju predstavit ćemo interpretaciju rezultata društvene integracije mladih u hrvatskim ruralnim područjima na temelju kvalitativne i kvantitativne istraživačke dionice, odnosno dotaknut ćemo se svih ispitivanih domena i poddomena društvene integracije i usporediti ih s rezultatima prethodnih istraživanja te vlastitom analizom sekundarnih podataka.

Prva poddomena društvenih odnosa su društvene mreže koju karakterizira prisutnost snažne podrške i pomoći od strane obitelji i prijatelja u obje dionice istraživanja. No, osim podrške i pomoći najbliže obitelji i prijatelja, prepoznata je relativna podrška od strane susjeda i ostalih sumještana u hrvatskim ruralnim naseljima. Kvalitativni nalazi pokazuju kako je blizina, podrška i povezanost s obitelji i prijateljima ono što ruralno naselje čini domom te se ističe kao važan čimbenik ostanka u ruralnom mjestu stanovanja. Ovi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjima koja ističu da su ruralna područja općenito obilježena kao mjesta jakih društvenih veza u kojima se posebno ističu snažne obiteljske i prijateljske veze (Crockett i sur., 2000; Hofferth i Iceland, 1998), ali i mjesta bliskih društvenih odnosa s obitelji i prijateljima te drugim sumještanima (Avery i sur., 2021), kao i općenitog osjećaja zajedništva (Rye, 2006). No, pri opisivanju učestalosti društvenih veza i kontakata iskazi sudionika kvalitativne dionice istraživanja pokazuju nešto nižu razinu učestalosti druženja i kontakta s prijateljima i drugim sumještana, kao i nešto snažniju percepciju društvene izoliranosti nego što je to prepoznato u sklopu kvantitativne dionice. Kao ključne čimbenike nešto slabije učestalosti druženja sugovornici napominju manjak ljudi mlađe životne dobi u ruralnim naseljima, nedostatak zabavnih sadržaja za mlade koji se velikom većinom nalaze izvan njihovih ruralnih mjesta i bliže okolice te nedostatak slobodnog vremena. Što se društvene izoliranosti tiče, sudionici kvalitativne istraživačke dionice govore o individualizaciji života u ruralnim područjima u odnosu na prošlost i većoj usamljenosti zbog malog broja mladih vršnjaka u ruralnim naseljima. Iako su rezultati obje istraživačke dionice ovog rada uglavnom u skladu s dosadašnjim istraživanjima o tome kako pojedinci u ruralnim područjima imaju učestalu intenzivnost kontakta s drugim ljudima zbog pripadanja užim društvenim mrežama (Dobrotić i Laklija, 2012; Lekies, 2011), ipak je uočena određena razina društvene izoliranosti, isključenosti i

usamljenosti koje su i ranije istaknute kao negativna obilježja ruralnih područja za mlade osobe (Looker i Naylor, 2009). Općenito gledano, moguće je zaključiti kako sudionici obje dionice istraživanja imaju relativno razvijene društvene mreže.

Sljedeća poddomena društvenih odnosa koja je istražena je povjerenje u ljude, a mladi stanovnici hrvatskih ruralnih naselja ističu općenito povjerenje u druge ljude, odnosno svoje sumještane. Iako nekolicina sudionika kvalitativne istraživačke dionice iskazuje svojevrsno nepovjerenje u sumještane za koje smatraju da ne djeluju uvijek na dobrobit svih u ruralnom naselju, moguće je uvidjeti kako većina sudionika obje dionice istraživanja smatra kako su sumještani spremni pomoći drugima, trude se biti pošteni i može im se vjerovati. Uspoređujući ove nalaze s postojećim nalazima kako međunarodnih istraživanja (Halman i Luijkx, 2006; van Oorschot i sur., 2006), tako i domaćih istraživanja (Gvozdanović, 2014 i 2015; Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin i sur., 2013) o niskom društvenom povjerenju mladih, moguće je zaključiti kako postoji određeni nesrazmjer u istraživačkim nalazima. No, nalazi o niskom društvenom povjerenju u konzultiranoj istraživačkoj literaturi odnose se na cjelokupnu populaciju mladih bez obzira na njihov rezidencijalni status, dok se uzorci obje dionice istraživanja u sklopu ovog rada sastoje samo od mladih iz ruralnih područja. Tako nalazi u sklopu ovog istraživanja više odgovaraju nalazima Avery i suradnika (2021) koji tvrde da je društveno povjerenje snažnije u ruralnim područjima nego urbanima što može biti potencijalno objašnjenje percipirane razlike u razini društvenog povjerenja mladih u ovom radu. Ovakvo pozitivno vrednovanje povjerenja u druge ljude pokazalo se i u vlastitoj analizi sekundarnih podataka prema kojoj je hrvatska ruralna mladež sklona izražavanju općeg povjerenja u druge ljude.

Prihvaćanje različitosti među ljudima je posljednja poddomena društvenih odnosa koju ćemo usporediti s dosadašnjim istraživanjima. Ova je poddomena pretežito pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja s time da je ovog puta uočena nešto pozitivnija evaluacija u sklopu kvalitativne nego kvantitativne dionice istraživanja. Tako je zabilježeno općenito prihvaćanje novih doseljenika iz ostalih dijelova Hrvatske, pripadnika drugih političkih i religijskih svjetonazora i pripadnika nacionalnih manjina što je uvelike u skladu s ranijim istraživanjima (Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin i sur., 2013). U kvalitativnoj dionici istaknuto je kako mladi koji žive u ruralnim područjima smatraju da su otvoreniji od svojih starijih sumještana prihvaćati različitosti, a navode i kako postoji skladan suživot „starosjedioca“ s doseljenicima i pripadnicima nacionalnih manjina. S

druge strane, zabilježene su nešto niže razine prihvaćenosti stranih radnika i pripadnika seksualnih manjina, a naročito imigranata, što je također u skladu s dosadašnjim istraživanjima mladih u Hrvatskoj koja govore o nižoj sklonosti prihvaćanja homoseksualnih osoba i izbjeglica (Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin i sur., 2013). Sve u svemu, pokazuje se da su mladi iz hrvatskih ruralnih područja općenito gledano relativno otvoreni prihvaćanju različitih društvenih skupina u svojim ruralnim naseljima, s jednom iznimkom, a to su imigranti čije je prihvaćanje u obje dionice istraživanja nešto negativnije evaluirano. Dobiveni nalazi o prihvaćanju različitosti među ljudima ipak su nešto pozitivniji nego što je to zabilježeno u istraživanju autorice Horvatek (2021) koja govori o nešto manje pozitivnim stavovima mladih iz ruralnih područja prema ljudima koji imaju drugačiju etničku pozadinu (u usporedbi s urbanom mladeži). Osim toga, nalazi kvantitativne i kvalitativne dionice istraživanja su također nešto pozitivniji i od nalaza dobivenih u analizi sekundarnih podataka koja pokazuje da je hrvatska ruralna mladež neodlučna u izražavanju svojih stavova o prihvaćanju različitosti.

Prva poddomena povezanosti je identifikacija koja je promatrana kroz osjećaj pripadnosti i ruralnu identifikaciju. Što se osjećaja pripadnosti tiče, kvantitativni nalazi iskazuju podjednako snažnu važnost pripadanju svim razinama identiteta (od lokalnog do nacionalnog), dok se u sklopu kvalitativne istraživačke dionice ističe snažnija identifikacija s lokalnom ruralnom razinom nego višim instancama. Nadalje, ruralna identifikacija izrazito je pozitivno evaluirana u obje dionice istraživanja, odnosno sudionici su u velikoj većini iskazali snažnu privrženost svojoj ruralnoj zajednici, a ta se privrženost ponajviše očituje u povezanosti s pripadnicima ruralne zajednice te prirodom i fizičkim prostorom. Povezanost s pripadnicima ruralne zajednice se najviše očituje u privrženosti obitelji i prijateljima, ali i uspomenama o važnim životnim trenutcima koji pojedince vežu uz ruralnu zajednicu u kojoj su odrasli. Nadalje, povezanost s fizičkim prostorom obilježena je emocionalnom privrženošću mjestu i ruralnom kraju u kojem su sugovornici odrastali i koji su tijekom godina zavoljeli. Konačno, povezanost s prirodom se očituje kroz prednosti ruralne idile (mir, sloboda, tišina), prirodne ljepote čistog i netaknutog okoliša te prostor koji okružuje kuću (okućnica, obradive površine i životinje). Ovakvi nalazi su u potpunom skladu s ranijim istraživanjima o mladima iz ruralnih područja koja pokazuju da mlade osobe imaju razvijene snažne osjećaje lokalne pripadnosti koji su ukorijenjeni u njihovim društvenim mrežama i vezama, lokalnoj kulturi, fizičkoj okolini te položaju i ulogama u zajednici (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Juvonen i Romakkaniemi, 2018; Riethmuller i sur., 2021; Stanić i Schafft, 2021; Theodori i

Theodori, 2015). Također, ovakvi su nalazi u skladu s ranije predstavljenom vlastitom analizom sekundarnih podataka koja je pokazala kako je hrvatska ruralna mladež u ovom istraživanju sklona identifikaciji sa svojim nacionalnim i subnacionalnim identitetom.

Sljedeća poddomena povezanosti odnosi se na institucionalno povjerenje, a sudionici obje dionice istraživanja uglavnom negativno evaluiraju povjerenje u institucije Republike Hrvatske. U sklopu kvantitativne dionice istraživanja mladi iz ruralnih područja iskazuju najviše povjerenja u odgojno-obrazovni sustav, zdravstveni sustav i policiju, dok je najmanje povjerenja iskazano u pravosudni sustav i državna tijela vlasti. U kvalitativnoj dionici potvrđeno je gotovo potpuno nepovjerenje u državnu vlast, dok je nešto više povjerenja iskazano u lokalnu vlast. No, kao i u slučaju kvantitativnih nalaza, kvalitativni govore o općenitom institucionalnom nepovjerenju koje je ponajprije prisutno zbog koruptivnih radnji na svim političkim razinama u državi. Ovakvi nalazi u skladu su s dosadašnjim istraživanjima o institucionalnom povjerenju mladih u Hrvatskoj (Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin, 2005) koja pokazuju niske razine povjerenja u hrvatske institucije, a naročito se ističe nepovjerenje prema političkim strukturama (političke stranke, državna vlast i pravosuđe) (Čulig i sur., 2013; Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin, 2005) koje je prisutno i u obje dionice istraživanja ovog rada. Nadalje, ovakvi nalazi potvrđuju i rezultate ranije provedene analize sekundarnih podataka koja pokazuje kako je hrvatska ruralna mladež sklona iskazivanju institucionalnog nepovjerenja. Ovdje se također valja dotaknuti i ranije rasprave o općenitom društvenom povjerenju mladih iz ruralnih područja gdje je zabilježen nesrazmjer između rezultata ovog rada i ranijih istraživanja o povjerenju hrvatske mladeži. Moguće je uvidjeti kako mladi iz ruralnih područja uključeni u ovaj doktorski rad iskazuju općenito društveno povjerenje koje se očituje u razvijenom povjerenju u sumještane, dok je istovremeno prisutna niska razina povjerenja u hrvatske institucije koja se ponajviše očituje u potpunom nepovjerenju mladih iz ruralnih područja u najviše razine hrvatske vlasti (pravosudni sustav i državna tijela vlasti). Stoga, nalazi ovog rada nisu u skladu s ranijim istraživanjem autorice Gvozdanović (2015) koje je pokazalo da je povjerenje u ljude, kao i institucionalno povjerenje nisko među općom populacijom mladih u Hrvatskoj. Tako je moguće uvidjeti kako se kod mladih iz ruralnih područja u sklopu ovog rada ne može govoriti o prisutnom općem problemu nepovjerenja u ljude i institucije već se prije može prepoznati niska razina povjerenja u određene institucije koje predstavljaju ključne državne političke strukture koje prema ranijim istraživanjima (Gvozdanović, 2014; Ilišin i Radin, 2007; Ilišin i sur., 2013) zanemaruju probleme i potrebe mladih, a istovremeno su obilježene

društveno nepoželjnim radnjama poput korupcije i klijentelizma što u konačnici pridonosi društvenom raslojavanju mladih osoba u hrvatskom društvu.

Nastavno na ranije izneseno o institucionalnom nepovjerenju mladih iz ruralnih područja te mogućim uzrocima istog, potrebno je istaknuti ključne nalaze vezane za posljednju poddomenu povezanosti, a to je percepcija pravednosti. Vrlo slično kao u slučaju ranijeg nepovjerenja u institucije, mladi iz ruralnih područja negativno evaluiraju i percepciju pravednosti u hrvatskom društvu. Percepcija društvene nepravednosti najviše se očituje u raširenosti kriminalnih i koruptivnih radnji te nepravednosti socijalnog sustava koji je i dalje obilježen snažnim društvenim razlikama između bogatih i siromašnih. Dodatno, kvalitativni nalazi govore o snažno raširenom fenomenu nepravednog zapošljavanja u ruralnim područjima, a koji je najprisutniji u sektoru javne uprave i obrazovnom sustavu. Osim toga, ističu se malverzacije u pogledu dodjela poljoprivrednih zemljišta i poljoprivrednih potpora, kao i teški i kompliciranі procesi pokretanja vlastitog posla ili dolaska do zemljišta za gradnju kuće. Ovakvi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjem Gvozdanović i suradnika (2019) koje govori kako percepcija raširenosti necivilnih ponašanja može imati negativne implikacije na manjak povjerenja pa time i na društveno-ekonomski razvitak hrvatske države. No, istovremeno mladi iz ruralnih područja nisu posve netolerantni prema svim vrstama necivilnih i koruptivnih ponašanja. Tako je u sklopu kvantitativne dionice istraživanja zabilježeno podijeljeno mišljenje oko mogućnosti korištenja nepoštenih radnji u rješavanju nekog osobnog problema. Ovakvi su rezultati ponovno u potpunom skladu s nalazima Gvozdanović i suradnika (2019) koji pokazuju da su mladi istovremeno kritični prema varanju na porezu te primanju i davanju mita koji su shvaćeni kao društveno neprihvatljivo djelovanje, ali su općenito skloni opravdavati vlastito korištenje veza za nalaženje zaposlenja ili brže obavljanje nekog posla i/ili problema. Stoga, moguće je zaključiti kako mladi iz ruralnih područja u sklopu ovog istraživanja iskazuju snažnu percepciju društvene nepravde u hrvatskom društvu ponajprije obilježenu korupcijom i kriminalom koji se smatraju snažnim dezintegrativnim čimbenicima, ali ta se negativna percepcija istovremeno ne očituje i u potpunoj netoleranciji takvih ponašanja na svim društvenim razinama.

Prva poddomena posljednje domene društvene integracije usredotočenosti na opće dobro je solidarnost i spremnost na pomoć koja je u sklopu ovog rada uglavnom negativno evaluirana. Istovremeno je uočen izostanak altruizma na individualnoj razini od strane samih pojedinaca koji

se očituje u izostanku značajnije društvene aktivacije, kao i na razini lokalne samouprave, odnosno izostaje razvijenija briga lokalnih vlasti o svojim građanima. Ovakvi nalazi o individualnoj društvenoj aktivaciji su u skladu s ranijim istraživanjima o društvenoj participaciji mladih koja pokazuju da se volontiranje vidi kao pozitivno i društveno poželjno ponašanje, ali je istovremeno nešto što je nerazvijeno kod mladih u Hrvatskoj (Botrić, 2022; Lončar i sur., 2021; Tonković i sur., 2023; Zrinščak i sur., 2012) što je slučaj i u sklopu ovog rada. Ovakvi su nalazi u skladu i s rezultatima analize sekundarnih podataka gdje je uočeno da hrvatska ruralna mladež nije sklona sudjelovanju u volonterskim akcijama i inicijativama. Također, valja se dotaknuti nalaza Lončar i suradnica (2021) koje tvrde kako se društvena participacija u ruralnim područjima kod mladih najčešće odvija putem neformalnih volonterskih aktivnosti što se djelomično istaknulo i u obje istraživačke dionice u ovom radu. Tako je nešto manje od polovice mladih u kvantitativnoj dionici istraživanja istaknulo da je sudjelovao u nekom vidu neformalne društvene participacije u posljednjih godinu dana, dok su sugovornici u sklopu kvalitativne dionice isticali kako još uvijek kod većine mladih u ruralnim područjima postoji spremnost na pomoć drugima zbog tradicionalno razvijene zajedničke solidarnosti u ruralnim naseljima. Takva neformalna pomoć se bezuvjetno daje drugima (ne samo obitelji i prijateljima već i susjedima i ostalim sumještanima), ali se može i očekivati od samih susjeda i ostalih sumještana, a najčešće se očituje u pomaganju u poljoprivrednim i građevinskim aktivnostima, ali i spremnosti na pomoć u brizi za starije i nemoćne sumještane. Lončar i suradnice (2021) smatraju kako je upravo sudjelovanje mladih u lokalnim, neformalnim aktivnostima jedan od načina stvaranja osjećaja sigurnosti i povjerenja u lokalnu ruralnu zajednicu, kao i osjećaja privrženosti prema njoj. No, nekolicina sudionika kvalitativne istraživačke dionice govori i o promjenama u altruizmu sumještana u odnosu na prošlost, odnosno snažnija razina pomaganja i međusobnog zajedništva većine sumještana ruralnog naselja danas ipak izostaje. Sve u svemu, nalazi obje dionice istraživanja pokazuju kako neformalne, a pogotovo formalne društvene aktivnosti nisu posve razvijene kod mladih iz ruralnih područja, ali ovdje krivnja nije samo na samim pojedincima nego je potrebno istaknuti kako je u sklopu kvalitativne dionice istraživanja uočeno da u određenim ruralnim područjima niti ne postoje organizacije ili udruženja za moguću društvenu participaciju i aktivaciju mladih osoba. Stoga, moguće je zaključiti kako je društvena neaktivacija i tromost mladih iz ruralnih područja istovremena odgovornost mladih osoba (manjak slobodnog vremena za takve aktivnosti, nezadovoljstvo ponudom udruga i organizacija i/ili nevoljkost sudjelovanja), ali i šire društvene zajednice i političkog sustava

(nerazvijen sustav volontiranja u lokalnoj zajednici, nedovoljna motivacija mještana od strane lokalne samouprave i/ili općenito nerazvijen volonterski sustav u cijelom hrvatskom društvu). Što se pak nerazvijenosti sustavnog altruizma viših razina tiče, kvalitativni nalazi ovog rada to usko povezuju s razvijenim nepovjerenjem u kvalitete i mogućnosti lokalne vlasti što je u skladu s ranijim istraživanjima o nepovjerenju hrvatske mladeži u lokalnu vlast (Gvozdanović i sur., 2019). Tu sudionici kvalitativne dionice istraživanja posebno ističu nedovoljnu brigu lokalne samouprave o starijim i nemoćnim osobama, kao i onima nižeg socioekonomskog statusa. Tako je briga za starije i nemoćne većinom na obitelji koja nema puno opcija za institucionalnu brigu jer u ruralnim područjima nedostaje domova za starije i nemoćne osobe.

Sljedeća poddomena usredotočenosti na opće dobro je poštivanje društvenih pravila gdje nije uočena potpuna komplementarnost kvantitativnih i kvalitativnih nalaza. Iako je razina očekivane sigurnosti i poštivanja zajedničkih društvenih pravila manja u odnosu na prošlost, sudionici kvalitativne dionice ističu da i dalje ne zaključavaju svoje kuće ili automobile te da se ne boje pustiti djecu da sama hodaju po mjestu ili da se igraju na ulici. Tome ponajviše pridonosi percepcija veće sigurnosti ruralnih područja u odnosu na gradove. U kvantitativnoj dionici percipirana je nešto niža razina očekivanja od drugih da poštuju društvena pravila u odnosu na poštivanje društvenih pravila od strane samih ispitanika (može se zaključiti kako sudionici kvantitativne dionice istraživanja više vjeruju sebi nego drugima pri poštivanju društvenih pravila i normi). No, ipak je moguće zaključiti kako sudionici obje dionice istraživanja ističu općenito poštivanje društvenih pravila u svojim ruralnim naseljima što je povezano s ranije istaknutom visokom percepcijom sigurnosti ruralnih područja, a koju ističu i ranija istraživanja (Fabiansson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Haukanes, 2013; Rye, 2006; Rawsthorne i sur., 2019; Silva i sur., 2021; Žanić i sur., 2021).

Posljednja poddomena usredotočenosti na opće dobro koje ćemo se dotaknuti u raspravi o društvenoj integraciji mladih u njihova ruralna područja je građanska (politička) participacija koja je velikom većinom negativno evaluirana. Sudionici obje dionice istraživanja iskazuju nizak interes za politiku, percipirana je limitirana mogućnost utjecaja na lokalne političke odluke i izostaje motivacija mladih za političkim djelovanjem. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici pokazuje se kako običan građanin nema utjecaja na političke odluke u njihovoj lokalnoj sredini, odnosno građansko uključivanje u donošenje političkih odluka je nedovoljno i nevidljivo ili u potpunosti

izostaje. To se onda odražava i na izrazito niske razine političke participacije za koju u obje dionice istraživanja vlada gotovo potpuna nezainteresiranost mladih čak i kada postoji spoznaja o potencijalnoj mogućnosti političkog sudjelovanja. Ovakvi rezultati su u skladu s ranijim istraživanjima političkog angažmana mladih u Hrvatskoj (Botrić, 2022; Gvozdanović i sur., 2019; Horvatek, 2021; Ilišin, 2011; Ilišin i sur., 2013) koja pokazuju nisku zainteresiranost mladih za politiku, kao i nisku razinu motivacije za vlastito preuzimanje političke odgovornosti. Iako je gotovo polovica sudionika kvantitativne istraživačke dionice istaknula da nastoji glasati na svakim izborima, slično kao i u ranijem istraživanju Gvozdanović i suradnika (2019), što pokazuje da u tom pogledu mladi u ruralnim područjima nisu potpuno nezainteresirani za politiku, dobiven je i nalaz o više od 2/3 ispitanika koji u posljednjih godinu dana nisu sudjelovali u niti jednoj od ispitivanih političkih aktivnosti. Unatoč tome što je razvijen stav o potrebi političkog sudjelovanja za dobrobit ne samo mladih osoba, već i cijele lokalne zajednice, kvalitativni nalazi potvrđuju ovakvu nisku razinu političke aktivacije mladih. Stoga, valja dodati kako su ispitivane razine političke participacije u obje dionice istraživanja doktorskog rada još niže od već nisko percipiranih aktivnosti ranijih istraživanja kako na cjelokupnoj populaciji mladih (Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin, 2011; Ilišin i sur., 2013), tako i na populaciji mladih iz ruralnih područja (Botrić, 2022; Horvatek, 2021). Osim toga, dobiveni nalazi su u skladu s rezultatima vlastite analize sekundarnih podataka koja je pokazala kako mladi iz ruralnih područja ne sudjeluju u različitim oblicima političke participacije. Stoga, kao i u slučaju društvene participacije mladih u ruralnim područjima, moguće je zaključiti kako je ovakva niska razina političkog sudjelovanja istovremena odgovornost mladih osoba koje nisu otvorene za uključivanje u lokalne političke aktivnosti zbog vlastite pasivnosti i bespomoćnosti, nedostatka vremena i volje i/ili općeg neznanja i neupućenosti, ali i lokalne političke zajednice koja ih svojim političkim djelovanjem u tome demotivira (razvijene koruptivne radnje, nemogućnost promjene sustava na svim razinama društva itd.). Tako su u sklopu kvalitativne istraživačke dionice potvrđeni dodatni nalazi Gvozdanović i suradnika (2019), a koji se odnose na sumnju mladih u mogućnost promjene na bolje i općenite osobne nevoljkosti ulaganja nepotrebnog truda u nešto što nema previše koristi. Dodatno zabrinjavaju razmišljanja sugovornika koji unatoč tome što prepoznaju priliku i mogućnost za političko uključivanje u lokalnu zajednicu, kao i važnost i dobrobit političke aktivacije za mlade osobe, ali i širu lokalnu zajednicu, imaju razvijeno opće mišljenje da se ništa ne može niti neće promijeniti na bolje, i to ne samo na razini njihovih lokalnih ruralnih zajednica, već države općenito. Ovakvi nalazi su u potpunom skladu s

rezultatima istraživanja autorice Botrić (2022) koji pokazuju da je udio mladih osoba koji sudjeluju u različitim vrstama društveno-političkog djelovanja znatno niži od njihove percepcije onoga što im je dostupno u lokalnoj zajednici. No, unatoč ranije istaknutim negativnim podacima o političkoj participaciji mladih iz ruralnih područja, nalazi obje dionice istraživanja pokazuju kako nekolicina mladih osoba iz ruralnih područja ipak sudjeluje u političkom životu svoje ruralne zajednice vjerujući kako vlastitom aktivacijom, ali i suradnjom s vlastima i ostalim sumještanima mogu doprinijeti pozitivnim promjenama u svojim ruralnim zajednicama.

Konačno, kao odgovor na treće istraživačko pitanje „Kakva je društvena integracija mladih u lokalnu zajednicu hrvatskih ruralnih područja?“ u nastavku sažeto iznosimo usporedbu svih nalaza o društvenoj integraciji mladih iz hrvatskih ruralnih područja u sklopu ovog rada s postojećom domaćom i međunarodnom znanstvenom literaturom o ovome fenomenu. Odrednice društvene integracije koje se pokazuju kao snažni integrativni čimbenici za mlade u ruralnim područjima su njihove društvene mreže, identifikacija s vlastitom ruralnom zajednicom i povjerenje u druge ljude. Osim toga, kao pozitivno evaluirane odrednice društvene integracije još su prepoznate prihvaćanje različitosti i poštivanje društvenih pravila. Većina prepoznatih integrativnih čimbenika u skladu je s ranijim istraživanjima o populaciji mladih iz ruralnih područja (Avery i sur., 2021; Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Crockett i sur., 2000; Fabiansson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Haukanes, 2013; Hofferth i Iceland, 1998; Juvonen i Romakkaniemi, 2018; Rawsthorne i sur., 2019; Riethmuller i sur., 2021; Rye, 2006; Silva i sur., 2021; Stanić i Schafft, 2021; Theodori i Theodori, 2015; Žanić i sur., 2021). No, potrebno je napomenuti svojevrsne nesrazmjere u nalazima u slučaju društvenog povjerenja i prihvaćanja različitosti koje su u sklopu ovog rada nešto pozitivnije evaluirane odrednice društvene integracije nego što je to bio slučaj u ranijim istraživanjima (Gvozdanović, 2014 i 2015; Gvozdanović i sur., 2019; Halman i Luijkx, 2006; Horvatek, 2021; Ilišin i sur., 2013; van Oorschot i sur., 2006). S druge strane, odrednice koje su shvaćene kao ključni dezintegrativni čimbenici za mlade iz ruralnih područja su politička i društvena participacija, percepcija nepravednosti i povjerenje u institucije. Svi prepoznati dezintegrativni čimbenici ovog rada također su negativno evaluirani i u ranijim istraživanjima kako opće populacije mladih iz Hrvatske (Botrić, 2022; Gvozdanović, 2014; Gvozdanović i sur., 2019; Ilišin, 2005; Ilišin i Radin, 2007; Ilišin, 2011; Ilišin i sur., 2013; Zrinščak i sur., 2012), tako i mladih iz hrvatskih ruralnih područja (Horvatek, 2021; Lončar i sur., 2021). Što se usporedbe evaluacije domena društvene integracije tiče, domena društvenih odnosa sveukupno gledano najbolje je evaluirana od tri domene

društvene integracije u obje dionice istraživanja doktorskog rada, a očituje se u razvijenim društvenim mrežama, snažnom povjerenju u druge sumještane i općenitom prihvaćanju različitosti. Zatim slijedi domena povezanosti koja je polučila dvojake rezultate u obje istraživačke dionice pa se tako iskazuje izrazito snažna ruralna identifikacija, ali i nisko povjerenje u institucije te je percipirana snažna društvena nepravednost. Konačno, najlošiju evaluaciju u obje dionice istraživanja ima domena usredotočenosti na opće dobro, a to se negativno vrednovanje ponajviše očituje u izostanku društvene i političke participacije mladih iz ruralnih područja, dok su nešto pozitivnije procijenjeni razvijeni altruizam i neformalna društvena participacija sumještana i opće poštivanje društvenih pravila.

8.4. U kojoj mjeri je raširena namjera ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?

U ovom potpoglavlju ćemo se ukratko dotaknuti toga koliko mladih iz hrvatskih ruralnih područja u sklopu obje dionice istraživanja doktorskog rada namjerava ostati i dalje živjeti u svojim ruralnim naseljima, a koliko ih namjerava napustiti. Te nalaze ćemo onda usporediti s ranijim istraživanjima namjere ostanka, odnosno odlaska mladih iz hrvatskih ruralnih područja.

U kvantitativnoj dionici istraživanja većina ispitanika, 60% njih, namjerava ostati i dalje živjeti u vlastitom ruralnom naselju. Ostalih 40% ispitanika su gotovo podjednako raspodijeljeni u svojoj namjeri odlaska iz ruralnog naselja i neodlučnosti u namjeri ostanka ili odlaska. Ovakvi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjima namjere odlaska, odnosno ostanka u hrvatskim ruralnim područjima (Šundalić, 2006a; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010) koja sva pokazuju veću namjeru ostanka nego odlaska mladih iz ruralnih naselja. No, potrebno je napomenuti kako je ipak zabilježen nešto manji udio onih koji namjeravaju ostati u svojim ruralnim naseljima i u budućnosti nego što je to slučaj u istraživanju Žutinić i suradnika (2010) koje je jedino provedeno na uzorku mladog ruralnog stanovništva cijele Hrvatske. Tako u ovom radu nešto manje od 2/3 ispitanika namjerava ostati živjeti u svojim ruralnim naseljima, dok u istraživanju Žutinić i suradnika (2010) namjerava ostati 4/5 ispitanika.[67]

[67] Unatoč tome što je istraživanje Žutinić i suradnika (2010) jedino istraživanje namjere odlaska/ostanka na uzorku mladog ruralnog stanovništva cijele RH (što je slučaj i u kvantitativnoj dionici istraživanja ovog rada), a ne određene regije ili naselja, dob mladog stanovništva koja je uzeta u tom istraživanju (25-45 godina starosti) značajno se razlikuje

Ovdje je potrebno istaknuti i nalaze o namjeri ostanka mladih osoba koje su sudjelovale u kvalitativnoj dionici istraživanja ovog rada. Tako je i u slučaju kvalitativne istraživačke dionice veći broj sugovornika istaknuo namjeru ostanka, nego odlaska. Ukupno 26 sugovornika namjerava ostati, dok 11 namjerava otići, odnosno više od 2/3 sudionika kvalitativne dionice istraživanja namjerava ostati i dalje živjeti u svojim ruralnim naseljima.

Vođeni dobivenim nalazima kvantitativne i kvalitativne dionice istraživanja ovog rada, kao i njihovom usporedbom s nalazima dosadašnjih istraživanja o namjeri ostanka, odnosno odlaska mladih osoba iz hrvatskih ruralnih područja, odgovoreno je na četvrto istraživačko pitanje „U kojoj mjeri je raširena namjera ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?“, odnosno potvrđena je prva hipoteza (H1) doktorskog rada kako mladi iz hrvatskih ruralnih područja iskazuju veću namjeru ostanka nego odlaska iz vlastitih ruralnih naselja. Osim toga, ostvaren je prvi empirijski cilj rada, odnosno utvrđeno je u kojoj mjeri mladi iz ruralnih područja iskazuju namjeru ostanka u hrvatskim ruralnim područjima.

8.5. Koje su odrednice kvalitete života i društvene integracije ključne u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?

U ovom potpoglavlju ćemo predstaviti nalaze kvantitativne analize u kojoj smo odredili ključne odrednice namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Ovaj dio rada isključivo se odnosi na nalaze kvantitativne istraživačke dionice, a kvalitativni rezultati se spominju kada je to primjenjivo. Nalazi ove analize uspoređeni su s ranijim međunarodnim i domaćim istraživanjima prediktora namjere ostanka mladih u njihovim ruralnim naseljima. Potrebno je napomenuti kako se interpretacija odnosi ponajprije na posljednji (treći) model binarne logističke regresijske analize u koji su, uz kontrolne varijable, uključene sve odrednice kvalitete života i društvene integracije kao potencijalni prediktori namjere ostanka mladih iz ruralnih područja.

Prvo ćemo se dotaknuti kontrolnih varijabli, odnosno individualnih karakteristika ispitanika. Prva individualna karakteristika koja je prepoznata kao potencijalni prediktor namjere ostanka je spol, ali u sva tri provedena modela binarne logističke regresijske analize spol se nije pokazao kao

od dobne populacije mladih u ovom radu (18-34 godina starosti) pa je i to potencijalno moglo igrati ulogu u percipiranoj razlici u namjeri ostanka mladih u dvama istraživanjima.

statistički značajni prediktor namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Vodeći se ranijim međunarodnim i domaćim istraživanjima koja su pokazala da muškarci iskazuju snažniju preferenciju ostanka u ruralnim područjima, dok su žene sklonije migraciji u urbana područja (Farrugia, 2016; Garasky, 2002; Glendinning i sur., 2003; Simões i sur., 2021; Stanić i Schafft, 2021), pretpostavili smo kako će muškarci iskazivati veću namjeru ostanaka u odnosu na žene i u ovom radu, ali ova individualna karakteristika nije se pokazala statistički značajnim prediktorom u niti jednom od tri provedena modela analize.

Druga individualna karakteristika koja je prepoznata kao potencijalni prediktor namjere ostanka je dobna skupina koja se pokazala statistički značajnim prediktorom u sva tri provedena modela binarne logističke regresijske analize, odnosno u sva tri modela starija dobna skupina pokazuje veće izglede za ostanak u odnosu na mlađu dobnu skupinu. Tako u posljednjem (trećem) modelu mladi iz starije dobne skupine (25-34) imaju 2,9 puta (95% IP: 1,50-5,63) veće izglede za ostanak nego mladi iz mlađe dobne skupine (18-24), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi 2=10{,}014$; $df=1$; $p<0{,}01$). Tako su rezultati ovog istraživanja u skladu s onima Weissa i suradnika (2021) koji pokazuju da spremnost mladih na migraciju opada s povećanjem dobi.

Posljednja individualna karakteristika koja je prepoznata kao potencijalni prediktor namjere ostanka je razvojna skupina jedinice lokalne samouprave, ali u sva tri provedena modela binarne logističke regresijske analize razvojna skupina jedinice lokalne samouprave se nije pokazala kao statistički značajni prediktor namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Ova individualna karakteristika nije bila dio ranijih istraživanja i kao takvu je nećemo posebno isticati u sklopu ove rasprave. Ovaj prediktor je korišten kao kontrolna varijabla kako bismo isključili potencijalni utjecaj razvijenosti ruralnog naselja iz kojeg ispitanici dolaze. Zbog neznačajnosti ovog prediktora smatramo kako nije potrebno iznositi dodatnu raspravu o povezanosti s namjerom ostanka mladih iz ruralnih područja.

U nastavku predstavljamo objektivne i subjektivne odrednice kvalitete života koje su prepoznate kao potencijalni prediktori namjere ostanka mladih iz ruralnih područja. Prvo smo usredotočeni na objektivne mjere kvalitete života, a kasnije se ističu nalazi vezani uz subjektivne mjere kvalitete života. Prva objektivna odrednica kvalitete života koja se pokazala statistički značajnim prediktorom je stupanj obrazovanja. Ova odrednica kvalitete života pokazala se statistički značajnim prediktorom u dva modela binarne logističke regresijske analize (u drugom i

posljednjem, trećem koraku). Tako srednje i niže obrazovani mladi imaju 2,3 puta (95% IP: 1,15-4,74) veće izglede za ostanak nego visokoobrazovani mladi, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi2=5,527$; df=1; $p<0,05$). Ovakvi nalazi su u skladu s brojnom međunarodnom (Brown i Schafft, 2011; Eacott i Sonn, 2006; Looker, 2021; Looker i Naylor, 2009; Petrin i sur., 2014; Stockdale, 2006; Thissen i sur. 2010) i domaćom konzultiranom literaturom (Žutinić i sur., 2010) koja upravo obrazovanje ističe kao jedan od najvažnijih čimbenika u namjeri ostanka tj. potencijalnog odlaska mladih iz ruralnih područja, odnosno visoko se obrazovanje povezuje s migracijom, dok manje obrazovani pojedinci pretežito ostaju u svojim matičnim naseljima i regijama. Tako je moguće potvrditi nesrazmjer u obrazovanju onih koji odlaze i onih koji ostaju (Gulløv i Gulløv, 2020; Sano i sur., 2020; Theodori i Theodori, 2015) i u ovom radu.

Sljedeća objektivna odrednica kvalitete života koja se pokazala statistički značajnim prediktorom je bračni, odnosno partnerski status. Kao i ranije predstavljena objektivna odrednica obrazovanja, bračni/partnerski status pokazao se statistički značajnim prediktorom u dva modela binarne logističke regresijske analize (u drugom i posljednjem, trećem koraku). Tako mladi koji su u bračnoj/partnerskoj vezi imaju 2,4 puta (95% IP: 1,31-4,27) veće izglede za ostanak nego mladi koji nisu u bračnoj/partnerskoj vezi, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi2=8,088$; df=1; $p<0,01$). Ovaj nalaz također je u skladu s ranijim istraživanjima koja pokazuju da mlade osobe iz ruralnih područja koje imaju partnera, odnosno dio su ljubavne, bračne i/ili partnerske veze pokazuju veću namjeru ostanka (Bednaříková i sur., 2016; Grgić i sur. 2010b; Rérat, 2014; Stockdale i Catney, 2012; Žutinić i sur., 2010). Dodatno, treba napomenuti i kvalitativni nalaz koji pokazuje da se situirani tj. već izgrađeni obiteljski život koji uključuje bračno/ljubavno partnerstvo, kao i imanje vlastite djece, ističe kao važan razlog namjere ostanka sudionika kvalitativne dionice istraživanja.

Treća i posljednja objektivna odrednica koja se pokazala statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima je samoprocijenjeno zdravlje. Ova odrednica je također bila statistički značajan prediktor u drugom i trećem modelu analize. Tako mladi koji vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni imaju 2,5 puta (95% IP: 1,08-5,62) veće izglede za ostanak nego mladi koji svoje zdravlje procjenjuju dobrim, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi2=4,598$; df=1; $p<0,05$). Ovaj nalaz pomalo iznenađuje jer u iščitavanju relevantne literature o rezidencijalnim odlukama mladih iz ruralnih područja

zdravlje nije do sada prepoznato kao važan čimbenik ostanka ili odlaska. Naročito se neuobičajenim pokazuje veličina efekta ove objektivne odrednice koja je veća nego u slučaju prve dvije objektivne odrednice kvalitete života koje su i ranije prepoznate kao značajni prediktori namjere ostanka mladih. Vrativši se u deskriptivne pokazatelje kontingencijske tablice koja povezuje samoprocijenjeno zdravlje i namjeru ostanka uočeno je kako nije dobiven statistički značajan iznos hi-kvadrata ($\chi 2=1,266$; df=1; $p>0,05$), a i uvidom u same postotke nije moguće uvidjeti određeni trend ili obrazac razlikovanja (66% ispitanika koji svoje zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni iskazuje namjeru ostanka u odnosu na 58% ispitanika koji svoje zdravlje procjenjuju dobrim). Ekstenzivan pregled međunarodnih i domaćih istraživanja o mladima u sklopu doktorskog rada nije ukazao na povezanost zdravlja i migracijskih odluka mladih. Dodatnim pretraživanjem literaturnih jedinica pronađeni su brojni istraživački radovi efekta migracije na zdravlje mladih koji migriraju, ali nije pronađen obrnuti efekt dobre ili loše procjene osobnog zdravlja na namjeru migracije ili izostanak iste. Jedini rad koji smo uspjeli pronaći, a da dovodi u vezu ova dva fenomena je rad Stevena Garaskya, R. Jean Haurin i Donalda R. Haurina (2001: 342) koji ističu kako mladi muškarci s lošijim zdravljem iskazuju veću namjeru ostanka, ali isti efekt nije zabilježen i kod mladih žena. U ovom radu analiza na poduzorcima muškaraca i žena nije pokazala nikakve razlike prema spolu što se tiče značajnosti samoprocjene zdravlja i namjere ostanka mladih (dodatna zanimljivost je ta da ova odrednica u analizama na poduzorcima niti nije statistički značajan prediktor, ali jest na cijelom uzorku mladih iz ruralnih područja). Kao posebna napomena se mora istaknuti kako je u kategoriji loše samoprocjene zdravlja zapravo samo petero ispitanika koji svoje zdravlje procjenjuju lošim ili izrazito lošim, dok većinu ove kategorije zapravo čine ispitanici koji su neodlučni u osobnoj procjeni zdravlja (54 ispitanika svoje osobno zdravlje procjenjuje niti dobro niti loše). Stoga, važno je istaknuti kako ovakav nalaz zapravo ne iskazuje veće izglede za namjeru ostanka mladih osoba lošeg zdravlja već prije mladih osoba koji vlastito zdravlje ne procjenjuju niti dobrim niti lošim, u odnosu na ispitanike koji svoje zdravlje procjenjuju dobrim ili izrazito dobrim. Dodatno, u sklopu kvalitativne dionice istraživanja sugovornici nisu dovodili u vezu osobno zdravlje i namjeru ostanka. Kao potencijalno objašnjenje ovog odnosa dvaju fenomena moguće je potražiti u istraživanju Pupak i Trako Poljak (2021) koje kao važnu prednost života u ruralnim područja ističe zdrav život, odnosno mladi sudionici istraživanja smatraju da ruralni način života nosi više prednosti u usporedbi sa životom u gradu po pitanju dugoročnog zdravlja. Stoga, moguće je zaključiti kako mladi

nastavkom života u ruralnim područjima koja donose prednosti čistog prirodnog okoliša i zdrave hrane mogu dugoročno doprinijeti poboljšanju svoga zdravlja. Ovaj neuobičajeni nalaz je potrebno u budućim istraživanjima ponovno preispitati, dublje istražiti i vidjeti pojavljuje li se opetovano kao statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih u ruralnim područjima i zašto.

Ostale odrednice objektivne kvalitete života nisu prepoznate kao statistički značajni prediktori namjere ostanka mladih iz ruralnih područja. Iako ranija istraživanja pokazuju kako zaposlene osobe pokazuju veću namjeru ostanka (Looker, 2021; Žutinić i sur., 2010), odnosno vrijedi i suprotno, kako nezaposlene osobe pokazuju veću namjeru odlaska (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Horváth, 2008; Grgić i sur., 2010b; Jamieson, 2000; Stockdale, 2006; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), u sklopu ovog rada trenutni radni status nije statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Isto tako nalazi ranijih istraživanja pokazuju kako su niža novčana primanja u ruralnim područjima povezana s odlaskom mladih osoba (Grgić i sur., 2010b; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), ali obrnuti efekt viših novčanih primanja i veće ekonomske sigurnosti nisu povezani s višom namjerom ostanka mladih u sklopu ovog rada. Konačno, ranije istraživanje Žutinić i suradnika (2010) pokazalo je kako su mladi ruralni stanovnici koji imaju vlastiti stambeni prostor za život skloniji ostanku u vlastitom ruralnom naselju (Žutinić i sur., 2010), ali isto nije potvrđeno i u ovom radu jer objektivne odrednice kvalitete života koje se odnose na veličinu kuće/stana (m^2) po ukućanu i osobno posjedovanje nekretnine nisu statistički značajni prediktori namjere ostanka mladih iz ruralnih područja.

U nastavku predstavljamo nalaze kvantitativne analize koji se odnose na povezanost subjektivnih odrednica kvalitete života i namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Prva i jedina subjektivna odrednica kvalitete života koja se pokazala statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih u posljednjem koraku analize je *Skala zadovoljstva uvjetima stanovanja*. Ova odrednica kvalitete života bila je statistički značajan prediktor u drugom i trećem modelu analize. Tako se za jednu jedinicu porasta na ovoj skali (viši rezultat na skali označava viši stupanj zadovoljstva uvjetima stanovanja) izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 10% (95% IP: 1,01-1,19), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi2=4,484$; $df=1$; $p<0,05$). Ovakvi nalazi su u skladu s ranijim istraživanjem koje pokazuje kako mladi koji

procjenjuju višu kvalitetu stanovanja iskazuju veću namjeru ostanka u svojem naselju (Žanić i sur., 2019).

U drugom modelu analize kao statistički značajan prediktor namjere odlaska mladih pokazala se i *Skala zadovoljstva cjelokupnim životom*. Tako se za jednu jedinicu porasta na ovoj skali izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 6% (95% IP: 1,00-1,12), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi 2=4{,}321$; $df=1$; $p<0{,}05$). No, uvođenjem odrednica društvene integracije u trećem koraku analize statistička značajnost *Skale zadovoljstva cjelokupnim životom* izostaje. No unatoč tome, značajnost ove odrednice kvalitete života u drugom koraku analize u skladu je s ranijim istraživanjima koja pokazuju kako je općenito zadovoljstvo životom i životnim uvjetima povezano s namjerom ostanka i daljnjeg života u svom ruralnom naselju (Bednaříková i sur., 2016; Žanić i sur., 2019; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Također, u kvalitativnoj dionici istraživanja sugovornici ističu općenito zadovoljstvo životom u ruralnom naselju kao važan čimbenik njihove namjere ostanka.

Iako je uvidom u bivarijatne odnose s kriterijem uočena pozitivna povezanost većine ostalih subjektivnih odrednica kvalitete života s namjerom ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja, izostaje njihova statistička značajnost u binarnoj logističkoj regresijskoj analizi. Tako smo primjerice, vođeni ranijim istraživanjima koja pokazuju visoku kvalitetu prirodnog okoliša ruralnog prostora kao motivacije za ostanak (Haukanes, 2013; McLaughlin i sur., 2014; Rye, 2006; Žutinić i sur., 2010), kao i vlastitim kvalitativnim i kvantitativnim nalazima koji pokazuju izrazito visoko vrednovanje kvalitete prirodnog okoliša, očekivali kako će više zadovoljstvo kvalitetom okoliša biti povezano s većom namjerom ostanka, ali *Skala zadovoljstva okolišem* se nije pokazala kao statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Slično je očekivano i za povezanost zadovoljstva sadržaja i usluga s namjerom ostanka, odnosno ranija istraživanja pokazuju kako mladi koji su zadovoljni aktivnostima, uslugama i pogodnostima u svojoj ruralnoj zajednici vjerojatnije će željeti ostati i dalje živjeti u njima (McLaughlin i sur., 2014), ali niti to nije potvrđeno jer *Skala zadovoljstva sadržajima i uslugama* nije statistički značajan prediktor namjere ostanka u ovom radu.

U nastavku predstavljamo nalaze analize binarne logističke regresijske analize koji se odnose na povezanost odrednica društvene integracije i namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Prva odrednica društvene integracije koja se pokazala statistički značajnim prediktorom

namjere ostanka mladih je *Skala ruralne identifikacije*. Tako se za jednu jedinicu porasta na *Skali ruralne identifikacije* izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 9% (95% IP: 1,02-1,17), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi2=6,462$; df=1; $p<0,05$). Ovakvi nalazi su u skladu s brojnim međunarodnim istraživanjima (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Looker, 2021; Juvonen i Romakkaniemi, 2018; Riethmuller i sur., 2021; Theodori i Theodori, 2015; Thissen i sur., 2010), ali i domaćim (Grgić i sur., 2010b; Klepač, 2021; Stanić i Schafft, 2021; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), koja sva pokazuju kako mladi s razvijenom ruralnom identifikacijom, koja se ponajviše očituje u privrženosti i povezanosti s lokalnom, ruralnom zajednicom, snažnije izražavaju svoju namjeru ostanka u toj istoj zajednici. Dodatno, u sklopu kvalitativne dionice istraživanja upravo je ruralna identifikacija istaknuta kao najvažniji čimbenik namjere ostanka mladih sugovornika u hrvatskim ruralnim područjima. Ruralna identifikacija u kvalitativnoj istraživačkoj dionici ponajprije se očituje u snažnoj povezanosti s obitelji i prijateljima u ruralnoj zajednici, ali i u razvijenoj povezanosti s prirodom i fizičkim prostorom ruralne zajednice.

Druga i posljednja odrednica društvene integracije koja se pokazala statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih je *Skala interesa za politiku*. Tako se za jednu jedinicu porasta na *Skali interesa za politiku* izgledi za ostanak u ruralnom području povećavaju za 8% (95% IP: 1,00-1,16), ako su sve ostale varijable u modelu konstantne (Waldov $\chi2=4,102$; df=1; $p<0,05$). Ovakav nalaz je u skladu s ranijim istraživanjem Silve i suradnika (2021) koji tvrde kako snažniji politički angažman mladih ljudi može imati utjecaja na odluku o ostanku u ruralnom području s obzirom na to da vlastito političko sudjelovanje ima ulogu promicanja lokalnog i regionalnog razvoja ruralnih područja. Vrlo slične nalaze ističu i Andreas Etling, Leonie Backeberg i Jochen Tholen (2020: 12) koji tvrde kako one mlade osobe koje se ili osjećaju isključenima iz procesa donošenja odluka ili koji misle da donositelji odluka ne čuju njihov glas ne iskazuju namjeru ostanka, odnosno odlučuju otići. Konačno, Birgit Jentsch (2006: 237) napominje kako je promicanje i podupiranje političkog sudjelovanja mladih u ruralnom razvoju jedan od načina značajnog doprinosa održivosti zajednica, odnosno zadržavanja mladih u ruralnim područjima. Slično je istaknuto i u iskazu jedne sugovornice u kvalitativnoj dionici istraživanja koja kao važan čimbenik namjere ostanka i daljnjeg življenja u svojem ruralnom području navela društveno-politički angažman i aktivaciju kako bi potencijalno unaprijedila život u svome ruralnom naselju. No, drugi dio domene građanske (političke) participacije u kvantitativnoj dionici istraživanja koji

se odnosi na *Indeks političke participacije*, a predstavlja političko sudjelovanje mladih iz ruralnih područja, nije se pokazao kao statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima.

Iako je uvidom u bivarijatne odnose s kriterijem uočena uglavnom pozitivna povezanost ostalih odrednica društvene integracije s namjerom ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja, izostaje njihova statistička značajnost u binarnoj logističkoj regresijskoj analizi. Tako smo primjerice, vođeni ranijim istraživanjima (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Grgić i sur., 2010b; Kirkpatrick Johnson i sur., 2005; Klepač, 2021; Looker, 2021; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010) koja pokazuju da su obiteljska potpora i razvijeni obiteljski, susjedski i međuljudski odnosi u ruralnim područjima povezani s namjerom ostanka mladih, kao i vlastitim kvalitativnim i kvantitativnim nalazima koji pokazuju izrazito visoko vrednovanje društvenih mreža, očekivali kako će snažnija razvijenost društvenih mreža biti povezana s većom namjerom ostanka, ali *Skala društvenih mreža* se nije pokazala kao statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. No, kao potencijalno objašnjenje izostanka statističke značajnosti *Skale društvenih mreža* moguće je pronaći u umjerenoj povezanosti u bivarijatnom odnosu ove skale sa *Skalom ruralne identifikacije* koja se na kraju pokazala kao statistički značajni prediktor namjere ostanka, a koja u svojem sadržaju uključuje neke elemente razvijenih društvenih mreža poput privrženosti obitelji, prijateljima i ostalim članovima ruralne zajednice.

U nastavku ćemo se sažeto dotaknuti svih društvenih odrednica povezanih s namjerom ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja kako bismo prihvatili ili odbacili posljednje tri hipoteze rada.

Što se odrednica kvalitete života tiče, snažniju prediktivnost namjere ostanka pokazuju objektivne nego subjektivne odrednice kvalitete života. Tri od ukupno osam objektivnih odrednica kvalitete života pokazale su se statistički značajnim prediktorima namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja (stupanj obrazovanja, bračni/partnerski status i samoprocijenjeno zdravlje). S druge strane, samo jedna od ukupno sedam subjektivnih odrednica kvalitete života pokazala se statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih iz ruralnih područja, a to je zadovoljstvo uvjetima stanovanja. Stoga, ruralni mladi koji imaju završen srednji ili niži stupanj obrazovanja, imaju bračnog/ljubavnog partnera, vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni i zadovoljni su svojim uvjetima stanovanja iskazuju veću namjeru ostanka u hrvatskim ruralnim područjima. Uvidom u bivarijatne odnose objektivnih i subjektivnih odrednica kvalitete života s

namjerom ostanka moguće je uvidjeti kako su gotovo sve objektivne i subjektivne odrednice kvalitete života (osim stupnja obrazovanja, samoprocijenjenog zdravlja i skale zadovoljstva infrastrukturom) pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih iz ruralnih područja. Doduše, iznosi većina tih povezanosti su niski i statistički neznačajni pa kasnije niti nisu pretočeni u statistički značajne povezanosti u multivarijatnom odnosu, odnosno u sklopu provedene binarne logističke regresijske analize. Sve u svemu, iznenađeni smo malim brojem odrednica kvalitete života koje su prepoznate kao statistički značajni prediktori namjere ostanka, odnosno od ukupno 15 odrednica kvalitete života dobiveno je svega četiri statistički značajna prediktora namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Stoga, sve ranije izneseno navodi nas na to da drugu hipotezu rada (H2) koja ističe kako će odrednice kvalitete života biti pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima tek djelomično prihvatimo.

Što se odrednica društvene integracije tiče, samo dvije od ukupno njih 10 su se pokazale statistički značajnim prediktorima namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja (ruralna identifikacija i interes za politiku). Ruralni mladi koji imaju snažniju ruralnu identifikaciju i veći interes za politiku iskazuju veću namjeru ostanka u hrvatskim ruralnim područjima. Uvidom u bivarijatne odnose odrednica društvene integracije s namjerom ostanka moguće je uvidjeti kako je većina odrednica društvene integracije (osim prihvaćanja različitosti, povjerenja u institucije i političke participacije) pozitivno povezano s namjerom ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Doduše, iznosi većina tih povezanosti su niski i statistički neznačajni pa kasnije niti nisu pretočeni u statistički značajne povezanosti u multivarijatnom odnosu, odnosno u sklopu provedene binarne logističke regresijske analize. Sve u svemu, kao i u slučaju odrednica kvalitete života, iznenađeni smo malim brojem odrednica društvene integracije koje su prepoznate kao statistički značajni prediktori namjere ostanka, odnosno od ukupno 10 odrednica društvene integracije dobiveno je svega dva statistički značajna prediktora namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Stoga, sve ranije izneseno navodi nas na to da treću hipotezu rada (H3) koja ističe kako će odrednice društvene integracije biti pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima tek djelomično prihvatimo.

Konačno, potrebno je osvrnuti se na cjelokupni model binarne logističke regresijske analize. Ruralni mladi koji su dio starije dobne skupine (25-34), srednjeg su ili nižeg obrazovanja, trenutno su dio bračne/partnerske veze, vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni te

iskazuju veće zadovoljstvo s uvjetima stanovanja, snažniju ruralnu identifikaciju i veći interes za politiku imaju veće izglede ostanka u svom ruralnom naselju. Iz ranije iznesenog moguće je zaključiti kako među statistički značajnim prediktorima namjere ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja prevladavaju tri objektivne odrednice kvalitete života, a zatim slijede dvije odrednice društvene integracije, jedna odrednica subjektivne kvalitete života i jedno individualno, demografsko obilježje. Vođeni ranijim istraživanjima koja ukazuju na važnost neekonomskih, tzv. mekih čimbenika namjere ostanka poput obiteljske potpore, privrženosti i integriranosti u lokalnu zajednicu, povezanosti s prostorom, ruralne identifikacije i osjećaja pripadnosti ruralnom mjestu (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Grgić i sur., 2010b; Klepač, 2021; Looker, 2021; Thissen i sur., 2010; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010), a koji tvore odrednice društvene integracije u ovom radu, pretpostavili smo kako će i u namjeri ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja ovi čimbenici biti prepoznati kao značajni prediktori te imati jaču prediktivnu snagu nego odrednice kvalitete života. No, rezultati kvantitativne analize u ovom radu to ne potvrđuju. Tako je ukupno gledano više statistički značajnih odrednica kvalitete života nego društvene integracije. Osim toga, najviše značajnih prediktora namjere ostanka su objektivne odrednice kvalitete života koje se svakako ne mogu svrstati u tzv. meke čimbenike namjere ostanka. Stoga, sve ranije izneseno navodi nas na to da četvrtu i posljednju hipotezu rada (H4) koja ističe kako će odrednice društvene integracije imati jaču prediktivnu snagu u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima od odrednica kvalitete života ne prihvatimo.

No, unatoč tome što nismo prihvatili četvrtu hipotezu rada (H4) ne treba zanemariti doprinos društvene integracije u namjeri ostanka mladih iz ruralnih područja. Ruralna identifikacija u obje dionice istraživanja izražena je kao važan čimbenik namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. U kvantitativnoj dionici istraživanja ruralna identifikacija jedan je od statistički značajnih prediktora namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, dok je u kvalitativnoj dionici istaknuta kao najvažniji čimbenik ostanka mladih u njihovim ruralnim naseljima. Ruralna identifikacija u kvalitativnoj istraživačkoj dionici očituje se kroz snažnu povezanost s pripadnicima ruralne zajednice (ponajviše obitelji i prijateljima), ali i kroz identifikaciju s fizičkim, prirodnim prostorom i osjećaj pripadnosti ruralnom načinu života. Prema iskazima sudionika kvalitativne dionice upravo ovako shvaćena ruralna identifikacija igra ključnu ulogu u donošenju odluke o namjeri ostanka i daljnjeg življenja u vlastitom ruralnom naselju.

Također, valja istaknuti nešto slabiji doprinos subjektivnih odrednica kvalitete života namjeri ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja u sklopu kvantitativne dionice istraživanja. Iako kvantitativna analiza pokazuje prevladavajući položaj objektivnih odrednica kvalitete života smatramo kako se ne smije zanemariti i važnost subjektivne kvalitete života. Tako, primjerice, iako zadovoljstvo cjelokupnim životom nije prepoznato kao statistički značajni prediktor u posljednjem koraku kvantitativne analize, sudionici kvalitativne istraživačke dionice kao važan čimbenik ostanka ističu upravo opće zadovoljstvo životom. To se zadovoljstvo primarno očituje u općenitom zadovoljstvu životom u vlastitom ruralnom naselju, zadovoljstvu bračnim/ljubavnim partnerstvom i obiteljskim životom, zadovoljstvu zaposlenjem, kao i zadovoljstvu prednostima većeg životnog prostora te čistog i prirodnog okoliša.

No, sve u svemu treba istaknuti kako u namjeri ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja ipak prevladavaju čvrste odrednice objektivne kvalitete života, kao i demografsko obilježje dobne skupine. Dakle, rezultati kvantitativne analize namjere ostanka pokazuju važnost čvrstih odrednica kvalitete života u donošenju odluke o migraciji iz hrvatskih ruralnih područja što je slučaj i u dosadašnjim istraživanjima namjere odlaska koja je odavno obilježena čvrstim, iako ponajprije, ekonomskim motivacijskim čimbenicima. No, svakako se ne treba zanemariti niti doprinos subjektivne kvalitete života i društvene integracije na što nas upućuju kvalitativni nalazi ovog rada. Ovdje uviđamo važnost upotrebe pristupa mješovitih metoda jer konzultirani kvalitativni nalazi produbljuju kvantitativnu analizu ističući značajnost mekih čimbenika subjektivne kvalitete života i društvene integracije u donošenju odluke o ostanku u hrvatskim ruralnim područjima koji bi isključivim korištenjem kvantitativne metode imali daleko manju značajnost i/ili bi bili u potpunosti zanemareni.

Konačno, potrebno je istaknuti kako je ostvaren i drugi empirijski cilj doktorskog rada, odnosno utvrđene su ključne odrednice kvalitete života i društvene integracije povezane s namjerom ostanka mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima, a to su obrazovanje, sudjelovanje u bračnom/ljubavnom partnerstvu, samoprocjena vlastitog zdravlja, zadovoljstvo stambenim uvjetima, ruralna identifikacija i interes za politiku.

8.6. Ograničenja rada i preporuke za buduća istraživanja

Ograničenja rada odnose se na dvije metodološke napomene te jednu napomenu vezanu uz konceptualno-operacionalnu razradu i istraživački nacrt doktorskog rada.

Prva metodološka napomena odnosi se na uzorak kvalitativnog istraživanja. Što se kvalitativne dionice istraživanja tiče, uzorak je prigodnog karaktera, odnosno značajno odstupa prema svojim obilježjima od reprezentativne populacije mladih iz ruralnih područja i to ponajprije po spolu i stupnju obrazovanja (prevladavaju žene i visokoobrazovni sugovornici). S obzirom na to da u kasnijoj kvantitativnoj istraživačkoj dionici možemo uvidjeti da je upravo stupanj obrazovanja statistički značajan prediktor namjere ostanka mladih u ruralnim područjima, i to sa srednje i niže obrazovnim ispitanicima upravo onima koji iskazuju veće izglede za namjeru ostanka, smatramo kako je nedostatan broj niže i srednje obrazovanih sugovornika u kvalitativnoj istraživačkoj dionici jedan od ograničenja rada. No, istovremenim korištenjem nalaza kvantitativne dionice istraživanja čiji je uzorak reprezentativan na ruralnu populaciju u odnosu na prigodni uzorak kvalitativne, ipak smatramo kako smo uspjeli dubinski i obuhvatno ispitati aktualno društveno stanje mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Sve u svemu, u budućim istraživanjima mladih iz ruralnih područja trebalo bi težiti kvotnom uzorkovanju kvalitativne dionice istraživanja prema ključnim individualnim obilježjima sugovornika (spol, dob i stupanj obrazovanja) kako bismo razvili uzorak koji bi svojim ključnim individualnim obilježjima više nalikovao reprezentativnom uzorku korištenom u kvantitativnom istraživanju.

Druga metodološka napomena odnosi se na nedostatke konstruiranih mjernih instrumenata. Prvo ograničenje povezano je s financijskim ograničenjima projekta u sklopu kojeg je nastao ovaj doktorski rad, odnosno mjerni instrumenti morali su se svesti na manji broj čestica od idealno zamišljene konceptualno-operacionalne razrade predmeta mjerenja kako bi se smanjila duljina anketnog upitnika. Drugo ograničenje u pogledu mjernih instrumenata nedovoljno je dobra pouzdanost nekih mjernih instrumenata u sklopu ovog rada, prije svega onih koji su prvi puta korišteni u sociološkim istraživanjima u Hrvatskoj. To se ponajprije uviđa u evaluaciji dva mjerna instrumenta društvene integracije (percepcija pravednosti i poštivanje društvenih pravila) koja je fenomen koji se prvi puta ispituje u sklopu ovog rada pri čemu određeni mjerni instrumenti metrijski ne funkcioniraju kako je teorijski pretpostavljeno. Uključivanjem kvalitativne istraživačke dionice ipak smo uspješno prenijeli ključne sadržaje koji se odnose na ove dvije

poddomene društvene integracije, a uključivanjem zamjenskih varijabli barem djelomično nadomjestili izostanak ovih instrumenata u kvantitativnoj analizi. Osim toga, evaluacija ostalih mjernih instrumenta društvene integracije pokazuje dobru, vrlo dobru i izvrsnu pouzdanost što je svakako pozitivno s obzirom na to da se fenomen društvene integracije, odnosno kohezije prvi puta mjerio na hrvatskoj mladoj populaciji. Sve u svemu, u budućim istraživanjima u kojima će se ispitivati društvena integracija ili društvena kohezija treba pokušati još dublje i detaljnije razraditi ove dvije istraživačke poddomene društvene integracije, a sve kako bi se razvili valjani i pouzdani mjerni instrumenti.

Posljednje ograničenje odnosi se na nacrt istraživanja ovog rada. Prvo ograničenje nacrta istraživanja je u pristupu mješovitih metoda kojim nismo mogli nalaze kvantitativne dionice istraživanja kasnije „provjeriti“ ili dodatno produbiti ponovnim kvalitativnim istraživanjem (npr. dodatnim intervjuima, fokus grupama itd.). Stoga, preporuka za buduća istraživanja mladih u hrvatskim ruralnim područjima bila bi dodatna provedba kvalitativnih intervjua nakon provođenja i analize kvantitativne istraživačke dionice ili korištenje drugačijeg, „obrnutog“ nacrta mješovitih metoda kako bismo, primjerice, analize kvantitativnih rezultata „provjerili“ i produbili u kvalitativnoj dionici istraživanja (npr. na temelju analiza kvantitativnih rezultata razviti vodič za intervjue ili fokus grupe). Tu ponajprije mislimo na dublje kvalitativno istraživanje dviju poddomena za koje nismo razvili pouzdane mjerne instrumente u sklopu kvantitativne dionice istraživanja, zatim snažniji kvalitativni naglasak na povezanost zdravlja mladih iz ruralnih područja i njihove namjere ostanka koje se neočekivano pokazalo značajnim prediktorom u kvantitativnoj dionici istraživanja, te, konačno, dubljem sagledavanju međuodnosa važnosti objektivnih i subjektivnih odrednica kvalitete života i odrednica društvene integracije u konačnoj odluci o odlasku.

Drugo ograničenje nacrta istraživanja odnosi se na nemogućnost usporedbe dobivenih rezultata s mladima iz urbanih područja s obzirom na to da je provedba obje dionice istraživanja bila usredotočena isključivo na populaciju mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Osim toga, unatoč tome što smo imali dostupne kvantitativne i kvalitativne nalaze o starijim dobnim skupinama, u ovom radu nisu rađene usporedbe prema različitim dobnim skupinama zbog toga što bismo time značajno povećali opseg ovog rada. Stoga, u budućnosti bi bilo poželjno mlade iz ruralnih područja pozicionirati u odnosu na vlastite vršnjake iz hrvatskih urbanih područja, kao i sumještane različitih

dobnih skupina, kako bismo zahvatili dodatne specifičnosti promatrane populacije. No, unatoč ranije istaknutim ograničenjima vezanim uz nacrt istraživanja smatramo kako smo razvili kompleksan nacrt mješovitih metoda koji nam je omogućio obuhvatno i dubinsko sagledavanje većine odrednica aktualnog društvenog stanja mladih osoba iz ruralnih područja.

Posljednje ograničenje nacrta istraživanja odnosi se na samo mjerenje namjere ostanka. Trebamo jasno istaknuti kako smo u ovome radu mjerili isključivo namjeru, odnosno odluku o ostanku mladih u hrvatskim ruralnim područjima. No, nismo bili u mogućnosti mjeriti i njenu realizaciju, odnosno nismo mogli vratiti se na teren i zaključiti jesu li mladi iz hrvatskih ruralnih područja tu odluku u stvarnosti realizirali ili ne. Stoga, u budućim bi istraživanjima trebalo težiti longitudinalnom istraživanju ruralnih mladih koje bi nam omogućilo uvid u potencijalnu realizaciju, odnosno nerealizaciju namjere ostanka u ruralnim područjima. Korištenjem longitudinalnog istraživanja kohorte mogli bismo pratiti skupine ruralnih mladih tijekom dužeg vremenskog razdoblja (razdoblje prijelaza iz mlade u odraslu dob) i vidjeti koji ključni životni trenuci i iskustva su imali presudnu ulogu u realizaciji namjere ostanka iz hrvatskih ruralnih područja, odnosno nerealizaciji te odluke i potencijalnom odlasku.

9. ZAKLJUČAK

U ovom doktorskom radu ispituje se namjera ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, s posebnim naglaskom na prepoznavanje društvenih odrednica kvalitete života i društvene integracije kao potencijalnih prediktora te namjere. U sklopu rada postavljena su tri cilja koja smatramo ostvarenima. Prvi metodološki cilj odnosio se na konstrukciju i prilagodbu te evaluaciju mjernih instrumenata kvalitete života i društvene integracije istraživanju mladih osoba u ruralnim područjima. Ovaj je cilj ostvaren vlastitom konceptualno-operacionalnom razradom namjere ostanka, kvalitete života i društvene integracije (potpoglavlja 4.1.2., 4.2.2. i 4.4.2) i evaluacijom svih mjernih instrumenata (potpoglavlje 5.5.6.). Sljedeća dva cilja su empirijska te su ostvarena u sedmom poglavlju koje se odnosi na rezultate kvantitativne i kvalitativne dionice istraživanja, i to ponajviše u potpoglavlju *7.3. Namjera ostanka u hrvatskim ruralnim područjima*. Drugi se cilj odnosio na utvrđivanje namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, a ostvaren je integracijom rezultata kvantitativne i kvalitativne istraživačke dionice o raširenosti fenomena namjere ostanka među mladima iz hrvatskih ruralnih područja (potpoglavlje 7.3.1.). Treći i

posljednji cilj odnosio se na utvrđivanje ključnih odrednica kvalitete života i društvene integracije povezanih s namjerom ostanka mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima, a ostvaren je kvantitativnom analizom namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima kojom smo prepoznali ključne društvene odrednice koje stoje u pozadini migracijske odluke o ostanku (potpoglavlje 7.3.2.).

Glavni znanstveni doprinosi rada očituju se u tri aspekta: teorijsko-konceptualnom, metodološkom i empirijskom. Teorijsko-konceptualni doprinos se odnosio na iznošenje pregleda dosadašnjih spoznaja o specifičnoj poziciji mladih iz ruralnih područja, a poseban je naglasak stavljen na njihove migracijske namjere, kao i na njihovu kvalitetu života i društvenu integraciju. Metodološki doprinos ovog rada odnosio se na konstrukciju, prilagodbu i evaluaciju skala kvalitete života i društvene integracije te korištenje pristupa mješovitih metoda koji nam je omogućio dubinski uvid u aktualne društvene i životne okolnosti mladih iz hrvatskih ruralnih područja. Ključni doprinos doktorskog rada je empirijski i odnosi se na utvrđivanje raširenosti namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima i utvrđivanje odrednica kvalitete života i društvene integracije povezanih s tom namjerom.

U teorijsko-konceptualnom smislu ovaj rad donosi obuhvatan pregled dosadašnjih međunarodnih i domaćih istraživanja o mladima iz ruralnih područja i njihovim migracijskim namjerama. Općenito gledano, mlade su osobe shvaćene kao izrazito heterogena društvena skupina (Bourke i Geldens, 2007; Wyn i White, 1997) koja se nalazi u tranzicijskom razdoblju između djetinjstva i odrasle dobi (Ilišin i Radin, 2002; Ilišin i sur., 2013). Prijelaz u odraslu dob jedan je od središnjih aspekata životnog puta mladih osoba, a tri se odrednice koriste kao čimbenici prijelaza u odraslu dob: 1. završetak obrazovanja, 2. sklapanje braka i stvaranje obitelji te 3. ulazak na tržište rada i prvo zaposlenje (Durham, 2017). Danas se ti čimbenici prijelaza vremenski prolongiraju pa tako mladi ljudi provode više vremena u obrazovanju, starosna dob za prvi brak i roditeljstvo raste, a odgađaju se stupanje u radni odnos i ekonomska neovisnost od roditelja (White, 2019). Dodatno, mladi iz ruralnih područja shvaćeni su kao specifična skupina koja zbog prostorno-geografskih i gospodarskih uvjeta područja u kojem žive nema jednake životne prilike u odnosu na mlade iz urbanih područja (Puđak i sur., 2022). S jedne strane, mladi ljudi svoja ruralna naselja opisuju kao mjesta obilježena gustom društvenom strukturom, razvijenim dobrosusjedskim odnosima, snažnim duhom suradnje i solidarnosti, razvijenom osobnom sigurnošću i visokom percepcijom prednosti

prirodnog i čistog okoliša (Glendinning i sur., 2003; Haukanes, 2013; Leyshon, 2008; Rye, 2006). No, s druge strane, život u ruralnim zajednicama može se smatrati i restriktivnim za mlade ljude, odnosno mogu se javljati osjećaji izoliranosti, ograničenja i društvene isključenosti (Eriksson i sur., 2010; Glendinning i sur., 2003; Leyshon, 2008; Looker i Naylor, 2009).

Mladi iz ruralnih područja često su pod utjecajem tzv. „imperativa mobilnosti" kako bi mogli pristupiti resursima koji su im potrebni za ostvarenje vlastitih životnih aspiracija pa se u postojećoj literaturi o ruralnim mladima nerijetko govori u kontekstu njihovih odluka o napuštanju, odnosno ostanku u svojim lokalnim zajednicama (Farrugia, 2016; Thissen i sur., 2010). Mladi iz ruralnih područja nalaze se u sukobu između privrženosti obitelji i zajednici te rastućeg priznanja da je napuštanje ruralnog područja nužno kako bi postigli potrebne obrazovne i/ili ekonomske aspiracije (Kirkpatrick Johnson i sur., 2005). Prema postojećoj literaturi u namjeri ostanka važnu ulogu igraju obiteljska potpora, privrženost i integriranost u lokalnu zajednicu, zadovoljstvo vlastitim životom i životnim uvjetima u zajednici te povezanost s ruralnim prostorom i prirodnim okolišem, ruralna identifikacija i osjećaj pripadnosti mjestu (Bednaříková i sur., 2016; Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Grgić i sur., 2010b; Klepač, 2021; Looker, 2021; Pupak i Trako Poljak, 2021; Thissen i sur., 2010; Žutinić i Bokan, 2008). Dodatno, mladi koji namjeravaju ostati živjeti u hrvatskim ruralnim naseljima obično su slabije obrazovani, zaposleni, imaju zasnovanu obitelj i vlastiti stambeni prostor za život (Žutinić i sur., 2010).

Drugi dio teorijsko-konceptualnog okvira rada odnosi se na dubinsko predstavljanje triju temeljnih koncepata doktorskog rada, namjere ostanka kao zavisne varijable te kvalitete života i društvene integracije kao skupova nezavisnih varijabli. Prvo, namjera ostanka označava odluku o nastavku življenja u ruralnom naselju. Drugo, kvaliteta života shvaćena je kao višedimenzionalan konstrukt koji u sebi objedinjuje procjene objektivnih uvjeta života i različite aspekte procjene subjektivne dobrobiti. Konceptualno-operacionalna razrada ovog fenomena potpuno je slijedila devet domena kvalitete života koje predstavlja Eurostat (2017) s dodavanjem dodatnih četiriju konceptualnih domena koje su važne za ruralni kontekst mladih osoba. Treće, društvena integracija konceptualizirana je kao društvena kohezija mjerena na razini pojedinca, a slijedi konceptualizaciju Dragolova i suradnika (2013) koju obilježavaju bliski društveni odnosi, izražena emocionalna povezanost s društvenim subjektom i snažna usmjerenost na opće dobro. Nakon ekstenzivne razrade ovih koncepata predstavljena su i dosadašnja istraživanja odrednica kvalitete života i

društvene integracije mladih iz ruralnih područja. Konačno, predstavili smo i ključne konceptualne odnose ovih triju temeljnih pojmova rada.

Osim dubinskog pregleda dosadašnjih istraživanja o rezidencijalnim preferencijama mladih iz ruralnih područja, najveći doprinos u teorijsko-konceptualnom aspektu upravo se odnosi na konceptualizaciju temeljnih pojmova ovog rada, a posebice konceptualnu razradu društvene integracije i smještanje ovog, još uvijek nedovoljno istraženog društvenog fenomena unutar hrvatske sociologije u okvire postojećih teorija, naročito onih o kvaliteti života unutar hrvatske sociologije prostora. Tako smo ranije često istraživanom fenomenu kvalitete života pridodali još jedan aktualan teorijski koncept kako bismo zahvatili odrednice koje su važne za život mladih u ruralnim područjima, te posljedično time i za njihovu namjeru daljnjeg života u ruralnim naseljima u budućnosti, a koje izostaju iz sveobuhvatnog koncepta kvalitete života.

Prvi dio metodološkog doprinosa rada odnosio se na konstrukciju i evaluaciju mjernih instrumenata namjere ostanka, kvalitete života i društvene integracije. Pri operacionalizaciji i konstrukciji ovih mjernih instrumenata posebna je važnost pridana njihovoj prilagodbi posebnom fizičkom prostoru u kojem se istraživanje provodi, odnosno ruralnim područjima, kao i posebnoj populaciji na kojoj je istraživanje provedeno, a to su mladi iz ruralnih područja. U toj prilagodbi veliku važnost su uz pregled postojećih istraživanja imale vlastita analiza sekundarnih podataka i nalazi provedenog kvalitativnog istraživanja. Proces konstrukcije završio je s ukupno sedam različitih mjernih instrumenata subjektivne kvalitete života, devet indikatora objektivne kvalitete života i osam mjernih instrumenata društvene integracije. Evaluacija je pokazala kako predstavljeni mjerni instrumenti pouzdano mjere gotovo sve konceptualno pretpostavljene domene kvalitete života i društvene integracije čime je ostvaren i prvi metodološki cilj doktorskog rada.

Drugi dio metodološkog doprinosa rada odnosi se na pristup mješovitih metoda koji je odabran kako bi se ostvarila dva empirijska cilja ovog rada. Tako je korišten kompleksni hibridni dizajn koji se sastoji od tri sekvencijalna mješovita dizajna, odnosno preliminarna kvantitativna komponenta, kvalitativna komponenta i kvantitativna komponenta se pojavljuju kroz kronološke vremenske faze. Predkvantitativna faza istraživanja se odnosila na analizu sekundarnih podataka prikupljenih u okviru projekta „Istraživanja mladih Jugoistočne Europe 2018./2019.“ Zaklade Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), a koji je proveden 2018. godine i uključivao je mlade iz hrvatskih ruralnih područja. Ova analiza omogućila je pripremu kasnije terenske provedbe kvalitativnog i

kvantitativnog istraživanja, ali je poslužila i u predstavljanju recentnih istraživačkih podataka o populaciji mladih iz hrvatskih ruralnih područja koji posljednjih godina izostaju u hrvatskoj ruralnoj sociologiji. Nadalje, podaci u sklopu kvalitativnog istraživanja su prikupljeni metodom polustrukturiranih intervjua, a ukupno je provedeno 37 intervjua s mladima iz ruralnih područja čime smo omogućili generiranje bogatih, detaljnih podataka o iskustvima i perspektivama sugovornika. Analiza prikupljenih kvalitativnih podataka također je omogućila pripremu kasnije provedbe kvantitativnog istraživanja, ali je poslužila i za produbljivanje kvantitativnih nalaza. Konačno, kvantitativno istraživanje odnosilo se na anketno istraživanje na uzorku mladih iz hrvatskih ruralnih naselja (N=351), a predstavlja prvo holističko kvantitativno istraživanje na populaciji mladih iz ruralnih područja cijele Hrvatske još od istraživanja Žutinić i suradnika 2010. godine.

Konačno, sveobuhvatnom konceptualno-operacionalnom razradom triju temeljnih koncepata rada i odabirom istraživačkog pristupa mješovitih metoda uspješno smo odgovorili na prvo istraživačko pitanje „Kako mjeriti kvalitetu života, društvenu integraciju i namjeru ostanka mladih iz hrvatskih ruralnih područja?“. Sažeto gledano, glavni metodološki doprinos doktorskog rada ponajviše se ogleda u razvoju mjernih instrumenata kvalitete života i društvene integracije koje će istraživači ruralne sociologije, ali i šire, moći koristiti u anketnim istraživanjima na različitim populacijama, a ne samo populaciji mladog stanovništva, kao i u korištenju pristupa mješovitih metoda koji je još uvijek slabo upotrebljavan metodološki pristup unutar hrvatske sociologije.

Prvi dio empirijskog doprinosa rada odnosi se na iscrpnu kvantitativnu i kvalitativnu deskripciju objektivnih i subjektivnih procjena kvalitete života mladih iz ruralnih područja, mogućnosti njihove društvene integracije u lokalnu ruralnu zajednicu i utvrđivanje raširenosti njihove namjere ostanka. Prvo, što se objektivne kvalitete života tiče, sudionici kvantitativne i kvalitativne dionice istraživanja imaju prosječna mjesečna primanja koja im omogućuju relativnu ekonomsku sigurnost, većina ih je zaposlena, velika većina svoje zdravstveno stanje procjenjuje dobrim ili izrazito dobrim i iskazuju visoku dostupnost većine sadržaja, usluga i infrastrukture. U pogledu subjektivne kvalitete života sudionici obje dionice istraživanja najviše su zadovoljni vlastitim stambenim prostorom i njegovom infrastrukturnom opremljenošću, cjelokupnim životom i okolišem. Zatim su nešto manje zadovoljni sadržajima i uslugama te prometnom infrastrukturom i povezanošću, a daleko su najmanje zadovoljni upravljanjem i poštivanjem osnovnih prava.

Predstavljanjem iscrpne deskripcije kvantitativnih i kvalitativnih nalaza o kvaliteti života mladih iz ruralnih područja dan je odgovor na drugo istraživačko pitanje „Kakva je osobna percepcija mladih o kvaliteti života u hrvatskim ruralnim područjima?“.

Nadalje, u pogledu društvene integracije sudionici obje dionice istraživanja najbolje evaluiraju domenu društvenih odnosa ističući snažnu podršku i pomoć obitelji i prijatelja, razvijeno povjerenje u druge sumještane i općenito prihvaćanje ljudi različitih etniciteta, opredjeljenja i uvjerenja. Zatim slijedi evaluacija domene povezanosti koja je izrazito polarizirana, odnosno sudionici obje istraživačke dionice iskazuju snažnu ruralnu identifikaciju koja se ističe kao najsnažniji integrativni čimbenik za mlade u ruralnim područjima, dok je u sklopu iste domene uočeno nisko povjerenje u institucije i percepcija nepravednosti hrvatskog društva. Konačno, najlošije je evaluirana domena usredotočenosti na opće dobro pa je tako uočen relativno razvijen altruizam sumještana i opće poštivanje društvenih pravila, ali i gotovo potpuni izostanak formalne društvene i političke participacije mladih iz ruralnih područja. Predstavljanjem iscrpne deskripcije kvantitativnih i kvalitativnih nalaza o društvenoj integraciji mladih iz ruralnih područja dan je odgovor na treće istraživačko pitanje „Kakva je društvena integracija mladih u lokalnu zajednicu hrvatskih ruralnih područja?“.

Konačno, opisana je i raširenost namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima u obje dionice istraživanja. Tako u kvantitativnoj dionici 60% ispitanika namjerava ostati i dalje živjeti u vlastitom mjestu stanovanja, a 21% namjerava otići (19% je neodlučno u svojoj namjeri), dok je u kvalitativnoj dionici od ukupno 37 sugovornika 26 iskazalo namjeru ostanka, a 11 namjeru odlaska iz vlastitog ruralnog područja. Usporedbom nalaza obje dionice istraživanja ovog rada može se zaključiti kako većina sudionika istraživanja iskazuje namjeru ostanka i daljnjeg življenja u vlastitom ruralnom naselju što je u skladu s ranijim istraživanjima u Hrvatskoj (Šundalić, 2006a; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Time je ostvaren prvi empirijski cilj rada te je dan odgovor na četvrto istraživačko pitanje „U kojoj mjeri je raširena namjera ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?“. Osim toga, potvrđena je prva hipoteza rada (H1), odnosno mladi iz hrvatskih ruralnih područja iskazuju veću namjeru ostanka nego odlaska iz vlastitih ruralnih naselja.

Drugi dio empirijskog doprinosa rada uključivao je analizu ključnih odrednica namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Kao statistički značajni prediktori namjere ostanka

mladih u hrvatskim ruralnim područjima prepoznate su sljedeće društvene odrednice: obrazovanje, sudjelovanje u bračnom/ljubavnom partnerstvu, samoprocjena vlastitog zdravlja, zadovoljstvo stambenim uvjetima, ruralna identifikacija i interes za politiku (uz individualnu karakteristiku dobne skupine). Iako je većina odrednica kvalitete života i društvene integracije pozitivno povezana s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, iznosi većina tih povezanosti su niski i statistički neznačajni te se u posljednjem modelu binarne logističke regresijske analize svega šest ranije spomenutih odrednica kvalitete života i društvene integracije pokazalo statistički značajnim prediktorom namjere ostanka mladih iz ruralnih područja. Stoga, možemo samo djelomično potvrditi drugu hipotezu rada (H2) koja tvrdi kako će odrednice kvalitete života biti pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, kao i treću hipotezu rada (H3) koja tvrdi kako će odrednice društvene integracije biti pozitivno povezane s namjerom ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima. Također, s obzirom na to da je ukupno gledano više statistički značajnih odrednica kvalitete života nego društvene integracije prepoznato kao statistički značajni prediktori namjere ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, četvrta i posljednja hipoteza rada (H4) nije potvrđena jer odrednice društvene integracije nemaju jaču prediktivnu snagu u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima od odrednica kvalitete života kao što je bilo teorijski pretpostavljeno.

Sve u svemu, mlade osobe u sklopu kvantitativne dionice istraživanja koji su dio starije dobne skupine (25-34), srednjeg su ili nižeg obrazovanja, dio su bračne/partnerske veze, vlastito zdravlje procjenjuju lošim ili su neodlučni u toj procjeni te iskazuju veće zadovoljstvo s uvjetima stanovanja, snažniju ruralnu identifikaciju i veći interes za politiku, imaju veće izglede ostanka u vlastitom ruralnom naselju. U kvalitativnoj dionici istraživanja kao najznačajnije društvene odrednice u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima pokazale su se ponajprije ruralna identifikacija, a zatim i općenito zadovoljstvo životom u ruralnom naselju, izgrađeni obiteljski život i zadovoljstvo zaposlenjem. Usporedbom nalaza dviju dionica istraživanja pokazuje se važnost ruralne identifikacije u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima, a u ranijim istraživanjima upravo je ova odrednica najčešće istaknuta kao ključni čimbenik ostanka mladih u ruralnim područjima (Bjarnason i Thorlindsson, 2006; Glendinning i sur., 2003; Grgić i sur., 2010b; Klepač, 2021; Looker, 2021; Juvonen i Romakkaniemi, 2018; Riethmuller i sur., 2021; Stanić i Schafft, 2021; Theodori i Theodori, 2015; Thissen i sur., 2010; Žutinić i Bokan, 2008; Žutinić i sur., 2010). Utvrdivši ključne odrednice kvalitete života i društvene integracije povezane

s namjerom ostanka mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima ostvarili smo i posljednji cilj rada te je dan odgovor na peto i posljednje istraživačko pitanje „Koje su odrednice kvalitete života i društvene integracije ključne u namjeri ostanka mladih u hrvatskim ruralnim područjima?“.

Zaključno, ukupni znanstveni doprinos rada ogleda se u tome da smo korištenjem sveobuhvatnog konceptualno-teorijskog okvira, primjenom inovativnog metodološkog dizajna i korištenjem empirijskih pokazatelja iz višedimenzionalno shvaćenih koncepata kvalitete života i društvene integracije uspjeli opsežno i iscrpno istražiti aktualne društvene i životne okolnosti mladih osoba u hrvatskim ruralnim područjima te utvrditi njihove rezidencijalne preferencije u budućnosti. Izloženi rezultati predstavljaju istraživački pomak u razumijevanju mlade populacije u hrvatskim ruralnim područjima za koju još uvijek nema dovoljno podataka u okviru suvremene hrvatske ruralne sociologije. Nalazi ovog rada pokazuju kako se radi o kompleksnoj i heterogenoj društvenoj skupini o kojoj ovisi budućnost hrvatskih ruralnih područja, a koja je desetljećima pogođena brojnim negativnim trendovima. Stoga, upravo je bolje razumijevanje toga kako mlade osobe žive u hrvatskim ruralnim područjima, kakva je njihova kvaliteta života u vlastitim ruralnim naseljima, jesu li integrirani u svoju ruralnu zajednicu te kakve su njihove rezidencijalne preferencije u budućnosti, od iznimne važnosti za bolje shvaćanje buduće opstojnosti hrvatskih ruralnih područja. Smatramo kako smo ovim doktorskim radom barem djelomično doprinijeli popunjavanju postojeće istraživačke praznine u sklopu hrvatske ruralne sociologije i ukazali na važnost istraživanja ove kompleksne i ranjive društvene skupine. Na kraju možemo zaključiti kako smo istraživanjem populacije mladih iz ruralnih područja stekli uvid u specifičnosti hrvatske mladeži općenito, ali i predstavili nove nalaze o aktualnom stanju hrvatskih ruralnih područja, odnosno iznijeli relevantne rezultate o pozitivnim i negativnim trendovima i procesima koji obilježavaju hrvatska ruralna naselja i njihovo mlado stanovništvo na početku 21. stoljeća.

10. LITERATURA

Alston, M. (2004). Who Is Down on the Farm? Social Aspects of Australian Agriculture in the 21st Century. *Agriculture and Human Values, 21*, 37-46. https://doi.org/10.1023/B:AHUM.0000014019.84085.59

Appau, S., Awaworyi Churchill S. i Farrell, L. (2019). Social Integration and Subjective Wellbeing. *Applied Economics, 51*(16), 1748-1761. https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1528340

Avery, E. E., Hermsen, J. M. i Kuhl, D. C. (2021). Toward a Better Understanding of Perceptions of Neighborhood Social Cohesion in Rural and Urban Places. *Social Indicators Research, 157*, 523-541. https://doi.org/10.1007/s11205-021-02664-0

Bahtijarević, Š., Benz, M., Dilić, E., First-Dilić, R., Kolarić, V., Mihovilović, M., Petak, A., Prpić, K., Supek, R. i Šiber, I. (1977). Seoska omladina danas: rezultati istraživanja u SR Hrvatskoj. Zagreb: Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske/Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Bazeley, P. (2007). Qualitative Data Analysis with NVivo. London: SAGE Publications Ltd.

Beck, U. (1992). Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage Publications.

Bednaříková, Z., Bavorová, M. i Ponkina, E. V. (2016). Migration Motivation of Agriculturally Educated Rural Youth: The Case of Russian Siberia. *Journal of Rural Studies, 45*, 99-111. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.03.006

Berc, G., Ljubotina, D. i Blažeka, S. (2004). Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu. *Sociologija i prostor, 42*(1/2), 23-43.

Berger-Schmitt, R. (2002). Considering Social Cohesion in Quality of Life Assessments: Concept and Measurement. *Social Indicators Research, 58*, 403–428. https://doi.org/10.1023/A:1015752320935

Berman, Y. i Phillips, D. (2004). Indicators for Social Cohesion. Amsterdam: The European Network on Indicators of Social Quality of the European Foundation on Social Quality.

Bjarnason, T. i Thorlindsson, T. (2006). Should I Stay or Should I Go? Migration Expectations Among Youth in Icelandic Fishing and Farming Communities. *Journal of Rural Studies, 22*(3), 290-300. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.09.004

Bogdanov, N., Meredith, D. i Efstratoglou, S. (2008). A Typology of Rural Areas in Serbia. *Economic Annals, 53*(177), 7-29. https://doi.org/10.2298/EKA08177007B

Bokan, N. (2021). „Rodna perspektiva u procjeni socioekonomskih nejednakosti ruralnih područja: položaj žena kao indikator društvenih promjerna". U: O. Obad (ur.), Socioekonomske nejednakosti na relaciji selo-grad: izgradnja baze znanja u kontekstu provedbe mjera ruralnog razvoja (str. 72-112). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Botrić, V. (2022). Urban-Rural Differences in Youth Engagement in Croatia. *Regional Science Policy & Practice, 15*(4), 909-926. https://doi.org/10.1111/rsp3.12585

Bouillet, D. (2006). „Kvaliteta života mladih: odgovornost zajednice i/ili obitelji" U: V. Ilišin. (ur.), Mladi između želja i mogućnosti: Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije (str. 27-92). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Bouillet, D. (2017). „Zdravlje i rizična ponašanja suvremene generacije mladih". U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća (str. 319-346). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Bourke, L. i Geldens, P. M. (2007). Subjective Wellbeing and its Meaning for Young People in a Rural Australian Center. *Social Indicators Research, 82*, 165-187. https://doi.org/10.1007/s11205-006-9031-0

Boyatzis, R. E. (1998). Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101. http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Braun, V. i Clarke, V. (2013). Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners. London: SAGE Publications Ltd.

Brereton, F., Clinch, J. P. i Ferreira, S. (2008). Happiness, Geography and the Environment. *Ecological Economics, 65*(2), 386-396. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2007.07.008

Brinkman, S. (2014). "Unstructured and Semi-Structured Interviewing". U: P. Leavy (ur.), The Oxford Handbook of Qualitative Research (str. 277-299). New York, NY: Oxford University Press.

Brkljačić, T. i Kaliterna Lipovčan, Lj. (2010). Zadovoljstvo životom i osjećaj sreće kod studenata. *Suvremena psihologija, 13*(2), 189-200.

Brown, D. L. i Schafft, K. A. (2011). Rural People and Communities in the 21st Century: Resilience and Transformation. Cambridge: Polity Press.

Bryman, A. (2004). Social Research Methods. New York, NY: Oxford University Press.

Bryman, A. (2006). Integrating Quantitative and Qualitative Research: How is it Done? *Qualitative Research, 6*(1), 97-113. https://doi.org/10.1177/1468794106058877

Byun, S., Meece, J. L. Irvin, M. J. i Hutchins, B. C. (2012). The Role of Social Capital in Educational Aspirations of Rural Youth. *Rural Sociology, 77*(3), 355-379. https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2012.00086.x

Carmines, E. G. i Zeller, R. A. (1979). Reliability and Validity Assessment. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Chan, J., To, H. P. i Chan, E. (2006). Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. *Social Indicators Research, 75*, 273-302. https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1

Cifrić, I. (1987). Industrijalizacija i ruralne sredine. *Sociologija sela, 25*(95/98), 37-44.

Corbett, M. (2005). Rural Education and Out-Migration: The Case of a Coastal Community. *Canadian Journal of Education, 28*(1/2), 52-72. https://doi.org/10.2307/1602153

Creswell, J. W. (2009). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Creswell, J. W. i Plano Clark, V. L. (2011). Designing and Conducting Mixed Methods Research. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Crockett, L. J., Shanahan, M. J. i Jackson-Newsom, J. (2000). "Rural Youth: Ecological and Life Course Perspectives". U: R. Montemayor, G. R. Adams i T. P. Gullotta (ur.), Adolescent Diversity in Ethnic, Economic, and Cultural Contexts: Advances in Adolescent Development (str. 43-74). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Cuervo, H. i Wyn, J. (2012). Young People Making it Work. Continuity and Change in Rural Places. Melbourne: Melbourne University Press.

Čulig, B., Klasnić, K., Jakšić, J., Lucić, D. i Putar-Novoselec, M. (2013). Znanje (ni)je roba: empirijska analiza jednog studentskog prosvjeda. Zagreb: Jesenski i Turk/Hrvatsko sociološko društvo.

Dahlström, M. (1996). Young Women In a Male Periphery – Experiences From the Scandinavian North. *Journal of Rural Studies, 12*(3), 259-271. https://doi.org/10.1016/0743-0167(96)00018-6

Delhey, J. i Dragolov, G. (2016). Happier Together. Social Cohesion and Subjective Well-Being in Europe. *International Journal of Psychology, 51*(3), 163-176. https://doi.org/10.1002/ijop.12149

Demi, M. A., McLaughlin, D. K. i Snyder, A. R. (2009). Rural Youth Residential Preferences: Understanding the Youth Development-Community Development Nexus. *Community Development, 40*(4), 311-330. https://doi.org/10.1080/15575330903279606

Dilić, E. (1971). Društveni položaj i orijentacija seoske omladine: rezultati empirijskog istraživanja. Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela/Institut društvenih nauka.

Dobrotić, I. i Laklija, M. (2012). Obrasci društvenosti i percepcija izvora neformalne socijalne podrške u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja, 21*(1), 39-58. https://doi.org/10.5559/di.21.1.03

Dragolov, G., Ignácz, Z., Lorenz, J., Delhey, J. i Boehnke, K. (2013). Social Cohesion Radar. Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion. Methods Report. Gütersloh: Bertelsmann Foundation.

Državni zavod za statistiku. (2001). *Popis stanovništva 2001*. Državni zavod za statistiku. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/Hdefault.html

Državni zavod za statistiku. (2011). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. Državni zavod za statistiku. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm

Državni zavod za statistiku. (2021). *Popis 2021. Prvi digitalni Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj*. Državni zavod za statistiku. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88

Durham, D. (2017). "Elusive Adulthoods: Introduction". U: D. Durham i J. Solway (ur.), Elusive Adulthoods: The Anthropology of New Maturities (str. 1-38). Bloomington: Indiana University Press.

Dvořák, D., Kučerová, S. R., Simonová, J., Meyer, P., Kučera, Z. i Šmíd, J. (2021). "Coming of Age in the Czech Countryside: Life and Educational Transition Contexts for Rural Youth". U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 90-114). London: Routledge.

Eacott, C. i Sonn, C. C. (2006). Beyond Education and Employment: Exploring Youth Experiences of Their Communities, Place Attachment and Reasons for Migration. *Rural Society, 16*(2), 199-214. https://doi.org/10.5172/rsj.351.16.2.199

Easthope H. i Gabriel, M. (2008). Turbulent Lives: Exploring the Cultural Meaning of Regional Youth Migration. *Geographical Research, 46*(2), 172-182. https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2008.00508.x

Eriksson, U., Asplund, K. i Sellström E. (2010). Growing Up In Rural Community – Children's Experiences of Social Capital From Perspectives of Wellbeing. *Rural Remote Health, 10*(3), 1322. https://doi.org/10.22605/RRH1322

Etling, A., Backeberg, L. i Tholen, J. (2020) The Political Dimension of Young People's Migration Intentions: Evidence From the Arab Mediterranean Region. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 46*(7), 1388-1404. https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1485093

Eurostat. (2017). Final Report of the Expert Group on Quality of Life Indicators. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurostat. (n.d.). *Quality of Life. Information on Data*. Eurostat. Pristupljeno 21. veljače 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/quality-of-life/information-data

Fabiansson, C. (2006) Being Young in Rural Settings: Young People‘s Everyday Community Affiliations and Trepidations. *Rural Society, 16*(1), 47-61. https://doi.org/10.5172/rsj.351.16.1.47

Fahmy, E. (2006). Social Capital and Civic Action: A Study of Youth in the United Kingdom. *YOUNG, 14*(2), 101-118. https://doi.org/10.1177/1103308806062736

Farrugia, D. (2014) Towards A Spatialised Youth Sociology: The Rural and the Urban In Times of Change. *Journal of Youth Studies, 17*(3), 293-307. https://doi.org/10.1080/13676261.2013.830700

Farrugia, D. (2016). The Mobility Imperative For Rural Youth: The Structural, Symbolic and Non-Representational Dimensions Rural Youth Mobilities. *Journal of Youth Studies, 19*(6), 836-851. https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1112886

Friedrich-Ebert-Stiftung. (2019). *FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019*. Pristupljeno 24. travnja 2024. URL: https://soe.fes.de/features/youth-studies

Garasky, S., Haurin, R. i Haurin, D. (2001). Group Living Decisions as Youth Transition to Adulthood. *Journal of Population Economics, 14*(2), 329-349. https://doi.org/10.1007/s001480000053

Garasky, S. (2002). Where Are They Going? A Comparison of Urban and Rural Youths' Locational Choices After Leaving the Parental Home. *Social Science Research, 31*(3), 409-431. https://doi.org/10.1016/S0049-089X(02)00007-8

George, D. i Mallery, P. (2003). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 11.0 Update. Boston, MA: Allyn & Bacon.

Gibbs, G. R. (2007). Analyzing Qualitative Data. New York: SAGE Publications Ltd.

Gibbs, R. M. i Cromartie, J. B. (1994). Rural Youth Outmigration: How Big Is the Problem and for Whom? *Rural America/ Rural Development Perspectives, 10*(1): 9-16. https://doi.org/10.22004/ag.econ.311063

Glendinning A., Nuttall, M., Hendry, L., Kloep, M. i Wood S. (2003). Rural Communities and Well-Being: A Good Place to Grow Up? *The Sociological Review, 51*(1), 129-156. https://doi.org/10.1111/1467-954X.00411

Grgić I., Žimbrek T. i Tratnik, M. (2010a). Čimbenici iseljavanja seoskog pučanstva u Republici Hrvatskoj. *Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva, 72*(2-3), 143-162.

Grgić I., Žimbrek T., Tratnik, M., Markovina, J. i Juračak, J. (2010b). Quality of Life in Rural Areas of Croatia: To Stay Or To Leave? *African Journal of Agricultural Research, 5*(8), 653-660.

Gulløv, J. i Gulløv, E. (2020). Mobility and Belonging – A Case From Provincial Denmark. *Journal of Pedagogy, 11*(1), 107-126. https://doi.org/10.2478/jped-2020-0006

Gustafson, P. (2001). Meanings of Place: Everyday Experience and Theoretical Conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology, 21*(1), 5-16. https://doi.org/10.1006/jevp.2000.0185

Gvozdanović, A. (2014). Politički utjecaj i vrijednosti kao odrednice političkog povjerenja mladih u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju, 44*(1), 5-30. https://doi.org/10.5613/rzs.44.1.1

Gvozdanović, A. (2015). „Izvori socijalnog povjerenja studenata u Hrvatskoj“. U: V. Ilišin, A. Gvozdanović i D. Potočnik (ur.), Demokratski potencijali mladih (str. 65-91). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Institut za društvena istraživanja.

Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N. i Kovačić, M. (2019). Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019. Zagreb: Friedrich Ebertt Stiftung.

Haartsen, T. i Thissen, F. (2014). The Success–Failure Dichotomy Revisited: Young Adults' Motives to Return to Their Rural Home Region. *Children's Geographies, 12*(1), 87-101, https://doi.org/10.1080/14733285.2013.850848

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. i Anderson, R. E. (2014). Multivariate Data Analysis: Pearson New International Edition. Harlow: Pearson.

Halman, L. i Luijkx, R. (2006). Social Capital in Contemporary Europe: Evidence from the European Social Survey. *Portuguese Journal of Social Science, 5*(1), 65-90. https://doi.org/10.1386/pjss.5.1.65/1

Haukanes, H. (2013). Belonging, Mobility and the Future: Representations of Space in the Life Narratives of Young Rural Czechs. *YOUNG, 21*(2), 193-210. https://doi.org/10.1177/1103308813477467

Hodžić, A. (2006). Selo kao izbor? Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Hofferth, S. L. i Iceland, J. (1998). Social Capital in Rural and Urban Communities. *Rural Sociology, 63*(4), 574-598.

Hornstein Tomić, C. i Taylor, K. (2018). Youth Unemployment, the Brain Drain and Education Policy in Croatia: A Call for Joining Forces and For New Visions. *Policy Futures in Education, 16*(4), 501-514. https://doi.org/10.1177/1478210317751267

Horvatek, R. (2021). "Rural Youth and School-Based Political Socialization. The Case of Croatia" U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 53-73). London: Routledge.

Horváth, I. (2008). The Culture of Migration of Rural Romanian Youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 34*(5), 771-786. https://doi.org/10.1080/13691830802106036

Hosmer, D. W., Lemeshow, S. i Sturdivant, R. X. (2013). Applied Logistic Regression. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.

Hrvatski jezični portal (n. d.). Namjera. U: *Hrvatski jezični portal*. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1ZkUBU%3D&keyword=namjera

Hrvatski jezični portal (n. d.). Ostanak. U: *Hrvatski jezični portal*. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFhhXBk%3D&keyword=ostati

Hrvatski zavod za zapošljavanje. (n.d.). Zaželi – program zapošljavanja žena – faza III. U: *Hrvatski zavod za zapošljavanje*. Pristupljeno 22. svibnja 2024. URL: https://www.hzz.hr/projekti/zazeli-program-zaposljavanja-zena-faza-iii/

Ilišin, V. i Radin, F. (2002). „Društveni kontekst i metodologija istraživanja". U: V. Ilišin i F. Radin (ur.), Mladi uoči trećeg milenija (str. 13-26). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Ilišin, V. (2005). „Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: Kontinuitet i promjene“. V. Ilišin (ur.), Mladi Hrvatske i europska integracija (str. 65-139). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. i Radin, F. (2007). „Mladi u suvremenom hrvatskom društvu“. U: V. Ilišin i F. Radin (ur.), Mladi: problem ili resurs (str. 13-37). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. (2011). Vrijednosti mladih u Hrvatskoj. *Politička misao, 48*(3), 82-122.

Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A. i Potočnik, D. (2013). Mladi u vremenu krize. Prvo istraživanje IDIZ-a i Zaklade Friedrich Ebert o mladima. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Zaklada Friedrich Ebert.

Ilišin, V. (2017a). „Mladi i politika: Trendovi (dis)kontinuiteta.“. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća (str. 185-259). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. (2017b). „Neke dimenzije slobodnog vremena mladih“. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća (str. 293-317). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. i Gvozdanović, A. (2017). „Vrijednosti, (ne)zadovoljstvo životom i percepcija budućnosti mladih“. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća (str. 347-377). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ivanović, V. (2024). *Otpornost ruralnih područja Republike Hrvatske na temelju pokazatelja kvalitete života* [Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu]. Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta. https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:435744

Jamieson, L. (2000). Migration, Place and Class: Youth in a Rural Area. *The Sociological Review, 48*(2), 203-223. https://doi.org/10.1111/1467-954X.00212

Jentsch, B. (2006). Youth Migration from Rural Areas: Moral Principles to Support Youth and Rural Communities in Policy Debates. *Sociologia Ruralis, 46*(3), 229-240. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2006.00412.x

Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J. i Turner, L. A. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research, 1*, 112–133.

Juvonen, T. i Romakkaniemi, M. (2019). Between Mobility and Belonging: The Meanings of Locality Among Youth in Lapland in the Transition to Adulthood. *YOUNG, 27*(4), 321-335. https://doi.org/10.1177/1103308818791672

Kalanj, R. (1997). Integracija i dezintegracija. *Socijalna ekologija, 6*(1-2), 141-159.

Kaliterna Lipovčan, Lj., Brkljačić, T. i Šakić, V. (2007). Monthly Income and Subjective Well-Being in Croatian Citizens. *Croatian Medical Journal, 48*(5), 727-733.

Kaliterna Lipovčan, Lj. i Brajša Žganec, A. (2017). Kvaliteta življenja, sreća i životno zadovoljstvo u Hrvatskoj i zemljama EU, te usporedbe Sjeverozapadne i ostalih dijelova Hrvatske. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, 28*, 139-153. https://doi.org/10.21857/mwo1vc5r3y

Kirkpatrick Johnson, M., Elder, G. H. i Stern, M. (2005). Attachments to Family and Community and the Young Adult Transition of Rural Youth. *Journal of Research on Adolescence, 15*(1), 99-125. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2005.00088.x

Klempić Bogadi, S., Podgorelec, S. i Šabijan, M. (2015). Hrvatsko selo na početku 21. stoljeća – studija slučaja općina Gornja Rijeka. *Sociologija i prostor, 53*(2), 139-161. https://doi.org/10.5673/sip.53.2.3

Klempić Bogadi, S., Podgorelec, S. i Šabijan, M. (2016). Material Well-Being - an Objective Dimension of the Rural Population Life Quality. The Municipality of Gornja Rijeka. *Sociologija i prostor, 54*(6), 197-218. https://doi.org/10.5673/sip.54.3.1

Klempić Bogadi, S. i Podgorelec, S. (2021). "Uneven Demographic Development Within Croatia, 1950s–Present: Implications for Rural Quality of Life and Youth Out-Migration". U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 37-52). London: Routledge.

Klepač, O. (2021). „Motivi mladih za ostanak i odlazak iz ruralnih područja iz perspektive socioekonomskih nejednakosti". U: O. Obad (ur.), Socioekonomske nejednakosti na relaciji selo-grad: izgradnja baze znanja u kontekstu provedbe mjera ruralnog razvoja (str. 113-165). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Kraack, A. i Kenway, J. (2002). Place, Time and Stigmatised Youthful Identities: Bad Boys in Paradise, *Journal of Rural Studies, 18*(2), 145-155. https://doi.org/10.1016/S0743-0167(01)00033-X

Kuzmić, T., Šimac, B. i Trako Poljak, T. (2021). Za ili protiv života na selu? Stavovi visokoobrazovanih mladih ljudi o životu u hrvatskim ruralnim područjima. *Sociologija i prostor, 59*(2), 247-272. https://doi.org/10.5673/sip.59.2.6

Kvale, S., i Brinkmann, S. (2009). InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing (2nd Edition). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Laerd Statistics (2018). Binomial Logistic Regression using SPSS Statistics. URL: https://statistics.laerd.com/spss-tutorials/binomial-logistic-regression-using-spss-statistics.php (pristup: 16.8.2023.).

Langer, A., Stewart, F., Smedts, K. i Demarest, L. (2017). Conceptualising and Measuring Social Cohesion in Africa: Towards a Perceptions-Based Index. *Social Indicators Research, 131*, 321-343. https://doi.org/10.1007/s11205-016-1250-4

Laurence, J. (2020). Cohesion Through Participation? Youth Engagement, Interethnic Attitudes, and Pathways of Positive and Negative Intergroup Contact Among Adolescents: A Quasi-Experimental Field Study, *Journal of Ethnic and Migration Studies, 46*(13), 2700-2722. https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1700787

Lay, V. (2002). „Prilozi osmišljavanju usmjeravanja razvitka ruralnih prostora Hrvatske na osnovama ekološke i gospodarske održivosti“. U: M. Štambuk, I. Rogić i A. Mišetić (ur.), Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo (str. 289-304). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Leibert, T. (2016). She Leaves, He Stays? Sex-Selective Migration in Rural East Germany. *Journal of Rural Studies, 43*, 267-279. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.06.004

Lekies, K. S. (2011). Connection to Place: Exploring Community Satisfaction and Attachment among Rural Youth. *Children, Youth and Environments, 21*(2), 77-99.

Leyshon, M. (2008). The Betweeness of Being a Rural Youth: Inclusive and Exclusive Lifestyles. *Social & Cultural Geography, 9*(1), 1-26. https://doi.org/10.1080/14649360701789535

Li, Y., Westlund, H. i Liu, Y. (2019). Why Some Rural Areas Decline While Some Others Not: An Overview of Rural Evolution in the World. *Journal of Rural Studies, 68*, 135-143. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.03.003

Liu, B.-C. (1975). Quality of Life: Concept, Measure and Results. *The American Journal of Economics and Sociology, 34*(1), 1-14. https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1975.tb01151.x

Lončar, M., Šuljug Vučica, Z. i Bandalović, G. (2021). "Sociocultural Capital Among Rural Youth in Croatia". U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 1-18). London: Routledge.

Looker, E. D. i Naylor, T. D. (2009). 'At Risk' of Being Rural? The Experience of Rural Youth in a Risk Society. *Journal of Rural and Community Development, 4*(2), 39-64.

Looker, E. D. (2021). The Complex Mobilities of Rural Versus Urban Youth: Mobility Into and Out of the Parental Home and One's Community. *International Journal of Child, Youth and Family Studies, 12*(2), 48-64. https://doi.org/10.18357/ijcyfs122202120233

Low, S. M. i Altman, I. (1992). Place Attachment: A Conceptual Inquiry. *Human Behavior & Environment: Advances in Theory & Research, 12*, 1-12.

Lučev, I. i Tadinac, M. (2008). Kvaliteta života u Hrvatskoj – povezanost subjektivnih i objektivnih indikatora te temperamenta i demografskih varijabli s osvrtom na manjinski status. *Migracijske i etničke teme, 24*(1-2), 67-89.

Lukić, A. (2010). O teorijskim pristupima ruralnom prostoru. *Hrvatski geografski glasnik, 72*(2), 49-75. https://doi.org/10.21861/hgg.2010.72.02.03

Lune, H. i Berg, B. L. (2017). Qualitative Research Methods for the Social Sciences. London: Pearson Education Limited.

Ljuboja, G. (1988). Seoska omladina i selo kao mala zajednica. *Sociologija sela, 26*(101-102), 237-246.

Marinović-Uzelac, A. (2002). „Morfološki tipovi hrvatskog sela". U: M. Štambuk, I. Rogić, A. Mišetić (ur.), Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo (str. 131-153). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Maselli, A., Schafft, K. A., Stanić, S. i Horvatek, R. (2021). "Introduction: Rural Youth and Societies within Post-Socialist and Transitional Contexts". U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 1-18). London: Routledge.

Matthews, H., Taylor, M., Sherwood, K., Tucker, F. i Limb, M. (2000). Growing-Up in the Countryside: Children and the Rural Idyll. *Journal of Rural Studies, 16*(2), 141-153. https://doi.org/10.1016/S0743-0167(99)00059-5.

McLaughlin D. K., Shoff C. M. i Demi, M. A. (2014). Influence of Perceptions of Current and Future Community on Residential Aspirations of Rural Youth. *Rural Sociology, 79*(4), 453-477. https://doi.org/10.1111/ruso.12044

Miljenović, A., Blažeka Kokorić S. i Berc, G. (2016). Kvaliteta života obitelji na različitim ruralnim područjima: primjer četiriju općina Sisačko-moslavačke županije. *Sociologija i prostor, 54*(1), 19-44. https://doi.org/10.5673/sip.54.1.2

Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja. (2008). *Strategija ruralnog razvoja RH 2008-2013*. Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: http://www.azrri.hr/fileadmin/dokumenti-download/STRATEGIJA_RR_2008-2013.pdf

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020). *Nacrt Nacionalnog programa za mlade za razdoblje od 2020. do 2024. godine*. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://esavjetovanja.gov.hr/Econ/MainScreen?EntityId=13290

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2023). *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2023. do 2025*. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://demografijaimladi.gov.hr/UserDocsImages/Direktorij%202/Nacionalni%20program%20za%20mlade%202023.-2025..pdf

Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske Unije (2017). Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti jedinice lokalne samouprave. Pristupljeno: 1. travnja 2024. URL:

https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti/Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izra%C4%8Dun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20lokalne%20samouprave.pdf

Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske Unije (n.d.) *Indeks razvijenosti*. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske Unije. Pristupljeno: 1. travnja 2024. URL: https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112

Mojić, D., Petrović, I. i Backović, V. (2021). "The Case of Serbia: The Orientations of Rural Young Adults Towards Education, Work, and Emigration." U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 137-156). London: Routledge.

Mujčinović, A., Nikolić, A., Tuna, E., Stamenkovska, I.J., Radović, V., Flynn, P. i McCauley, V. (2021). Is It Possible to Tackle Youth Needs with Agricultural and Rural Development Policies? *Sustainability, 13,* 8410. https://doi.org/10.3390/su13158410

Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. (HR_NUTS 2021.). *Narodne novine,* 125/2019.

Nathanson, B. H. i Higgins, T. L. (2008). An Introduction to Statistical Methods Used in Binary Outcome Modeling. *Seminars in Cardiothoracic and Vascular Anesthesia, 12*(3), 153-166. https://doi.org/10.1177/1089253208323415

Nejašmić, I. (1990). Osnovne značajke depopulacije u Hrvatskoj u razdoblju 1953-1981. *Sociologija i prostor, 28*(107-108), 33-50.

Nejašmić, I. (1991). Depopulacija u Hrvatskoj: korijeni, stanje, izgledi. Zagreb: Globus i Institut za migracije i narodnosti.

Nejašmić, I. i Toskić, A. (2016). Ostarjelost stanovništva seoskih naselja Republike Hrvatske. *Migracijske i etničke teme, 32*(2), 191-219. https://doi.org/10.11567/met.32.2.2

Noll, H. H. (2004). Social Indicators and Quality of Life Research: Background, Achievements and Current Trends. U: Genov, N. (ur.) Advances in Sociological Knowledge (str. 151-181). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-663-09215-5_7

Nugin, R. (2014). “I Think That They Should Go. Let Them See Something”. The Context of Rural Youth's Out-Migration In Post-Socialist Estonia. *Journal of Rural Studies, 34*, 51-64. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.003

OECD. (2011a). Compendium of OECD Well-Being Indicators. Pariz: OECD Publishing.

OECD. (2011b). Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World. Pariz: OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2012-en

Oliveira-Roca, M. (1988.) Migracija seoske omladine (s posebnim osvrtom na socijalnu mobilnost migranata). *Sociologija sela, 26*(101-102), 285-295.

Omazić, M. i Slavuj Borčić, L. (2019). Analysis of Selected Urban Quality of Life Indicators in the City District of Stenjevec, Zagreb. *Sociologija i prostor, 57*(3), 207-228. https://doi.org/10.5673/sip.57.3.1

O'Shea, S., Southgate, E., Jardine, A. i Delahunty, J. (2019). ‘Learning to Leave’ Or ‘Striving to Stay’: Considering the Desires and Decisions of Rural Young People in Relation to Post-Schooling Futures. *Emotion, Space and Society, 32*, 100587. https://doi.org/10.1016/j.emospa.2019.100587

Pedersen, H. D. (2018). Is Out of Sight out of Mind? Place Attachment among Rural Youth Out-Migrants. *Sociologia Ruralis, 58*(3), 684-704. https://doi.org/10.1111/soru.12214

Pedersen, H. D. i Gram, M. (2018). ‘The Brainy Ones Are Leaving’: The Subtlety of (Un)Cool Places Through the Eyes of Rural Youth. *Journal of Youth Studies, 21*(5), 620-635, https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1406071

Petak, A., Puljiz, V. i Štambuk, M. (2002). Časopis Sociologija sela, razvoj sela i poljoprivrede, razvoj ruralne sociologije. *Sociologija i prostor*, *40*(3/4), 227-251.

Petrin, R. A., Schafft, K. A. i Meece, J. L. (2014). Educational Sorting and Residential Aspirations Among Rural High School Students: What Are the Contributions of Schools and Educators to Rural Brain Drain? *American Educational Research Journal, 51*(2), 294-326. https://doi.org/10.3102/0002831214527493

Potočnik, D. (2017). „Obiteljske okolnosti mladih“. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća (str. 31-73). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Puđak, J., Bušljeta Tonković, A. i Kovačić, M. (2022). Analiza uloge organizacija mladih i za mlade na ruralnim prostorima Hrvatske kroz teoriju neoendogenog razvoja: studija slučaja na primjerima u Ličko-senjskoj i Zadarskoj županiji. *Sociologija i prostor*, *60*(2), 287-317. https://doi.org/10.5673/sip.60.2.4

Puljiz, V. (2002). Oblici i posljedice deagrarizacije u našem selu. *Sociologija i prostor, 40*(3/4), 367-385.

Pupak, H. i Trako Poljak, T. (2021). Iskustva mladih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstvenika (OPG-ovaca) u Bjelovarsko-bilogorskoj i Požeško-slavonskoj županiji. *Sociologija i prostor, 59*(2), 221-246. https://doi.org/10.5673/sip.59.2.5

Ravanera, Z. R., Rajulton, F. i Turcotte, P. (2003). Youth Integration and Social Capital: An Analysis of the Canadian General Social Surveys on Time Use. *Youth & Society, 35*(2), 158-182. https://doi.org/10.1177/0044118X03255030

Rawsthorne M., Kinsela G., Paxton K. i Luscombe G. (2019). Young Person's Well-Being: Exploring Material, Subjective and Relational Factors. *Children Australia, 44,* 13–22. https://doi.org/10.1017/cha.2018.53

Rérat, P. (2014). Highly Qualified Rural Youth: Why Do Young Graduates Return to Their Home Region? *Children's Geographies, 12*(1), 70-86. https://doi.org/10.1080/14733285.2013.850849

Riethmuller, M. L., Dzidic, P. L. i Newnham, E. A. (2021). Going Rural: Qualitative Perspectives on the Role of Place Attachment in Young People's Intentions to Return to the Country. *Journal of Environmental Psychology, 73*, 101542. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2020.101542

Rubin, H. J. i Rubin, I. S. (2012). Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data (3rd Edition). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Rye, J. F. (2006). Rural Youths' Images of the Rural. *Journal of Rural Studies, 22*(4), 409–421. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.01.005

Saldaña, J. (2016). The Coding Manual for Qualitative Researchers. Los Angeles, CA: Sage Publications Ltd.

Schiefer, D. i van der Noll, J. (2017). The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review. *Social Indicators Research, 132*, 579–603. https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5

Schoonenboom, J. i Johnson, R. B. (2017). How to Construct a Mixed Methods Research Design. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 69*(2), 107-131.

Seferagić, D. (1992). Kvaliteta stanovanja u republikama bivše Jugoslavije. *Revija za sociologiju, 23*(3-4), 193-207.

Seferagić, D. (2002). „Selo između tradicionalne i virtualne zajednice“. U: D. Seferagić, M. Župančić, A. Hodžić, A. Svirčić i B. Milinković (ur.), Selo: Izbor ili usud (str. 11-33). Zagreb: Institut za društvena istraživanja/Biblioteka Znanost i društvo.

Sekol, I. i Maurović, I. (2017). Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima – miješanje metoda ili metodologija? *Ljetopis socijalnog rada, 24*(1), 7-32.

Sekulić, D. i Šporer, Ž. (2010). „Gubimo li povjerenje u institucije?“. U: J. Kregar, D. Sekulić i Ž. Šporer, (ur.), Korupcija i povjerenje (str. 77-117). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

Selod, H i Shilpi, F. (2021). Rural-Urban Migration in Developing Countries: Lessons From the Literature. *Regional Science and Urban Economics, 91*, 103713. https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2021.103713

Shucksmith, M. (2004). Young People and Social Exclusion in Rural Areas. *Sociologia Ruralis, 44*(1), 43-59. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2004.00261.x

Silva, S. M. d., Silva, A. M., Cortés-González, P. i Brazienė, R. (2021). Learning to Leave and to Return: Mobility, Place, and Sense of Belonging amongst Young People Growing up in Border and Rural Regions of Mainland Portugal. *Sustainability, 13*, 9432. https://doi.org/10.3390/su13169432

Simões, F., Rocca, A., Rocha, R., Mateus, C., Marta, E. i Tosun, J. (2021). Time to Get Emotional: Determinants of University Students' Intention to Return to Rural Areas. *Sustainability, 13*, 5135. https://doi.org/10.3390/su13095135

Sørensen, N. U. i Pless, M. (2017). Living on the Periphery of Youth: Young People's Narratives of Youth Life in Rural Areas. *YOUNG, 25*(4), 1-17. https://doi.org/10.1177/1103308816669260

Stanić, S. i Schafft, K. A. (2021). "Leaving the Croatian Countryside: Local Context and Rural Youth Aspirations". U: K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek i A. Maselli (ur.), Rural Youth at the Crossroads: Transitional Societies in Central Europe and Beyond (str. 19-36). London: Routledge.

Stockdale, A. (2002). Out-Migration from Rural Scotland: The Importance of Family and Social Networks. *Sociologia Ruralis, 42*(1), 41-64. https://doi.org/10.1111/1467-9523.00201

Stockdale, A. (2004). Rural Out-Migration: Community Consequences and Individual Migrant Experiences. *Sociologia Ruralis, 44*(2), 167-194. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2004.00269.x

Stockdale, A. (2006). Migration: Pre-requisite for Rural Economic Regeneration? *Journal of Rural Studies, 22*, 354-366. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.11.001

Stockdale, A. i Catney, G. (2014). A Life Course Perspective on Urban–Rural Migration: The Importance of the Local Context. *Population, Space and Place, 20*, 83-98. https://doi.org/10.1002/psp.1758

Stockdale, A., Theunissen, N. i Haartsen, T. (2018). Staying In a State of Flux: A Life Course Perspective On the Diverse Staying Processes of Rural Young Adults. *Population, Space and Place, 24*(8), e2139.

Svirčić Gotovac, A. (2006). Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske. *Sociologija i prostor, 44*(1), 105-126.

Šalaj, B. (2007). Socijalni kapital. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Štambuk, M. (1993). Od "stare" k "novoj" ruralnosti. *Sociologija sela, 31*(3/4), 173-182.

Štambuk, M. (2002a). Društveni razvoj i selo. *Sociologija sela, 40*(3/4), 419-430.

Štambuk, M. (2002b). „Selo i modernizacija: kratka povijest nesporazuma“. U: M. Štambuk, I. Rogić i A. Mišetić (ur.), Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo (str. 9-28). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Štefok, K. i Puzek, I. (2023). Uloge, odnosi i djelovanje mladih unutar obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG-ova) u Općini Vidovec. *Socijalna ekologija, 32*(3), 261-288. https://doi.org/10.17234/SocEkol.32.3.3

Štulhofer, A. (2004). Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hrvatskoj 1995. – 2003. *Politička misao, 41*(3), 156-169.

Šundalić, A. (2006a). Osiromašivanje i nerazvijenost – Slavonija i Baranja u očima njezinih stanovnika. *Socijalna ekologija, 15*(1-2), 125-143.

Šundalić, A. (2006b). Ekocentrični pristup ruralnom prostoru. *Socijalna ekologija, 15*(3), 203-218.

Theodori, A. i Theodori, G. L. (2015). The Influences of Community Attachment, Sense of Community, and Educational Aspirations Upon the Migration Intentions of Rural Youth in Texas. *Community Development, 46*(4), 380-391.

Thissen, F., Fortuijn, J. D., Strijker, D. i Haartsen, T. (2010). Migration Intentions of Rural Youth in the Westhoek, Flanders, Belgium and the Veenkoloniën, The Netherlands. *Journal of Rural Studies, 26*(4), 428-436. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.05.001

Tonković, Ž., Marcelić, S. i Krolo, K. (2023). Volontiranje i vrijednosti mladih: izvještaj o rezultatima anketnog istraživanja. DKolektiv – Projekt Radius V. Pristupljeno 5. rujna 2024. URL: https://dkolektiv.hr/public/storage/documents/publications/volontiranje-i-vrijednosti-mladih-rezultati-anketnog-istrazivanja.pdf

Tyrrell, N. i Harmer, N. (2015). A Good Move? Young People’s Comparisons of Rural and Urban Living in Britain. *Childhood, 22*(4), 551-565. https://doi.org/10.1177/0907568214566822

UN Department of Economic and Social Affairs. (2016) Youth and Migration. Youth Issue Briefs 2016. UN Department of Economic and Social Affairs. Pristupljeno 13. prosinca 2023. URL: https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-migration.pdf

UNDP. (2020). Strengthening Social Cohesion. Conceptual Framing and Programming Implications. New York: UNDP.

Van Oorschot, W., Arts, W. i Gelissen, J. (2006). Social Capital in Europe: Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon. *Acta Sociologica, 49*(2), 149-167. https://doi.org/10.1177/0001699306064770

Weiss, J., Ferrante, L. i Soler-Porta, M. (2021). There Is No Place like Home! How Willing Are Young Adults to Move to Find a Job? *Sustainability, 13*, 7494. https://doi.org/10.3390/su13137494

Wertheimer-Baletić, A. (2017). Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika. Samobor: Meridijani.

Wiggins, S. i Proctor, S. (2001). How Special Are Rural Areas? The Economic Implications of Location for Rural Development. *Development Policy Review, 19*(4), 427-436. https://doi.org/10.1111/1467-7679.00142

Wilson, S. M. i Peterson, G. W. (1988). Life Satisfaction among Young Adults from Rural Families. *Family Relations, 37*(1), 84-91.

White, N. (2019). Rural Youth, Today and Tomorrow. IFAD Research Series 48. Rome: IFAD.

Wyn, J. i White, R. (1997). Rethinking Youth. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Zrinščak, S., Lakoš, I., Handy, F. i sur. (2012). Volontiranje studenata u Zagrebu u komparativnom kontekstu. *Revija za socijalnu politiku, 19*(1), 25-48. https://doi.org/10.3935/rsp.v19i1.1039

Žanić, M., Miletić, G. M. i Bendra, I. (2019). Kvaliteta života mladih iz Vukovarsko-srijemske županije u uvjetima suvremene demografske krize. *Socijalna ekologija, 28*(3), 187-210. https://doi.org/10.17234/SocEkol.28.3.1

Župančić, M. (2005). Infrastrukturna opremljenost hrvatskih seoskih naselja. *Sociologija i prostor, 43*(3), 617-657.

Žutinić, Đ. i Bokan, N. (2008). Village – Free Choice or Destiny for the Rural Youth (a Study on the Rural Community of Vođinci). *Sociologija i prostor, 46*(2), 143–160.

Žutinić, Đ., Kovačić, D., Grgić, I. i Markovina, J. (2010). Percepcija kvalitete življenja i namjere o odlasku iz ruralnih sredina. *Društvena istraživanja, 19*(1-2), 137-159.

11. PRILOZI

Prilog 1. Pristanak na sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju

Datum:

PRISTANAK NA ISTRAŽIVANJE

Poštovani/a,

zahvaljujemo na interesu za sudjelovanje u istraživanju znanstveno-istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“ (UIP-2019-04-5257), na Filozofskom fakultetu, Sveučilište u Zagrebu, kojeg financira Hrvatska zaklada za znanost (2020.-2024.).

Cilj je istraživanja utvrđivanje načina i kvalitete života u hrvatskim ruralnim područjima te ga je odobrilo Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (02-2021/2022).

Procjenjuje se da će intervju biti približnog trajanja oko 45-60 minuta, a u svrhu lakše transkripcije intervju će biti sniman. Snimka intervjua će po transkripciji biti izbrisana. Sudjelovanje u istraživanju je u potpunosti dobrovoljno i anonimno, a podaci koji će se tražiti od Vas nisu povjerljive i osjetljive prirode. Svi podaci o Vama bit će anonimizirani. Anonimizirani transkripti intervjua mogu biti učinjeni dostupnim na zahtjev i drugim zainteresiranim znanstvenicima i stručnjacima, te će se svi koji koriste ove podatke to moći činiti isključivo u znanstvene svrhe.

Ovo istraživanje ne sadrži posebno osjetljive teme, međutim, imate pravo u bilo kojem trenutku odustati od intervjua ili ne odgovoriti na pitanja na koja ne želite dati odgovor. Ukoliko nakon intervjua budete imali ikakvih pitanja ili Vas budu zanimali rezultati istraživanja nakon što budu objavljeni, slobodno kontaktirajte dolje navedenu voditeljicu istraživanja ili člana/icu istraživačke grupe koji/a je s Vama razgovarao/la.

Pristanak na sudjelovanje u ovom istraživanju izričete usmenim putem.

Uz veliku zahvalu za Vašim sudjelovanjem, čime ste uvelike doprinijeli kvaliteti ovog istraživanja,

S poštovanjem,

doc. dr. sc. Tijana Trako Poljak (voditeljica projekta)
Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
e-mail: ttrako@ffzg.hr
tel: 01 4092 176

Prilog 2. Protokol intervjua kvalitativnog istraživanja

PROTOKOL INTERVJUA

• Za početak mi samo molim Vas recite koje ste godine rođeni? Koliko godina imate?
• Kako se zove mjesto u kojem živite? Koliko dugo živite u ovom mjestu? (Ako nisu iz tog mjesta, odakle ste doselili u ovo mjesto?)
• Obrazovanje – stupanj i vrsta
• Zaposlenje – vrsta (Ako ne spomenu poljoprivredu, bavite li se uz svoj posao i poljoprivredom?)
• Bračni status i koliko Vas ukupno živi u ovom kućanstvu?

1. Jeste li vi zadovoljni svojim životom u ovom mjestu? S čime ste posebno zadovoljni, a s čime ne?
2. Koje su po Vama prednosti života na selu?
3. A koji su nedostaci života na selu?
4. Je li život u ovom mjestu nekada u prošlosti bio drugačiji nego danas? U kojem smislu, što je po vama bilo bolje nekada, a što je danas bolje?

5. Kako ste zadovoljni svojim zdravljem?
6. Kako ste zadovoljni s dostupnošću i kvalitetom zdravstvenih usluga?
7. A drugih usluga: banke, pošte, različitih trgovina, javnih servisa?
8. Koliko ste zadovoljni infrastrukturnom opremljenošću sela (ako im je teško odgovoriti, navesti: struja, voda, plin; kanalizacija; javna rasvjeta; televizijski i internetski prijem; prometnice/ceste; javni prijevoz)?
9. Koliko ste zadovoljni uvjetima u kojima stanujete: kvalitetom svoje kuće, veličinom, lokacijom?
10. Sada ću vas pitati možda malo čudno pitanje – a što za vas znači dom, što je po vama potrebno za to da se osjećate da ste doma?
11. Je li se značajnije promijenio fizički izgled ovog mjesta u odnosu na prošlost? Ako da, na koji način?
12. Osjećate li se sigurno u ovom mjestu?
13. Kako ste zadovoljni svojim materijalnim statusom?
14. Kako ste zadovoljni s prilikama za zaposlenje u ovom mjestu i u kojoj vrsti zanimanja? Postoje li prilike u ovom kraju da se otvori nešto svoje?
15. Imate li dovoljno slobodnog vremena i ako da, gdje i kako ga najčešće provodite? (Ako ne spomenu, jeste li član nekog udruženja, kulturno umjetničkog društva ili sl.?)

16. Jeste li zadovoljni međuljudskim odnosima u vašem mjestu (međusobno druženje, pomaganje)?

17. Koliko ste zadovoljni kvalitetom prirode, prirodnog okoliša (zraka, vode, tla) u Vašem mjestu?

18. Ima li nekih problema sa zagađenjem prirode u vašem mjestu i ako da, na koji način se to rješava?

19. Kako procjenjujete kvalitetu rada lokalne uprave (općine i županije)? A države?

20. Smatrate li da vi možete ili trebate sudjelovati u procesu donošenja važnih odluka o Vašem mjestu/općini ako to želite? Na koji način?

MLADI:
• Kakav je položaj mladih ljudi u vašem mjestu?
• Postoje li neki posebni izazovi s kojima se suočavaju mladi ljudi na selu?

ŽENE:
• Kakav je položaj žena u ovom mjestu?
• Postoje li neka posebna očekivanja od žena u odnosu na muškarce?
• A postoji li generacijska razlika između položaja mladih djevojaka, žena srednjih godina i žena starije dobi? Ako da, u čemu su razlike; kome je bolje ili lošije u smislu življenja u ovom selu i zašto?

SREDNJA DOB:
• (srednja dob) Kako je odgajati djecu i podizati obitelj u ovom mjestu?
• Mislite li da je nekada u prošlosti bilo bolje ili lošije?

STARIJI:
• (za starije) Kako je organizirana briga za starije i nemoćne?
• Mislite li da je nekada u prošlosti bio drugačiji odnos prema starijima nego danas i kako?

21. I za kraj, kako vi vidite budućnost ovog kraja? Razvija li se dovoljno i u kojem smjeru mislite da bi se još trebalo razvijati?
22. Biste li se vi odselili negdje drugdje u Hrvatskoj ili izvan Hrvatske da ste imali priliku, ili bi li djeci/mladima savjetovali da odu? Zašto da/ne?

Prilog 3. Mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (kvalitativno istraživanje)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Sociology
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb, Croatia

Tel./Phone: +385 (0)1 4092007; Fax: +385 (0)1 4092007; 4092879; URL: http://www.ffzg.unizg.hr/socio

Datum/Date: 22/11/2021

Broj odluke/Reference Number: 02-2021/2022

MIŠLJENJE

Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja

Naziv istraživanja:	„Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“ (SECRURAL) [kvalitativna dionica]
Voditelj/ica istraživanja:	Tijana Trako Poljak
Autori istraživanja:	Jelena Zlatar-Gamberožić, Jelena Puđak, Vladimir Ivanović, Bruno Šimac, Jana Vukić, Mateja Jež Rogelj, Sara Ursić i Krešimir Žažar

Povjerenstvo je mišljenja da je predloženo istraživanje u skladu s važećim etičkim normama.

STATEMENT

Research Ethics Committee of the Department of Sociology

Project Title:	Social-ecological challenges of rural development: objective and subjective indicators of resilience of Croatian rural social-ecological systems (SECRURAL)
Principal Investigator:	Tijana Trako Poljak
Author(s):	Jelena Zlatar-Gamberožić, Jelena Puđak, Vladimir Ivanović, Bruno Šimac, Jana Vukić, Mateja Jež Rogelj, Sara Ursić i Krešimir Žažar

The Committee agrees that the proposed research project is in accordance with current ethical standards.

Dr. sc. Goran Koletić
Predsjednik Povjerenstva
Chairman

Prilog 4. Pristanak na sudjelovanje u kvantitativnom istraživanju

SECRURAL (UIP-2019-04-5257)

„Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“

Poštovana/i,

pred Vama se nalazi anketni upitnik kojim prikupljamo podatke za potrebe kvantitativnog istraživanja koje se provodi u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“ (UIP-2019-04-5257), SECRURAL, koji financira Hrvatska zaklada za znanost (2020.-2024.), a vodi izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak s Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Cilj ovog istraživanja je utvrditi stanje razvijenosti hrvatskih ruralnih područja i kvalitete života hrvatskog ruralnog stanovništva na početku 21. stoljeća s ciljem izrade učinkovitijih strategija njihova razvijanja i jačanja otpornosti prema suvremenim socijalno-ekološkim izazovima.

Istraživanje se provodi na populaciji ruralnog stanovništva Republike Hrvatske pa će upravo Vaši odgovori uvelike pridonijeti njegovom uspjehu. Upitnik se ispunjava odabirom ponuđenih odgovora i traje oko 30 minuta.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, a rezultati anonimni. Provedba istraživanja i uporaba prikupljenih podataka je u skladu s etičkim načelima te će se podaci koristiti isključivo u znanstvene svrhe (izrada doktorskog rada i znanstvenih radova).

Istraživanje je dobilo pozitivno mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (broj dopusnice: 08-2022/2023).

Ljubazno Vas molimo da ispunite cijeli anketni upitnik. Međutim, u bilo kojem trenutku imate pravo ne odgovoriti na neko pitanje ako to ne želite, odnosno odustati od sudjelovanja u istraživanju.

Zahvaljujemo na suradnji!

Kontakt voditeljice projekta:

Izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
E-mail: secrural@ffzg.hr
Tel: +385 (0)1 4092 176

Zagreb, 2022.

Prilog 5. Anketni upitnik kvantitativnog istraživanja

Q0. MJESTO PREBIVALIŠTA [POPUNJAVA ANKETAR/ICA, NE PITATI ISPITANIKA/CU]

1) Naziv naselja: _____
2) Naziv općine: _____
3) Naziv županije: _____

Q00. SPOL:

1. Muško
2. Žensko
3. Nešto drugo, ne želim se izjasniti

Q000. DOB: _____

Q1. Koja je ukupna veličina Vaše kuće/stana u m^2? _____ m^2

Q4. Tko posjeduje kuću/stan u kojoj živite?

1. Stanujem u kući/stanu svojih roditelja
2. Nasljedstvo kuće/stana od roditelja ili rodbine
3. Kupio/la sam ili izgradio/la kuću/stan
4. Iznajmljujem kuću/stan

Q5. Koliko osoba živi u Vašem kućanstvu, uključujući i Vas? (*upisati ukupan broj*) _____

Q6. U kakvom tipu kućanstva živite?

1. Samačko
2. Bračni/partnerski par bez djece
3. Bračni/partnerski par s djecom
4. Više generacija zajedno (roditelji, djeca, bake, djedovi, ujaci, tete i/ili druga rodbina)

Q8. Vezano za stambeni prostor u kojem živite, koliko ste zadovoljni sljedećim:	**Izrazito sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam zadovoljan/na**	**Izrazito sam zadovoljan/na**
1. Kvalitetom gradnje stambenog prostora	1	2	3	4	5
2. Veličinom stambenog prostora	1	2	3	4	5
3. Izgledom stambenog prostora	1	2	3	4	5
4. Lokacijom stambenog prostora	1	2	3	4	5
5. Unutrašnjim uređenjem prostora (kvalitetom i opremljenošću namještajem, bijelom tehnikom i sl.)	1	2	3	4	5
6. Infrastrukturnom opremljenošću (priključci za vodu, struju, internet)	1	2	3	4	5
7. Veličinom okućnice	1	2	3	4	5

Q9. Vezano za infrastrukturnu opremljenost Vašeg stambenog prostora, koliko ste zadovoljni sljedećim:	**Izrazito sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam zadovoljan/na**	**Izrazito sam zadovoljan/na**	**Ove infrastrukture nema**
1. Opskrbom tekućom (pitkom) vodom	1	2	3	4	5	9
2. Opskrbom električnom energijom	1	2	3	4	5	9
3. Sustavom kanalizacije	1	2	3	4	5	9
4. Opskrbom plinom	1	2	3	4	5	9
5. Kvalitetom fiksne telefonske linije	1	2	3	4	5	9
6. Kvalitetom kućne internetske veze (WI-FI)	1	2	3	4	5	9
7. Pokrivenošću mobilnom telefonskom mrežom	1	2	3	4	5	9
8. Komunalnom infrastrukturom (npr. odvozom smeća i sl.)	1	2	3	4	5	9

Q10. Koliko ste zadovoljni kvalitetom sljedećih sadržaja i usluga u mjestu u kojem živite ili bližoj okolici (unutar 10km od Vaše kuće/stana)?	**Izrazito sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam zadovoljan/na**	**Izrazito sam zadovoljan/na**	**Ove usluge i/ili sadržaja nema u bližoj okolici (do 10km)**
1. Trgovine mješovitom robom (hrana, kućne potrepštine i sl.)	1	2	3	4	5	9
2. Specijalizirane trgovine (poljoprivredna ljekarna, knjižara/papirnica, trgovina odjećom i obućom i sl.)	1	2	3	4	5	9
3. Ugostiteljski objekti (kafići, restorani, noćni klubovi)	1	2	3	4	5	9
4. Odgojno-obrazovni objekti (vrtić, osnovna škola)	1	2	3	4	5	9
5. Objekti primarne zdravstvene zaštite (dom zdravlja, ambulanta opće obiteljske medicine)	1	2	3	4	5	9
6. Ljekarna	1	2	3	4	5	9
7. Dom za starije i nemoćne	1	2	3	4	5	9
8. Crkva	1	2	3	4	5	9
9. Pošta	1	2	3	4	5	9
10. Banka i/ili bankomat	1	2	3	4	5	9
11. Benzinska postaja	1	2	3	4	5	9
12. Sportski i rekreacijski objekti (sportski objekti, sportska igrališta)	1	2	3	4	5	9
13. Dječja igrališta	1	2	3	4	5	9
14. Kulturni objekti i sadržaji (knjižnica, društveni centar, kino, kazalište)	1	2	3	4	5	9
15. Parkovi, javne površine za druženje	1	2	3	4	5	9

Q12. Koliko ste zadovoljni kvalitetom prometne infrastrukture u mjestu u kojem živite?	Izrazito sam nezadovoljan/na	Uglavnom sam nezadovoljan/na	Niti sam zadovoljan/na niti sam	Uglavnom sam zadovoljan/na	Izrazito sam zadovoljan/na
1. Kvalitetom cesta	1	2	3	4	5
2. Kvalitetom javne rasvjete	1	2	3	4	5
3. Kvalitetom nogostupa	1	2	3	4	5
4. Dostupnošću javnog prijevoza	1	2	3	4	5
5. Kvalitetom usluge javnog prijevoza	1	2	3	4	5
6. Prometnom povezanošću s gradskim središtem županije	1	2	3	4	5

Q15. Koliko ste zadovoljni stanjem prirode i okoliša u mjestu u kojem živite?	Izrazito sam nezadovoljan/na	Uglavnom sam nezadovoljan/na	Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na	Uglavnom sam zadovoljan/na	Izrazito sam zadovoljan/na
1. Čistoćom i održavanjem javnog prostora (npr. trgovi, ceste, nogostupi, kante za smeće, stanje klupa i sl.)	1	2	3	4	5
2. Čistoćom i održavanjem prirodnog okoliša (npr. čistoća i uređenost parkova, šuma, livada, vodnih površina itd.)?	1	2	3	4	5
3. Održavanjem privatnih i javnih građevina (npr. uređenost kuća i okućnica, općinske zgrade, ostalih zgrada javnih usluga itd.)	1	2	3	4	5
4. Kvalitetom zraka	1	2	3	4	5
5. Kvalitetom vode	1	2	3	4	5
6. Kvalitetom tla	1	2	3	4	5

Q21. Kako procjenjujete vlastito zdravstveno stanje?

1. Izrazito loše
2. Loše
3. Ni dobro ni loše
4. Dobro
5. Izrazito dobro

Q23. Koji je Vaš bračni status?

1. Neoženjen/neudata
2. U braku
3. U izvanbračnoj zajednici/životnom partnerstvu s partnerom/icom
4. Rastavljen/a
5. Udovac/ica

Q24. Koji je najviši stupanj obrazovanja koji ste završili?

1. Nezavršena osnovna škola
2. Završena osnovna škola
3. Srednja škola – jednogodišnja, dvogodišnja ili trogodišnja
4. Četverogodišnja srednja škola (strukovna ili gimnazija)

5. Viša škola (VŠS) ili preddiplomski studij (BA)
6. Fakultet ili diplomski studij (MA)
7. Magisterij znanosti, doktorat znanosti

Q25. Koji je Vaš trenutni radni status?
1. Plaćeni posao (samozaposlen ili kod poslodavca)
2. Radim za obiteljski posao na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu
3. Brinem o kućanstvu puno radno vrijeme (briga o kući/djeci/starijima)
4. Nezaposlen/a
5. Školujem se
6. U mirovini
7. Ne mogu raditi zbog dugotrajne bolesti/invalidnosti

[Q26 PITATI SAMO ONE KOJI SU ODGOVORILI 1 ILI 2 NA Q25]
Q26. U kojem ste sektoru zaposleni?
1. Primarna djelatnost (poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo)
2. Sekundarna djelatnost (drvna, prerađivačka i druge industrije, zanati, rudarstvo, građevinarstvo)
3. Tercijarna djelatnost (trgovina, promet, bankarstvo, turizam, ugostiteljstvo, uslužne djelatnosti)
4. Javne službe (vojska, policija, sudstvo, školstvo, zdravstvo, znanost, kultura)

Q27. Koji je ukupan iznos prosječnih mjesečnih NETO primanja Vašeg kućanstva u kunama? (*ukupan iznos plaća, mirovina i drugih novčanih prihoda svih ukućana*)
1. Do 4.500 HRK
2. 4.501 HRK do 8.000 HRK
3. 8.001 HRK do 14.500 HRK
4. 14.501 HRK do 20.000 HRK
5. 20.001 HRK i više

Q28. Kad uzmete u obzir ukupan prihod Vašeg kućanstva, može li Vaše kućanstvo zadovoljiti osnovne životne potrebe svih ukućana? *(plaćanje stanarine, režija, kredita, prehrane, kupnja odjeće i obuće za sve ukućane itd.)*
1. Uopće ne može
2. Uglavnom ne može
3. Kako koji mjesec
4. Uglavnom može
5. U potpunosti može

Q29. Koliko ste zadovoljni sljedećim aspektima Vašeg života?	**Izrazito sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam nezadovoljan**	**Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam zadovoljan/na**	**Izrazito sam zadovoljan/na**
1. Svojim životom općenito	1	2	3	4	5
2. Životom u ovom mjestu	1	2	3	4	5
3. Fizičkim zdravljem	1	2	3	4	5
4. Mentalnim/psihičkim zdravljem	1	2	3	4	5
5. Kvalitetom svoje prehrane	1	2	3	4	5
6. Trenutnim bračnim statusom	1	2	3	4	5
7. Stečenim stupnjem obrazovanja	1	2	3	4	5
8. Trenutnom financijskom situacijom Vašeg kućanstva	1	2	3	4	5

9. Trenutnim radnim statusom/zaposlenjem	1	2	3	4	5
10. Prilikama za zaposlenje u mjestu u kojem živite i/ili bližoj okolici	1	2	3	4	5
11. Međuljudskim odnosima u Vašem mjestu (npr. međusobno druženje, pomaganje, poštivanje, povjerenje)	1	2	3	4	5
12. Količinom slobodnog vremena koje imate	1	2	3	4	5
13. Načinima na koji ispunjavate Vaše slobodno vrijeme	1	2	3	4	5

Q30. Vezano za načine provođenja slobodnog vremena, koliko često obavljate sljedeće aktivnosti:	**Nikada**	**Rijetko**	**Ponekad**	**Često**	**Uvijek**
1. Čitanje novina (tiskanih ili Internet izdanja)	1	2	3	4	5
2. Druženje s obitelji i prijateljima	1	2	3	4	5
3. Provođenje vremena u aktivnostima udruge/društva kojem pripadam (KUD, DVD i sl.)	1	2	3	4	5
4. Odlazak u kafić, restoran	1	2	3	4	5
5. Gledanje TV-a	1	2	3	4	5
6. Slušanje glazbe	1	2	3	4	5
7. Igranje društvenih igara (karte, šah i sl.)	1	2	3	4	5
8. Igranje video igara	1	2	3	4	5
9. Surfanje na internetu (društvene mreže, portali i sl.)	1	2	3	4	5
10. Kuhanje	1	2	3	4	5
11. Izrada ručnog rada	1	2	3	4	5
12. Rekreativno bavljenje sportom	1	2	3	4	5
13. Pospremanje doma	1	2	3	4	5
14. Šetanje, pješačenje	1	2	3	4	5
15. Obavljanje aktivnosti „uradi sam“ (popravci, dogradnja)	1	2	3	4	5
16. Briga za poljoprivredno imanje i životinje	1	2	3	4	5
17. Održavanje cvijeća i okućnice	1	2	3	4	5
18. Sudjelovanje u lovu ili ribolovu	1	2	3	4	5
19. Posjećivanje kulturnih događanja (kazalište, kino, koncerti, izložbe, itd.)	1	2	3	4	5
20. Odlazak u crkvu ili neku drugu religijsku instituciju	1	2	3	4	5

Q31. Jeste li član/ica neke od sljedećih udruženja ili organizacija?		
1. Kulturno-umjetničkog društva	DA	NE
2. Sportskog kluba	DA	NE
3. Društva ili saveza (vatrogasnog, lovačkog, planinarskog i sl.)	DA	NE
4. Udruge (žena, mladih, umirovljenika, za zaštitu prirode i sl.)	DA	NE
5. Crkve/vjerske organizacije	DA	NE
6. LAG-a (lokalna akcijska grupa)	DA	NE
7. Zadruge	DA	NE
8. Političke stranke	DA	NE
9. Knjižnice	DA	NE
10. Sindikata	DA	NE
11. Humanitarne organizacije	DA	NE

Q32. Koliko često ste se u posljednje vrijeme (na poslu, kod kuće ili u društvu općenito) osjećali usamljeno i/ili izolirano?

1. Nikada
2. Rijetko
3. Povremeno

4. Često
5. Stalno

Q33. Koliko se često sastajete s drugima u svrhu druženja i provođenja zajedničkog vremena?	**Nikada ili gotovo nikada**	**Jednom ili više puta godišnje**	**Jednom ili više puta mjesečno**	**Jednom ili više puta tjedno**	**Svaki dan ili gotovo svaki dan**
1. S članovima šire obitelji s kojima ne živite	1	2	3	4	5
2. S prijateljima	1	2	3	4	5
3. S kolegama s posla/škole/fakulteta izvan radnog vremena/nastave	1	2	3	4	5
4. Sa susjedima/sumještanima	1	2	3	4	5

Q34. Jeste li u posljednjih godinu dana učinili nešto od navedenoga?		
1. Pomagali sumještanima (npr. čuvanje djece, briga o starijima i nemoćnima, popravci u i na kući, davanje hrane i potrepština potrebitima)	DA	NE
2. Volontirali ili dobrovoljno obavljali neplaćeni rad u udrugama ili organizacijama (npr. humanitarne ili socijalne organizacije, kulturna i sportska udruženja i sl.)	DA	NE
3. Donirali novac udrugama ili organizacijama (npr. humanitarne ili socijalne organizacije, kulturna i sportska udruženja i sl.)	DA	NE

Q35. Možete li, ako Vam je to potrebno, očekivati podršku i/ili pomoć od sljedećih osoba u Vašem životu (npr. da nešto od njih posudite, da Vam pričuvaju kuću dok Vas nema i sl.)?	**Uopće ne mogu**	**Uglavnom ne mogu**	**Nekada mogu nekada ne mogu**	**Uglavnom mogu**	**Uvijek mogu**
1. Od obitelji	1	2	3	4	5
2. Od prijatelja	1	2	3	4	5
3. Od susjeda/sumještana	1	2	3	4	5

Q36. U kojoj se mjeri slažete sa sljedećim tvrdnjama o ljudima u mjestu u kojem živite?	**Uopće se ne slažem**	**Uglavnom se ne slažem**	**Niti se slažem niti ne slažem**	**Uglavnom se slažem**	**U potpunosti se slažem**
1. Ljudima koji žive u mojem mjestu može se vjerovati	1	2	3	4	5
2. Ljudi koji žive u mojem mjestu trude se biti pošteni prema drugim sumještanima	1	2	3	4	5
3. Ljudi koji žive u mojem mjestu spremni su pomoći svojim sumještanima	1	2	3	4	5

Q37. U kojoj mjeri sljedeće tvrdnje opisuju Vas i Vaše ponašanje u društvu:	**Uopće me ne opisuje**	**Uglavnom me ne opisuje**	**Niti me opisuje niti me ne opisuje**	**Uglavnom me opisuje**	**U potpunosti me opisuje**
1. Osjećam se sigurno u svom mjestu	1	2	3	4	5
2. Kada se vozim automobilom uvijek stanem ljudima koji žele prijeći cestu preko pješačkog prijelaza	1	2	3	4	5
3. U svom mjestu uvijek slijedim pravila javnog reda i mira	1	2	3	4	5
4. Nemam potrebu zaključavati vrata kuće/stana po noći	1	2	3	4	5
5. Ne bojim se maloljetnu djecu/unuke/sestre/braću pustiti da sami hodaju po mjestu	1	2	3	4	5

Q40. Bi li Vam smetalo imati za prve susjede pripadnike navedenih skupina?	**Uopće mi ne bi smetalo**	**Malo bi mi smetalo**	**Jako bi mi smetalo**
1. Ljude drugačije rase od Vaše	1	2	3
2. Pripadnike nacionalnih manjina u Hrvatskoj	1	2	3
3. Ljude drugačijeg vjerskog opredjeljenja od Vašeg	1	2	3
4. Ljude suprotnog političkog uvjerenja od Vašeg	1	2	3
5. Ljude drugačije seksualne orijentacije od Vas	1	2	3
6. Ljude koji su se doselili iz drugih dijelova Hrvatske	1	2	3
7. Imigrante i/ili izbjeglice	1	2	3
8. Strane radnike	1	2	3

Q41. U kojoj mjeri Vam je važan osjećaj pripadanja sljedećim grupama:	**Potpuno mi je nevažno**	**Uglavnom mi je nevažno**	**Niti mi je važno niti mi je nevažno**	**Uglavnom mi je važno**	**Izrazito mi je važno**
1. Susjedstvu u kojem živite	1	2	3	4	5
2. Mjestu u kojem živite	1	2	3	4	5
3. Regiji u kojoj živite	1	2	3	4	5
4. Hrvatskoj u cijelosti	1	2	3	4	5

Q42. U kojoj se mjeri slažete sa sljedećim tvrdnjama o Vašoj povezanosti s ruralnom zajednicom u kojoj živite? *(ruralna zajednica predstavlja ruralni prostor, prirodu, ljude i običaje koji Vas okružuju)*	**Uopće se ne slažem**	**Uglavnom se ne slažem**	**Niti se slažem niti se ne slažem**	**Uglavnom se slažem**	**U potpunosti se slažem**
1. Osjećam se kao da ne pripadam ovoj ruralnoj zajednici	1	2	3	4	5
2. Poznanstva i prijateljstva koje imam s drugim ljudima u ovoj ruralnoj zajednici znače mi puno	1	2	3	4	5
3. Dijelim zajedničke životne vrijednosti s pripadnicima ove ruralne zajednice	1	2	3	4	5
4. Budućnost ove ruralne zajednice mi je izrazito važna	1	2	3	4	5
5. Sretan/a sam što sam dio ove ruralne zajednice	1	2	3	4	5

6. Očuvanje tradicionalnih kulturnih običaja ove ruralne zajednice mi je izrazito važno	1	2	3	4	5
7. Osjećam snažnu povezanost s ovim prostorom jer moji obiteljski korijeni sežu daleko u prošlost ovog kraja	1	2	3	4	5
8. Osjećam snažnu povezanost s prirodnim okolišem koji me okružuje	1	2	3	4	5

Q45. Vezano za donošenje odluka u Vašem mjestu, u kojoj ste mjeri zadovoljni sljedećim:	**Izrazito sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam nezadovoljan/na**	**Niti sam zadovoljan/na niti sam nezadovoljan/na**	**Uglavnom sam zadovoljan/na**	**Izrazito sam zadovoljan/na**
1. Radom lokalne samouprave (općinski načelnik ili gradonačelnik, djelatnici lokalne samouprave, komunalni redar, itd.)	1	2	3	4	5
2. Radom države	1	2	3	4	5
3. Vlastitom mogućnošću uključenja u aktivnosti lokalne samouprave	1	2	3	4	5
4. Brigom lokalne samouprave o mještanima	1	2	3	4	5

Q46. Koliko imate povjerenja u sljedeće institucije u Republici Hrvatskoj?	**Nimalo**	**Malo**	**Osrednje**	**Mnogo**	**Izrazito mnogo**
1. Lokalna tijela vlasti (načelnik/gradonačelnik te općinska/gradska uprava)	1	2	3	4	5
2. Državna tijela vlasti (Vlada, Sabor i Predsjednik države, Ministarstva)	1	2	3	4	5
3. Policija	1	2	3	4	5
4. Pravosudni sustav	1	2	3	4	5
5. Zdravstveni sustav	1	2	3	4	5
6. Odgojno-obrazovni sustav	1	2	3	4	5
7. Sustav socijalne skrbi	1	2	3	4	5

Q48. U kojoj mjeri navedene tvrdnje opisuju Vas i Vaše zanimanje za politiku?	**Uopće me ne opisuje**	**Uglavnom me ne opisuje**	**Nekada me opisuje nekada me ne opisuje**	**Uglavnom me opisuje**	**U potpunosti me opisuje**
1. Nastojim glasati na svakim izborima	1	2	3	4	5
2. Često raspravljam o politici s drugim ljudima	1	2	3	4	5
3. Zainteresiran/a sam za političke teme važne za moju lokalnu zajednicu	1	2	3	4	5

4. Uključujem se u politička pitanja/javne rasprave koja se tiču mog mjesta kad god je to moguće	1	2	3	4	5

Q49. Jeste li u posljednjih godinu dana sudjelovali u nekoj od ovih političkih ili građanskih aktivnosti?		
1. Sudjelovali na sastanku ili okupljanju koje je organizirala politička stranka ili aktivistička organizacija/udruga	DA	NE
2. Sudjelovali na prosvjedu	DA	NE
3. Potpisali peticiju (u fizičkom obliku ili online putem Interneta) i/ili sudjelovali u prikupljanju/pokretanju peticije	DA	NE
4. Kontaktirali predstavnika ili djelatnika općine/grada zbog pritužbe ili pohvale na rad i uslugu	DA	NE

Q50. Vezano za političku i društvenu situaciju u Hrvatskoj, u kojoj se mjeri slažete sa sljedećim tvrdnjama?	**Uopće se ne slažem**	**Uglavnom se ne slažem**	**Niti se slažem niti ne slažem**	**Uglavnom se slažem**	**U potpunosti se slažem**
1. U Hrvatskoj je važnije imati dobru vezu nego biti sposoban	1	2	3	4	5
2. Da bi riješio neki problem koji imaš, ponekad je u redu poslužiti se nepoštenim radnjama	1	2	3	4	5
3. Vlada poduzima sve što može kako bi smanjila razlike u visini dohotka između siromašnih i bogatih	1	2	3	4	5
4. U Hrvatskoj se zakoni ne primjenjuju jednako na sve ljude	1	2	3	4	5
5. U Hrvatskoj svi ljudi imaju iste šanse da ostvare svoje želje i ciljeve	1	2	3	4	5

Q54. Namjeravate li u budućnosti ostati živjeti u Vašem trenutnom mjestu stanovanja?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam, nisam siguran/a

Q55. Koliko je vjerojatno da ćete u sljedećih nekoliko godina ostati živjeti u Vašem mjestu stanovanja?

1. Sigurno ću otići
2. Prije ću otići nego ostati
3. Ne znam, ne mogu procijeniti
4. Prije ću ostati nego otići
5. Sigurno ću ostati

Prilog 6. Mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (kvantitativno istraživanje)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Sociology
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb, Croatia

Tel./Phone: +385 (0)1 4092007; Fax: +385 (0)1 4092007; 4092879; URL: http://www.ffzg.unizg.hr/socio

Datum/Date: 02/12/2022

Broj odluke/Reference Number: 08-2022/2023

MIŠLJENJE

Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja

Naziv istraživanja:	Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava (SECRURAL)
Voditelj/ica istraživanja:	izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak
Autori istraživanja:	Vladimir Ivanović, Mateja Jež Rogelj, Jelena Puđak, Bruno Šimac, Jana Vukić, Sara Ursić, Jelena Zlatar-Gamberožić i Krešimir Žažar

Povjerenstvo je mišljenja da je predloženo istraživanje u skladu s važećim etičkim normama.

STATEMENT

Research Ethics Committee of the Department of Sociology

Project Title:	Socio-ecological challenges of rural development: objective and subjective indicators of resilience of Croatian rural social-ecological systems
Principal Investigator:	Tijana Trako Poljak, PhD
Author(s):	Vladimir Ivanović, Mateja Jež Rogelj, Jelena Puđak, Bruno Šimac, Jana Vukić, Sara Ursić, Jelena Zlatar-Gamberožić i Krešimir Žažar

The Committee agrees that the proposed research project is in accordance with current ethical standards.

Doc. dr. sc. Goran Koletić
Predsjednik Povjerenstva/Chairman

Životopis autora

Bruno Šimac rođen je 30. rujna 1993. godine u Zagrebu. Prijediplomski studij jednopredmetne sociologije završio je 2015. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a na istome fakultetu je i diplomirao 2017. godine jednopredmetni diplomski studij sociologije (znanstveni smjer). Od 2018. do 2020. godine radio je u agenciji za istraživanje tržišta. Od 18. listopada 2020. godine zaposlen je kao asistent/doktorand na Uspostavnom znanstveno-istraživačkom projektu Hrvatske zaklade za znanost „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“ (SECRURAL; 2020.-2024.; UIP-2019-04-5257). Poslijediplomski doktorski studij sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisao je 2020. godine. Na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sudjeluje u izvođenju prijediplomskog kolegija „Socijalna ekologija“ i „Sociologija sela“ te diplomskih kolegija „Održivi urbani razvoj – participativni pristup“ i „Suvremena sociologija i urbano društvo – istraživanja“. Član je Hrvatskog sociološkog društva.

Objavljeni radovi

Puđak, J., Šimac, B. i Trako Poljak, T. (2023). Pro-Environmental Changes in Lifestyle and Consumer Habits of Croatian Students During the COVID-19 Pandemic. *Sociologija, 65*(2), 233-258. https://doi.org/10.2298/SOC220630010P

Ivanović, V., Šimac, B. i Trako Poljak, T. (2022). Subjective Wellbeing in Rural and Urban Central Europe: Evidence from the European Social Survey (2008 and 2018). *International Journal of Sociology, 52*(6), 397-419. https://doi.org/10.1080/00207659.2022.2089806

Ivanović, V., Šimac, B. i Trako Poljak, T. (2022). Subjective Well-Being in Croatia, Montenegro, Serbia and Slovenia – Rural-Urban Differences and Cross-National Comparison. *Sociological Problems, 54*(1), 220-241.

Šimac, B., Trako Poljak, T. i Ivanović, V. (2021). Schwartz’s Human Values and the Care for Nature in Croatia and Five Other Central European Countries Based on ESS Data from Round 4 (2008) and Round 9 (2018). *Revija za sociologiju, 51*(3), 431-459. https://doi.org/10.5613/rzs.51.3.5

Kuzmić, T., Šimac, B. i Trako Poljak, T. (2021). Za ili protiv života na selu? Stavovi visokoobrazovanih mladih ljudi o životu u hrvatskim ruralnim područjima. *Sociologija i prostor, 59*(2), 247-272. https://doi.org/10.5673/sip.59.2.6

Šimac, B. i Klasnić, K. (2021). Što još one žele? Razvoj nove skale za mjerenje suvremenih oblika seksizma. *Socijalna ekologija, 30*(2), 255-297. https://doi.org/10.17234/SocEkol.30.2.4

Trbojević, F. i Šimac, B. (2018). Stavovi studenata odabranih sastavnica Sveučilišta u Zagrebu o pasivnoj eutanaziji. *Revija za sociologiju, 48*(2), 117-147. https://doi.org/10.5613/rzs.48.2.1